ION TOMA ELENA SILVESTRU LUCIAN CHIŞU

COMPENDIU DE LIMBA ROMÂNĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TOMA, ION
Compendiu de limba română / Ion Toma, Elena Silvestru, Lucian Chişu – Bucureşti: Editura Fundației *România de Mâine*, 2004
264p.; 20,5 cm
Bibliogr.
ISBN 973-725-162-8

I. Silvestru, Elena
II. Chişu, Lucian

811.135.1(075.8)

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*

ION TOMA ELENA SILVESTRU LUCIAN CHIŞU

COMPENDIU DE LIMBA ROMÂNĂ

EDITURA FUNDAŢIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2005

CUPRINS

I. **ORIGINEA ŞI EVOLUȚIA LIMBII ROMÂNE PÂNĂ ÎN PERIOADA MODERNĂ**

Genealogic, „limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de Sud, Dardania, Moesia Superioară şi Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii şi până în zilele noastre" (Al. Rosetti).

Aşadar, limba română constituie o ipostază istorică a limbii latine care a fost vorbită neîntrerupt în teritoriul etnogenezei românilor, aşa cum celelalte limbi romanice sunt ipostaze istorice ale limbii latine vorbite în teritoriile în care s-au născut popoarele respective. Limba română este unica reprezentantă a latinității orientale, celelalte limbi romanice aparținând Romaniei Occidentale, şi singura limbă neolatină izolată de surorile ei romanice de către vecinii neromanici (slavi şi maghiari). Fiecare limbă romanică are elemente comune cu celelalte limbi din familia neolatină, ca urmare a originii identice, şi deosebiri determinate de fondul autohton diferit şi de variațiile regionale ale latinei vorbite pe un teritoriu atât de vast.

Româna are, ca şi celelalte limbi romanice, structură gramaticală preponderent latină şi nucleul fundamental al vocabularului moştenit din limba latină. Se individualizează însă între acestea prin câteva aspecte conservatoare (trei clase de declinare, corespunzătoare primelor trei declinări latine; forme distincte de G.D. sg. la substantivele feminine terminate în *-ă* sau *-e*; desinența *-e* la vocativul singular al substantivelor masculine; circa 100 de cuvinte pe care celelalte limbi romanice nu le-au moştenit: lat. *adjutorium* >rom. *ajutor*, lat. *caecia* >rom. *ceață,* lat. *putridus* >rom. *putred* etc.) şi prin altele câteva inovatoare (vocale şi diftongi specifici: *ă, î; ea, îi*; dezvoltarea claselor de articol posesiv *–al, a, ai, ale–* şi adjectival *–cel, cea, cei, cele*; impunerea construcției verb+verb la conjunctiv *–vreau să cânt*; genul personal; stratul lexical nelatin are surse traco-dacice, slave, maghiare, turce, care nu există în celelalte idiomuri romanice).

Transformarea limbii latine în limba română se datorește **romanizării** populației din Dacia, în condițiile bilingvismului daco-roman şi ale sintezei celor două elemente, în incidență cu asimilarea migratorilor succesivi (iranici, germanici, turcici, slavi) de pe teritoriile etnogenezei româneşti. Generalizarea latinei şi eliminarea treptată a traco-dacei au constituit un proces de durată, susținut de importanța latinei pentru asigurarea comunicării cu reprezentanții Romei – funcționari, soldați, coloniști – şi pentru realizarea coeziunii puternic diversificate social, etnic, cultural şi lingvistic.

Romanizarea depăşeşte ca perioadă de desfăşurare intervalul de 165 de ani al stăpânirii romane, chiar dacă acesta marchează intensitatea maximă. Procesul începe cel puțin în epoca instituirii puterii romane în zona dunăreană (sec.I î.Hr. – I d.Hr.) şi durează până prin sec. al VII-lea, după ce autoritățile romane s-au retras de la Dunăre. Dacii liberi, aflați în contact permanent cu populația daco-romană din provinciile imperiale, au fost şi ei romanizați, chiar dacă intermediat şi mai lent.

Limba traco-dacilor a fost asimilată treptat de latină, purtătoare a unei civilizații superioare, dar a lăsat câteva urme în limba română, constituind ceea ce se cheamă substratul acesteia, reconstituit prin comparația cu albaneza, urmaşa traco-ilirei, limbă foarte apropiată de traco-dacă. Este vorba îndeosebi de elemente de vocabular, circa 90, de origine dacică sigură şi de încă aproximativ 100 probabil provenite din fondul autohton. Deşi puține, aceste elemente au un înalt grad de vitalitate, formând familii lexicale extinse şi situându-se într-un procent impresionant (aproape 50%) în fondul lexical principal. Semantic, aceste cuvinte vizează domenii fundamentale pentru viața cotidiană: om, casă, gospodărie, faună, floră, relief (*brâu, buză, copil, gard, groapă, grumaz, moş, vatră, barză, mânz, pupăză, rață, şopârlă, țap, viezure, baltă, brad, brusture, coacăză, copac, mal, mazăre, măgură, mărar, pârâu*). Fondul autohton cuprinde şi hidronime majore (*Argeş, Criş, Mureş, Olt, Prut, Siret, Someş*), precum şi câteva verbe (*ciupi, scăpăra*) şi adjective (*ciunt, searbăd*).

Urmele fonetice şi gramaticale se referă la ipotezele larg acceptate privind unele sunete specifice (*ă, ş, h*), structura numeralelor cardinale de la 11 la 20 (*unsprezece, doisprezece* etc.), păstrarea genului neutru, postpunerea articolului hotărât şi altele.

Limba română continuă varianta populară a latinei, aşa-numita **latină vulgară**, care a fost o perioadă relativ unitară, dar s-a diferențiat dialectal îndeosebi după scindarea Imperiului Roman. Ramura orientală

a acesteia, **latina dunăreană**, devine treptat limba română. Diferențele dintre română şi latină sunt în mare parte tendințe existente în latina dunăreană şi continuate în română ca legi evolutive. Dintre acestea, menționăm transformările vocalelor în poziție nazală (înainte de *n*, de *n* + altă consoană sau de *m* + altă consoană: *lana>lână, bonus>bun, frontem>frunte, ventum>vânt, vendere>vinde*); modificările consoanelor înainte de vocala *i* (*tibi>ție, invitio>învăț, dico>zic, dies>zi, filius>fiu, linum>in*); schimbările grupurilor consonantice *cl, gl, ct (oculus>ochi, includo>închid, glemus>ghem, lactem>lapte, octo>opt)*; trecerea unor substantive de la declinarea a V-a la declinarea I (*facies> facia>față, glacies>glacia>gheață*) şi de la declinarea a IV-a la declinarea I (*socrus >socra>soacră*); crearea formelor analitice de viitor (*volo cantare>voi cânta*); termeni latineşti conservați numai în română (*felix>ferice, ovis>oaie, lingula> lingură*); preferința pentru termenii familiari (*mamma>mamă, tata>tată* – față de *mater, pater* păstrați în Occident), şi pentru diminutive (*picula>păcură, petiolus> picior*); evoluții semantice care indică rusticizarea vieții (*pavimentum* „podea" >*pământ, fossatum* „şanț">*sat*); lipsa cuvintelor legate de viața urbană latină (*forum, platea* „piață", *urbs, via*).

Teritoriul în care s-a format limba română se întinde la nord şi la sud de Dunăre, nucleul constituindu-l Dacia, unde românii au trăit neîntrerupt de-a lungul timpului. Teoria originii sud-dunărene a românilor şi a migrării lor ulterioare în nord n-a putut fi confirmată ştiințific.

Continuitatea românilor în Dacia este susținută de probe istorice (consemnarea unor cohorte formate din daci trimise în diverse părți ale imperiului; numeroase inscripții latine descriu viața din Dacia de după retragerea armatelor romane, dar nici o strămutare masivă de populație; vestigiile arheologice ale unor aşezări, fortificații, ceramică, unelte, arme, obiecte de cult, podoabe, tezaure, morminte; daniile creştine consemnate de inscripții; semnalarea existenței românilor de către cronicari bizantini, maghiari, francezi) şi lingvistice (persistența în dacoromână a unor termeni legați de tradițiile dacice, ca *aur* şi *păcură*, şi înlocuirea lor în dialectele din sud cu termeni împrumutați de la alte popoare; menținerea unor cuvinte latineşti numai în vetrele puternic romanizate din vestul Daciei: *ai* „usturoi" <*alium, june* <lat. *juvenis, nea* < lat. *nivem, păcurar* „cioban" <lat. *pecorarius*); majoritatea cuvintelor referitoare la activități de tip rural, sedentar, cum sunt agricultura, creşterea animalelor, viața creştină sunt păstrate din latină: *a ara, câmp, grâu, furcă, orz, paie, a semăna; capră, cal, fân, miel, a mulge, nutreț,*

oaie, păstor, păcurar; biserică, botez, Dumnezeu, mormânt, păcat, păgân, preot, rugăciune.

Româna s-a format mai devreme decât surorile ei romanice occidentale, întrucât, fiind izolată de centrele culturale ale Imperiului, tendințele populare nu au putut fi stânjenite de prestigiul literar al latinei clasice. Trecerea limbii latine târzii la limba română s-a încheiat în jurul secolului al VII-lea, înainte de pătrunderea masivă a elementelor slave, care nu i-au afectat structura de bază. Deşi încă disputată, chemarea unui soldat bizantin către colegul său, *torna, torna, fratre*, pare a fi prima semnalare a unui fragment de limbă română în curs de formare.

Forța romanizării este consemnată, începând cu a doua parte a secolului al VI-lea, de asimilarea lingvistică a slavilor la nord de Dunăre şi de persistența unor grupuri masive de români împinşi de slavi, în sudul Dunării, spre sud şi vest. Bilingvismul slavo-român, timp de câteva secole, a lăsat urme importante în limba română, mai ales că s-a conjugat cu organizarea bisericii şi administrației după model slav şi cu adoptarea limbii slave ca limbă oficială şi de cult.

Influența slavă s-a exercitat în mod apreciabil în vocabular, în fonetică şi gramatică, nelăsând urme semnificative (se discută despre unele valori ale reflexivului românesc, despre scurtarea formelor infinitivului, despre consoana *h* şi despre modelul formării numeralelor de la 11 la 19). Stratul vechi de împrumuturi lexicale slave (anterior secolului al XIII-lea) este alcătuit din cuvinte intrate pe cale populară, prin contactul nemijlocit dintre populații, şi din cuvinte preluate indirect, din slavonă, pe cale cultă. Cele mai vechi elemente slave din română se regăsesc atât în română, cât şi în aromână: *blid, brazdă, cleşte, clopot, coasă, colac, a goni, grădină, a hrăni, izvor, jale, jar, nevastă, a plăti, plug, prag, pungă, rană, scump, sită, slab, sută, a topi, trup, zmeu* etc. Termenii de origine slavă din română sunt numeroşi, variați şi importanți, acoperind toate sferele principale ale vocabularului: familie, stare socială, părți ale corpului, particularități fizice şi morale, îmbrăcăminte, armată, comerț, locuință, hrană, agricultură, boli, floră, faună etc.: *nevastă, obraz, trup, cleşte, lopată, prag, plug, război, snop, undiță, deal, luncă, zăpadă, ovăz, hrean, bivol, cocoş, mucenic, pomană, troiță, duh, milă, muncă, noroc, taină.*

Termenii cărturăreşti se referă îndeosebi la organizarea serviciului religios şi a statului: *icoană, liturghie, mănăstire, parastas, molifță, popă, praznic, schit, sfânt, stareț, troiță, utrenie, vecernie, comis, hatman, logofăt, postelnic, spătar, vistiernic, vornic.* Puternică

este influența slavă şi în domeniul numelor de persoane şi de locuri: *Aldea, Bogdan, Dragomir, Ganea, Manea, Marin, Mircea, Neagoe, Preda, Radu, Staicu, Stan, Vâlcu, Vlad; Bistrița, Breaza, Cozia, Craiova, Ialomița, Ilfov, Ocna, Prahova, Predeal, Râmnic, Snagov, Vodița*. Împreună cu termenii slavi, au pătruns în română prefixe şi sufixe: *ne-, pre-, răs-, -an, -anie, -eală, -ean, -iş, -iță, -nic* etc.

Româna comună (denumită şi **primitivă comună** sau **protoromână**) este considerată faza limbii române cuprinsă între secolele al VII-lea şi al XII-lea, anterior separării celor 4 dialecte ale sale: *dacoromân, aromân, istroromân* şi *meglenoromân*. Acum au loc cele mai importante transformări fonetice regăsibile în toate dialectele care-i conferă limbii noastre individualitatea între celelalte limbi romanice: apariția sunetelor: *ă, č, ğ, ț, dz, ş, n', l'* (*casa>casă, caelum>cer, gelum>ger, socius> soț, dico>dzicu, sic>şi, calcaneum>călcân'u, clavis>cl'aie, glacies>gl'ață*) şi a diftongilor *ie, ea, oa* (*ferrum >fier, sera>seară, porta>poartă*); închiderea vocalelor *e* şi *o* în poziție nazală (*dentem>dinte, bonus>bun*); dispariția consoanelor intervocalice *b* şi *v* (*cantabat>cânta, vivus>viu*) şi a lui *ll* (geminat) urmat de *a* neaccentuat (*stella>stea*); transformarea lui *l* intervocalic în *r* (*mola>moară*), a lui *qu* şi *gu*, urmate de *a*, în *p* şi *b* (*aqua>apă, lingua>limbă*), a grupurilor *cs, ct* în *ps, pt* (*coxa>coapsă, noctem> noapte*), a grupului *gn* în *mn* (*lignus>lemnu, cognatus>cumnatu*), a grupurilor *sc, st* în *şt* (*crescere>creştere, castigare>câştigare*) etc.

Structura gramaticală suferă şi ea schimbări importante în perioada românei comune: genul neutru este organizat diferit față de latină (cere determinări masculine la singular şi feminine la plural): cele cinci declinări se reduc la trei, prin dispariția declinărilor a IV-a şi a V-a; reducerea numărului cazurilor la trei (nominativ-acuzativ, dativ-genitiv, vocativ); apariția articolului hotărât, în poziție enclitică; modelele actuale ale numeralelor cardinale de la 11 la 19, ale celor care exprimă zecile, ale celor compuse (tip *douăzeci şi unu*) şi ale celor ordinale (*al optulea, al doilea, a opta*); seria accentuat-neaccentuat a pronumelui personal la dativ şi acuzativ (*mie-mi, mine-mă*), demonstrativul *ille* devenit pronume personal de persoana a III-a, cele două serii ale pronumelui demonstrativ: simple (*iste>ăsta, ille>ăla*) şi compuse (*ecce-iste>acesta, ecce-ille>acela*); cea mai mare parte din flexiunea actuală: omonimiile *el cântă-ei cântă, eu vedzu-ei vedu, eu dzicu-ei dzicu, eu audzu-ei audu*; apariția condiționalului din imperfectul şi perfectul conjunctiv latin (vechiul dacoromân *se cântare,* arom. *s-a cântarim*);

imperativul, infinitivul lung, gerunziul şi participiul (*canta!>căntă! cantate!>căntați!, non cantare!>nu căntare!; cantando>căntăndu, cantatus>căntatu* etc.).

Circa 600 de cuvinte moştenite din latină şi 30 moştenite din substrat sunt comune dacoromânei şi aromânei. Numărul acestora a putut fi mai mare, diferența dispărând în timp din cauza concurenței cu elementele împrumutate.

Se presupune că în româna comună au existat şi anumite fenomene fonetice şi gramaticale şi cuvinte regionale care, dezvoltându-se şi amplificându-se, au dus la configurarea celor patru dialecte. Împrejurările care au determinat aceste evoluții divergente sunt legate de statornicirea slavilor în Balcani (cu întemeierea statelor bulgar şi sârbesc) şi a ungurilor în vest, grupuri masive de români fiind dislocate şi împinse departe de trunchiul dacoromân.

Aromânii (denumiți şi *vlahi*) s-au desprins din apropierea Dunării şi au coborât spre sud (Grecia, Albania, Macedonia) în perioada secolelor X-XII (faptul că dialectul aromân nu conține elemente maghiare arată că la sosirea maghiarilor aromânii întrerupseseră legăturile cu dacoromânii).

Meglenoromânii sunt o ramură a aromânilor care au trăit mai mult timp în contact cu dacoromânii şi s-au aşezat în câmpia Meglen de pe malul Vardarului. Istroromânii provin din Banat, Hunedoara şi vestul Crişanei, fiind împinşi de unguri în secolele X-XIII spre Insula Istria, la granița Croației cu Italia (dialectul istroromân păstrează unele asemănări cu graiurile din zonele de origine: rotacismul lui – *n* – intervocalic în elementele latine (*bire=bine*), labialele intacte în poziție moale (*picior*) şi condiționalul cu *vrea*, ca în Banat (*vreaş cânta*)).

Prin limba română se înțelege, după secolul al XIII-lea, când separarea celor patru dialecte ale limbii române era încheiată, dialectul dacoromân, care va deveni limba celor două state româneşti, întemeiate în secolul al XIV-lea, şi limba scrisă, apoi literară, începând cu secolul al XV-lea. Slavii sunt asimilați complet în masa de români la nordul Dunării, dar, prin intermediul bisericii şi al administrației, influența slavă continuă la nivel cărturăresc. Contactele cu limbile neoslave (bulgara, sârba, ucraineana, polona) aduc şi ele împrumuturi lexicale românei; influențe vin şi din partea limbilor maghiară, turcă şi greacă. O parte dintre cuvintele împrumutate din aceste limbi au pătruns în fondul general al limbii române: magh. *a alcătui, a bănui, a bântui, belşug, a birui, bâlci, a cheltui, a chibzui, chin, chip, dijmă, a făgădui, fel, gazdă,*

hotar, a îngădui, a întâlni, locaş, marfă, mereu, meşter, a mântui, neam, oraş, sobă, tâlhar, vamă, viteaz etc.; tc. *hambar, odaie, tavan, duşumea, cercevea, cearşaf, lighean, saltea, chibrit, cafea, caşcaval, ghiveci, iaurt, musaca, pilaf, sarma, telemea, tutun, chiftea, basma, ciorap, papuc, dud, lalea, liliac, cais, nufăr, salcâm, cântar, tarabă, cioban, băcan, fudul, ursuz, duşman, murdar, macara, musafir* etc.; gr. *argat, cămin, cărămidă, pat, temelie, maistor, zugrav, plapumă, zahăr, trandafir, prăvălie, zodie, agale, a lipsi, a se molipsi, a se plictisi, fasole, fidea, furtună, monedă, plic, portocală, scrumbie, prosop*. Celelalte împrumuturi au rămas în diverse graiuri sau au fost împinse în afara uzului de neologismele latino-romanice în perioada modernizării limbii române.

În secolele al XIII-lea şi al XV-lea, când apar primele cuvinte şi nume proprii strecurate în textele slave, latine şi maghiare, au loc unele schimbări în configuraţia limbii române, între care apariţia vocalei *â* (*rivus>râu, păne>pâne*) şi diferenţierea dialectală între nordul şi sudul teritoriului dacoromân.

Începând cu secolul al XVI-lea (mai precis cu 1521, anul celui mai vechi document în limba română păstrat) se poate vorbi de limba română literară, variantă cultă a limbii române, care se eşalonează în două mari perioade: **epoca veche** (care se întinde până la 1780, anul apariţiei primei gramatici româneşti tipărite, *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae*, de Samuel Micu şi Gheorghe Şincai) şi **epoca modernă**. Momentele mai importante ale limbii române literare vechi sunt: începuturile scrisului în limba română (determinate de necesităţi socio-culturale interne şi de influenţe cultural-religioase externe); dezvoltarea culturii scrise (**prin texte originale** – scrisori particulare, documente particulare sau de cancelarie – şi **texte traduse** – scrieri religioase sau laice preluate din slavonă, greacă sau maghiară, la început în câteva zone din centrul şi vestul ţării – Sibiu, Braşov, Cluj, Orăştie –, apoi în alte centre, din ce în ce mai numeroase, din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, rolul de promotor preluându-l de la o etapă la alta una din cele trei ţări); textele rotacizante (*Psaltirea Hurmuzaki, Psaltirea Voroneţeană, Codicele Voroneţean, Psaltirea Scheiană*), copii manuscrise cu specific dialectal nordic şi vestic; tipăriturile coresiene (11 cărţi de cult imprimate la Braşov în a doua parte a secolului al XVI-lea, cu rol determinant în unificarea pe bază muntenească a limbii de cultură a românilor); cronicile moldo-veneşti şi munteneşti (Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce,

Dimitrie Cantemir, Mihail Moxa, stolnicul Constantin Cantacuzino, Radu Greceanu, Radu Popescu, cronicarii anonimi); cărţile religioase originale (Varlaam, Antim Ivireanul) şi traduse (Varlaam, Simeon Ştefan, Dosoftei, *Biblia de la Bucureşti*); cărţi juridico-administrative (*Carte românească de învăţătură, Îndreptarea legii*) şi populare (*Alexandria, Esopia, Floarea darurilor*).

Aceste iniţiative duc la expansiunea rapidă a scrisului în limba română, iniţial sub formă manuscrisă, apoi sub formă tipărită, asigurând, prin diversitatea tematică şi compoziţională şi prin amploarea acţiunilor culturale, prestigiul limbii materne şi înlăturarea, în secolul al XVIII-lea, a slavonei ca limbă de cultură în ţările române.

Limba română literară veche prezintă numeroase particularităţi dialectale, îndeosebi de natură fonetică, legate de zona căreia îi aparţin autorii/traducătorii textelor, şi care divizează româna scrisă în două mari varietăţi dialectale: una nordică (încorporând Moldova, Ardealul şi Banatul) şi alta sudică (Muntenia). De exemplu, primei varietăţi îi sunt caracteristice consoanele *dz* şi *ğ*, rotacismul lui *n* intervocalic, lipsa diftongului *îi* (*dzic, gios, bire, pâne*), iar celei de sud – consoanele *z* şi *j*, prezenţa diftongului *îi* şi lipsa rotacismului (*zic, jos, bine, pâine*). Spre sfârşitul perioadei vechi a limbii române răspândirea în toate provinciile româneşti a cărţilor de cult şi a celor laice, provenind dintr-un singur centru, de cele mai multe ori muntenesc (Bucureşti, Târgovişte, Râmnic), a dus la configurarea unei limbi de cultură preponderent unitare, pe care se va clădi viitoarea limbă română literară modernă.

O diversificare de altă natură va prefigura varietatea stilistică a ultimelor secole. Este vorba de modele divergente, îndeosebi în plan sintactic, stilistic şi lexical, între textele apropiate de exprimarea populară (tip Neculce) şi cele elaborate, savante (tip Miron Costin), ca şi de un început de specializare a limbii române pentru comunicarea în diferite domenii ale culturii, conturând viitoarele stiluri funcţionale. Cel mai bine individualizate sunt în perioada veche limbajele bisericesc, juridic-administrativ, beletristic şi, incipient, cel ştiinţifico-didactic. Influenţelor străine menţionate li se adaugă primele împrumuturi neologice latino-romanice (*astronom, consul, corăspundenţie, dicret, fizică, fantazie, moneta, palat, parolă, sinator, ţărămonie, circumstanţie* etc.), care au contribuit la îmbogăţirea şi modernizarea lexicului românesc.

Limba română a folosit pentru scriere alfabetul chirilic timp de sute de ani, înlocuirea lui cu alfabetul latin făcându-se oficial abia în 1859 în Ţara Românească şi în 1862 în Moldova. Câteva decenii

înaintea acestor momente a fost folosit un **alfabet de tranziție**, care îmbina literele chirilice cu cele latine, iar în Transilvania s-a scris destul de frecvent cu litere latine mult mai devreme, începând cu Şcoala Ardeleană.

Limba română literară modernă cuprinde un interval de peste 200 de ani (din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea până astăzi), în care au avut loc mutații numeroase şi importante în toate compartimentele limbii. Câteva momente şi direcții din această evoluție au o semnificație aparte: Şcoala Ardeleană şi primii poeți munteni şi moldoveni, care au marcat tranziția spre perioada modernă, prin estomparea urmărilor influenței slavone şi începuturile occidentalizării culturale a țărilor române (introducerea alfabetului latin şi a ortografiei latinizante, împrumuturi lexicale latino-romanice, elaborarea de gramatici şi dicționare, cultivarea şi dezvoltarea limbajului artistic, formarea conştiinței latinității limbii şi a poporului român); Ion Heliade Rădulescu şi scriitorii paşoptişti (prin lucrarea primului, *Gramatica românească* din 1828 şi prin corespondența purtată de unii fruntaşi paşoptişti – C. Negruzzi, Gh. Barițiu, Petrache Poenaru – şi publicată în presa vremii, se propun: reforma ortografiei româneşti cu litere chirilice şi trecerea treptată spre alfabetul latin, promovarea principiului fonetic în ortografie, unificarea limbii literare, îndeosebi în domeniul foneticii şi al gramaticii, pe baze munteneşti şi în conformitate cu tendințele interne ale limbii, îmbogățirea vocabularului cu neologisme latino-romanice luate cu măsură şi adaptate specificului limbii române); confruntarea unor orientări diferite, chiar opuse, privind dezvoltarea şi modernizarea limbii române literare (**latinistă** – promova purismul latinist, latinizarea masivă a limbii în toate compartimentele şi înlăturarea cuvintelor slave şi a celor preluate din alte limbi nelatine care „au stricat" limba; **italienizantă** – multiplele similitudini dintre română şi italiană determină considerarea lor ca dialecte ale aceleiaşi limbi şi recomandă „însănătoşirea" limbii române, poluată de diverse influențe străine de esența sa, prin împrumuturi din italiană; **analogistă** – reformarea limbii române prin românizarea împrumuturilor din latină analogic cu elementele moştenite, „învechirea" lor fonetică şi gramaticală; **națională** – folosirea surselor istorice şi populare interne pentru îmbogățirea limbii române); disputa dintre adepții principiului fonetic şi cei ai principiului etimologic în legătură cu scrierea limbii române cu litere latine şi rolul lui Titu Maiorescu în impunerea ortografiei fonetice.

Dincolo de diversificarea sectorială a limbii literare, în pas cu progresul ştiinţific şi cultural rapid al societăţii, se conturează ca tendinţe permanente **unificarea** şi **modernizarea** lingvistică, puse la baza activităţii lor de oamenii de cultură (de scriitori, în primul rând) şi de principalele instituţii culturale (academia, şcoala, teatrul, presa). Instrumentul de intervenţie directă pentru „promovarea" acestor tendinţe îl reprezintă reformele ortografice, care au loc la intervale de câteva decenii (1867, 1881, 1904, 1932, 1954) şi care creează şi impun norma literară unică. Împrumuturile masive din latina savantă şi din limbile romanice occidentale duc la înlăturarea sau marginalizarea unor elemente vechi, slave, turceşti sau greceşti, şi la **reromanizarea** limbii române.

Structura limbii române literare se schimbă în mod radical în perioada modernă. Dispar fonetismele arhaice, cum ar fi *e* din *ceti, den (>citi, din)*; *ă* din *rădica, răsipi, trămis*; *î* din *îmblă*; diftongul *ia>ie (priaten>prieten)*; *u* final îşi pierde valoarea fonetică, apoi dispare treptat şi din scris; este abandonată africata dentală sonoră *dz*; sunt înlocuite treptat fonetismele regionale: mold. *câne, giuca*; munt. *eu auz, să rămâie*; se răspândesc formele variabile ale articolului posesiv în detrimentul formei invariabile *a*; acuzativul numelor de persoană foloseşte prepoziţia *pe* (în locul vechiului *pre*); se extind, până la generalizare, formele diferenţiate la persoana a III-a singular-plural ale auxiliarului *a avea (a-au)* şi ale verbelor la imperfect (*arunca–aruncau*); restrângerea fluctuaţiilor în flexiune: *uliţi/uliţe, inime/ inimi, bisericii/ bisericei, exemple/exempluri, problem/problemă, care/carele, a adăugi/a adauga/a adăuga, a adresarisi/a adresa, a arestui/a aresta, educaţie/ educaţiune, comicesc/comic*; înlocuirea unor construcţii vechi: *cercetător de istoria neamului, trebuie a rămâne, icoana Sfintei Cecilii, eu nici aş fi crezut*; eliminarea masivă a vechilor împrumuturi slave, turceşti şi greceşti, care sunt înlocuite cu neologisme din limbile apusene, îndeosebi din latină şi din limbile romanice: diversificarea şi restructurarea stilistică a vocabularului (refluxul stilului bisericesc, modernizarea stilului juridic-administrativ şi a celui beletristic, constituirea stilurilor tehnico-ştiinţific şi publicistic).

Limba română literară actuală este varianta cel mai larg utilizată a limbii române (domeniile ştiinţei şi artei, presă, şcoală, teatru, radio, televiziune, justiţie, administraţie, viaţă politică, relaţii oficiale), distingându-se în raport cu celelalte variante (limbă populară, familiară, varietăţi geografice şi sociale etc.) prin caracterul unitar, îngrijit

şi normat. Ea are în acelaşi timp un grad ridicat de stabilitate, în privința normelor (care nu s-au schimbat esențial în ultima jumătate de secol), şi o dinamică apreciabilă în sensul modernizării şi diversificării vocabularului, corelat cu progresul general al societății. Caracterul supradialectal înseamnă unitate prin preluarea unor elemente din toate variantele regionale, cu predominarea variantei munteneşti, care-i asigură baza dialectală. Unitatea teritorială nu împiedică diversitatea stilistică funcțională, determinată de funcțiile diferite în actul de comunicare şi de particularitățile de organizare lingvistică a mesajelor. Această diversitate este organizată ierarhic, la cel mai general nivel distingându-se patru variante funcționale (stilurile: **ştiințific, juridico-administrativ, publicistic** şi **beletristic**), iar fiecare din aceste stiluri având o mare varietate de substiluri şi limbaje, mergând până la stiluri individuale (în domeniul literaturii beletristice).

BIBLIOGRAFIE

1. Brâncuş, Grigore, *Introducere în istoria limbii române*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti, 2002.
2. Coteanu, Ion, *Structura şi evoluția limbii române (de la origini până la 1880)*, Editura Academiei, Bucureşti, 1981.
3. Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iaşi, 1980.
4. Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968.
5. Russu, I.I., *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981.

II. **FONETICĂ. ORTOGRAFIE**

Fonetica studiază producerea, transmiterea şi receptarea **sunetelor**, din care se articulează, din aproape în aproape, toate celelalte unități ale limbii. Sunetele sunt privite ca **fenomene fizice** şi **fiziologice**, accentul căzând pe **conținutul** lingvistic şi pe **variația** înregistrată de unitățile fonice. Perspectiva studiului poate fi a emiterii sau a receptării sunetului şi, în funcție de aceasta, fonetica este **articulatorie** sau **acustică**.

Fonologia studiază sunetele limbii din punct de vedere **funcțional** (privind capacitatea lor de a distinge semnificații). Fonetica a făcut, de altfel, şi ea dintotdeauna analiza distinctivă a sunetelor (**literele** nu sunt altceva decât unități invariante funcțional, fiind stabilite cu mult înainte de apariția fonologiei ca disciplină de sine stătătoare), dar fără a utiliza criterii teoretice şi procedee metodologice explicite, cum se întâmplă în cazul fonologiei. Termenul **fonetică** are un rol înglobator, acoperind frecvent ambele tipuri de abordare.

Ortoepia şi **ortografia** stabilesc corectitudinea pronunțării, respectiv a scrierii unităților limbii, prin norme literare bazate pe principii ce asigură funcționarea unitară şi performantă a comunicării verbale orale şi scrise. Varianta orală a limbii este primară şi fundamentală, cea scrisă este secundară şi derivată din cea orală, dar o dată cu creşterea importanței culturii livreşti a dobândit o importanță deosebită. Aceste discipline sunt în mare parte aplicații ale foneticii şi fonologiei în domeniul normativ.

Sunetul este un fenomen fizic: vibrația regulată a aerului antrenat de vibrația coardelor vocale. Pentru producerea lui, acționează un întreg **aparat sonor**, compus, în principal, din organe respiratorii care au primit şi funcții fonatorii-articulatorii.

Fonemul este unitatea funcțională minimă a limbii, care serveşte la formarea şi deosebirea între ele a cuvintelor, prin calitatea de a fi **comutabilă** (de a determina, prin substituire, schimbări în planul semnificației) şi **contrastivă** (de a se opune una alteia, sub formă **sistematică**).

Producerea şi receptarea sunetelor limbii se realizează de către **aparatul fonoarticulator**, respectiv de către **aparatul auditiv**.

Aparatul fonoarticulator are ca părți componente importante: **plămânii, laringele, glota, epiglota, faringele, cavitățile supralaringiene; organele articulatorii** propriu-zise: **limba, vălul palatin, palatul dur, zona alveolară, dinții, maxilarul inferior, buzele.**

Aparatul auditiv este format în principal din: **canalul auditiv extern, membrana timpanică, grupul de oscioare, cohleea** sau **urechea internă.**

Acustic, **sunetul** este prezentat simplu, ca o undă sonoră cu aspect regulat. El se deosebeşte de **zgomot** tocmai prin caracterul său predominant muzical.

Proprietățile sunetului sunt calitățile dobândite de sunet în urma prelucrării (producere, amplificare, modulare) în aparatul fonator. Ele sunt: **înălțimea, intensitatea, durata** şi **timbrul (**sau **culoarea)**.

Articularea sunetelor limbii române se realizează în cavitatea bucală, prin intervenția organelor articulatorii. În funcție de caracterul undei sonore, obținute ca urmare a împiedicării sau neîmpiedicării ei în tronsonul parcurs prin cavitatea bucală, se obțin **vocale** sau **consoane**.

Vocalele sunt unde sonore regulate, muzicale, rezultate din trecerea nestânjenită, continuă, a curentului de aer fonator prin cavitatea bucală.

În funcție de **apertură** (gradul de deschidere a maxilarului) şi de apropierea limbii față de bază, se obțin vocale: **deschise (*a*), semideschise (*e, ă, o*)** sau **închise (*i, î, u*).**

În funcție de **localizare** (locul unde se creează spațiul optim de rezonanță, prin modul de aşezare a limbii), rezultă vocale: **anterioare (*e, i*), mediale** sau **centrale (*a, ă, î*)** şi **posterioare (*o, u*).**

În funcție de **labializare** (participarea sau neparticiparea buzelor), avem vocale: **labiale** sau **rotunjite (*o, u*)** şi **nelabiale** sau **nerotunjite (*a, e, i, ă, î*).**

Consoanele sunt unde sonore care îşi pierd caracterul regulat, muzical, din cauza interpunerii în calea lor a unor obstacole care închid (momentan) sau îngustează mult canalul fonator bucal şi creează, astfel, unde suplimentare nearmonice. Acestea transformă sunetele respective în **zgomote.**

În funcție de **localizare** (locul unde se realizează obstacolul momentan sau îngustarea canalului), se obțin consoane: **bilabiale (*b, p, m*)**, articulate cu buzele; **labiodentale (*f, v*)**, articulate cu buza inferioară

şi dinţii superiori; **dentale (*d, t, z, s, ţ, n, l, r*)**, **prepalatale (*č, ğ, š, ž*)**, articulate prin lipirea sau apropierea vârfului limbii de palatul anterior; **palatale (*g', k'*)**, articulate prin lipirea spatelui limbii de palatul mediu; **velare** (***g, k***), articulate prin lipirea spatelui limbii de vălul palatului; **laringale (*h*)**, articulate prin îngustarea canalului fonator constituit de glotă (care este situată în laringe).

În funcţie de **modul de articulare** rezultă consoane: **oclusive** sau **explozive (*b, p, m, d, t, n, g', k', g, k*)**, articulate prin închiderea completă a canalului şi deschiderea sa bruscă, sub formă explozivă; **fricative** sau **constrictive (*f, v, s, z, ž, š, h*)**, articulate prin îngustarea accentuată a canalului fonator, astfel că aerul în trecere se freacă zgomotos de pereţii acestuia; **semioclusive** sau **africate (*ţ, č, ğ*)**, rostite combinat – se interpune obstacolul, dar nu se aşteaptă formarea unei presiuni care să genereze explozia, ci se eliberează imediat aerul, ca în cazul fricativelor.

În funcţie de **sonoritate** (participarea sau neparticiparea coardelor vocale), rezultă consoane: **sonante (*l, m, n, r*)**, la a căror producere participă coardele vocale, iar gradul de alterare a undei sonore muzicale este minim; **nesonante sonore (*b, v, d, z, ž, ğ, g*)**, rostite cu participarea coardelor vocale şi în condiţii de alterare maximă a undei sonore iniţial muzicale; **nesonante surde (*p, f, t, s, ţ, ş, č, k', k, h*)**, rostite fără participarea coardelor vocale şi cu alterarea undei sonore.

Acustica sunetelor limbii române se referă la perceperea auditivă de către receptor a sunetelor articulate de emiţător.

Vocalele se disting acustic prin caracterul lor muzical, fără impurităţi de natura zgomotelor. Diferenţele dintre unităţile vocalice privesc **înălţimea** şi **gradul de concentrare/dispersie** a formanţilor sunetului.

Consoanele se disting acustic prin prezenţa, mai mult sau mai puţin pronunţată, a zgomotelor în perceperea lor auditivă. Diferenţele dintre unităţile consonantice se referă **la înălţime, la gradul de concentrare/dispersie** a formanţilor acustici şi **la gradul de continuitate** a fluxului auditiv.

Semivocalele, articulate şi percepute acustic foarte aproape de vocalele omoloage, se diferenţiază funcţional de acestea prin faptul că nu pot primi accent şi, în consecinţă, nu pot îndeplini rolul de **centru (nucleu)** silabic.

Sistemul semivocalelor cuprinde 4 unităţi: ***e, o, i*** (notat şi ***j***) şi ***u*** (notat şi ***w***).

Alternanţele fonetice sunt modificări regulate pe care le suferă temele cuvintelor pe parcursul flexiunii, respectiv al derivării.

Sistemul alternanțelor fonetice din limba română este deosebit de bogat şi divers, constituind una dintre particularitățile care o individualizează între celelalte limbi romanice. Alternanțele au rol de marcă distinctivă morfologică. Acestea sunt: **vocalice** şi **consonantice**, în funcție de categoria de sunete implicate. Ele pot să aibă doi termeni, ca în *poartă-porți*, sau trei termeni, ca în *fată-fete-fătuță*.

Unitățile suprasegmentale sunt unitățile care pot contracta relații de dependență **heterosintagmatică** (între segmente, deci între silabe). Ele sunt de două categorii: **intensive** (accentul) şi **extensive** (intonația).

Toate aceste noțiuni se definesc în funcție de **silabă**, care este cea mai mică **unitate structurală** a limbii (structurală, în sensul că poate fi divizată în unități mai mici succesive), fiind unitate constitutivă a cuvântului. Fonetic, silaba este caracterizată ca fiind segmentul sonor rostit cu un singur efort respirator. Fonologic, e definită ca cea mai mică **tranşă sonoră** ce poate purta **accent**. Silaba grupează, de fapt, câteva foneme, dintre care unul obligatoriu **vocală**, care are rol de nucleu silabic. Celelalte, a căror prezență este facultativă, sunt consoane şi semivocale.

Unitățile suprasegmentale intensive (accentele) sunt unități ce pot caracteriza intensiv o silabă, în sensul că poate fi pronunțată cu intensitate mai mare decât celelalte silabe din cuvânt, fiind pusă astfel în evidență.

În limba română accentul este **liber** (nu e legat de o anumită poziție în cuvânt a silabei) şi poate fi **mobil** (îşi schimbă locul pe parcursul flexiunii). Astfel, accentul poate fi pus pe ultima silabă a cuvântului (fiind numit **oxiton**): *covór, cafeá*; pe penultima (**paroxiton**), cazul cel mai frecvent: *cárte, mérge*; pe antepenultima (**proparoxiton**): *mármură, constítuie*; pe a patra de la final: *véveriță*; pe a cincea: *nóuăsprezece*.

Este **mobil** într-o mare parte din flexiunea verbală (*merg-mérgem-mergeám-merséseră*) şi din tabloul derivativ substantival şi adjectival (*cásă-căsúță, copil-copilándru, frumós-frumuşél*), precum şi, mai rar, în flexiunea nominală (*sóră-suróri, rádio-radióuri*).

Fiecare cuvânt, respectiv formă gramaticală, dispune de o schemă proprie de accentuare. Dacă avem în vedere şi faptul că accentul e liber şi mobil în limba română, rezultă că locul lui în cuvânt are **funcție distinctivă**. Dovadă sunt cuvintele şi formele gramaticale identice din punctul de vedere al structurii fonematice şi diferențiate numai prin accent: *cópii-copíi, móbilă-mobílă, véselă-vesélă, cúmpără-cumpără.*

Unele categorii de cuvinte (articolul, pronumele personal şi reflexiv în dativ şi acuzativ forme neaccentuate, verbele auxiliare, unele prepoziţii şi conjuncţii) nu poartă accent în enunţ, fiind asociate accentului unui cuvânt învecinat (precedent sau următor). Exemple: *un studént, al dóilea, cei búni, mi-a zís, dúsu-m-am, de scrís, la vói*. Multe din aceste situaţii sunt marcate ca unităţi lexicale (cuvinte) conjuncte: *de-o viáță, te-apreciéz, spúne-le, l-am ştiút, lásă-mi-l*. Cuvintele cu un număr mai mare de silabe pot primi şi unul sau mai multe accente secundare, situate, de regulă, din două în două silabe la distanţă de accentul principal: *alimentară* (pe silaba -*li*-), *electricitate* (pe silaba *e*- şi *tri*-), *gărgăriță* (pe silaba -*ri*-).

În multe enunţuri, există o ierarhie în ceea ce priveşte intensitatea între accentele cuvintelor, unul sau mai multe dintre acestea fiind mai reliefate. Sunt aşa-numitele **accente sintactice**, cu rol logic şi/sau expresiv. Exemple: **Atunci** *să vorbeşti* sau *Atunci să* **vorbeşti**.

Prezentăm în continuare o listă de cuvinte care pun probleme de accentuare (variantele prezentate sunt cele corecte): *ádică* şi *adícă, adultér, agorá, aídoma, áisberg, alibí, amnistíe, anátemă* şi *anatémă, angóra, ánost* şi *anóst, antíc, apéndice* („anexă”) şi *apéndice/apendíce* (anat.), *áripă* şi *arípă, avaríe, azbést, bárem* (adv.) şi *barém, baríton* şi *baritón, bitúm, butélie, calcár* şi *cálcar, caractér, coláps, comándo, compánie* (mil.), *companíe* („tovărăşie”), *conductór, cráter* şi *cratér, déspot* şi *despót, diáspora, diréctor* (subst.), *directór* (adj.), *editór, facsímil* şi *facsimíl, fáctor, fúrie, haltéră* („greutate”), *hátman* şi *hatmán, ibídem, índex* (listă), *indéx* („deget”), *ínfim* şi *infím, íntim* şi *intím, întrevedére, júnior* („fiul”), *juniór* (sportiv), *karaté, legítim, máfie, managér, máur, míjloc* („procedeu”, „unealtă”, „avere”), *mijlóc* („talie”), *motríce, mozáic* (cult), *mozaíc, muscél, néutru* şi *neútru, ópus* (subst.), *opús* (adj.), *ostróv, penuríe, pícnic* şi *picníc, podgórie, pónei, precáut, preceptór, profésor* şi *profesór, radár, rambúrs, rúcsac, sátiră* şi *satíră*, *scrutín, séif, sénior* (tatăl), *seniór* (stăpân feudal, sportiv), *simból, simpózion* şi *simpozión, sípet, subúrbie* şi *suburbíe, supérfluu* şi *superflúu, tanágra, taxí, tergál, típic* (adj.), *tipíc* (subst.), *torpédo, trafíc, ţarévici, úliță, úric* (adj.), *uríc* (subst.), *vatmán, vérmut, vestíbul* (anat.), *vestibúl* (spaţiu care precedă...), *zápis*. Şi câteva nume de persoană: *Armánd, Aspasía, Míron* şi *Mirón, Nicódim, Rozália* şi *Rozalía, Sofía, Ştefán* şi *Ştéfan, Teodosía*, respectiv de locuri: *Andalucía/Andaluzía, Ánkara, Beijíng, Beirút, Bogotá, Bosfór, Carácas, Cópenhaga* şi *Copenhága, Dobrógea, Govóra, Lúgoj* şi *Lugój, Médiaş* şi *Mediáş, Monáco* şi *Monacó, Nicosía, Ulán Bátor*.

Unitățile suprasegmentale extensive (intonația) sunt unitățile care pot caracteriza extensiv (mai multe silabe) sintagmele fonologice, în sensul pronunțării lor pe un ton deosebit de cel cu care sunt pronunțate celelalte silabe. Intonația marchează **părți** din cuvinte, cuvinte sau chiar grupuri de cuvinte, realizând **contururi intonaționale** mai mult sau mai puțin extinse ale enunțului. Foarte importantă este partea finală a acestora, numită **contur terminal**.

În limba română literară standard sunt percepute trei tonuri (registre melodice): **inițial** (sau **neutru)**, **de tensiune** (mai înalt) şi **de destindere** (cel mai jos). Succesiunea acestor tonuri în secvențele non-finale ale unui enunț poate determina patru tipuri fundamentale de contururi intonaționale: 1) **uniform** (sau **neutral**); 2) **ascendent**; 3) **descendent**; 4) **combinat (ascendent-descendent)**.

Intonația **uniformă** (sau **neutrală**) este întâlnită cel mai frecvent la propozițiile enunțiative, prin care se comunică o informație, fără participare afectivă sesizabilă. Exemplu: *Andrei este student*.

Intonația cu contur ascendent este caracteristică propozițiilor interogative totale (fără pronume sau adverbe interogative, propoziții la care se răspunde prin *da* sau *nu*), întrucât cuvântul care arată conținutul propriu-zis al întrebării se află spre partea finală a enunțului (care, de aceea, se rosteşte pe un ton mai ridicat). Exemplu: *Andrei este student?*

Intonația cu contur descendent este specifică mai ales propozițiilor imperative, în care ordinul este semnalat de tonul ridicat inițial şi este întărit de tonul grav din final. Exemplu: *Andrei, mergi acasă!*

Succesiunea intonație ascendentă – intonație descendentă, într-o ordine sau alta, se întâlneşte în variante specifice ale propozițiilor menționate, îndeosebi când este vorba de enumerări de argumente, fapte, obiecte etc. Exemple: *Cărți, caiete, stilouri, toate zac aruncate. Au dispărut toate: cărți, caiete, stilouri.*

Structura silabei cuprinde: **segmentul vocalic** şi **segmentul consonantic.**

Segmentul vocalic poate fi: **simplu** şi **complex.**

Segmentul vocalic simplu caracterizează silabele care au ca nucleu o singură vocală. Segmentul vocalic simplu poate constitui singur silaba şi atunci spunem că avem o **silabă deschisă** la ambele capete (*a-er*, *e-ră*, *i-de-e, o-ră, a-ră*), segmentul consonantic precedă şi urmează după segmentul vocalic, constituind împreună o **silabă închisă** (*fac, vin, păr, când, sol, cum*); segmentul consonantic precedă sau

urmează segmentul vocalic, constituind **silabe închise (deschise) la un capăt** (*ca, de, şi, că, tâ-rî, ar-tă, es-te, in-tră, în-că, or-gă, us-cat*).

Când sunt alături două silabe deschise sau două capete deschise de silabă cu segment vocalic simplu, se formează fenomenul denumit în fonetică **hiat**.

Hiatul este greu tolerat în rostirea românească, de aceea a fost înlocuit în multe situaţii fie cu diftong, fie cu vocală simplă (prin dispariţia uneia dintre vocale). Combinările de vocale în hiat pot fi foarte diverse.

Vocalele de acelaşi fel în hiat:

*a-a: supr**aa**glomerat, ultr**aa**tent;*
*e-e: n**ee**lucidat, r**ee**valuat, id**ee**;*
*i-i: şt**ii**nţă, ant**ii**nflaţie;*
*o-o: alc**oo**l, c**oo**perare, z**oo**logie;*
*u-u: rezid**uu**ri, igl**uu**ri;*

Vocale diferite în hiat:

Centrală-anterioară:
*a-i: în**ai**nte;*
*a-e: **ae**r;*
*ă-i: tr**ăi**nd;*
*â-i: bâjb**âi**;*

Anterioară-posterioară:
*i-o: b**io**logie;*
*e-o: arh**eo**log;*
*i-u: tr**iu**nghi;*
*e-u: n**eu**tru;*

Centrală-posterioară:
*a-o: supr**ao**rganizare;*
*a-u: **au**r;*
*ă-u: r**ău**l;*
*â-u: pâr**âu**l;*

Anterioară-anterioară:
*i-e: san**ie**;*
*e-i: n**ei**sprăvit;*

Anterioară-centrală:
*i-a: (a) sper**ia**;*
*e-a: r**ea**l;*
*e-î: n**eî**nceput;*

Posterioară-anterioară:
*o-i: v**oi**nţă;*
*o-e: p**oe**t;*
*u-i: (a) îngăd**ui**;*

Posterioară-centrală:
*o-a: c**oa**rticula;*
*u-a: act**ua**l;*

Posterioară-posterioară:
*o-u: bir**ou**l;*
*u-o: respect**uo**s.*

Există şi situaţii de **hiat în lanţ**, apărute mai ales la întâlnirea unor cuvinte care au deja vocale în hiat:

*i-a-e: ant**iae**robic;*
*i-e-u: arh**ieu**foric;*
*o-e-u: ind**oeu**ropean;*
*o-a-u: c**oau**tor;*
*e-o-a-u: n**eoau**tocrat;*
*e-o-e-u: n**eoeu**genie.*

Segmentul vocalic complex caracterizează silabele care au ca nucleu silabic o vocală precedată, urmată, sau şi precedată şi urmată, de semivocală (în secvența care precedă vocala pot să apară şi două semivocale). Segmentele vocalice complexe sunt ceea ce în fonetică poartă numele de **diftongi**, respectiv **triftongi**. În limba română aceştia sunt numeroşi şi apar frecvent în lanțul sonor al cuvintelor. Creează deseori alternanțe, care constituie elemente de dificultate pentru străinii care învață limba română. Au rol distinctiv morfologic şi se regăsesc în multe dintre normele ortografice şi ortoepice.

Diftongii sunt segmente vocalice complexe formate dintr-o vocală şi o semivocală, fiind de două feluri, în funcție de poziția semivocalei față de vocală: **ascendenți** (când semivocala precedă vocala: *ia* din *iarnă*) şi **descendenți** (când semivocala urmează după vocală: *ai* din *tai*). Limba română nu are **diftongi egali** (ca în cuvântul german *für* sau în cuvântul francez *pur*).

Dăm mai jos cei 24 de diftongi (10 ascendenți şi 14 descendenți) care există în limba română. Pentru comparație, alăturăm şi hiatul cu structură similară.

Diftongi ascendenți

Combinația vocalică	**Hiat**
ia: iarnă, tăia, băiat;	*pian, cutie;*
ie: iepure, miere, cuie;	*ie, bielă, veselie*
io: iod, voios;	*frățior, radio, biosferă;*
iu: iunie, duium;	*rațiune, scatiul, Vasiliu;*
ea: deal, acadea;	*crea, real;*
eo: deodată, aoleo;	*deodorant, neon, deseori;*
oa: oală, poartă, toată;	*coaliție, boa, coabita;*
ua: cuantum, ploua, roua;	*lua, dual, ecuator;*
uă: două, vouă, rouă;	*luă, dezavuă;*
uâ: plouând	*dezavuând*
Diftongi descendenți	**Hiat**
ai: ai, dai, taină;	*hain, aici;*
au: au, sau, dau;	*aud, balaur;*
ăi: clăi, hăinuță;	*căi, trăim;*
ău: rău, dulău;	*răul, căpcăun;*
âi: mâine, rămâi;	*bâjbâi, zgâit;*
âu: pârâu, grâu;	*pârâul, grâuşor;*
eu: meu, antreu;	*euforie, feudal;*

ei: trei, vrei, tei; *(a) polei, întreit;*
ii: copii, ştii; *fiindcă, a prii, viitor;*
iu: fiu, măsliniu; *națiune, diurnă;*
oi: noi, doină; *doime, eroilor;*
ou: ou, tablou; *eroul, bour;*
ui: lui, puică; *ului, huilă, epuiza;*
uu: - *continuu, paspartuul.*

Triftongii sunt segmente vocalice complexe formate dintr-o vocală şi două semivocale. În funcție de poziția semivocalelor față de vocală, sunt de două feluri: **ascendenți** (sau **progresivi**), când ambele semivocale precedă vocala (exemplu: *ioa* din *aripioară*) şi **centrați**, când o semivocală precedă vocala şi alta urmează după vocală (exemplu: *oai* din *lupoaică*). Având o restricție în plus, sunt mai puțin numeroşi decât diftongii.

Triftongi ascendenți:

i-o-a: aripioară, fuioare;
e-o-a: leoarcă, pleoapă.

Triftongi centrați:

e-a-i: cădeai, puteai;
i-e-i: iei, miei, piei;
i-a-i: tăiai, i-ai, îndoiai;
i-a-u: iau, i-au, încovoiau;
i-o-i: i-oi;
o-a-i: lupoaică.

Segmentul consonantic poate fi **simplu** (constituit dintr-o singură consoană) sau **complex** (constituit din minimum două consoane). În funcție de poziția față de vocală, poate fi **prevocalic** şi **postvocalic**. Este important pentru despărțirea cuvintelor în silabe.

Tendințe fonetice în limba română actuală

Limba se află într-un continuu proces de prefacere, de restructurare. Specialiştii înregistrează şi analizează în permanență aceste schimbări de amănunt, încercând să discearnă ceea ce este accidental, efemer, de ceea ce are şanse să se impună, să se amplifice şi chiar să antreneze modificări mai mari, de sistem. Rezultatul unor asemenea analize se concretizează în configurarea unor **tendințe actuale** de evoluție a limbii române, care să fie, după caz, acceptate normativ sau combătute. Decisiv în impunerea sau diminuarea şi dispariția unor

asemenea tendinţe este până la urmă uzul lingvistic, care nu poate fi întotdeauna nici prevăzut, nici condus, cu atât mai mult cu cât specialiştii adoptă frecvent poziţii diferite.

Prezentăm în continuare câteva tendinţe actuale:

– închiderea vocalelor *a, e, o* la *ă, i, u,* mai ales în poziţie neaccentuată: *ataca> atăca, magheran>măghiran, robinet>rubinet, seringă>siringă, demisie>dimisie*;

– închiderea lui *e* în *i* şi, uneori, **sincoparea** lui *i,* în silaba penultimă a cuvintelor articulate la plural cu -*le*: *fetele>fetile, drumurile>drumurle*;

– evitarea hiatului prin: **epenteza** semivocalelor *i* şi *u* (*viie, luua*); **sinereză** sau **diftongare** (*neapărat, recreaţie*); **eliziune** (*alcool>alcol, cuviincios>cuvincios, respectuos>respectos*);

– renunţarea, în cazul neologismelor, la corelaţia de timbru (*pitorescă, omologă, analogă* în loc de *pitorească, omoloagă, analoagă*) şi reducerea, în felul acesta a amplorii şi rolului alternanţelor vocalice;

– dispariţia lui *u* final, precedat de *i*: *serviciu>servici, contrariu>contrar, domiciliu>domicil*;

– eliminarea lui *i* din grupul *ie* (diftong sau hiat): *plutonier>plotoner, butonieră >butoneră*;

– atrofierea până la dispariţie a lui *i* asilabic din finalul unor cuvinte (rolul distinctiv fiind preluat de alternanţă): *studenţi>studenţ, frumoşi>frumoş*;

– fluctuaţii în accentuarea cuvintelor: *meditatór, navigatór*, dar *coréctor, redáctor*; *ántic* şi *antíc, regizór* şi *regízor, símbol* şi *simból, tráfic* şi *trafíc*;

– extinderea în anumite contexte a consoanelor palatalizate: *uşe, grije, îngroaşe, deranjem, eream, sufere, şeapte, birjear*;

– sonorizarea lui *s* intervocalic şi în situaţiile în care nu este etimologic: *chintezenţă, seziune*;

– sonorizarea prin asimilare: *admosferă, fregvent, žmecher, plezni, căznicie*;

– simplificarea grupurilor de consoane: *antreprenor>antre-penor, proprietar> propietar, frustrare>frustare, explica>esplica, oprobriu>oprobiu.*

Ortografia şi ortoepia se ocupă de studierea scrierii, respectiv a pronunţării limbii, şi de stabilirea, pe această bază, a conduitei considerate corecte în grafia, respectiv rostirea diferitelor ei unităţi şi îmbinări.

Corespondența sunet/fonem-literă este esențială pentru înțelegerea sistemului de reguli care constituie ortografia şi ortoepia limbii române.

Scrierea noastră este o **scriere alfabetică**, ce foloseşte **semne** pentru redarea fiecărui **sunet-tip** (pe care îl vom numi în continuare **sunet**) în parte. Aceste semne sunt în primul rând **literele**, din care fac parte, acolo unde este cazul, pentru a arăta că aceeaşi literă are mai multe valori fonetice, şi **semnele diacritice: accentul circumflex** (la *â* şi *î*), **sedila** (la *ş* şi *ţ*) şi **semnul scurtimii** (la *ă*). Inventarul literelor într-o anumită ordine, stabilită prin tradiție, se numeşte **alfabet** (de unde numele de **scriere alfabetică**). Scrierea utilizează, cu rol ortografic, şi **semnele ortografice (apostroful, cratima, punctul, bara, linia de pauză)** şi **mărcile ortografice (blancul**, literele folosite numai în cuvinte ale vorbirii cultivate, **logograma)**.

Alfabetul

Românii au început să scrie în limba slavă (datorită influenței bisericii ortodoxe în această parte a Europei). După secolul al XV-lea, apar şi scrieri în limba română, dar tot cu alfabet chirilic, care, deşi adaptat într-o măsură specificului limbii române, prezenta importante inconveniente (se foloseau câte două, trei semne pentru acelaşi sunet şi semne diacritice care nu aveau întotdeauna valori foarte clare). Acest fapt a făcut ca în timp să apară încercări de simplificare a scrierii româno-chirilice. Amintim în acest sens inițiativele lui Ienăchiță Văcărescu şi Ion Heliade Rădulescu, activitatea comisiilor pentru adoptarea unui alfabet de tranziție (1850) şi, în final, a unui alfabet latin (1856), hotărâre recunoscută oficial în 1860. Trebuie să precizăm că în Transilvania au fost tipărite cărți cu alfabet latin şi înainte de această dată, dar sistemul corespondențelor dintre litere şi sunete a fost provizoriu, neunitar, fluctuant şi, în principal, etimologic (susținut de reprezentanții Şcolii Ardelene şi ulterior de cei ai şcolii latiniste).

În perioada alfabetelor de tranziție s-a creat un anumit haos în scrierea românească: ziarele, cărțile sau documentele erau scrise cu alfabet şi ortografii diferite (alfabetul chirilic tradițional, alfabete mixte, chirilico-latine, mult deosebite între ele, variante ale alfabetului latin). Legiferarea scrierii cu litere latine (în 1860) a pus oamenii de cultură ai vremii în fața necesității de a se adopta un sistem ortografic unitar, fapt care a determinat o lungă bătălie intelectuală între susținătorii principiului fonetic şi cei ai principiului etimologic, dispută

finalizată abia spre sfârşitul secolului trecut prin victoria principiului fonetic, impus de marii lingvişti şi scriitori ai timpului. Sistemul ortografic adoptat de **Societatea Literară Română** în 1867 (propus de Timotei Cipariu) a fost folosit numai în publicațiile academice, dar nu a fost acceptat de majoritatea oamenilor de cultură şi mai ales de scriitori, pentru că era greu de înțeles şi de folosit, cerând serioase cunoştințe de latină (de exemplu, prevedea scrierea cu *ph, th, consoană dublă*, în cuvintele care conțineau aceste grupuri în latină: *phonetica, theorema, adduce, litteratura*; *ț, z* erau notate în cuvintele de origine latinească *ti, di*: *sperantia* „speranță”, *dissu* „zis”). Întrucât acest sistem ortografic etimologic nu se justifica nici cultural, nici istoric (cum s-a întâmplat cu sistemul ortografic francez, luat ca model de latinişti, dar care răspundea unor cu totul alte condiții istorice), el a fost abandonat şi înlocuit cu un nou sistem ortografic, preponderent fonetic de data aceasta, adoptat prin reforma ortografică din 1881 a noii Academii Române (înființată în 1879). Acest sistem a fost caracterizat de Titu Maiorescu, principalul lui susținător, ca fiind fundamentat pe „fonetism temperat de necesități etimologice”. El are o utilizare mult mai largă decât cel anterior, dar întâmpină încă mari opoziții din partea unor lingvişti şi a profesorilor, care reclamă simplificarea acestuia (considerând că făcuse prea multe concesii etimologismului).

În 1904 se face o nouă reformă ortografică, publicându-se şi primul îndreptar ortografic (intitulat *Regule ortografice*). Alfabetul stabilit atunci se păstrează aproape neschimbat până astăzi. Vechile grafii cu *é, ó* (pentru diftongii *ea, oa*), *sci* (pentru *şt), d* (pentru *z), i, u* (asilabici) etc. au fost înlocuite cu semne folosite şi astăzi: *ea, oa, şt, z, i, u.* Sunetul *î* era notat cu *î* la începutul cuvintelor şi cu *â* în interiorul acestora. Deşi acest sistem a fost adoptat de cercuri mult mai largi de intelectuali, anumite edituri, ziare, publicații nu l-au aplicat.

În 1932 este realizată, după aprinse dezbateri (începute la primul Congres al Filologilor Români, din 1925), o nouă reformă ortografică, în urma căreia se renunță la *s geminat* din cuvinte ca *massă, cassă, cassier*, se precizează normele de scriere a numeroase cuvinte şi forme gramaticale, se dau indicații cu privire la scrierea numelor proprii, la scrierea cu majuscule, a consoanelor duble şi a accentului, la despărțirea cuvintelor în silabe, la abrevieri şi la folosirea apostrofului şi a cratimei, se stabilesc regulile de punctuație. De semnalat aplicarea mai consecventă a principiului morfologic în fixarea normelor ortografice.

O nouă reformă, valabilă în cea mai mare parte şi astăzi, a fost adoptată în 1954, fiind elaborate dicționare ortografice (1954), ortoepice (1956) şi de punctuație (1956), fuzionate într-o formă revăzută şi amplificată, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuație* (publicat în 1960, 1965, 1971, 1983). În 1982 a apărut o lucrare de mari proporții, *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM)*. Câteva amendamente la acest sistem ortografic au fost aduse prin Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17 februarie 1993 (în primul rând extinderea notării cu *â* în interiorul cuvintelor şi scrierea cu *sunt*). Un nou *Îndreptar* (ediția a V-a), care actualizează normele de scriere potrivit cu aceste schimbări, a apărut în 1995.

Alfabetul actual al limbi române are 31 de litere: *a* (pronunțat, ca şi celelalte vocale, cum se scrie), *ă, â, î, b* (pronunțat, când e singur *be), c (ce), d (de), e, f (fe), g (ghe), h (ha), i, j (je), k (ca), l (le), m (me), n (ne), o, p (pe), q (chiu), r (re), s (se), ş (şe), t (te), ț (țe), u, v (ve), w (dublu ve), x (ics), y (i grec), z (ze).* El este alcătuit din **litere simple**. Succesiunea imediată a unora din aceste litere formează aşa-numitele **litere compuse**, care nu figurează însă în alfabet: *ch, gh* (înainte de *e, i* plenisone); *chi, ghi, che, ghe* (când *i* şi *e* nu formează silabe); *ci, gi, ce, ge* (când *i, e* nu sunt plenisone, grupul reprezintă un singur sunet, când sunt vocale, reprezintă două sunete, primul având însă valoare diferită față de alte contexte). Limba română mai foloseşte pentru scrierea unor neologisme recente sau a unor nume proprii, litere străine: *ä, ö, ü, č* etc. (*Händel, Köln, München, Barič*).

Literele majuscule corespunzătoare lui *ă, â, î, ş, ț* se scriu cu semnele diacritice respective: *Ă, Â, Î, Ş, Ț* (*HÂRLĂU, ROMÂNIA, ÎN* – la inițială*, REŞIȚA*).

Cele 31 de litere notează 33 de sunete câte are limba română, ceea ce arată că între litere şi sunete nu e o corespondență perfectă. Din punctul acesta de vedere, literele se grupează în trei clase:

– litere (în număr de 19) care corespund câte unui singur fonem: *a, ă, â, b, d, f, î, j, l, m, n, p, r, s, ş, t, ț, v, z*;

– litere (12) care au mai multe valori: *c, e, g, h, i, k, q, o, u, w, x, y*;

– litere diferite care notează acelaşi sunet: *c, k* şi *q* notează pe [*k*]; *â* şi *î* notează pe [*î*]; *o, w* şi *u* notează pe [*u*]; *x* şi *cs* notează pe [*ks*] (*fix,* dar *cocs); i* şi *y* notează pe [*i*] sau [*i̯*]; *e* şi *i* notează pe [*i*] (în *ea, el* – pronunțate [*ia, iel*]); *w* şi *v* notează pe *v*; *x* notează pe *gz*.

Principiile ortografiei româneşti care privesc, de fapt, indirect, şi ortoepia, în virtutea multiplelor interdependenţe dintre cele două domenii, reprezintă temeiul doctrinar al sistemului ortografic (ortoepic) al limbii române.

Principiul fonologic (fonetic) este fundamental, definitoriu pentru sistemul ortografic al limbii române (se şi afirmă adesea că ortografia românească este fonetică sau fonologică), celelalte amendându-l sau completându-l, îndeosebi în aspecte de detaliu. Potrivit acestui principiu, scrierea reproduce pronunţarea (literară, fireşte), ceea ce pune în corelaţie directă ortografia şi ortoepia. Câteva exemple: scrierea prefixelor *des-; răs-* sub forma *dez-, răz-*, înainte de vocale şi consoane sonore (*dezavantaj, dezmoşteni, dezgoli, răzbate*), scrierea lui *n* ca *m* înainte de *b* sau *p* (*îmblăni, bomboane*). Unele neologisme se scriu aşa cum se pronunţă: *aisberg, angro, lider, meci, fotbal, gol, miting, şezlong, vizavi,* nu cum se scriu în limba de origine (engl. *iceberg, leader, match, football, goal, meeting*; fr. *en gros, chaise-longue*); suspendarea uneia dintre consoanele duble din unele neologisme care se scriau anterior cu două consoane, dar se pronunţau cu una: *casă* (de bani), *masă* (mulţime), *rasă* (de animale), *rarisim, generalisim* etc. şi menţinerea în scris a ambelor consoane acolo unde ele se pronunţă (una aparţinând prefixului şi alta rădăcinii): *transsaharian, înnoda, înnora* etc.

Principiul etimologic (sau **tradiţional-istoric**) impune în anumite cazuri abaterea de la principiul fonetic şi scrierea unor cuvinte conform cu tradiţia istorică (*român, sunt, subţire, snop*) sau cu forma din limba de provenienţă (*bleu, week-end, dancing, diesel, design, foehn, intermezzo* etc.). El prevede, de asemenea, scrierea unor nume de persoane aşa cum şi le-au scris purtătorii lor, de regulă personalităţi culturale larg cunoscute (*Alecsandri, Kogălniceanu, Hasdeu, Tonitza*) şi a numelor de locuri străine ca în limba de origine (*Bordeaux, Wall Street, Köln, Istanbul*). Tot în virtutea tradiţiei, se scrie *este, el, ea*, deşi se pronunţă (în varianta acceptată de ortoepie) [*ieste, iel, ia*], consemnarea în scris a articolului hotărât *-l*, care a dispărut din pronunţarea obişnuită a românei; scrierea la început de cuvinte *oa* (*oală, oaie, oare*), deşi se pronunţă *ua*: [*uálă, uáie, uáre*].

Principiul morfologic ţine seama de structura morfematică a cuvintelor (radical, sufix, desinenţă) şi de flexiunea lor. De exemplu: se scrie *creez, agreez*, fiindcă *cre-, agre-* constituie radicalul, iar *-ez* reprezintă sufixul specific pentru timpul prezent al unor verbe de

conjugarea I; în interiorul cuvintelor se scrie *ea* sau *ia* în funcție de cum alternează cu *e* sau *ie*: *seacă-seci, treacă-treci, viclean-vicleni, piață-piețe, piară-pieri, biată-biete*; se scrie *aceeaşi* la feminin singular, dar *aceiaşi* la masculin plural. Se scrie la singular *mătuşă, păpuşă, coajă, plajă, vrajă* etc., deşi în unele dialecte se pronunță [*mătuşe, păpuşe, faşe, coaje, plaje, vraje*], pentru că majoritatea substantivelor feminine terminate la plural în *i* sau *e* au la singular *ă* (*casă, barcă* etc.). De altfel, la unele cuvinte (*birjă, schijă, chiriaşă, cravaşă, plajă* etc.), scrierea cu *e* la singular ar duce la confundarea cu formele de plural (*birje, schije, chiriaşe, cravaşe, plaje*).

Principiul sintactic impune delimitarea cuvintelor după sensul lor lexical şi după valoarea lor gramaticală: *odată – o dată, întruna – într-una, deoparte – de o parte, totuna – tot una, nicicând – nici când, demult – de mult, dinafară – din afară, devreme – de vreme* etc.

Principiul silabic acționează pentru diferențierea valorilor unor litere în funcție de învecinarea lor în cadrul silabei. De exemplu, *c* are valorile *k, k', č* în funcție de literele care urmează; *e* reprezintă numai semnul valorii *č, ğ* a lui *c, g* când nu formează centru de silabă (*ceapă, geantă* – transcrise [*čapă, ğană*]) şi reprezintă atât semnul acestei valori, cât şi valoarea de vocală în sine, când formează centru de silabă (*cere, gene* – transcrise [*čere, ğene*]); *i* are valoarea [*i*], [i̯] (în diftongi) sau [i̯] (în finalul unor forme, după consoane: *pomi, cari* – transcris [*pomi̯, cari̯*]).

Principiul simbolic, în conformitate cu care acelaşi cuvânt se poate scrie diferit în funcție de accepția care i se dă: cu inițială mică, dacă este folosit cu înțelesul obişnuit, de **termen comun** (*occident, est, reformă, revoluție, facultate*) şi cu inițială majusculă dacă are o semnificație simbolică, de **nume propriu** (*Occidentul, Estul, Reforma, Revoluția franceză, Facultatea de Litere*).

Unele situații sunt reglementate prin aplicarea simultană a mai multe principii. Exemple: etimologic şi morfologic (grupul inițial *oa* din *oală, oameni, oaste* este menținut prin tradiție şi pentru că alternează flexionar cu *o,* ca în *olar, om, oşti*), silabic, etimologic şi morfologic (sunetele *č, ğ* se scriu, potrivit principiului silabic, cu *c, g* urmate de *i*, în *cioban, tăciune, hangioaică, magiun*, prin tradiție, urmate de *e* înainte de *a,* prin tradiția etimologică şi pentru că alternează cu *e* ca în *ceață – cețuri, geană – gene*).

Normele ortografice şi normele ortoepice sunt **restricții** (imperative sau orientative) impuse, prin hotărâri academice, scrierii şi pronunțării, în vederea asigurării unei exprimări cultivate, unitare, stabile şi funcționale. Ele stabilesc ce forme sunt corecte, respingând alte variante existente în uz. Normele concretizează, la nivelul unor serii mai extinse sau mai restrânse de fapte, principiile ortografiei, care, fiind prea generale, nu pot funcționa ca reguli concrete. Norma optează pentru principiul regent într-o situație sau alta, stabilind modul în care el reglementează aceste situații.

Ortoepia trebuie distinsă de **ortofonie** (care înseamnă pronunțare corectă din punct de vedere articulatoriu, deci fără defecte fiziologice, ca sâsâiala, bâlbâiala, graseierea, rostirea peltică etc.) şi de **dicțiune** (care presupune pronunțarea corectă din perspectiva adecvării la conținutul de idei şi sentimente a enunțului), prin faptul că urmăreşte conformitatea cu **normele limbii literare**.

Variantele de pronunțare se pot constitui în **opoziții ortoepic literar-neliterar/ hiperliterar** *(pâine–pâne, maiou–maieu, piuneză–pioneză, mărfar–marfar* etc.) sau în perechi/grupuri de forme literare ierarhizate, în sensul că prima este preferată ca **recomandată**, celelalte fiind numai acceptate: *anghină–angină, bergamot–pergamut, cafeină–cofeină, carafă–garafă, chiorăi–ghiorăi, cârnat–cârnaț, corvadă–corvoadă, despera–dispera, flăcăiandru–flăcăuandru, procopsi–pricopsi, proră–provă, sandviş–sandvici, văita–văieta, zbârli–zburli* etc.

Normele ortografice au un caracter **prescriptiv** categoric (în sensul că nu admit alt uz decât cel conform cu norma, e drept de multe ori aceasta acceptând mai multe variante corecte). Sunt norme **preconizate** prin deciziile unor instituții, **elaborate** de specialişti (deci subiective), **autonome** principial față de normele lingvistice literare (de exemplu, în poziții diferite se scrie *â* sau *î,* fără ca această conduită să decurgă nemijlocit din evoluția uzului literar). Pe de altă parte, normele sunt **individuale** (vezi excepțiile de la scrierea cu *m* înainte de *p, b*: *Istanbul, avanpost, avanpremieră* etc.), **particulare** (reglează serii de fapte, a căror scriere o stabilesc prin directive enunțate, care nominalizează aceste fapte, cum ar fi scrierea şi pronunțarea după consoană, în cuvintele vechi *oa* sau *ua*, sau **generale** (stabilesc un mod de scriere şi de pronunțare caracteristic pentru o totalitate de fapte, fără excepții, cum ar fi scrierea cu majusculă a numelor proprii).

Normele cu enunț (celelalte figurând numai ca articol de dicționar) cuprind o **directivă** de scriere şi pronunțare, o **ilustrare** a

ei (în cazul normelor generale) sau o **nominalizare** a faptelor la care se referă directiva (în cazul normelor particulare). Acestea pot avea rol pur **indicator** (se mărgineşte să arate care este scrierea-pronunțarea corectă) sau adaugă aspecte **explicative** şi **circumstanțiale**. Alteori (modelele de flexiune, de exemplu), directiva poate avea caracter **descriptiv**. De cele mai multe ori, norma cuprinde o indicație **pozitivă** (precizează cum trebuie scris/pronunțat), dar poate fi formulată şi **prohibitiv** (cum este cazul respingerii formelor de persoana I cu *u* la verbele *apropiu, întârziu* etc.).

Normele ortografice şi cele ortoepice referitoare la acelaşi fenomen pot fi **concordante, discordante** sau **fără nici o legătură** între ele. Situațiile se diferențiază clar prin modul de formulare a regulii: „se scrie şi se pronunță" (pentru cele **concordante**), „se scrie, dar se pronunță" (pentru cele **discordante**), „se scrie" sau „se pronunță" (pentru cele **fără legătură** între ele, cum e cazul sunetelor notate diferit în situații diferite).

Prezentăm, pentru exemplificare, câteva dintre normele ortografice şi ortoepice cele mai importante ale limbii române.

Vocalele

1. După *ş, j* în rădăcina cuvintelor se scrie şi se pronunță *a* (nu *ea*), *e* (nu *ă*), *i* (nu *â/î*):

a) *a* în alternanță cu *e*: *şa–şei, şapcă–şepci, şase–şesime, jaf–jefui, jale–jeli, aşeza–aşază, deşela–deşală, înşela–înşală, şedea–şade*. Fac excepție unele cuvinte ca derivatele lui *jar (jăratic, jărăgui, jărui), şagă (şăgalnic), şal (şăluț), şanț (şănțuleț), şatră (şătrar)*;

b) *a* şi *e* fără să fie în alternanță: *aşa, mârşav, şarjă, stejar, mişel, muşețel, jecmăni, jertfi, scrijeli, vijelie*;

c) *i*: *leşin, şină, şir, jigărit, jindui, mojic, prăjină, rogojină.*

2. Se scrie şi se pronunță *a (*nu *ea)* după *ş, j*:

a) când este vorba de articolul feminin la nominativ-acuzativ singular: *păpuşa, găinuşa, uşa, mătuşa, grija, plaja, vraja*;

b) când este sufix al infinitivului şi în formele de trecut ale verbelor de conjugarea I: *bandaja, bandajam, bandajaşi, bandajasem, bandajat, înfățişa, înfățişam, înfățişaşi, înfățişasem, înfățişat* (ca *lucra, lucram* etc.).

3. Se scrie şi se pronunță *ă* (nu *e*) după *ş, j*:

a) când este desinență a nominativ-acuzativului feminin singular: *păpuşă, uşă, mătuşă, grijă, plajă, vrajă*;

b) când este sufix al verbelor de conjugarea I la indicativ prezent, persoana I plural sau a III-a singular şi plural (când nu se conjugă cu sufixul *-ez*) şi la perfect simplu, persoana a III-a singular: *îngrăşăm, îngraşă, îngrăşă, ataşăm, ataşă, bandajăm, bandajă* (ca *adunăm, adună* etc., respectiv *lucrăm, lucră* etc.).

4. În majoritatea neologismelor, *e* inițial se pronunță [*e*], nu [*ie*]: *economie, electric, emisferă, emoție, episod, epocă, eră, est, etapă, eveniment, evoluție, exemplu* etc.

5. În formele pronumelui personal şi ale verbului *a fi* care încep cu *e*, această literă se scrie *e*, dar se pronunță [*ie*]: *eu, el, ei, eşti, este, eram* etc., pronunțate [*ieu, iel, iei, ieşti, ieste, ieram*].

6. Se scriu şi se pronunță *e* (nu *i*) cuvintele: *deforma* (dar *diform*), *dumeri, încăleca, mânecă, pântec.*

7. Se scriu şi se pronunță cu *e* (nu cu *ie*) cuvintele: *ferăstrău, feruginos, feronerie, împelițat, înverşunat, vers.*

8. Se scriu şi se pronunță *i* (nu *e*) cuvintele: *distructiv, întuneric, jăratic, trimite, primăvăratic, singuratic.*

9. Se scrie şi se pronunță *i* (nu *î*) la inițială, în majoritatea cuvintelor neologice: *incarna, incrimina, incrusta, infiltra, insufla, intitula, investi* (bani), *investiție.*

10. La sfârşitul unor pronume sau adjective pronominale şi adverbe compuse cu *-şi* se scrie *-i* şi se pronunță [*i*] (scurt, asilabic): *acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, însuşi, sieşi, câtuşi, iarăşi, totuşi.*

11. Se scrie *â* (nu *î*) în poziție medială în toate cuvintele: *hotărâsem, vânt, mâine, până, trăgând* etc., cu excepția cuvintelor compuse sudate în care al doilea cuvânt începe cu *î*: *bineînțeles, oriîncotro, semiîntuneric* etc. şi a cuvintelor derivate cu prefixe de la un cuvânt care începe cu *î*: *neîncrezător, preîntâmpina, subînțeles* etc. Se scrie *î* (nu *â*) în poziție inițială sau finală: *început, întâi, vârî* etc. în toate cuvintele.

12. Sufixul gerunziului la conjugarea I se scrie şi se pronunță cu *â* (nu cu *i*) întotdeauna, inclusiv după *ş, j*: *îngrăşând, afişând, aranjând*.

13. Se scrie şi se pronunță *o* (nu *u*) în cuvintele: *matricolă* (dar *înmatricula*), *ridicol* (dar *ridiculiza*), *adaos* (dar *adăuga*). În schimb, se scrie şi se pronunță *u* (nu *o*) în cuvintele: *fascicul, fasciculă, tentacul, vehicul, ventricul, marmură* (dar *marmorean*), *plapumă, repaus.*

Vocalele în hiat

1. Se scrie şi se pronunță *a-e* (nu *a-ie*):

a) în cuvinte noi ca: *aer, faeton, maestru*;

b) în elementul de compunere *aero-* (*aerodinamic, aeroport*);

c) la întâlnirea dintre formanții unor cuvinte compuse sau derivate, precum: *contraexpertiză, supraestima, ultraelegant, decaedru.*

2. Se scrie şi se pronunță *e-a* în cuvinte noi ca: *agrea* (*agream, agreat* etc.), *agreabil, alineat, bacalaureat, cereale, crea* (*cream, creat* etc.), *creator, creație, ideal, real*; dar *i-a* în: *oficia, vicia, omagia, trunchia, înjunghia.*

3. Se scrie şi se pronunță *e-e* (nu *e-ie*):

a) în cuvintele: *gheenă, feerie*;

b) la întâlnirea dintre formanții unor cuvinte derivate sau compuse ca: *needucat, reexaminare, preelectoral, neexistent, reedita, coreeni*;

c) la N.Ac. singular al unor substantive feminine ca: *alee, idee*;

d) la finala unor feminine invariabile ca: *maree, onomatopee*;

e) la pluralul unor neutre ca: *licee, muzee*;

f) la formele de indicativ prezent pers. I şi a II-a sg. şi de conjunctiv prezent pers. I sg., a II-a şi a III-a sg. şi pl. ale unor verbe de conjugarea I, la întâlnirea finalei *e* şi a rădăcinii cu inițiala *e* a sufixului gramatical: *creez, creezi, să creez, să creeze*.

4. Se scrie şi se pronunță *i-i*:

a) la pl. substantivelor şi adjectivelor feminine în *-ie* (două silabe) şi al neutrelor în *-iu*, înainte de articole: *alifiile, auriile, funcțiilor, viilor, viciilor*;

b) în formele care mențin sufixul *-i* din tema verbelor de tipul: *a prii, a pustii, a se sfii* (exemple: *înmii, să înmiim, înmiişi, înmiit*);

c) în gerunziul verbelor de conjugarea I în *-ia* (două silabe): *apropiind, înmiind*, precum şi al unor verbe neregulate: *fiind, scriind, ştiind*;

d) în cuvinte ca: *fiindcă, priință, pustiire, sfiiciune, locțiitor, ființă, înființa, iişoară* („ie mică”)*, miime, ştiință, conştiință, conştiincios*.

5. Se scrie şi se pronunță *o-e* (nu *o-ie*):

a) în neologisme ca: *boem, canoe, coerent, coeziune, poet, poezie*;

b) la întâlnirea elementelor de compunere sau a prefixului cu rădăcina: *ortoepie, coechipier, coexista, proeminent*.

6. Se scrie şi se pronunță *o-o* (nu *o)*:

a) în neologisme ca: *alcool, zoologie, zootehnie, noosferă*;

b) în cuvinte compuse sau derivate cu prefixe, la întâlnirea lui *o* din finala unui element cu *o* de la începutul elementului următor: *microorganism, coopera, cooperativă, coopta, coordona.*

7. Se scrie şi se pronunță *u-e* (nu *u-ie*):

a) în neologisme ca *afluent, confluență, duet, pueril, siluetă, statuetă*;

b) în forma de genitiv-dativ sg. şi pl. a adjectivelor feminine de tipul: *ambigue, asidue, continue, perpetue*;

c) la indicativ prezent pers. I şi a II-a sg. şi la conjunctiv prezent, pers. I sg., a II-a sg. şi a III-a sg. şi pl. ale verbelor de conjugarea I cu sufix, de tipul: *(să) efectuez, (să) dezavuez, (să) statuez* etc.

8. Se scrie şi se pronunță *u-u* în cuvintele: *reziduu, vacuum, asiduu, ambiguu, continuu, perpetuu*, precum şi în formele de plural sau de singular articulate ale unor neutre terminate în *u* accentuat, ca: *atuul, igluul, paspartuul, tabuul, atuuri* etc.

Diftongi şi triftongi

1. Se scrie şi se pronunță *ea* (nu *a*):

a) în sufixe verbale după *ş, j, s, z, ț, k', g'*: *greşea, greşească, cojea, găsea, găsească, trezea, trezească, pățea, pățească* (ca în *citea, veghea, urechea*);

b) în sufixele: *-eală, -ean, -eață, -ească*: *greşeală, prăjeală, maramureşean, clujean, roşeață, vitejească* (ca în *acreală, muntean, verdeață, românească*).

2. Se scrie şi se pronunță *eo*, după consoane: *bleojdi, câteodată, pleoscăi, vreo* (dar *deodată, deoparte, deocamdată, vreodată* se pronunță cu diftong în tempo obişnuit şi cu hiat în tempo lent).

3. Se scrie şi se pronunță *ia* (nu *ea*):

a) la inițială de cuvânt: *iarnă, iasă, iască*;

b) la inițială de silabă, în general: *băiat, femeia, întemeiază, îndoială, vasluian, joia, aceluia, unuia, faianță*;

c) după labiale şi după *k',g'* dacă nu există alternanță: *maghiar, chiar,* dacă alternează cu *ie*: *piatră (pietre), biată, viață, amiază*;

d) după consoane, fără alternanță cu *ie* în: *abia, coniac, diavol, fiare, ghiaur.*

4. Se scrie şi se pronunță *ie* (nu *e*):

a) la început de cuvânt şi de silabă, precum şi după consoane: *iederă, ieşire, ieftin, aievea, boier, greier, proiect, vuiet, obiect, impiegat, piersică, viezure, miercuri, mierlă.*

5. Se scrie *oa* dar se pronunță [*ua*]:

a) la inițială de silabă, când există alternanță cu *o*: *oameni (om), oaste (oşti)*;

b) după consoane, cu sau fără alternanță cu *o*: *boală, coală, fricoasă, angoasă, balansoar, culoar, coafa, fermoar, pavoaza, voalat.*

6. Se scrie şi se pronunță *ua*:

a) după consoane, în neologisme ca: *acuarelă, cuantă, cuartet, cuarț, quasar, scuar, trotuar*;

b) la inițială de silabă, când există alternanță *ua/uă*: *piua (piuă), roua, ziua, noua, a noua*.

7. Se scrie şi se pronunță: *eai, eau* (nu *ai, au*) după consoane (*š, ž*) la verbele de conjugarea a IV-a în sufixele verbale: *greşeai, greşeau, cojeai, cojeau*.

Consoanele

1. Se scriu: *chintal, chirilic* (nu *quintal, kirilic*).

2. Se scrie *cs* (nu *x*):

a) după etimon, în: *cocs, comics, fucsină, rucsac, sconcs, tocsin, vacs*;

b) după tradiție, în *catadicsi, îmbâcsi, micsandră, ticsi.*

3. Se scrie şi se pronunță *cv* în: *acvariu, acvilă, adecvat, cvadrat, cvintă, cvintet, ecvestru, elocvent, relicvă* (dar: *cvadrimotor* şi *cuadrimotor, cvartă* şi *cuartă*).

4. Se scrie şi se pronunță *h* în: *halva, hegemonie, heleşteu, hernie, hieroglifă, himeră* (dar: *arțag, elicopter, igienă, ilar, umor, eteroclit* şi *heteroclit, eterodox* şi *heterodox, emistih*).

5. Se scrie şi se pronunță *n* în: *cincantin, conjunctură, contingent, delincvent* (dar: *corupt, itinerar, traversa*).

6. Se scrie şi se pronunță *r* în: *apropria, expropria, frustra, fereastră, proprietar, oprobriu, propriu, împroprietări* (dar *repercusiune*).

7. Se scrie şi se pronunță *s* (nu *ş*) în: *musculatură, musculos, sfoară, strangula, strat, stand, stat* (de plată*), spalier, spangă, spicher, sprint, standard, stofă* (dar: *şpaclu, şpalt, şpiț, ştachetă, ştafetă, ştaif, ştangă, ştanță, ştecăr, ştrand, ştrudel*).

8. Se scrie şi se pronunță *s* (nu *z*) în: *episod, chermesă, disertație, grimasă, premisă, sesiune, sesiza, basma, disident, oclusiv, conclusiv, prismă, smalț, smarald, smoală, lesne, plesni, trăsnite, trosni, măslină, aisberg, glasvand, casnic, corosiv* (dar: *bezmetic, cazma, cizmar, cizmă, pizmă, zmeu, zmeură, beznă, cazną, căzni, poznă, razna, izlaz, zlătar, zloată, dezbate, dezminți, dezlănțui, răzgândi, obraznic, paznic, azbest, prezbit, azvârli*).

9. Se scrie şi se pronunță *s* (nu *x*) în: *escadră, escadrilă, escadron, escalada, escală, escapadă, eschimos, escortă, escroc, espadrilă, estradă* (dar: *excava, exces, exclama, exclude, expedia, extaz, extenua*).

10. Se scrie şi se pronunță *t* în: *altceva, astfel, astmă, jertfă, optsprezece, pustnic, vârstnic* (dar: *veşmânt, avangardă, avanpost, avanpremieră, avanscenă*).

11. Se scriu cu consoană dublă unele cuvinte preluate etimologic şi derivatele şi compusele la care consoanele de contact între formanţi sunt identice: *gauss, loess, watt, mass-media, allegro, larghetto, mezzo-soprană, pianissimo, loggia, lobbism, hobby, luddism, sunnism, addenda, grosso modo, ad litteram, boccacesc, calcio vecchio, kilogrammetru, înnămoli, înnărăvi, înnăscut, înnobila, înnoda, înnegura, înnopta, înnoi, înnora* (dar: *îneca, înota, înainte, înapoi*), *interregional, răssemăna, transsiberian, porttabac, posttraumatic*.

Succesiuni de litere interzise în ortografia românească (chiar dacă acestea ar transcrie pronunțarea secvenţelor respective): *ua* la început de cuvânt (se scrie *oală, oaie, oameni, oase,* deşi se pronunță *uală* etc.), *iă* (se scrie *studiem, studie*, nu *studiăm, studiă*), *iea* (se scrie *studiază*, nu *studiează*; *viață,* nu *vieață), iia* (se scrie *sfială,* nu *sfiială*).

Despărțirea cuvintelor în silabe urmează pronunțarea literară, cu unele amendamente de natură morfologică. Se realizează la sfârşitul rândului, sau pentru scopuri expresive (*„Plea-că!", „Fru-mos!")*. Orice segment rezultat din despărțirea în silabe trebuie să conțină cel puțin o vocală plenisonă. În limba română, o silabă poate cuprinde minimum un sunet (*i-e*) şi maximum şapte sunete (*strâmbi, strâmți*).

Grupurile vocalice:

a) vocalele în hiat se despart în silabe diferite: *a-er, po-em, mo-ți-u-ne, bi-o-log, şti-ind, a-chi-e-sa, a-da-gi-o, am-bi-gu-u, ca-i-să, ca-u-te-ri-za, că-i-na, co-a-li-ți-e, e-cu-a-do-ri-an, fe-bru-a-ri-e, ga-i-ță, gă-i-tan, ge-o-gra-fi-e, i-gi-e-nă, jun-ghi-a, la-i-ci-za, ma-chi-a-ve-lic, mi-cro-zo-a-re, na-i-vi-ta-te, şi-fo-ni-er, trun-chi-a, ve-ne-zu-e-li-an*;

b) diftongii şi triftongii se grupează în aceeaşi silabă: *fai-mă, noi-mă, ve-nea, ur-soai-că, cre-deai, a-cua-re-lă, a-da-giu, a-dia-cent, ais-berg, aus-tru, coa-for, co-niac, croa-zi-e-ră, cu-loar, e-mail, fias-co, fii-că, ghei-zer, glau-com, ho-lo-caust, im-pie-gat, mais-tru, pau-per, piu-ne-ză, voa-la*;

c) semivocala între două vocale trece la silaba care urmează: *oa-ie, po-ia-nă, ro-uă, fu-ri-oa-să, cre-ea-ză*;

Consoanele intervocalice:

d) o consoană intervocalică trece la silaba care urmează: *a-ră, sea-mă, vi-nă, ca-să, e-cher, ve-ghea, di-baci*;

e) două consoane intervocalice trec, prima la silaba anterioară, cealaltă la silaba care urmează: *ar-mă, plim-bă, bar-că, braz-dă, vac-cin, mij-loc, tur-lă, pâs-lă, puş-la-ma, iz-laz*;

f) grupurile formate dintr-una din consoanele *b, c, d, f, g, h, p, t, v* şi *r* sau *l* trec integral la silaba următoare: *ta-blă, a-cru, ca-dru, a-flă, a-gri-şă, o-hra-nă, cu-pru, a-tle-tism, ja-vră*;

g) când sunt trei sau mai multe consoane alăturate, prima trece la silaba anterioară, iar celelalte trec la silaba care urmează: *as-tro-no-mi-e, am-plu, mon-stru*;

h) în grupurile de consoane *lpt, mpt, ncş, nct, ncț, ncv, rct, rtf, stm, ndv* (a se observa că fiecare conține minimum două oclusive alăturate), primele două trec la silaba anterioară, iar cealaltă trece la silaba care urmează: *sculp-tu-ră, somp-tu-os, sfinc-şii, in-stinc-tiv, func-ți-e, de-linc-vent, arc-tic, jert-fă, ast-mă, sand-viş*;

i) în unele neologisme tăietura grupului de patru sau cinci consoane se face după consoana a doua: *ang-strom*.

Cuvintele compuse şi **cuvintele derivate** se despart ținându-se seama de elementele lor de compunere: *drept-unghi, bi-o-sfe-ră, ne-sta-bil, sub-li-ni-a, de-scri-e, sa-vant-lâc, a-gnos-tic, a-mne-zi-e, an-a-e-rob, an-es-te-zi-e, ant-arc-tic, an-ti-sta-tal, banc-rut, bin-o-clu, chint-e-sen-ță, dec-a-tlon, e-li-co-pter, ex-a-cer-ba, folc-lor, gen-til-om, herm-a-fro-dit, în-ă-cri, le-uc-e-mi-e, nevr-al-gic, pan-op-tic, pro-scri-e, set-a-ve-raj, sin-op-tic, te-le-scop*.

Cuvintele conjuncte care formează silabă comună nu se despart la capăt de rând, dacă între cratime nu există minimum o vocală. Despărțirile *l-a, i-a, să-mi, în-tr-o* sunt greşite.

Semnele ortografice sunt semne cu ajutorul cărora se consemnează în scris aplicarea unor norme ortografice. În limba română sunt folosite cu această funcție: **apostroful, cratima, punctul, bara, linia de pauză.**

Apostroful (') marchează grafic înlăturarea întâmplătoare (de regulă în vorbirea grăbită, neglijentă, sau pentru scurtarea unor secvențe foarte frecvent folosite) a unor sunete (silabe) dintr-un cuvânt sau a unor cifre din notația unui an: *'mneata (dumneata), 'neața (bună dimineața), dom'le (domnule), pân'la (până la), ' 90*.

Cratima (sau liniuța de unire) (-) marchează pronunțarea împreună a două cuvinte alăturate, cu elidarea vocalei din finalul primului cuvânt sau a vocalei de la începutul celui de-al doilea, ori cu transformarea lor în diftong sau triftong, iar alteori numai cu alipirea unor cuvinte reduse fonetic la cuvântul învecinat sau cu inversarea unor forme gramaticale analitice: *s-a (se+a) văzut, m-aş (mă-aş) duce,*

într-un (întru+ un); las-o (lasă+o), se-nțelege (se înțelege), parc-aud (parcă aud), mi-a zis, ți-i dă, dă-i-o, vorba-i, pentru a-i spune, nu-i bine, de-a curmezişul, de-ar putea, l-am, mulți-s, spus-a, părându-ni-se, duce-se-vor, face-li-se-va. Cratima se foloseşte şi la: despărțirea cuvintelor în silabe (*mă-sa*), la scrierea unor cuvinte compuse sau derivate (*prim-ministru, ex-senator, galben-auriu*), la derivate ocazionale sau la articularea ori flexiunea unor neologisme neadaptate limbii române: *CFR-ist, show-ul, site-uri*.

Punctul (.) ca semn ortografic se foloseşte în abrevieri formate din inițialele cuvintelor (*a.c. = anul curent, etc. = etcetera, id. = idem, v. = vezi*) sau în unele abrevieri tradiționale (*dr. = doctor, nr. = număr*). Nu se pune punct: după abrevieri formate din inițiala unui cuvânt şi finala lui vocalică (*cca = circa, d-ta = dumneata*); după unele abrevieri oficiale şi simboluri ştiințifice (*E = est, C = carbon, n = număr întreg, cm = centimetru*); după componentele cuvintelor compuse din inițiale, când cuprind şi fragmente de cuvinte (*RENEL = Regia Națională pentru Energie Electrică*). Substantivele compuse din literele inițiale pot fi scrise cu sau fără punct după fiecare componentă (*ONU* sau *O.N.U.*).

Bara (/) ca semn ortografic se foloseşte în abrevierea unor formule distributive *(km/h, m/s*) sau a prefixului *contra-(c/val = contravaloarea*).

Linia de pauză (–) ca semn ortografic marchează scrierea unor cuvinte compuse care au cel puțin un termen compus deja: *americano–sud-coreean, sud-vest–nord-est.*

Cu excepția apostrofului, semnele menționate servesc şi ca semne de punctuație, cu alte funcții, fireşte.

Recentul *Dicționar ortografic la limbii române* (1993) introduce şi noțiunea de **mărci ortografice**, în care cuprinde **blancul** (sau **pauza albă**), **literele** folosite numai în cuvinte ale vorbirii cultivate (*k, q, w, x, y*), **majuscula** şi **logograma** (abrevierile prin inițiale; denumirile literelor din alfabet; succesiunile de litere care reproduc cuvântul ca obiect de referință: *de* este prepoziție).

Scrierea cu majusculă

Literele mari (majusculele) au în principiu aceleaşi valori fonetice cu literele mici (minusculele), dar, prin convenție ortografică, transmit şi alte informații față de acestea. Aceste informații pot fi de natură lexicală (valoarea semantică de individualizare a numelor proprii, spre deosebire de valoarea de generalizare a numelor comune;

a se vedea diferența dintre *creangă* şi *Creangă, buşteni* şi *Buşteni, renaştere* şi *Renaştere, balanță* şi *Balanță, apus* şi *Apus, arctic* şi *Arctic, pastorala* şi *Pastorala,* pe de o parte, şi dintre *Diesel* şi *diesel, Damasc* şi *damasc, Păcală* şi *păcală, Halima* şi *halima*, pe de altă parte), morfologică (substantive comune–substantive proprii, cu tot ce presupune această distincție, de exemplu genul personal), sintactică (funcția de delimitare a unor comunicări lingvistice, îndeplinită de majuscule), stilistică (sublinierea emfatică a unor cuvinte). Dacă principial valorile majusculelor sunt clare, folosirea acestora în diverse situații necesită cunoaşterea unor norme detaliate.

Marcarea începutului unei comunicări prin majusculă se referă la următoarele situații: 1) primul cuvânt al unui text; 2) primul cuvânt al unui titlu; 3) primul cuvânt al formulei de adresare a unei scrisori (*Domnule Ministru*) şi primul cuvânt al textului care urmează după adresare, deşi după formula de adresare se pune virgulă (*Domnule Ministru, Subsemnatul...*); 4) primul cuvânt al propozițiilor şi al frazelor independente din cuprinsul unui text, după punct, semnul întrebării, semnul exclamării, puncte de suspensie sau două puncte (obligativitatea majusculei este numai după punct; după celelalte semne menționate se scrie cu majusculă când e vorba de o nouă comunicare, deci de o nouă idee, marcată printr-o pauză mai mare, nu de continuarea ideii precedente, iar în cazul celor două puncte trebuie ca acestea să introducă o vorbire directă neanunțată de autorul acesteia); 5) la primul cuvânt al unui vers (dacă autorul nu a scris altfel); 6) cu intenții stilistice („*M-am întâlnit cu **Iarna** la Predeal*”).

Marcarea numelor proprii prin majusculă necesită următoarele precizări:

1. Se scriu cu inițială majusculă toate numele proprii simple sau compuse cu termeni sudați:

a) de persoane (prenume, nume de familie, pseudonime şi porecle, nume de personaje literare umane: *Gheorghe, Popescu, Păstorel, Nababul, Vidra, Gerilă*);

b) mitologice şi religioase (*Jupiter, Zeus, Buda, Alah, Iehova, Moise, Dumnezeu, Christos*);

c) de animale (*Grivei, Joiana, Murgu*);

d) de aştri şi de constelații (*Casiopeea, Uranus, Luceafărul, Luna, Pământul, Soarele, Balanța, Gemenii*);

e) de evenimente istorice (*Reforma, Renaşterea, Comuna*);

f) de organe şi organizaţii de stat, politice, naţionale şi internaţionale, de întreprinderi, instituţii, firme (*Bundestag, Senatul, Parlamentul, Rompress, Romarta, Vulcan, Tractorul, Ateneul, Coleus*);

g) geografice şi teritorial-administrative (*Bucureşti, Olt, Everest, Bucegi, România, Franţa, Cotroceni, Dolj*);

h) de sărbători calendaristice, religioase, naţionale şi internaţionale (*Crăciun, Paşte, Ramadan*);

i) de publicaţii periodice, de opere literare, ştiinţifice, artistice (*Adevărul, Moromeţii, Getica, Pastorala*);

j) de mărci de produse industriale (*Arctic, Telecolor, Sony, Volvo*);

k) de rase, specii, varietăţi etc. de animale sau de plante (*Pinzgau, Bazna, York, Sussex, Toulouse, Golden, Aurora*).

2. Nu se scriu cu iniţială majusculă:

a) nume comune provenite din nume proprii (*ford, mercedes, coulomb, hertz, ohm, havană,* un *harpagon,* un *mecena,* o *odisee*);

b) numele punctelor cardinale: *est, sud, apus, miazăzi, occident*;

c) denumirile funcţiilor de stat, politice şi militare, titlurile şi gradele ştiinţifice şi didactice: *senator, primar, prefect, preşedinte, rege, şah, împărat, voievod, general, doctor, conferenţiar*;

d) termeni generici pentru organe şi organizaţii de stat şi politice, instituţii, întreprinderi, firme, când nu denumesc entitatea dată: *membrii guvernului, vine de la facultate, merge la firmă*;

e) denumirile epocilor istorice şi geologice care nu au semnificaţia unor evenimente: *antichitatea, feudalismul, capitalismul, paleozoicul*;

f) numele de popoare: *român, francez, bulgar, american*;

g) numele lunilor şi ale zilelor săptămânii: *ianuarie, martie, joi, duminică*;

h) numele obiectelor de învăţământ: *matematică, chimie, zoologie.*

3. Numele proprii formate din mai mulţi termeni se scriu:

a) **cu iniţială majusculă la toţi termenii** (cu excepţia cuvintelor ajutătoare: articole, prepoziţii, conjuncţii, dacă nu se află pe primul loc) când sunt: nume de persoane şi de personaje literare (*Ion Creangă, Constantin Rădulescu-Motru, Ştefan cel Mare, Albă-ca-Zăpada)*; nume proprii mitologice şi religioase (*Amon-Ra, Cel-de-Sus*); nume proprii de animale (*Rilă-Iepurilă, Riţa-Veveriţa*); numele de aştri şi de constelaţii (*Luceafărul-de-Dimineaţă, Steaua-Polară, Cloşca-cu-Pui*); denumirile de evenimente istorice (*Conferinţa ONU pentru Dreptul Mării, Unirea Principatelor, Al X-lea Congres Internaţional al Lingviştilor*); denumirile organelor şi organizaţiilor de stat şi politice, naţionale şi internaţionale,

ale întreprinderilor, instituțiilor şi firmelor (*Serviciul Român de Informații, Curtea de Conturi, Adunarea Națională Franceză, Biblioteca Centrală Universitară, Institutul de Lingvistică, Şcoala Centrală de Fete*); numele geografice şi teritorial-administrative (care nu cuprind termeni generici – *Curtea de Argeş, Sub Cetate, Slănic-Moldova, Marea Britanie, Noua Zeelandă*), care cuprind un termen generic: *baltă, deal, lac, bulevard, piață* etc., urmat de unul sau mai multe substantive în genitiv, de prepoziție + substantiv, de adjective, de un numeral cardinal, termenul generic aşezat pe termenul secund sau întreaga formație denumeşte altă realitate decât termenul compus (*Balta Brăilei, Bulevardul Armata Poporului, Muntele de Sare, Balta Mare, Bulevardul 1848, Tuşnad-Băi, Poiana Braşov, Piatra-Olt*); care cuprind pe locul al doilea un termen de identificare (*Puchenii-Moşneni, Eforie-Nord*); care cuprind nume generic precedat de un cuvânt de legătură (*Sub Arini, După Deal*); care cuprind denumirea oficială a statelor (*Statele Unite ale Americii, Republica Moldova*); denumirile sărbătorilor calendaristice, religioase, naționale şi internaționale (*Anul Nou, Ziua Victoriei, Schimbarea la Față*); titlurile onorifice, numele ordinelor şi ale medaliilor de stat (*Ordinul Mihai Viteazul, Legiunea de Onoare*);

b) **cu inițială majusculă numai la primul termen** (dacă ceilalți termeni nu sunt substantive proprii încorporate, ca în *Columna lui Traian*): formulele de politețe (*Domnia voastră, Excelența sa, Alteța sa, Măria ta, Maiestățile lor imperiale*); titlurile publicațiilor periodice, ale operelor literare, artistice şi ştiințifice (*Convorbiri literare, România liberă, Amintiri din copilărie, O scrisoare pierdută*); denumirile documentelor oficiale, naționale şi internaționale (*Legea învățământului, Regulamentul organic*); denumirile mărcilor de produse industriale: *Flori de câmp* (săpun), *Macul roşu* (pudră); numele proprii ale raselor, speciilor etc. de animale şi plante (*Marele alb, Cornul-caprei*); numele edificiilor şi ale monumentelor (*Sala sporturilor, Monumentul aviatorilor*).

Scrierea abrevierilor cu majusculă se face când:

a) sunt abrevieri cu caracter internațional (*N.B., P.S.*);

b) abrevierile numelor de puncte cardinale, unor unități de măsură, simboluri (matematice, chimice etc.), de nume de personalități, de țări, de întreprinderi (*N., E., Hz, A., G., Al., C., O., L., I.L. Caragiale, Şt. O. Iosif, S.U.A., C.E.C., O.N.U, Plafar*);

c) formulele de politețe abreviate (*D-ei*);

d) abrevierile numelor de întreprinderi şi instituții formate din inițiale şi din fragmente ale termenilor componenți (majuscula poate fi la inițială sau la toate literele componente: *Adas* sau *ADAS*);

e) abrevierile unităților de măsură pot avea în forma abreviată o literă majusculă internă când al doilea termen component se prescurtează cu literă mare (*kW, mA, Mhz*).

Scrierea numelor proprii româneşti şi străine

Normele privind notarea prin litere şi succesiuni de litere a sunetelor se aplică şi în cazul numelor proprii. Caracterul de entități individuale (uneori de unicate) al acestora, tradiția scrierii lor, sistemele diferite care au fost impuse în plan public fac ca ele să prezinte numeroase neregularități: 1) unele toponime româneşti sunt scrise, potrivit standardizării geografice (nepusă însă de acord cu normele ortografice), altfel decât se recomandă pentru numele comune: *Ciacova* şi *Giarmata,* față de *Geamăna, Cinghiia, Erbiceni, Eşanca, Brăeşti* (în Buzău, Iaşi), dar *Brăieşti* (în Botoşani, Suceava); *Mălăeşti*, dar *Mălăieşti*; *Mihăeşti,* dar *Mihăieşti*; *Cueni*, dar *Gruieni*; *Izvoru Mureşului*, dar *Izvorul Oltului, Pârâu Mare,* dar *Pârâul Mare*; 2) unele nume de personalități se scriu conform dorinței purtătorilor lor, chiar dacă se încalcă normele actuale privind raportul dintre grafeme şi sunete: *Florian Aaron, Vasile Alecsandri, Ioan A. Bassarabescu, Agatha Bârsescu, Luigi Cazzavillan, Cezar Bolliac, Constantin Brâncuşi, Ovid Densusianu, Jacques Byck, Maria Filotti, Dumitru Ghiață, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Jiquidi, Nicolae Kalinderu, Dimitrie Kiriac, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Kretzulescu, Alexandru Macedonski, Constantin Mille, Matei Millo, Costache Negruzzi, Dimitrie Ollănescu, Theodor Palady, Anton Pann, Isac Peltz, Ion Pillat, Nicolae Quintescu, Vasile Pârvan, Al. Philippide, Camil Ressu, C.A. Rosetti, Alecu Russo, Anghel Saligny, Eugeniu Sperantia, Carol Popp Szatmary, Christian Tell, George Tattarescu, Nicolae Tonitza, Iuliu Zanne*; 3) numele proprii străine din țările care folosesc alfabetul latin se scriu şi se pronunță ca în limba de origine: *Bordeaux, Bruxelles, München, New York, Quito, Goethe, Hugo, Mickiewicz, Racine, Shakespeare*; 4) numele proprii din țările care folosesc alfabetul chirilic se scriu după normele de transliterare stabilite de DOOM: *Baku, Celeabinsk, Kazan, Cernâşevski, Şcedrin, Tolstoi, Turgheniev*; 5) numele proprii din țările care folosesc alte caractere sau sisteme de scriere decât alfabetele latin şi slav se scriu conform cu transcrierea internațională cu litere latine stabilită de statele respective: *Beijing* (se acceptă şi *Pekin*), *Okinawa, New Delhi, Amman, Marrakesh*; 6) numele proprii cunoscute şi folosite de multă vreme la noi, care s-au adaptat fonetic limbii române, se scriu potrivit

acestei tradiții, indiferent dacă țara din care provin foloseşte alfabet latin, slav sau alte alfabete ori sisteme de scriere: *Copenhaga* (față de numele originar *Copenhavn*)*, Florența (Firenze), Lisabona (Lisboa), Londra (London), Marsilia (Marseille), Praga (Praha), Varşovia (Warszawa), Viena (Wien), Loara (Loire), Sena (Seine), Rin (Rhin, Rhein), Tamisa (Thames), Belgrad (Beograd), Bitolia (Bitola), Moscova (Moskva), Plevna (Pleven), Nipru (Dnepr), Ohrida (Ohrid), Scoplie (Skopje), Alexandria (El Iskandarîya), Atena (Athinai), Creta (Kriti), Salonic (Thessaloniki)...*

Abrevierile. Tipologie

1. **Abrevieri grafice** sunt substantivele prescurtate ale unui cuvânt sau ale unei succesiuni de cuvinte care se citesc ca şi cum ar fi întregi:

a) **abrevierile de cuvinte şi de formule uzuale** de felul: *a.m. = antemeridian, bd. = bulevardul, d., dl = domnul, d.a. = după amiază, dna = doamna, dra =domnişoara, e.n. = era noastră, etc. = etcetera, î.e.n. = înainte de era noastră, nr. = numărul, p. m. =postmeridian, str. = strada, ş.a. = şi altele, ş.a.m.d. = şi aşa mai departe, şos. = şoseaua, N.B. = nota bene, P.S. = post-scriptum;*

b) **abrevierile titlurilor** academice, de profesii şi de grade militare: *acad. = academician, arh. = arhitect, conf. = conferențiar, dr. = doctor, ing. = inginer, prof. = profesor, col. = colonel, mr. = maior, cpt. = căpitan, gen. = general, lt. = locotenent, plut. = plutonier, serg. = sergent;*

c) **abrevierile pronumelor şi formulelor de politețe:** *d-ei = dumneaei, d-lor = dumnealor, d-lui = dumnealui, d-sa = dumneasa, d-ta = dumneata, dv., dvs., d-voastră = dumneavoastră, D-ei = Domnia ei, D-lor = Domniile lor, D-lui = Domnia lui, D-sa = Domnia sa, D-ta = Domnia ta, Dv., Dvs. = Domnia voastră;* d) **abrevierile punctelor cardinale:** *E = est, V = vest, N = nord, S = sud, N-E = nord-est, N-V = nord-vest, S-E = sud-est, S-V = sud-vest;*

e) **abrevieri de indicații bibliografice:** *art. = articol, art. cit. = articol citat, cap. = capitol, cf. = confer* („compară”)*, col. = coloana, ed. = ediția, fasc. = fascicula, fig. = figura, ib., ibid. = ibidem* („în acelaşi loc”), *id. = idem* („acelaşi autor”); *loc. cit. = loco citato, ms. = manuscrisul, n. = nota, obs. = observație, op. cit. = opus citatum* („opera citată”)*, p., pag. = pagina, r. = rândul,* r^{o} *= recto, s.v. = sub voce, t. = tomul, urm. = următoarele, v. = vezi,* v^{o} *= verso, vol. = volumul;*

f) **abrevierile unităților de măsură:** *cg = centigram, cl = centilitru, cm = centimetru, dal = decalitru, dam = decametru, dg = decigram, dl = decilitru, dm = decimetru, g, gr = gram, gf =gram-forță, h = oră, ha = hectar, hg = hectogram, hl = hectolitru, hm = hectometru, kg = kilogram, kl = kilolitru, km = kilometru, kt = kilotonă, l = litru, m = metru, mg = miligram, ml = mililitru, mm = milimetru, t = tonă, A = amper, C = coulomb, F = farad, G, Gs = gauss, Hz = hertz, J = joule, V = volt, W = watt, Wb = weber, Mhz = megahertz, MW = megawat, VA = volt-amper;*

g) **simboluri chimice, matematice, fizice:** *Al = aluminiu, Ba = bariu, C = carbon, Cl = clor, H = hidrogen, He = heliu, Mg = magneziu, O = oxigen, h = înălțime, F = forță, l = lățime, L = lungime, m = masă, n = număr întreg, s = spațiu, t = timp, v = viteză, cos = cosinus, cosec = cosecantă, cot = cotangentă, sec =secantă, sin = sinus, tg =tangentă.*

Abrevieri grafice (în scris) şi verbale (în rostire):

a) unele abrevieri de nume de personalități (în exprimarea nepretențioasă): *I.L.* (i le) *Caragiale, Şt.O*. (şte o) *Iosif;*

b) abrevierile unor nume de țări: *SUA* (sua);

c) unele abrevieri cu circulație închisă: *SCL* (se ce le);

d) simbolurile şi abrevierile de funcții matematice şi fizice: *sin* (sin), *s=v.t.* (spațiu egal viteză ori timp *sau* es egal ve ori te);

e) cuvinte compuse abreviate: *CFR* (cefere), *CEC* (cec), *ONU* (onu), *Rompress* (Rompres), *SRI* (se re i), *Plafar* (plafar).

Scrierea abrevierilor

1. **Cu majusculă sau cu minusculă** (vezi capitolul privind scrierea cu majusculă);

2. **Semne de punctuație folosite în abreviere:**

a) **Punctul:** când abrevierea este formată din litera sau literele inițiale pentru termeni curenți referitori la timp: *a.c., l.c., a.m., p.m., min., sec.*(secundă), *sec.* (secol)*, mil., î.e.n., î. Chr., e.n., d. Chr.*; abrevierea lunilor anului: *ian., febr., mart., apr., iun., iul., aug., sept., oct., nov.* sau *n., dec.*; termeni de adresare sau de referire la persoane: *d. = domnul, Onor. = onoratul(ui), onorata(ei), M.S. = Maiestatea sa, P.S.S. = Preasfinția sa, Sf. = Sfântul, Sfânta*; nume de profesii: *agr. = agronom, ec. = economist;* titluri ştiințifice: *acad. = academician, dr. = doctor*; termeni folosiți în indicații bibliografice: *art. = articolul, cit. = citat(ă), pp. = paginile, tab. = tabelul*; termeni folosiți în adrese şi în scrisori: *ap. = apartamentul, bl. = blocul, com. = comuna, dest. =*

destinatar, exp. = expeditor, intr. = intrarea, jud. = județul, sc. = scara, str. = strada, nr. = numărul; termeni de referință în acte oficiale: *co. = compania, L.S. = loc de ştampilă, nr. crt. = numărul curent*; prenume de bărbați (cele de femei nu se abreviază): *A., Al., B., D., Fl., G., GH., D.R. (Popescu), M.R. (Paraschivescu)*; nume de țări: *S. U. A.* (dar şi *SUA*); nume de societăți, instituții, partide sau alianțe politice: *M.I.* (dar şi *MI*), *C.F.R. (CFR), C.E.C. (CEC), O.N.U. (ONU), U.S.D. (USD)*; termeni ştiințifici: *A.C.T.H (ACTH), V.S.H. (VSH), O.Z.N. (OZN)*; diverse: *S.O.S., K.O., O.K., I.Q.*

b) **Cratima:** în abrevierile unor compuse scrise cu cratimă: *N-E = nord-est, N-V = nord-vest, S-E = sud-est, S-V = sud-vest*; în abrevierile compuselor sudate: *d-lui = dumnealui, d-ei = dumneaei, d-voastră = dumneavoastră*; în abrevierile compuselor scrise cu blanc: *D-sa = Domnia sa, D-voastră = Domnia voastră*;

c) **Punct şi cratimă:** în abrevierile compuse scrise cu cratimă (nume de profesii, de grade militare): *ec.-cont. = economist-contabil, red.-şef = redactor-şef, lt.-col. = locotenent-colonel*;

d) **Bară şi punct:** *c/val = contravaloare*;

e) **Apostrof:** în scrierea prescurtată a anilor: *'99, '89, '907*;

f) **Fără semne ortografice:** când abrevierea cuprinde litera finală a cuvântului simplu abreviat (termeni de adresare: *dl = domnul, dlor = domnilor, dnei = doamnei, drei = domnişoarei*; grade militare: *gral = general, cca = circa, jr = junior)*; când se abreviază termeni ştiințifici (indiferent de modul abrevierii): *A = arie, amper, a = ar, Ah = amper-oră, Ag = argint, Au = aur, cal = calorie, CP = cal-putere, dl = decilitru, Fe = fier, h = oră*; în abrevierile termenilor medicali: *pH, Rh, ADN, TBC*; numele punctelor cardinale: *E, V, N, S*; numele județelor: *CJ, DJ, CL, CV*; diverse: *TV, TVR, UEFA, SS* (= *sua subscriptione* „semnătura sa"); când abrevierea este formată din litere inițiale şi segmente inițiale de cuvânt sau din fragmente de cuvinte: *TAROM, ROMARTA, ROMPRESS, RENEL, ASIROM, ACIN*.

Interdicții pentru abrevieri: numele de familie, prenumele feminine, numele de localități (cu excepția primului termen din unele substantive compuse: *Sf. Gheorghe, Tg.-Jiu, Tr.-Severin*).

Citirea (pronunțarea) abrevierilor:

a) Se citesc alfabetic, cu accent pe ultima inițială, abrevierile literale (formate din inițiala fiecărui termen component sau a celor considerați de bază, de felul: *CFR = cefere, BCR = becere, SRI = serei, S.R.L. = serele*);

b) Se citesc fonetic sau mixt unele abrevieri literale: *CEC = cec, ONU = onu, UEFA = uefa*;

c) Se citesc fonetic: abrevierile formate din inițiale şi fragmente ale termenilor componenți (*ASIROM, TAROM*); abrevieri formate numai din fragmente ale termenilor componenți sau din abrevieri şi cuvinte întregi (*Plafar, Rompress, Bankcoop*).

Aplicații cu rol evaluativ

1. Despărțiți în silabe cuvintele şi grupurile de cuvinte următoare şi precizați regulile, excepțiile şi restricțiile de care ați ținut seama în fiecare caz: *acră, absorbție, angstrom, abstract, aceştia, adoptare, adumbri, aghiotant, autumnal, automat, anafilactic, antarctic, adagiu, adagio, agnostic, anestezie, autopsie, biopsie, bojdeucă, binoclu, bacalaureat, bacilemie, baclava, bancrută, batisferă, beucă, beatifica, budoar, cais, coafa, continuu, chiasm, coşaveraj, cinemascop, clarobscur, copiii, chintesență, conştiință, crocant, dezechilibru, dintr-un, despre, deocamdată, deodată, deopotrivă, diacon, elicopter, diavol, exploata, emailare, ființă, fiică, fortissimo, februarie, fiasco, funcție, geografie, gaudeamus, gheizer, gheişă, gentilom, ghionoaie, guaşă, holocaust, inegal, ibidem, inaniție, ioniu, ignora, impiegat, inaugura, îndeajuns, îndeaproape, junghiere, jaguar, jertfelnic, lincşii, leoaică, leucemie, lornietă, laureat, micsandră, monstru, mausoleu, maistru, nestrămutat, monogramă, necropsie, obiectiv, oceanografie, oligantropie, optsprezece, panoptic, piuneză, pauper, patinoar, poliomielită, preempțiune, Russo, retroactiv, subestima, sanctitate, somnambul, silicios, studio, sufleor, subiect, şifonier, troiță, transilvan, transeuropean, transcrie, tuslama, trotuar, totdeauna, toasta, textual, unghieră, umlaut, uruguayan, Ucraina, voievod, voiager, vinietă, vreodată, voalat, yorkian, ceasla, maslu, ceaslov, cislă, teslă, riesling, Neajlov, puşlama, câşlă, şaşlâc, Erza, Islam, mijloc, măslină, într-un, văzându-l, ducându-se, mi-au adus.*

2. Puneți accentul corect pe următoarele cuvinte: *abație, abia, acvilă, anost, alo, antic, agora, angora, avarie, anafora, anaforă, anafură, apendice, austru, acolo, adulter, aripă, afin, anatemă, acvilă, agrişă, aisberg, Alexandria, Ancara, bariton, butelie, bismut, Boston, barem, bitum, babord, banjo, bormaşină, Budapesta, Balaci, Bangkok, Beijing, Bogota, Bombay, Buenos Aires, companie, caracter, conductor, calcar, crater, corector, colonie, comedie, copii, colos, cetină, chivot, colaps, cais, Caragea, Copenhaga, Cupidon, duşman, director, domino,*

diaspora, dafin, despot, deunăzi, duminică, Dobrogea, editor, episcop, epitrop, factor, ferigă, firav, fief, gheişă, gingaş, glaucom, godin, grepfrut, Govora, hachiță, hatman, halima, halteră, honved, Hațeg, Hiperion, intim, ibidem, ion, întrevedere, înconjur, încotro, încolo, jilav, junior, ketchup, libido, lingav, lectică, Lugoj, mirişte, matur, mafie, mizer, motrice, mijloc, maistru, malaga, maur, Miron, Macao, Mediaş, nubilă, neutru, Nicodim, osana, ocniță, onix, ostrov, penurie, prevedere, profesor, protector, palie, passim, Pelaghia, Papahagi, Pekin, Peru, regizor, rabin, radar, revizor, rucsac, Russo, sever, simbol, suburbie, scrutin, superfluu, sipet, satiră, sinecdocă, santal, splendid, seif, troiță, trafic, tranzistor, translator, țarină, tombolă, tanagra, tergal, unic, uric, Ucraina, Ulan Bator, valvulă, vestibul, vatman, rector, vermut, zapis, Zagreb.

3. Subliniați formele corecte şi motivați-vă opțiunea: *aşază/aşează, înşela/înşăla, şa/şea, angajem/angajăm, coaje/coajă, plajă/plaje, înfățişăm/înfățişem, uşă/ uşe, găinuşă/găinuşe, jălui/jelui, jeratic/jăratic, şăluț/şeluț, şănțuleț/şențuleț, şăgalnic/şegalnic, şătrar/ şetrar, şetrărie/şătrărie, alee/aleie, aceeaşi/aceiaşi, iarăş/iarăşi, agrează/agreează, creem/creăm, creezi/creiezi, să creeze/să creieze, atribue/ atribuie, constituie/constitue, statue/statuie, statuetă/statuietă, măestru/măiestru, basma/bazma, cazma/casma, caznic/casnic, cismar/ cizmar, cismă/cizmă, osmoză/ osmosă, premisă/premiză, chermesă/ chermeză, conclusiv/concluziv, abraziv/abrasiv, coroziv/corosiv, prismă/prizmă, sesiune/seziune, chintesență/chintezență, trăznet/trăsnet, conştiință/conştință, cunoştință/cunoştiință, desfința/desființa, fică/fiică, înştința/înştiința, recunoştință/recunoştiință, destructiv/distructiv, incrimina/ încrimina, infiltra/înfiltra, încarna/incarna/încărna, încrusta/incrusta, incasa/încasa, adaus/adaos, auricul/auricol, fascicul/fasciculă/ fascicol/fascicolă, marmură/ marmoră, matriculă/matricolă, repaus/ repaos, ridicol/ridicul, vehicol/vehicul, afluent/afluient, asidue/asiduie, duet/duiet, efectuez/efectuiez, situez/situiez, erbar/ierbar, erbivor/ ierbivor, erbicid/ierbicid, contribuie/contribue, acuarelă/acoarelă, balansoar/balansor, contor/contoar, chirilic/kirilic/cirilic, frustra/frusta, oprobiu/oprobriu, propriu/propiu, proprietar/propietar, a apropia/ apropria, repercursiune/ repercusiune, cvintet/quintet, lingual/lingval, sanguin/sangvin, alva/halva, exagon/hexagon, helicopter/elicopter, helioterapie/elioterapie, hieroglifă/ieroglifă, ilar/hilar, higienă/igienă, muşchetar/muschetar, musculos/muşchiulos, musculatură/muşchiulatură,*

spaclu/şpaclu, spalier/şpalier, spicher/şpicher/speaker, spiţ/şpiţ, standard/ştandard, start/ştart, stat (de plată)/*ştat, stachetă/ştachetă, strangula/ştrangula, ştecăr/stecăr/stecher, stoc/ştoc, transitiv/tranzitiv, asbest/azbest, asvârli/azvârli, glasvand/glazvand, presbit/prezbit, zgură/sgură, escadrilă/excadrilă, escadron/excadron, escava/excava, escroc/excroc, espadrilă/expadrilă, estaz/extaz, excală/escală, extompa/estompa, cortej/cortegiu, cartilaj/cartilagiu, peisaj/peisagiu, servici/serviciu, sandviş/sandvici/sandvich, sanda/sandală, sarma/sarmală.*

4. Subliniaţi variantele corecte: *adagiu/adagio, adaus/adaos, adineauri/adineaori/adinioarea, afrodisiac/afrodiziac, accepţie/accepţiune, acont/aconto, adăugită/adăugată/adăogită, adopţie/adopţiune, dicţie/dicţiune, afruntare/afrontare, agheasmă/aghiasmă, aisberg/iceberg, aldămaş/adălmaş, aleator/aleatoriu, alică/alice* (sing.), *aliniat/alineat, alocuri/alocurea, aloie/aloe, alogen/halogen, altminteri/ altminterea/altmintrelea, aliură/alură, amăreală/amărală, ambiguu/ambigu, ambulator/ambulatoriu, amploiat/amploaiat, anafură/anaforă/anafora, antedeluvian/antediluvian/antidiluvian, anticameră/antecameră, Anul Nou/Anul nou, aoleu/auleu/aoleo, apropo* (subst.)/*apropou, harap/arap, arădan/arădean, areopag/aeropag, argeşan/argeşean, a asambla/a ansambla, asterisc/asterix, astm/astmă, atenţie/atenţiune, atlas/atlaz, atriu/atrium, atunci/atuncea, auditor/auditoriu/auditorium, augur/auguriu, avantgardă/avangardă, avantpost/avanpost, a aszvârli/a azvârli, babilonean/babilonian, badminton/badmington, baretă/beretă, basc* (beretă)*/bască, bazedof/bazedov, bazorelief/basorelief, băjenie/bejenie/bejanie, becisnic/bicisnic, benefici/beneficiu, bendiţă/bentiţă, berbec/berbece, bergamot/pergamut, bitter/biter, blacheu/placheu, bleumaren/bleumarin, blue-jeans/blugi, bluz/blues, bolero/bolerou, bosumflat/bozumflat, branhie/bronhie, bransardă/brasardă, briantină/briliantină, bridge/brigi, brizbiz/brizbriz, brusture/brustur, bulgăre/bulgăr, Buna-Vestire/Bunavestire, burete/buret, cabrioletă/gabrioletă, cafeină/cofeină, cartaboş/caltaboş, camping/chemping, cancioc/canciog, canea/cana, cangrenă/gangrenă, capot/capod, caracul/carachiul, carafă/garafă, caramea/caramelă, cartesian/cartezian, a catadicsi/a catadixi, cazino/cazinou, cearceaf/cearşaf, cercevea/gergevea/giurgiuvea, chebab/chebap, a chelălăi/a schelălăi, kitsch/kitch, chics/chix, chimonou/chimono, chisăliţă/chiseliţă, circumferinţă/circomferinţă, cismă/cizmă,*

clovn/claun, colind/colindă, conclusiv/concluziv, container/conteiner/containăr, contingent/contigent, corigent/corijent, cosciug/coşciug, crenvurst/crenvurşt/crenvuşt, cuartet/cvartet, culasă/chiulasă/chiuloasă, cuvincios/cuviincios, cvadratură/cuadratură, cvintă/chintă, dandi/dendi, darmite/darămite, a datora/a datori, de altminteri/de altminterea/de altmintrelea, de-a-ndărătelea/de-a-ndăratele, de-a-ndoaselea/de-a-ndoasele, de-a pururea/de-a pururi, de asemenea/de asemeni, a debraia/a debreia, a deconspira/a desconspira, degrade/degradeu, delicvent/delincvent, a descăleca/a descălica, deseară/diseară, a se dezice/a se deszice, a detalia/a detaila, detenție/detențiune, din contra/din contră, disertație/dizertație, disident/dizident, distructiv/destructiv, divident/dividend, dojană/dojeană, a se dumeri/a se dumiri, echinocțiu/echinox, emisiune/emisie, enfizem/emfizem, erbicid/ierbicid, erbar/ierbar, erbivor/ierbivor, expres/expre, extensiune/extensie, extravertit/extrovertit, fairplay/fair-play, facsimil/faximil, ferăstrău/fierăstrău, filigran/filigram, filozofie/filosofie, flanea/flanelă/flanel, flash/fleş, flăcăiandru/flăcăuandru, foarfece/foarfeci/foarfecă, foehn/föhn, fondator/fundator, a fonda/a funda, franc/franş, a fricționa/a frecționa, fricțiune/frecție, a frustra/a frusta, funcție/funcțiune, funeralii/funerarii, fusiform/fuziform, gablonz/gablonț, galanton/galantom, garderob/garderobă, gărgăun/gărgăune, germen/germene, genuflexiune/genoflexiune, genunche/genunchi, gheto/ghetou, ghioacă/ghioagă, ghionoaie/gheonoaie, gheenă/ghenă, ghişeft/gheşeft, ghiuden/ghiudem, gips/ghips, giuvaier/juvaier, glaspapir/glaşpapir, glasvand/glasvant, glonț/ glonte, godin/goden, gogoman/guguman, golgeter/golgheter, greier/greiere, griş/gris, grunzuros/grunțuros/zgrunțuros, harpă/harfă, hasdeian/hasdeean/hajdeian, hiatus/hiat, hilar/ilar, hobby/hoby, huța (interj.)*/uța, iaca/iacă, idiosincrazie/idiosincrasie, impegat/impiegat, a împieta/a impieta, încarnare/încărnare/incarnare, incas/incaş, a incrimina/a încrimina, a incrusta/a încrusta, in cvarto/in cuarto, a ingurgita/a îngurgita, inopinat/inopinant, a intitula/a întitula, intrepid/întreprid/întrepid, a irupe/ a irumpe, israelian/izraelian, itinerar/itinerariu, importuna/inoportuna, a îmbâcsi/a îmbâxi, împelițat/împielițat, îndemânatic/îndemânatec, a îngreuia/a îngreuna, însemn /insemn, a înveşmânta/a învesmânta, jeantă/geantă, jerseu/jerse, jeț/jilț, jiclor/jiglor/jigler, jiujitsu/jiu-jitsu, juntă/huntă, juristconsult/jurisconsult, kaki/kakiu, kibbutz/ kibuț, kmer/khmer,*

kuwaitian/kuweitian, locaş/lăcaş, lăcătuşărie/lăcătuşerie, leal/loial/loaial, lebărvurşt/lebărvuşt, lefşoară/lefuşoară, lezmaiestate/lezmajestate, lineal/linear/liniar, livrească/livrescă, lobby/loby, lubrefiant/lubrifiant, luminiscent/luminescent, lunatec/lunatic, macrame/macrameu, maestru/maistru/măiestru, magaziner/magazioner, maiestate/majestate, maiestuos/majestuos/maiestos, maieu/maiou, manechiură/manichiură, marihuana/marijuana, marochiner/marochinier, marochinărie/marochinerie, marşalier/marşarier, maşinaţie/maşinaţiune, mazagram/mazagran, mănăstire/mânăstire, mănuşă/mânuşă, mental/mintal, mesadă/misadă, menu/meniu, mezelic/mizilic, micsandră/mixandră, migraţie/migraţiune, minimum/ minim, moto/motto, muche/muchie, mugur/mugure, muschetar/muşchetar, muteşte/muţeşte, nanghin/nanchin, nămiază/namiază, nefondat/nefundat, negară/năgară, nicăieri/nicăierea, nimeni/nimenea, niscai/niscaiva, nylon/nailon, obiecţiune/obiecţie, obstretică/obstetrică, oclusiv/ocluziv, o dată ce/odată ce, o dată cu/odată cu, oleacă/o leacă, onorariu/onorar, opiu/opium, ostatic/ostatec, paliativ/paleativ, pancartă/pancardă, papillon/papion, paradisiac/paradiziac, parodontoză/paradontoză, pate/pateu, pălăvrăgeală/palavrageală, păstrugă/păstrungă, pântece/pântec, pătlăgea/pătlăgică, pedigriu/pedigri, penalty/penalti, perciune/perciun, pernă/perină, petic/petec, petrosin/petroxin, picap/pick-up, pieptene/piepten, a pietrifica/a petrifica, pioneză/piuneză, plancardă/placardă, plăsea/prăsea, plebiscit/plebicist, plenipotenţial/plenipotenţiar, poanson/ponson, poliloghie/pologhie, porthartă/porthart, posesiune/posesie, preceptor/perceptor, preerie/prerie, premisă/premiză, prenadez/prenandez, preşedenţie/preşidenţie/preşedinţie, a se pricopsi/a se procopsi, pricomigdală/picromigdală, prim-plan/primplan, prişniţ/prişniţă, profesiune/profesie, pronostic/prognostic, prooroc/proroc, pulovăr/pulover, pururi/pururea, ralanti/relanti, ranch/renci/ranci, randevu/rendez-vous, răsătură/răzătură, a răzgâia/a râzgâia/a râzgâi, receptacol/receptacul, recviem/requiem, reîncarnare/reincarnare, relaş/relache, repaus/repaos, repercusiune/repercursiune, respectuos/respectos, rezidu/reziduu, roentgen/röntgen, remmy/rumi, ruxac/rucsac, salariu/salar, salcie/salce, sandviş/sandvici, sangvin/sanguin, santinelă/sentinelă, satin/saten, schimnic/schivnic, scotch/scoci, a scrijela/a scrijeli, a scrânti/ a scrinti, secţie/secţiune, a secunda/a seconda, a selecta/a selecţiona, seif/safe, semen/seamăn, speze/spese, spicher/speaker/şpicher, spray/sprey, statuetă/statuietă,

statuie/statue, a se strepezi/a se sterpezi, sumă/ summum/sumum, şleampăt/şlampăt, şoarece/şoarec, şorici/şoric, şotron/şodron, şurub/şurup, talaj/talaş, tangou/tango, taxi/taxiu/taximetru, tăiței/tăieței, tălpig/tălpic, a termofica/a termifica, tobogan/topogan, a trăsni/a trăzni, trosnet/troznet, a tulbura/a turbura, tumoare/tumoră, țurțur/țurțure, ulcior/urcior, varieteu/variete, vasăzică/va să zică, a se văita/a se vaieta/a se văieta, venezuelian/venezuelean, a veşteji/a vesteji, viager/viajer, vinietă /vignietă, vizavi/vis-à-vis, vodcă/votcă, voluptuos/voluptos, vultan/hultan, zalhana/zahana, a zădărî/a zădări, zeppelin/zepelin, zigzag/zig-zag, ziler/zilier, zizanie/zâzanie.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram, Mioara, *Ortografie pentru toți,* Editura Litera, Chişinău, 1997.

2. Beldescu, George, *Ortografie, ortoepie, punctuație*, Societatea de Ştiințe Filologice, Bucureşti, 1982.

3. Coteanu, Ion (coordonator), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediția a II-a, Bucureşti, 1985.

4. *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1982.

5. Drincu, Sergiu, *Semnele ortografice şi de punctuație în limba română,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

6. Graur, Alexandru, *Ortografia pentru toți*, Editura Teora, Bucureşti, 1995.

7. Hristea, Theodor, *Limba română*, Editura Petrion, Bucureşti, 1998.

8. *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuație*, ediția a V-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1995.

9. Rosetti, Alexandru, *Introducere în fonetică*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1967.

10. Toma, Ion, *Limba română contemporană*, Editura Fundației *România de Mâine*, 2000.

III. **LEXICOLOGIE**

Lexicologia studiază **cuvintele** şi modul lor de organizare în ansamblul lexical, ca subsistem al sistemului integrator al limbii.

Cuvântul este unitatea centrală, definitorie a lexicului, unitatea semnificativă autonomă minimală a limbii, constituită prin asocierea unei forme fonetice (complex sonor) şi a unui conţinut (complex de sensuri). Individualitatea sa în enunţ şi legătura indestructibilă dintre cele două laturi componente (*semnificant* şi *semnificat*) fac din cuvânt semnul lingvistic prin excelenţă.

Forma şi conţinutul sunt cele două laturi constitutive ale cuvântului, care funcţionează într-o solidaritate indestructibilă, deşi reuniunea lor are un caracter arbitrar.

Forma (denumită şi *expresie* sau *complex sonor*) reprezintă latura materială a cuvântului, adică fonemele grupate în silabe şi puse sub un accent, şi morfemele, diferenţiate în rădăcină, afixe şi desinenţe.

Conţinutul (denumit şi *înţeles* sau *semnificaţie*) reprezintă latura ideală, psihică a cuvântului, imaginea prelucrată mental a obiectului denumit (*denotatul*), pe care-l evocă, inclusiv în lipsa acestuia.

Sensul este actualizarea, în diferite categorii de contexte verbale şi situaţionale, a semnificaţiei.

Sensul denotativ (propriu, apelativ, cognitiv, denominativ) este însoţit de sensuri **conotative (figurate)**, derivate, în urma unor figuri de stil, din primul şi păstrând mai mult sau mai puţin caracterul expresiv iniţial.

Trăsăturile distinctive ale cuvântului

Transformarea lumii referenţilor în lume a sensurilor, mai simplu a referentului în sens, se realizează printr-o prelucrare logică sui generis, în care trăsăturile obiectelor descoperite prin observaţie, analiză şi comparaţie se supun probei comutării, disociindu-se cele relevante (esenţiale) de cele nerelevante (întâmplătoare). De exemplu,

pentru grupul de obiecte denumite de cuvântul *casă,* trăsăturile „clădire”, „cu caracter stabil”, „destinată locuinţei” sunt relevante, pe când altele ca „număr de niveluri”, „tip de acoperiş”, „material din care este construită” etc. sunt nedefinitorii.

Analiza componenţială este o metodă structuralistă inductivă, cu ajutorul căreia se divizează conţinutul semantic al unui cuvânt în **constituenţi**. Punând în contrast cuvinte din acelaşi câmp semantic, sau mai îndepărtat, se stabilesc din aproape în aproape trăsăturile semantice distinctive (*semele*) care le separă sau le apropie. Este deci un fel de **taxonomie semantică**. De exemplu, *unchi* se deosebeşte de *mătuşă* prin „sexul masculin”, de *tată* prin „ascendenţă colaterală”, de *nepot* prin „filiaţia ascendentă”, de *bunic* prin „nivelul ascendenţei”, de *socru* prin „rudenia de sânge” (sau „naturală”), de *scaun* prin „calitatea de fiinţă”, de *urs* prin „calitatea de fiinţă umană”, de *înrudit* prin faptul că e „substantiv”. Punând la un loc componentele, vom obţine **formula lui semantică (sememul):** „substantiv”, „nume de fiinţă umană”, „rudă naturală cu cineva”, „în relaţie de ascendenţă colaterală”, „de primul nivel”, „sex masculin”.

Vocabularul unei limbi este organizat după mai multe criterii, formând un **sistem**, e drept, cu multe imperfecţiuni, posibil de descompus în **subsisteme** corelate între ele şi ierarhizate pe niveluri din ce în ce mai mici. Unii specialişti vorbesc explicit de **sistemul lexical**, alţii adoptă termenii mai puţin tranşanţi de **ansamblu**, **totalitate** sau **mulţime** de unităţi lexicale.

Organizarea vocabularului limbii române contemporane

Organizarea externă (ierarhizarea funcţională) a vocabularului românesc constă în ordonarea cuvintelor, după criteriul statutului dobândit în procesul utilizării lor de către comunitatea vorbitorilor, pe niveluri şi sfere de întrebuinţare.

Principalele clasificări rezultate din ierarhizarea prin uz sunt: **vocabular activ–vocabular pasiv, vocabular literar–vocabular neliterar, vocabular de uz general (comun, mediu)–vocabular cu utilizare limitată: arhaic/neologic, regional/sectorial (de specialitate)/de grup (special); vocabular de bază (fundamental) – masa vocabularului.**

Vocabularul activ şi **vocabularul pasiv** sunt subdiviziuni ale lexicului, în funcţie de frecvenţa în vorbire la un moment dat.

Vocabularul activ este format din cuvintele folosite curent, fiind deci foarte puţin numeros, dar frecvent în circulaţie.

Din **vocabularul activ** fac parte instrumentele gramaticale (prepoziții, conjuncții, articole, verbe auxiliare, pronume şi adverbe relative) şi substitutele (pronumele şi numeralele) cele mai uzuale, precum şi substantivele, adjectivele, verbele, adverbele referitoare la aspecte indispensabile activității cotidiene şi care au tranşat în favoarea lor concurența la zi cu sinonimele. Câteva exemple: *de, la, cu, să, că, dacă, cel, am* (fost)*, aş* (merge)*, voi* (avea)*, care, cine, ce, unde, când, unu, doi, casă, femeie, mână, bun, frumos, dulce, a face, a vorbi, a mânca, a fi, a avea*.

Foarte active sunt însă şi cuvintele (sau sensurile) „la modă”, majoritatea neologisme: *manager, profit, dividend, a implementa, pluralism, firmă, democrație, marketing, privatizare* etc.

Vocabularul pasiv este format din cuvintele cunoscute, dar folosite rar de vorbitori. El cuprinde cuvinte care denumesc realități implicate întâmplător sau puțin frecvent în activitatea vorbitorilor: *lăcustă, ferigă, eclipsă, cazarmă, chimono*, cuvinte care au intrat în fondul pasiv din cauza ieşirii din „vogă”, dispariției obiectelor denumite sau înlăturării lor de către sinonimele concurente: *pionier, sovietic, bordei, şubă, retribuție, colectivist, cooperator, cehoslovac, tovarăş*, cuvinte necunoscute pentru majoritatea vorbitorilor, care au dispărut de mult din limbă, au apărut recent în vorbirea unui mic număr de oameni sau sunt folosite numai în anumite medii restrânse: *zapis, zlătar, hagiu, pârgar, brabete, perjă, glajă, scafandru, scovergă, zăbic, a gini, benga, cataroi, mititica, idiosincrasie, reostat, seismogramă, display* etc.

Vocabularul literar – vocabularul neliterar (popular şi familiar) sunt subdiviziuni ale lexicului în funcție de criteriul cultural.

Vocabularul literar este partea vocabularului întrebuințată în texte şi în vorbirea cu caracter literar, adică normat şi cultivat/îngrijit (care-i asigură calitatea culturală).

Vocabularul neliterar este o clasă mai eterogenă care cuprinde cuvintele rămase la nivelul neliterar al limbii. Grupările pe care le include vocabularul neliterar sunt: **vocabularul popular** şi **vocabularul familiar.**

Vocabularul popular este alcătuit din cuvintele folosite în mediile şi situațiile nesupuse rigorilor profesionale, livreşti. Exemple de elemente lexicale populare: *imaş, furcă, suveică, iță, caier, tropăi, popă, otavă, a crâcni, lehamite, nevastă, oişte, jug, râie.* Includem în vocabularul popular şi cuvintele folosite numai în anumite regiuni (numite ***regionalisme**, **provincialisme*** sau ***cuvinte dialectale***), chiar

dacă, pe o altă axă, ele se opun elementelor cunoscute în tot teritoriul lingvistic românesc.

Vocabularul familiar este format din cuvintele utilizate în situații de relații intime, familiale, neoficiale, manifest nepretențioase: *mă, dragă, bătrâne, coane, ăsta, slujbă, chestie, treabă, acătării, mersi, pleaşcă, mamaia, tataia, puiuț* („copil”), *bebeluş, băiete, dandana, belea, baftă*.

Vocabularul de uz general – vocabularul cu sferă de utilizare limitată (regional, arhaic, neologic, argotic, de jagon, profesional) sunt subdiviziuni ale lexicului în funcție de aria de folosință a cuvintelor.

Vocabularul de uz general, care se mai numeşte **fond comun, general** (sau **vocabular mediu, supradialectal, nespecializat**), este partea vocabularului cunoscută şi utilizată de întreaga comunitate lingvistică, indiferent de nivelul de cultură, de domeniul de activitate sau de zona geografică a vorbitorilor.

Vocabularul cu sferă de utilizare limitată înglobează mai multe grupări diferite între ele, dar care au ca trăsătură comună înscrierea într-o arie lexicală restrânsă.

Vocabularul regional (dialectal, provincial) cuprinde cuvinte întrebuințate în anumite regiuni geografice: **Muntenia:** *burtă, a ciupi, chel, ginere, a jumuli, magiun, naş, nene, puț*; **Oltenia:** *lubeniță, brabete, blană* „scândură”; **Moldova:** *curechi, sudoare, pântece, a pişca, țintirim, oghial, buhai, perjă, chelbos, ciubotă, hulub, povidlă*; **Banat:** *foale, a pişcura, iorgan, anțărț, golumb*; **Crişana:** *pântece, a pițigăia, temeteu, poplon, brâncă, prunc, şogor*; **Maramureş:** *cătilin, cocon, a froi, ai* („usturoi”).

Arhaismele sunt cuvintele ieşite din uzul general al limbii şi rămase în uzul sporadic al unor vorbitori cu preferințe sau preocupări pentru exprimarea arhaică. Unele desemnează realități depăşite sau ieşite din vogă fiind numite, de aceea, **istorisme:** *logofăt, hatman, agă, opaiț, ițari, opinci, işlic, arcaş, paloş, flintă, birjă*. Altele au fost marginalizate şi scoase din uz de concurentele lor sinonimice: *leat* (sinonim cu *an), voroavă* (=cuvânt), *rost* (=gură), *cinovnic* (=funcționar), *bucoavnă* (=abecedar), *slobod, volnic* (=liber), *mezat* (=licitație).

Neologismele sunt cuvinte apărute de curând în limba română şi aflate în curs de adaptare fonetică şi de încadrare morfologică sau semantică: *puzzle, show, feed-back, marketing, hobby, job, top, western, flash* (cu variantele *flaş/fleş), computer, design, display, hardware, software, consulting, management, sponsor, copy-right, know-how,*

best-seller, heavy-metal, mass-media, science-fiction, jogging, hamburger, ketchup, adidaşi, juice, hit. Alte neologisme, de strat mai vechi, în general, sunt formate în limba română sau calchiate (copiate) după modele străine: *a antama, bulversat, a devoala, a se deroba, a demara, mefienţă, a (se) confia, a stopa* etc.

Termenul **neologism** are mai multe accepţii, cea prezentată de noi putând fi denumită, numai aparent pleonastic, **neologism recent** (sau chiar **cuvânt recent**).

Vocabularul special (sau **de grup)** este utilizat de grupurile mai mult sau mai puţin ostentativ „închise" de vorbitori, separate prin „preocupări" şi „interese", de restul comunităţii.

Argourile sunt cel mai bine definite grupuri lingvistice de acest tip şi caracterizează în primul rând mediile interlope, ale infractorilor. Aceştia, din dorinţa de a nu fi înţeleşi de virtualele victime sau de urmăritori (poliţişti), au adoptat un lexic opac pentru vorbitorul comun, dar transparent pentru cei iniţiaţi. Exemple: „infractorul" (îndeosebi „hoţul") este denumit, cu nuanţe vizând „domeniul de specializare", vechimea în meserie, anii de puşcărie etc.: *abţibild, aghiotant, alonjar, angrosist, aportor, bijoc, bobar, bobiţă, bobocel, boiţar, bojogar, boscar, calfă, calif, carditor, capelmaistru, carete, circar, ciupitor, cocor, coldan, coţcar, croitor, decan, diurnist, draibăr, giurgin, hultan, ied, ilegalist* etc.; „poliţistul" este denumit: *acolist, acvilist, agib, avan, balaban, beşliu, boacter, caraliu, cartaboi, cavas, ceapân, colţan, coroi, croncan, curcan, cuţulan, daraban, erete, gabor, geanabet, gonitor, hingher, ienicer, invadator, îngeraş*; „puşcăria" este pe rând: *academie, acioală, arcan, başcă, bordei, bortă, bul, colegiu, colivie, copcă, cotlon, cuşcă, fereală, fermă, gherlă, hrubă, incubator, incintă, înăuntru* etc. Părţile corpului primesc şi ele porecle: *alunecări, alunecători, binoclu, căutători* („ochi"), *alungători* („pumni"), *amortizoare* („sâni"), *aripă, aripioară, cange* („mână"), *ascultătoare* („ureche"), *ataş* („fund"), *baterii* („fese"), *bord, bufet, dulap, ghiozdan* („stomac"), *cabanos* („penis"), *cantalup, descoperitor, diblă, gulie* („cap"), *căpriori* („picioare"), *clopot, cloanţă* („gură"), *elice* („limbă"), *horn* („trahee"), *icre* („creier"), *cotlet* („perciune") etc. La fel, piesele de îmbrăcăminte şi încălţăminte: *abajur* („fustă"), *astupător* („chilot"), *bonjur* („haină"), *burlan* („pantalon"), *baibarac* („vestă"), *calibarcă* („pălărie"), *ghişeu* („şliţ") etc. Multe argotisme au intrat în limbajul familiar: *baftă, nasol, a hali, sticlete, curcan, gagică* etc.

Elevii au tendința de folosire a unor elemente de argou proprii (*profu, diriga, bio, mate*) sau împrumutate din alte medii (*pufulete, papagal, supărat, hotărât, bestial, marfă, naşpa* etc.).

Jargoanele cuprind elemente neologice de ultimă oră, neadaptate şi nesocializate încă în cercuri mai largi, folosite insistent şi deseori defectuos sau neglijent de unele grupuri, ca urmare a snobismului, dorinței de detaşare de masa vorbitorilor sau pretinsei superiorități intelectuale.

Vocabularul specializat sau **profesional** (numit şi **fond savant**) cuprinde cuvintele folosite în diverse limbaje profesionale care alcătuiesc terminologiile de specialitate sau tehnico-ştiințifice. Foarte mulți din termenii de specialitate sunt cuvinte internaționale, folosite de majoritatea limbilor de cultură.

Vocabularul de bază (fundamental, reprezentativ) – masa (sau **restul**) **vocabularului** constituie o clasificare de sinteză a vocabularului limbii române.

Vocabularul de bază (fundamental, reprezentativ) sau **fondul principal lexical** reprezintă nucleul funcțional stabil al limbii, care cuprinde cuvintele cunoscute şi folosite frecvent în cele mai importante situații de viață de către toți vorbitorii şi care fac parte din familii lexicale bogate. Aceste cuvinte răspund unor multiple exigențe lingvistice şi extralingvistice:

a) au un grad ridicat de stabilitate, fiind în majoritate elemente moştenite din latină sau formate în limba română;

b) denumesc noțiuni indispensabile vieții şi activității umane:

– obiecte şi acțiuni foarte importante: *casă, masă, fereastră, uşă, a face, a zice, a mânca, a merge, a avea, a spăla, a apăra, a clădi;*

– corpul omenesc în părțile lui: *cap, creier, dinte, frunte, inimă, limbă, mână, nas, picior, ureche;*

– familia: *mamă, tată, soră, frate, unchi, nepot, văr, fiu, fiică, soț(ie), socru, soacră, cumnat;*

– alimente şi băuturi: *pâine, carne, brânză, apă, lapte, vin;*

– unelte: *cleşte, coasă, fier, inel, lanț, oțel, plug, roată, sanie, scară, topor;*

– ființe: *om, femeie, fată, băiat, albină, câine, cocoş, lup, oaie, peşte, țânțar, vițel, vrabie;*

– plante: *cireş, coajă, floare, frunză, grâu, măr, morcov, nucă, plop, sfeclă;*

– mediul înconjurător: *afară, cald, câmp, deal, gheață, izvor, lumină, nori, ogor, pământ, soare, vânt, zăpadă;*

– calități şi defecte: *bun, cinstit, deştept, dulce, frumos, gras, lacom, leneş, lung, prost, rău, slab, tânăr, urât, trist, vesel;*

– diviziunea timpului: *zi, noapte, dimineață, an, lună, săptămână, vară, iarnă, azi, ieri, oră, timp;*

– culori: *alb, albastru, galben, negru, roşu, verde;*

– instrumente gramaticale (prepoziții, conjuncții, pronume, verbe auxiliare) şi numerale până la 10;

c) au numeroase derivate şi compuse, formează locuțiuni şi expresii;

d) sunt foarte frecvente în vorbire (au valoare circulatorie mare);

e) sunt în cea mai mare parte polisemantice.

Masa (restul) vocabularului sau **vocabularul secundar** reprezintă partea cea mai mobilă, dar şi cea mai numeroasă a vocabularului. Ea are o diversitate foarte mare, cuprinzând în primul rând cuvintele de utilizare limitată (arhaisme, regionalisme, neologisme, termeni profesional-ştiințifici, elemente de argou şi jargon), dar şi părțile vocabularului aflate, din diferite motive, în zone de uz marginale (lexicul popular, familiar, pasiv).

Organizarea internă a vocabularului sau **sistematizarea** sa are la bază criterii lingvistice, vizând **conținutul semantic** sau **forma** unităților lexicale.

Sistematizarea semantică a vocabularului rezultă din decuparea unităților de sens şi din distribuirea lor pe unități formale.

Polisemia este prima formă de sistematizare semantică, în sensul că evidențiază distribuirea într-un cuvânt (complex sonor) a mai multe sensuri aflate în anumite relații.

Majoritatea cuvintelor polisemantice au un număr restrâns de sensuri, limitarea fiind determinată de cerința ca acestea să fie apropiate între ele. Unele însă au acumulat un număr mare de sensuri. Fenomenul este cunoscut sub numele de **pletoră semantică** şi caracterizează cuvintele foarte uzuale care denumesc noțiuni centrale în viața şi activitatea oamenilor. Exemplu: *a avea, a bate, bun, cap, a da, a face, a fi, a lua, mână, punct, a pune, a purta, a sta, a trece* (toate au peste 10 sensuri). Sunt predispuse la polisemie cuvintele vechi în limbă, cele primare (care au întotdeauna mai multe sensuri decât derivatele lor) şi cele de uz general.

Polisemia este sursa şi rezultatul schimbărilor de sens, al îmbogățirii semantice a vocabularului, fiind, din punctul acesta de vedere,

omologul derivării morfematice. Ca şi acesta, are caracter regulat şi iterativ (a se vedea, de exemplu, seria termenilor somatici, care dezvoltă mutaţii semantice identice: *piciorul muntelui, pieptul dealului, cotul râului*, respectiv substantivele postverbale, care denumesc atât procesul, cât şi rezultatul acţiunii: *povestire* = „acţiunea de a povesti", „rezultatul povestirii"; *descriere* = „acţiunea de a descrie" şi „rezultatul descrierii"; la fel: *mâncare, cercetare, plimbare*).

Omonimia este o formă de structurare semantică asemănătoare cu polisemia prin faptul că priveşte exprimarea unor sensuri complet diferite prin forme identice. Principala deosebire constă în aceea că omonimele nu au trăsături semantice (*seme*) comune, fiind considerate, de aceea, cuvinte distincte, nu sensuri ale aceluiaşi cuvânt.

Descrierea componenţială a omonimelor arată că ele nu prezintă seme substanţiale (importante) comune: *a semăna*^{1} = „verb" „denumeşte acţiunea" „de a arunca sămânţa" „în solul" „special pregătit" „în vederea obţinerii unei viitoare recolte"; *a semăna*^{2} = „verb" „denumeşte starea" „de asemănare" „între persoane sau obiecte" „pe baza unor anumite trăsături". Omonimele au şi etimoane diferite: primul provine din lat. *seminare*, al doilea din lat. *similare*.

Cele două caracteristici menţionate deosebesc **omonimia** de **polisemie**, aceasta din urmă vizând sensuri care au seme substanţiale (importante) comune şi acelaşi etimon (un exemplu de sens cuprins în *a semăna*^{1} este „verb" „denumeşte acţiunea" „de a arunca vorbe, sugestii, apropouri" „într-un mediu suspicios" „pentru a obţine dezbinarea").

Omonimele pot fi: 1) **totale** sau **propriu-zise**, când au toate formele identice şi aparţin bineînţeles aceleiaşi părţi de vorbire (*bancă*^{1} „scaun lung" – *bancă*^{2} „instituţie bancară"); 2) **parţiale** sau **pseudoomonime** când au numai anumite forme identice, diferenţiindu-se prin altele (*corn/corni – corn/coarne – corn/cornuri*). În această categorie intră, de asemenea, **omofonele** (cuvintele care se pronunţă identic, dar se scriu diferit: *întruna* şi *într-una*) şi **omografele** (cuvintele care se scriu la fel, dar se pronunţă diferit: *cópii – copíi*), alte varietăţi ale omonimelor parţiale.

Sinonimia este relaţia care se stabileşte între cuvinte cu forme diferite, dar cu înţeles identic sau foarte asemănător. Înţelesul identic înseamnă **aceeaşi formulă semică:** termenii *etern* şi *veşnic* pot fi descrişi ca „adjectiv", „referitor la", „extensiune", „temporală", „nelimitată". Înţelesul foarte asemănător presupune existenţa în formula semică a celor două cuvinte a unor seme diferenţiatoare minore (care

pot fi substanțiale sau graduale). Exemple: *agresiv* şi *bătăios* au semele importante comune („adjectiv” „referitor la” „reactivitate psihică” „apreciere în plus”), dar primul are semul substanțial „nemotivat”, pe când cel de-al doilea conține semul „motivat”; *inteligent* şi *ager* au, pe lângă semele comune („adjectiv” „inteligență” „apreciere în plus”), şi seme graduale diferențiatoare: „grad nedeterminat”, respectiv „grad mic”. Ea poate forma şi **serii sinonimice**. Astfel *a (se) veseli* are ca sinonime seria: *a (se) amuza, a (se) desfăta, a (se) dispune, a (se) distra, a (se) înveseli, a râde, a petrece* etc. Cuvintele polisemantice se raportează, evident, la mai multe serii sinonimice. De exemplu, cuvântul *acord* are nu mai puțin de opt serii sinonimice, din care cităm: 1) *aranjament, combinație, contract, convenție, legământ, pact, tranzacție, târg, tocmeală, şustă* etc.; 2) *înțelegere, învoială, vorbă* etc.; 3) *concordanță, conformitate, corespondență, potriveală, potrivire, consonanță* etc.; 4) *armonie, împăciuire, pace, concert, concordie* etc.; 5) *aprobare, asentiment, aviz, consimțământ, încuviințare, îngăduință, permisiune, voie* etc. Grupul de cuvinte care pot contracta relații sinonimice cu acelaşi termen constituie **câmpul de expansiune sinonimică** al termenului respectiv.

Paronimia este relația dintre cuvintele insuficient diferențiate din punct de vedere formal. Limita poate fi un sunet pentru cuvintele scurte şi de 2-3 sunete pentru cuvintele lungi şi cu sensuri foarte apropiate: *fisă-fişă, învederat-inveterat, animare-animație*.

Efectul cel mai important al paronimiei în vorbire îl reprezintă **atracția paronimică**. Aceasta se produce îndeosebi când cei doi termeni paronimi sunt cunoscuți de vorbitori în grade foarte diferite şi constă în „atragerea” şi înlocuirea în comunicarea verbală a termenului mai puțin cunoscut de către termenul mai cunoscut din perechea paronimică. Exemple: *adagio-adagiu, absorbant-adsorbant, a apropia-a apropria, fortuit-forțat, familial-familiar, original-originar, tasa-taza, duză-doză, conjunctură-conjectură, spețe-speze, emigrant-imigrant, a excita-a incita, a enerva-a inerva, comunicare-comunicație, a investi-a învesti, difident-divident, miner-minier, petrolifer-petrolier.*

Antonimia este relația dintre cuvinte cu sens contrar. Prin analiza componențială, s-a stabilit că termenii antonimi au în mod obligatoriu o **dimensiune semantică comună,** pe baza căreia de fapt se face raportarea celor doi referenți, şi un **sem incompatibil contrar**, care relevă incompatibilitatea logică a celor doi referenți. De exemplu,

cald şi *rece* au în comun dimensiunea formată din semele „adjectiv” „privitor la temperatură” „grad nedeterminat”, iar ca sem incompatibil contrar „apreciere în plus”, respectiv „apreciere în minus”.

În funcție de structura lor morfologică, antonimele pot fi: a) **cu radicali diferiți (heterolexe)** (*iarna-vara, întuneric-lumină, mare-mic*); b) **cu acelaşi radical (homolexe)**. Acestea din urmă marchează opoziția prin prefixe antonimice sau privative, existente la unul din termenii cuplului (*cinstit-necinstit, egal-inegal, moral-imoral, tipic-atipic, a lega-a dezlega, corosiv-anticorosiv, ofensivă-contraofensivă*) sau la ambii termeni (*antebelic-postbelic, a confirma-a infirma, a înființa-a desființa, a include-a exclude, a importa-a exporta, concordanță-discordanță, prefață-postfață, proliberal-antiliberal, subestima-supraestima, suprastructură-infrastructură*).

Sistematizarea formativă (etimologică) se referă la organizarea internă a vocabularului pe latura **formei (expresiei)** cuvintelor.

Din această perspectivă, vocabularul limbii române poate fi împărțit în **cuvinte primare**, care nu pot fi analizate în unități lexicale mai mici, şi **cuvinte formate** de la acestea prin diverse mijloace constitutive. Majoritatea unităților lexicale ale limbii române se află într-o ierarhie morfematică, pe de o parte pe linia cuvântului-bază (în aşa-numita **familie lexicală**), iar pe de altă parte pe linia **procedeului formal** (derivare, compunere, conversiune).

Ambele ierarhii au la bază **structura morfematică** a cuvântului, formată din **rădăcină** sau **radical (**elementul autonom, stabil, al cuvântului, care este şi purtătorul principal al conținutului său semantic), **afixe** (particule adăugate la începutul sau la sfârşitul rădăcinii pentru a forma un cuvânt nou, cu un conținut modificat, în sensul aportului semantic al afixului, față de cuvântul-bază) şi componentele gramaticale (**sufixe gramaticale** şi **desinențe**). Exemplu: în cuvântul *întăritură,* secvența *-tăr-* (provenită prin alternanță din cuvântul *tare*) este rădăcină, *în-* şi *-itură* sunt afixe (primul prefix, al doilea sufix).

Familiile lexicale sunt grupuri de cuvinte formate prin diverse procedee formative (derivare, compunere, schimbarea valorii gramaticale), de la acelaşi cuvânt de bază. De exemplu, familia lexicală a cuvântului (*a) cânta* cuprinde unitățile *cântare, cântăreț, încânta, descânta, descântare, cânt, încântat*.

Cuvintele primare sunt cuvintele care nu pot fi descompuse în componente lexicale în limba română, fiind deci neanalizabile lexical.

Ele se împart, din punctul de vedere al provenienței, în două mari categorii: **elemente moştenite** şi **elemente împrumutate**.

Cuvintele moştenite sunt prezente în limba română încă de la originile acesteia. Ele sunt grupate în: elemente moştenite din latină şi elemente autohtone (sau de substrat), moştenite din limba dacă.

Cuvintele moştenite din latină reprezintă esența vocabularului românesc. Ele denumesc aspectele de bază din domeniile esențiale ale vieții: **corp omenesc** (*ochi, cap, om, mână, gură*), **familie** (*tată, mamă, frate, soră, fiu, fiică, nepot, văr*), **acțiuni cotidiene** (*a mânca, a bea, a face, a fi, a avea, a auzi, a vedea, a merge, a veni, a scrie, a vorbi, a se spăla, a muri*), **agricultură** (*câmp, a ara, a semăna, a culege, grâu, spic, orz*), **creşterea vitelor** (*cal, vacă, bou, vită, iapă, oaie, miel, păstor, berbec, lână*), **alimente** (*pâine, sare, lapte, apă, carne, făină, ceapă, varză, vin*), culori (*alb, negru, roşu, verde*), **însuşiri fizice** şi **morale** (*bun, rău, frumos, lung, înalt, gras, blând, aspru*), **terminologie militară** (*armă, luptă, bătaie, apărare*).

Cuvintele moştenite din limba dacă (autohtone, de substrat) (între 70 şi 200) denumesc aspecte privind: **corpul uman** (*buză, ceafă, grumaz*), **relații de familie** (*copil, mire, moş*), **locuința** şi **aşezarea** (*argea, colibă, gard*), **păstoritul** (*baci, brânză, fluier, mânz, murg, țap, urdă*), **animale** şi **plante sălbatice** (*cioară, pupăză, viezure, zimbru, brusture, brad, gorun*), **forme de relief** (*ciucă, dâmb, mal, măgură, pârâu*).

Cuvintele împrumutate sunt cuvintele preluate de română din alte limbi, în urma contactului lingvistic direct dintre populația românească şi populațiile vorbitoare ale limbilor respective sau prin influența culturală.

Împrumuturile slave vechi se regăsesc mai ales în următoarele câmpuri lexicale: **agricultură** (*plug, brazdă, ogor, sădi, snop*), **calități şi defecte** (*blajin, destoinic, dârz, gârbov, nătâng, smead*), **nume de animale domestice şi sălbatice** (*bivol, cârtiță, dihor, râs, veveriță*), **amenajări** şi **instrumente casnice** (*daltă, grajd, nicovală, pivniță, țeavă, zăvor*), **armată** (*război, sabie, puşcă, steag, strajă, tabără, trâmbiță*) etc. O altă categorie de elemente slave a intrat mai târziu în limba română (după secolul al X-lea), pe cale cultă, prin intermediul administrației şi al bisericii (în care slava era limba oficială). Se mai numesc elemente **slavone**: *apostol, candelă, cazanie, călugăr, citi, duhovnic, hram, icoană, letopiseț, mitropolit, pomelnic, psalm, stareț, voievod, zapis*.

Împrumuturile maghiare au mai ales caracter regional (*bai* „necaz”, *bolund* „nebun”, *făgădău* „cârciumă”, *gealău* „rindea”), dar unele au devenit populare (deci răspândite în întreg teritoriul românesc: *alean, imaş, cătană, fedeleş*), iar altele, cele mai importante, au reuşit să pătrundă în limba literară (prin osmoza elementelor dialectale ardeleneşti în fondul lexical unitar românesc). Acestea denumesc: aspecte de **organizare administrativă** (*aprod, uric, dijmă, hotar, locui, oraş*), din **comerț** şi **industrie** (*ban, a cheltui, vamă, meşter*).

Împrumuturile turceşti au pătruns în limba română în perioada veche (începând cu secolul al XVI-lea şi continuând în secolul al XVIII-lea), atât prin contactul direct, pe calea comerțului şi a organizării administrative, cât şi pe filieră culturală. Se întâlnesc îndeosebi în domeniile: **alimentației** (*cafea, caşacaval, chiftea, ciorbă, ghiveci, halva, iaurt, mezel, musaca, pilaf, rahat, sarma, telemea*), **unelte** şi **meserii** (*bidinea, burghiu, cazma, pingea, dulgher, geamgiu*), **faună** şi **floră** (*calcan, catâr, arbagic, dovleac, dud, lalea, zambilă*), **substantive abstracte** (*berechet, hal, naz, tabiet, tertip*), **adverbe** (*barem, başca, doldora, geaba*), **interjecții** (*bre!, haide!, halal!*).

Împrumuturile greceşti au şi o generație foarte veche, bizantină (aparținând secolelor XII-XV), greu de disociat de unele dintre împrumuturile slave vechi. Exemple: *arhiereu, arhimandrit, catapeteasmă, ctitor, egumen, evanghelie, mănăstire, paraclis, parastas, patriarh.* Mai bine reprezentată este generația mai nouă, a împrumuturilor din neogreacă, active în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea şi prima parte a secolului al XIX-lea.

Acestea se referă mai ales la: **viața socială şi individuală** (*agale, ananghie, anapoda, ipocrizie, mutră, nostim, orfan, plic, politicos, protipendadă, simandicos*); **medicină** (*cangrenă, flegmă, lăuză, mamoş, molimă, molipsitor, tifos*); **comerț** (*agonisi, costisitor, fidea, misit, portocală, prosop, saltea, scrumbie*); **viața politică, religioasă, culturală** (*anarhie, catagrafie, partidă, aghiazmă, amvon, tagmă, agramat, dascăl, teatru*); **meserii** (*calapod, igrasie, ipsos, mistrie, sculă*).

Împrumuturile neologice sunt cuvintele intrate în limba română din diverse limbi după primele decenii ale secolului al XIX-lea, când începe perioada modernă a culturii române.

Împrumuturile latino-romanice domină câmpul influențelor lexicale externe ale limbii române din ultimele două secole; pătrunderea lor în limba română a modernizat lexicul, cu atât mai mult cu cât ele au luat locul unor împrumuturi mai vechi de origine slavă, maghiară,

turcească, grecească (vezi *cinovnic-funcționar, doclad-raport, referat, diată-testament*). În şi mai multe cazuri însă, funcționează alături de sinonime moştenite sau împrumutate (eventual create) anterior, formând dublete sinonimice: **substantivale** (*amănunt-detaliu, belşug-abundență, biruință-victorie, ceas-oră, cinste-onestitate, dovadă-argument, glas-voce*), **adjectivale** (*adânc-profund, ceresc-celest, cinstit-onest, credincios-fidel*), **verbale** (*bănui-suspecta, căi-regreta, dărâma-demola, începe-debuta*).

Împrumuturile latino-romanice pot fi distribuite în mare parte după limba de proveniență: **latina savantă** (*ambigen, aproba, colocviu, dormitor, insulă, pictor, rege, tezaur*), **franceza** (*abajur, abdica, abandona, antet, automobil, balet, bec, bacalaureat, certificat, cinema, coafor, convoi, debut, efect, influență, constituție, persoană, inventar, decret, parfum, faleză, fular, lizieră, mercerie, pension, sergent, totalitarism, xenofobie*), **italiana** (*adagio, allegro, arpegiu, acont, agenție, bariton, bancă, bilanț, basorelief, chitară, contabil, calcio-vecchio, capodoperă, fisc, operă, partitură, scadență, teracotă, valută*).

Împrumuturile germanice sunt întâlnite îndeosebi în dialectele din Ardeal, iar în limba literară cunosc o concentrare mai mare în terminologia tehnico-științifică: *bliț, boiler, duză, fasung, gater, matriță, rolă, şaibă, şalter, şină, valț, ventil.* Foarte multe din germanismele prezente în limba română sunt cuvinte compuse: *abțibild, bormaşină, capelmaistru, electrobuz, glaspapir, glasvand*.

Împrumuturile englezeşti sunt mai noi, dar destul de numeroase şi active. Unele au putut intra prin filieră franceză: *biftec, dancing, rosbif, smoching, spicher.* Cele mai multe sunt însă preluate din lexicul internațional. Domeniile preferate sunt **sportul** (*baschet, bowling, corner, dribling, finiş, fotbal, gol, handicap, henț, meci, presing, ring, set, start*), **cultura, arta** şi **tehnica** (*blugi, jazz, mass-media, display, motel, radar, show, hobby, disc-jokey*).

Formarea cuvintelor în limba română s-a constituit ca un domeniu lexical de sine stătător, al cărui obiect îl reprezintă studierea mecanismului prin care limba română creează, pornind de la cuvintele primare de care dispune şi folosind diverse procedee şi formanți, cuvinte noi. Acestea sunt deci cuvintele formate pe terenul limbii române, prin **mijloace interne** de îmbogățire a vocabularului.

Procedeele de formare înscrise acestui mecanism sunt: **derivarea, compunerea, conversiunea**. Se adaugă, ca un mijloc mixt (intern, prin o parte sau prin toți componenții, şi extern, prin modelul structural), **calcul lingvistic**.

Derivarea constă în adăugarea la **rădăcină** a unor particule neautonome, numite **afixe**, care, schimbând sensul cuvântului-bază, determină constituirea unor unități lexicale diferite de bază. De exemplu, din cuvântul *lucru* se extrage rădăcina *lucr-*, de la care pot fi derivate alte cuvinte prin adăugarea afixelor *pre-, ne-, -a, -(a)re, -(a)t, -(ă)tură* (*prelucra, nelucrat, lucrare, lucrat, prelucrat, lucrătură, neprelucrat*).

Particulele puse înaintea rădăcinii se numesc **prefixe** (în cazul de față *pre-, ne-*), iar cele puse după rădăcină se numesc **sufixe**. Partea fixă din formele flexionare ale unui cuvânt (deci rădăcina împreună cu afixele sale) constituie **tema** cuvântului respectiv (unii specialişti o numesc **radical**, deosebind aşadar acest termen de rădăcină). De exemplu, tema cuvântului *prelucra* este *prelucr-* (ea se regăseşte în toate formele flexionare: *prelucrezi, prelucrăm, prelucrând* etc.). **Cuvântul-bază** nu coincide întotdeauna cu cuvântul primar. Baza termenului *prelucrare* este un derivat, *prelucra*.

În funcție de formanții folosiți, derivarea este: **cu sufixe, regresivă, cu prefixe** şi **parasintetică**.

Derivarea cu sufixe are un câmp de acțiune foarte larg în limba română, care a folosit de-a lungul evoluției sale circa 600 de sufixe.

Sufixele sunt, după formă, **simple** (când nu se combină cu altele: *băiețel*) şi **compuse** (când sunt alcătuite din mai multe sufixe simple: *păt-uc-el*). După categoria lexicogramaticală a cuvântului rezultat în urma derivării, sunt: **substantivale** (*copilandru*), **verbale** (*a pietrui*), **adverbiale** (*studențeşte*), **adjectivale** (*locuibil*), **pronominale** (*mătăluță*), **numerale** (*doime*), **interjecționale** (*aolică!*).

Clasificarea cea mai importantă este cea **semantică.**

Sufixele diminutivale au ca aport semantic nuanța de „mic", „micşorare":

- *aş: ciobănaş, copilaş, butoiaş, golaş, golănaş;*
- *el (-icel): borcănel, degețel, nepoțel, lăpticel;*
- *ic (ă): tătic, bucățică, nevestică, prăjiturică, sforicică, cutărică;*
- *ice (pădurice);*
- *ior: călcâior, glăscior, locuşor, mărişor, binişor;*
- *iță: aluniță, rămăşiță;*
- *uc(ă): năsuc, grăsuc, mămucă;*
- *uş: ineluş, picioruş, albuş;*
- *uț(ă): bănuț, pătuț, broscuță, țărăncuță.*

Sufixele augmentative sunt contrare semantic celor diminutive (aportul lor semantic este nuanța de „mare”, „amplificare”):

- *oi (-oaie, -oaică): băiețoi, măturoi, căsoaie;*
- *an, -ancă: băietan, lungan, puştancă;*
- *andru: copilandru, flăcăiandru/flăcăuandru;*
- *ău: lingău, mâncău, lătrău.*

Sufixele moționale formează substantive, arătând sexul opus exprimat prin radical:

- *an: gâscan, curcan;*
- *oi: rățoi, pisoi;*
- *că: italiancă, orăşeancă*;
- *easă: bucătăreasă, căpităneasă, mireasă;*
- *iță: păstoriță, porumbiță, călugăriță;*
- *oaie (-oaică): doftoroaie, găzdoaie, cerboaică, bulgăroaică;*

Sufixele pentru denumirea agentului au ca nuanță semantică „cel care îndeplineşte o anumită acțiune, are o preocupare sau un interes, este legat constant de obiectul sau acțiunea exprimată de bază”:

- *ar: blănar, cojocar, mătăsar, pădurar, tunar, podar, căluşar;*
- *aş (-eş): căruțaş, băieş, chiriaş, cimpoieş, ostaş, plăieş, călăraş;*
- *easă: cenuşăreasă, găinăreasă, lenjereasă;*
- *eț: glumeț, vorbăreț;*
- *giu: camionagiu, cusurgiu, scandalagiu, toptangiu;*
- *ist: căminist, ceferist, paşoptist, unionist, angrosist, stelist;*
- *tor: apărător, cercetător, luptător, scriitor;*
- *ier: bufetier, scutier, restanțier.*

Sufixele pentru determinarea însuşirii:

- *al: mormântal, săptămânal, vamal;*
- *ar: fugar, inelar;*
- *aş: mărginaş, păgubaş, pizmaş, trufaş, zăcaş;*
- *at: guşat, mărgelat, moțat, pistruiat, pluşat;*
- *bil: apărabil, atacabil, demascabil;*
- *esc: armenesc, bărbătesc, ingineresc;*
- *iu: arămiu, cireşiu, brumăriu, plumburiu;*
- *os: bănos, bucuros, mătăsos, arătos, negricios;*
- *tor: ascultător, chinuitor, dator, triumfător, uluitor.*

Sufixele pentru denumirea instrumentelor:

- *ar: brăzdar, cenuşar, grânar;*
- *niță: botniță, piperniță, zaharniță;*
- *tor: încălțător, ştergător, tocător;*
- *uş: astupuş* „dop”, *răzuş* „instrument cu care se răzuieşte ceva”.

Sufixele pentru denumiri abstracte:
- are: adunare, aşezare, cuvântare;
- ere: abatere, cerere, culegere;
- ire: amăgire, clădire, gândire;
- ătate: bunătate, greutate, noutate;
- eală: amorţeală, croială, făgăduială;
- ie: boierie, cărăuşie, cumetrie;
- ărie: copilărie, jucărie, meschinărie;
- anţă (-enţă, -inţă): cutezanţă, speranţă, corigenţă;
- ime: adâncime, cruzime, grosime;
- ism: muntenism, gândirism, paşoptism;
- ură (-tură): arsură, cotitură, întorsură.
Sufixele colective:
- *ărie: bostănărie, rufărie, viespărie;*
- ăraie: apăraie, colbăraie, fumăraie;
- et: brădet, cuconet, făget;
- ime: boierime, dăscălime, funcţionărime;
- iş: aluniş, mărăciniş, păltiniş;
- işte: arinişte, cânepişte, porumbişte.
Sufixe care indică provenienţa (locală):
- ean (-an): craiovean, oltean, băcăuan, făgărăşean, haţegan;
- ar: morenar, tismănar;
- aş: liniaş, mărginaş, unguraş;
- ez: albanez, francez, bavarez, tirolez;
- it: moscovit;
- iot: cipriot, sofiot, mangaliot;
- ac: austriac, prusac;
- ian: georgian, canadian, brazilian.
Sufixe pentru indicarea modalităţii:
-eşte: bărbăteşte, greceşte, nebuneşte;
- iş (-âş): cruciş, grăpiş, târâş;
- mente: actualmente, singularmente.

Falsele sufixe (sufixoidele) sunt formanţi care au în comun cu sufixele poziţia enclitică şi lipsa de autonomie funcţională (nu pot apărea autonom în enunţ), dar care se deosebesc de acestea prin sensul deno-tativ, referenţial (sunt, aşa cum se mai spune, entităţi **autosemantice**); faptul se datoreşte provenienţei lor din cuvinte „pline" (substantive, adjective, verbe etc.) greceşti (şi mai rar latineşti):

- *algie* (gr.) „durere, suferinţă": *nevralgie, adenalgie (aden* „glandă");

- *agogie* (gr.) „conducere, îndrumare, orientare, educare": *pedagogie;*

- *antrop* (gr.) „ființă umană, om”: *mizantrop, pitecantrop, filantrop;*

- *arh* (gr.) „conducător, şef, căpetenie, îndrumător”: *ierarh, monarh;*

- *arhie* (gr.) „putere, stăpânire, conducere”: *monarhie, plutarhie;*

- *atlon* (gr.) „probă fizică, exercițiu”: *biatlon, pentatlon, decatlon;*

- *bar* (gr.) „greutate, presiune”: *isobar;*

- *cenoză* (gr.) „asociație, comunitate, conviețuire”: *zoocenoză, biocenoză;*

- *cid* (gr.) „care omoară, care distruge, care opreşte”: *bactericid, insecticid, genocid, paricid;*

- *cromie* (gr.) „culoare, colorație, pigmentație”: *monocromie, policromie;*

- *caust* (gr.) „ardere, incinerație”: *holocaust;*

- *cefal* (gr.) „cutie craniană, craniu”: *bicefal, autocefal, macrocefal;*

- *centric* (gr.) „situat în centru, central”: *egocentric, concentric, excentric, acrocentric;*

- *crație* (gr.) „putere, conducere”: *autocrație, democrație, birocrație;*

- *cronie* (gr.) „timp, durată, temporalitate, evoluție”: *anacronie, diacronie, sincronie, protocronie;*

- *dox* (gr.) „idee, părere, opinie”: *ortodox, paradox;*

- *drom* (gr.) „drum, casă, sens, direcție”: *aerodrom, velodrom, autodrom, hipodrom, astrodrom;*

- *estezie* (gr.) „senzație, sensibilitate, perceptibilitate”: *anestezie, radioestezie, sinestezie;*

- *fag* (gr.) „care mănâncă, care consumă”: *antropofag, cronofag, energofag;*

- *fer* (lat.) „care poartă, care conduce, care conține, care produce”: *aurifer, calorifer, petrolifer, somnifer;*

- *fil*[1] (gr.) „iubitor de, care preferă, care prezintă afinitate pentru...”: *francofil, calofil, bibliofil, antropofil, românofil;*

- *fil*[2] *(-filă)* (gr.) „frunză, foaie”: *clorofilă;*

- *fob* (gr.) „care urăşte, care nu poate suferi, care se fereşte de...”: *anglofob, hidrofob, agorafob, claustrofob, fotofob;*

- *fon* (gr.) „voce, sunet, glas, fonic, vorbitor”: *afon, casetofon, megafon, microfon, telefon, francofon;*

- *for* (gr.) „care poartă, care susține, care conține, purtător, suport de bază”: *hidrofor, cartofor, semafor;*

- *form* (lat.) „aspect, formă, înfățişare”: *multiform, diform, uniform;*

- *fug* (lat.) „care respinge, care alungă, care fuge, care se îndepărtează”: *ignifug, vermifug;*

- *gen* (gr., lat.) „care produce, care generează, care naşte, care agreează”: *oxigen, biogen, eugen(ie), acidogen, alogen, amfigen, hidrogen, autogen;*

- *gon* (gr.) „unghi, colț, muchie”: *poligon, pentagon, hexagon, heptagon;*

- *grafie* (gr.) „scriere, înregistrare, diagramă”: *ortografie, caligrafie, biografie, monografie, geografie;*

- *gramă* (gr.) „scriere, inscripție, înregistrare, grafie, schemă”: *ortogramă, cardiogramă, cablogramă, fotogramă, aerogramă;*

- *iatrie* (gr.) „tratament, medicație”: *pediatrie, geriatrie;*

- *id* (gr.) „în formă de, cu aspect de”: *paraboloid, humanoid, android, antropoid;*

- *log* (gr.) „savant, specialist”: *biolog, antropolog, astrolog, teolog, entomolog, lexicolog, fonolog;*

- *logie* (gr.) „ştiință, studiu, cercetare”: *mineralogie, cardiologie, epistemologie, urologie, arheologie;*

- *manie* (gr.) „obsesie patologică”: *piromanie, dipsomanie, aritmomanie;*

- *manție* (gr.) „prezicere, divinitate”: *chiromanție;*

- *metrie* (gr.) „măsurare, evaluare”: *goniometrie, astronometrie, geometrie, sociometrie, trigonometrie;*

- *mnezie* (gr.) „memorie, amintire”: *amnezie;*

- *morf* (gr.) „cu aspect de, în formă de”: *amorf, polimorf, alomorf, amfimorf;*

- *nom*^{1} (gr.) „care conduce, care dirijează, care administrează”: *autonom, agronom, astronom;*

- *nom*^{2} (gr.) „parte, diviziune, termen”: *polinom;*

- *nomie* (gr.) „regulă, principiu, conducere, distribuție”: *agronomie, autonomie, astronomie, anomie;*

- *odonție* (gr.) „dinți, dantură”: *ortodonție, pedodonție;*

- *onim* (gr.) „termen, nume, denumire”: *antroponim, antonim, omonim, paronim, sinonim, toponim, pseudonim, acronim;*

- *orамă* (gr.) „spectacol, privelişte”: *dioramă, panoramă;*

- *par* (lat.) „care naşte, care produce”: *ovipar, vivipar;*

- *pat* (gr.) „care suferă, suferind”: *cardiopat, psihopat, nevropat;*

- *pod* (gr.) „suport, picior, peduncul”: *gasteropod, miriapod, calapod, pseudopod;*

- *pter* (gr.) „aripă, aripioară”: *coleopter, elicopter;*

- *semie* (gr.) „sens, semnificație”: *monosemie, polisemie, ortosemie;*

- *scop* (gr.) „indicator, observator, vizual”: *microscop, horoscop, diascop;*

- *scopie* (gr.) „examinare, explorare, investigare, imagine”: *radioscopie, pneumoscopie, artroscopie;*

- *stat* (gr.) „care stă, care menține, stabil, stabilizator”: *termostat, reostat, aerostat, anemostat;*

- *tehnie* (gr.) „tehnică, procedeu tehnic”: *agrotehnie, antropotehnie, fitotehnie, zootehnie;*

- *terapie* (gr.) „tratament, medicație, vindecare”: *hidroterapie, psihoterapie, chimioterapie, fizioterapie, autoterapie;*

- *tip* (gr.) „model, exemplar”: *linotip, fenotip, prototip, arhetip, agrotip;*

- *tomie* (gr.) „tăiere, secționare, incizie”: *dihotomie, pleurotomie, apendicotomie;*

- *urg* (gr.) „creator, lucrător”: *chirurg, demiurg;*

- *valent* (lat.) „care valorează, valență”: *monovalent, bivalent, polivalent, ambivalent;*

- *vor* (lat.) „care înghite, care roade, care mănâncă”: *carnivor, omnivor;*

- *zofie (-sofie)* (gr.) „știință, cunoaştere”: *filozofie, teozofie, antropozofie.*

Derivarea regresivă (sau **inversă**) constă în formarea de cuvinte noi prin îndepărtarea din cuvântul de bază a afixelor.

Derivarea regresivă este clasificată în funcție de baza de pornire, care poate fi substantiv, adjectiv sau verb.

Derivarea postsubstantivală: *pisic<pisică, Brânduş<Brândușă, alun<alună, măslin<măslină, portocal<portocală, ortoped<ortopedie, aniversa<aniversare, radiofica<radioficare, a picta<pictor, pictură, a candida<candidat, candidatură.*

Derivarea postadjectivală: *a bruma<brumat<brumă, a desăvârşi< desăvârşit, a vărga<vărgat<vargă, nedumeri<nedumerit, a nemulțumi< nemulțumit.*

Derivarea postverbală: *auz<auzi, cânt<a cânta, cuget<a cugeta, învăț<a învăța, sărut<a săruta, trai<a trăi, fală<făli, pagubă<păgubi, ceartă<a certa, dovadă<a dovedi, joacă<a juca, rugă<a (se) ruga, ură<a urî, veghe<a veghea, accept <a accepta, avort<a avorta, dejun< a dejuna, denunț<a denunța, ramburs< a rambursa, speculă<a specula.*

Derivarea cu prefixe are o amploare mai mică decât cea cu sufixe. Prefixele sunt clasificate, şi ele, semantic: **prefixele care marchează intensitatea maximă:**

arhi-: arhidiacon, arhipăstor;
extra-: extrafin, extraplat;
hiper-: hipersecreție, hipersensibil;
super-: superputere, superproducție;
supra-: supraprofit, supratonaj;
ultra-: ultrademagog, ultraprogresist.

Prefixele privative au sensul „fără", „lipsit de", „a lipsi de": *des- (dez-, de-): descătuşa, desfrunzi, deznoda, dezamăgi, dejuga, desăra, deşuruba.*

Prefixele negative:

ne-: necredincios, nemuritor, neasemuit, nedesfăcut, nedescoperit;
in-/im-: indiscutabil, a indispune, impropriu;
a-/an-: apoetic, anistoric, asexuat.

Prefixele iterative – folosite pentru exprimarea ideii de repetare:

răs-/răz-: răsfira, răzleți, răsfrânge, răscoace, răscumpăra, răzgândi;
re-: realege, recăsători, reîncepe, reînființat, repus.

Prefixele delocutive – formează cuvinte noi pornind de la baze lexicale componente ale unor locuțiuni. De exemplu, *a înfăptui* provine din locuțiunea *a pune în fapt*, prefixul fiind, la nivelul bazei, prepoziție.

Falsele prefixe (prefixoidele)

Sunt întâlnite cel mai adesea, ca şi sufixoidele, în termeni cu circulație internațională şi, mult mai rar, în cuvinte formate în româneşte:

acva- (lat.) „apă, acvatic": *acvacultură, acvanaut, acvastat;*

adeno- (gr.) „glandă, ganglion": *adenografie, adenogramă, adenomegalie, adenopatie, adenotomie;*

aero- (gr.) „aer, oxigen, atmosferă, gaz": *aerobiotic, aerodinamic, aerodrom, aerofagie, aerofobie, aerogară, aerogramă, aerosol;*

agro- (gr.) „ogor, câmpie, agrar, agricol": *agrometeorologie, agronom, agronomie, agropedologie, agrozootehnie;*

alo- (gr.) „altul, diferit, deosebit, alternare": *alocromatic, alocronic, alofazie, alogen, alofon, alomorf, aloterm;*

antropo- (gr.) „ființă umană, om, uman, omenesc": *antropocentric, antropofag, antropofob, antropofil, antroposferă, antropozofie;*

*api- (*lat.) „albină, de albină, albinărit": *apicultură, apifug, apiterapie.*

auto[1]- (gr.) „însuşi, singur, de la sine, spontan, automat”: *autobiografie, autocefal, autoadministra, autoconservare, autonomie, autocrație;*

auto[2]- (romanic) „care se referă la automobil”: *autobuz, autocar, autocamion, autodrom, autogară, autostradă;*

balneo- (lat.) „băi, balnear”: *balneologie, balneoterapie;*

biblio- (gr.) „carte, de cărți”: *bibliofil, bibliografie, bibliologie, bibliotecă, biblioteconomie;*

bio- (gr.) „viață, ființă fie”: *biocenoză, biociclu, biografie, biologie, biogramă, biometrie, bioplasmă, bioterapie, biopsie, biosferă;*

calo- (gr.) „frumos, simetric”: *calofilie, caligrafie, calofonie;*

kineto- (gr.) „mişcare, mobilitate”: *kinetoscop, kinetoterapie;*

cosmo- (gr.) „lume, univers”: *cosmodrom, cosmogonie, cosmografie;*

crono- (gr.) „timp, durată, temporalitate”: *cronografie, cronologie, cronoscop, cronometrie;*

demo- (gr.) „popor, populație, colectivitate”: *democrație, demografie, demoscopie;*

eco- (gr.) „casă, locuință, mediul înconjurător, proprietate”: *ecogeneză, ecografie, ecologie, ecosferă, economie, ecotip, ecotop;*

fito- (gr.) „plantă, vegetație, floră”: *fitocenoză, fitofag, fitonomie;*

foto- (gr.) „lumină”: *fotofil, fotofobie, fotogen, fotografie, fotogramă;*

geo- (gr.) „pământ, sol, teluric”: *geografie, geologie, geodezie, geometrie, geosferă, geospeologie;*

helio- (gr.) „soare, lumină, solar”: *heliocentric, heliograf, helioscop;*

hemo- (gr.) „sânge”: *hemocultură, hemofilie, hemogramă, hemostatic, hemoptizie, hemoragie;*

hidro- (gr.) „apă, lichid, acvatic”: *hidrodinamic, hidroliză, hidrofobie, hidrofug, hidronim, hidrosferă, hidrotehnică;*

hipo- (gr.) „cal, cabaline”: *hipodrom, hipotracțiune, hipologie, hipometrie;*

homo-/omo- (gr.) „asemănător, identic, acelaşi”: *homocromie, omofon, omograf, omonim, omogen, omolog, homomorf, omoterm;*

izo- (gr.) „egal, de acelaşi fel, echivalent”: *izobar, izomorf, izoglosă, izomer, izometrie, izotermă;*

macro- (gr.) „mare, enorm”: *macrocefal, macrobiotică, macrocosmos, macroscop;*

micro- (gr.) „mic”: *microbiologie, microcefal, microcosm, microclimă, microfite, microscop;*

mono- (gr.) „unic, singur, o dată”: *monocrom, monocultură, monolit, monogam, monoftong, monosemantic, monoton, monovalent;*

multi- (gr.) „mulți, multe”: *multicelular, multiform, multiflor, multilateral, multinațional;*

orto- (gr.) „drept, corect, adevărat”: *ortodox, ortoepie, ortografie, ortoped;*

poli- (gr.) „mult, numeros”: *poliartroză, policrom, poliedru, polifonic, polisemantic, polimorf, polisportiv, politehnic;*

pseudo- (gr.) „fals, aparent”: *pseudocefal, pseudoştiință, pseudonim;*

psiho- (gr.) „suflet”: *psihochinezie, psihochirurgie, psihogen, psihogramă, psihologie, psihometrie, psihiatrie, psihomotor, psihopatie;*

stereo- (gr.) „solid, în relief, tridimensional”: *stereocite, stereofil, stereofonie, stereogramă, stereognozie, stereografie, stereoscop;*

tauto- (gr.) „la fel, identic”: *tautofonie, tautogramă, tautologie, tautometrie;*

tele[1]*-* (gr.) „departe, la distanță”: *teledinamie, telecomandă, telepatie, telegraf, telescop, televizor, teledetecție, televorbitor;*

tele[2]*-* (gr.) (izolat din *televiziune*): *telejurnal, telecinema, telerama, teletext, telespectacol, telespectator;*

termo- (gr.) „căldură, temperatură”: *termodinamic, termofil, termofite, termogeneză, termogramă, termometru, termoreglare;*

xeno- (gr.) „străin, parazit”: *xenobioză, xenofil, xenofob, xenomanie;*

zoo- (gr.) „animal, animalier”: *zoochimie, zoocultură, zoofag, zoofite, zoologie, zoomorf, zootehnie, zooterapie.*

Interfixele sunt particule situate între temă şi sufix, dar care nu pot fi considerate nici una, nici alta. Ele sunt, de fapt, „reziduuri” ale unor alte categorii (desinențe, articole etc.). De exemplu, *-ur-* din *colțuros,* aflat între tema *colț-* şi sufixul *-os,* nu aparține nici temei, nici sufixului. În aceeaşi situație se află *-ul-* din *cerculeț, geruleț, frunzuliță, grăsuliu* etc., *-ar-/-ăr-* din *băgăreț, certăreț, zâmbăreț, iubăreț*.

Derivarea parasintetică înseamnă constituirea de cuvinte noi prin adăugarea la cuvântul-bază a unui sufix şi a unui prefix: *îmbărbăta, încheia, descleia, înveşmânta.*

Compunerea este procedeul de formare a unui cuvânt prin combinarea a două sau mai multe cuvinte existente în limbă.

Gradul de contopire a elementelor componente poate fi diferit: a) **compunerea aparentă**, realizată prin **juxtapunere** (*iarbă-mare, argint-viu, cerul-gurii, Valea Lungă*) sau prin **joncțiune** (*bou-de-baltă, drum-de-fier, şarpe-cu-clopoței*); b) **sudura completă** sau **aglutinarea** (*vinars, bunăvoință, niciodată, locotenent*).

Cel mai important criteriu de clasificare a compuselor este cel sintactic.

Compunerea prin subordonare (hipotaxă)

Substantive formate prin subordonare atributivă adjectivală: *bot-gros, făt-frumos, vorbă-lungă, apă-tare, Marea Neagră.*

Substantive formate prin sobordonare atributivă substantivală în genitiv: *floarea-soarelui, gura-leului, Vatra Dornei.*

Substantive formate prin subordonare atributivă substantivală în acuzativ cu prepoziție: *apă-de-plumb, floare-de-colț, untdelemn, Gara de Nord.*

Substantive formate prin subordonare completivă directă: *fluieră-vânt, încurcă-lume, papă-lapte, gură-cască.*

Substantive formate prin subordonare circumstanțială: *ducă-se-pe-pustiu, ieftin-la-mălai, bun-de-lucru, scump-la-tărâțe.*

Adjective formate prin subordonare atributivă: *roşu-închis, verde-foarte deschis.*

Adjective formate prin subordonare circumstanțială față de un adjectiv verbal: *binevenit, bine crescut, drept-credincios, răufăcător, clarvăzător, atotputernic.*

Adjective formate din sintagme cu prepoziții/adverbe sau din propoziții: *cuminte, cumsecade.*

Numerale formate prin subordonare circumstanțială: *doisprezece.*

Numerale formate prin subordonare atributivă: *douăzeci.*

Pronume: *oarecare, fiecare, oricine, orice, ceea ce.*

Verbe formate prin subordonare circumstanțială: *a binevoi, a binecuvânta.*

Adverbe: *astfel, oricum, devreme, câteodată.*

Prepoziții: *de la, pe la, de pe, despre.*

Conjuncții: *aşadar, deci, iacătă.*

Interjecții: *nani-nani, tic-tac.*

Compunerea prin coordonare (parataxă) este caracteristică limbajelor culte. Exemple: *puşcă-mitralieră, social-economic, româno-englez, mobilă-tip*.

Compuse prin falsă parataxă sunt îndeosebi nume de locuri (*Târgu-Jiu, Piatra-Olt, Turnu-Severin, Ocna-Sibiu*) care, deşi la origine sunt formate cu genitivul sau acuzativul (*Târgu-Jiului, Piatra-de-Olt, Turnu-de-la-Severin, Ocna-de-la-Sibiu*), au fost transformate pe cale administrativă.

Compuse prin abreviere pot fi realizate prin combinarea unor silabe din cuvintele componente (*Plafar = Plante farmaceutice*), din silabe şi cuvinte (*Mobilex = Mobilă export, ROMARTA = arta românească*), din inițiale de cuvinte (*CFR, CEC, PDSR, PNL, CNSLR*) sau din inițiale şi fragmente de cuvinte (TAROM = Transporturile Aeriene Române).

Conversiunea (numită şi **schimbarea valorii gramaticale**) denumeşte procedeul prin care un cuvânt trece de la o parte de vorbire la alta, fără implicarea unor formanți lexicali.

Mijloacele gramaticale care permit schimbarea valorii cuvintelor sunt de natură morfologică (**determinarea** sau **articularea**) ori sintactică (**distribuția în context**).

Conversiunea prin articulare face posibilă trecerea oricărei părți de vorbire la substantiv: **adjectivul** (*frumos>frumosul, un frumos*), **adverbul** (*bine>binele, un bine*), **verbul** (*căutare>căutarea, o căutare; intrând>intrândul, un intrând*), **numeralul** (*doi>doiul, un doi*), **pronume** (*un oarecare*), **interjecție** (*oful, un of*).

Conversiunea prin distribuție contextuală duce cel mai adesea la adjective (din substantive: *moşneag, filozof, poet*; din participii: *avut, priceput, supărat, tăcut*; din gerunzii: *sângerândă, suferindă, tremurândă*; din adverbe: „o femeie *bine*”, „o scenă *tare*”), la adverbe (din substantive: „înghețat *tun*”, „gol *puşcă*”, „doarme *buştean*”, „a ieşit *glonț*”, „doarme *ziua*”, „se plimbă *seara*”; din adjective: „vorbeşte *frumos*”, „se ridică *uşor*”), la verbe (din interjecție: *haidem, haideți*).

Calcul lingvistic este un procedeu de îmbogățire a vocabularului cu ajutorul căruia se formează cuvinte noi din materialul limbii române (rădăcini, afixe), dar după modele de structură lexicală străine. Exemple: *(a) întrevedea* (format din *între-* şi *-vedea*, după modelul fr. *entrevoir*), *supraom* (format din *supra-* şi *-om*, după modelul germ. *Űbermensch*), *masă rotundă* (expresie calchiată după fr. *table ronde*). Poate fi copiată şi structura gramaticală: rom. *a se teme* a devenit reflexiv prin influența sl. *bojati se* (este deci un **calc morfologic**), iar recțiunea verbului *a locui* cu complement direct („*a locui* o casă”) este o imitație a fr. *habiter* (un **calc sintactic**).

Calcul semantic (numit şi **împrumut parțial**) reprezintă adoptarea de către cuvântul românesc a unui sens nou, preluat de la modelul său străin. Exemple: *foaie* (sensul de „ziar”, după germ. *Blatt* şi fr. *feuille*), *nebun* („piesă la jocul de şah”, după fr. *fou*), *rădăcină* (accepțiile lingvistice şi matematice) după fr. *racine*.

Onomastica se ocupă de cuvintele care denumesc **reperele individuale**, în spațiu, timp şi activitate socială, desemnate de **numele proprii**.

Numele proprii sunt, la origine, cuvinte comune care s-au specializat în individualizarea unor referenți. Numele proprii se clasifică în următoarele categorii:

– **nume de persoane** (sau **antroponime)**: *Gheorghe, Ionescu, Munteanu, Arghezi;*

– **nume de locuri** (sau **toponime**): *Olt, Bucureşti, Carpați;*

– **nume de animale (**sau **zoonime**): *Grivei, Joiana, Murgu;*

– **nume mitologice (**sau **mitonime)**: *Zeus, Dumnezeu, Alah;*

– **nume de firme, întreprinderi, instituții**: *Coleus, Vulcan, Bucureşti-Berlin, Computerland, Facultatea de Litere, Şcoala Centrală, Şcoala Normală, Camera Deputaților;*

– **denumiri de evenimente istorice**: *Renaşterea, Unirea Principatelor, Războiul de Independență;*

– **nume de vânturi** (sau **anemonime)**: *Crivățul, Austrul;*

– **nume de corpuri cereşti (**sau **astronime)**: *Marte, Venus, Neptun, Sirius;*

– **nume de opere literare, artistice, ştiințifice**: *Morometii, Luceafărul, Aida, Oedip, Masa tăcerii, Psihologia consonantistă, Getica, Etymologicum Magnum Romaniae, Dicționarul explicativ la limbii române, Istoria critică a Românilor, Românii în istoria universală* etc.

Antroponimele şi toponimele se împart, la rândul lor, în câteva subcategorii, în funcție de referenții denumiți.

Antroponimele se divid în:

– **prenume** (**nume de botez** sau **nume individuale**): *Ion, Maria, George, Nicu, Dănuț, Gigi, Nina;*

– **nume de familie**: *Ionescu, Deleanu, Vlădoiu;*

– **porecle şi supranume** (diferența constând în expresivitatea mai accentuată a primelor): *Grasu, Țiganu, Blondu, Buzilă, Cercel, Priceputu, Ureche, Flămânzilă, Bulgaru;*

– **pseudonime** (spre deosebire de supranume, sunt alese sau acceptate de persoana care le poartă): *Arghezi, Bacovia, Galaction, Tzara.*

Prenumele pot fi, din punct de vedere formativ, **primare (calendaristice:** *Gheorghe, Vasile, Nicolae, Maria, Elena,* **laice:** *Barbu, Cireaşa, Brânduşa, Mugur, Rodica, Viorica*), **diminutive** (*Ionel, Gheorghiță, Măriuța, Ionica, Andreiaş, Marinică, Anişoara, Victorița, Marioara, Răducu, Petruț*)), **hipocoristice** (formate prin scurtarea

corpului numelui de bază, cu scopul de a uşura pronunţarea şi a da o nuanţă de mângâiere persoanei respective: *Nelu, Nicu, Dinu, Mia, Tina, Nuţa, Tache, Rică, Vica, Miţa, Sofi, Gelu, Gigi, Michi, Sanda, Titi, Coco*), **hipocoristice diminutivale:** *Neluţu, Nicuşor, Nuţica, Tăchiţă, Sofica, Cocuţa, Săndica, Săndel* sau nume duble: *Ana-Maria, Maria-Luiza, Alexandru-Ioan, Ion-Gheorghe, Maria-Cristina*. Numele de familie pot fi şi ele **primare** (fiind, de fapt, prenume sau porecle în formă absolută, deci trecute la noua funcţie prin conversiune: *Ştefan, Surdu, Ioana, Mutu, Roşu, Pescaru, Vornicu*), **derivate** (*Ionescu, Andriţoiu, Bolintineanu, Cuculeasa, Haţeganu, Broşteanu, Negrea, Păunete, Calotă, Tomşa*), **parasintetice** (de un gen aparte, întrucât sunt la origine genitive: *Agrigoroaiei, Abiculesei, Avădanei*).

Toponimele se divid, în funcţie de referenţii desemnaţi, în:

– **oronime (nume de munţi):** *Carpaţi, Bucegi, Negoiu, Omu, Zănoaga;*

– **hidronime (nume de ape):** *Mureş, Prahova, Bucura, Olteţ, Bâlea, Dâmboviţa, Colentina;*

– **hileonime (nume de păduri):** *Trivale, Bucovăţ, Făget;*

– **hodonime (nume de drumuri):** *Drumu Roşu, Drumu Oii, Olacul, Calea Bucureşti, Drumu Târgului.*

Din punct de vedere formativ, pot fi: **primare** (provenite prin conversiune din apelative sau antroponime: *Stejaru, Balta, Bujoru, Crângu, Dealu, Cuca, Grecu, Bucura, Bogdana, Băneasa, Moldoveanu, Negoiu*); **derivate** (de regulă, sufixele sunt, la origine, diminutivale: *Dumbrăviţa, Topologelu, Stupineaua, Motrişoru, Toplicioara, Dunărica, Amărăzuia, Bârzuica, Izvărnuţa, Dobruşa*) şi **compuse (substantiv-substantiv):** *Bulevardul-Carol, Plaiu-Vulcăneşti, Podu-Turcului, Valea-Vlădicii, Fântâna-lui-Grozav, Drumu-Haiducilor, Obârşia-Lotrului, Drumu-Carului, Măceşu-de-Sus, Malu-cu-Flori;* **substantiv-adjectiv:** *Dealu-Mare, Valea-Seacă, Târgu-Frumos, Lacu-Roşu, Bucureştii-Noi;* **prepoziţie + substantiv:** *Peste Gilort, Între Zăvoaie, Sub Arini, După Ibru.*

Frazeologia

Obiectul de studiu al frazeologiei îl constituie **frazeologismele**, numite şi **unităţi frazeologice**, care sunt îmbinări stabile de cuvinte (adică funcţionează constant în aceeaşi configuraţie) cu sens unitar şi unic (denumesc mereu un singur şi acelaşi obiect, respectiv însuşire, acţiune etc.). De exemplu, *bal mascat, copil din flori, într-o ureche, a băga de seamă*.

Tipurile de unități frazeologice pot fi reduse la două foarte importante: (1) **locuțiuni și expresii;** (2) **idiotisme, formulele și clişeele internaționale, perifrazele, binoamele lexicale, locuțiunile de intensitate.**

Pe lângă trăsăturile comune, locuțiunile şi expresiile au şi caracteristici diferențiatoare: locuțiunile, de pildă, sunt mai puțin (sau deloc) expresive, sunt mai sudate semantic şi au ca sinonime cuvinte izolate. Practic, ele au echivalențe în rândul tuturor părților de vorbire: substantive (*aducere-aminte = amintire, rememorare; bătaie de joc = batjocură*), adjective (*întors pe dos = supărat*), adverbe (*ca din puşcă = rapid*), verbe (*a trage pe sfoară = a păcăli, a înşela*). Se observă că locuțiunile pot să-şi schimbe valoarea gramaticală prin derivare frazeologică (*a băga de seamă – băgare de seamă, a scoate din fire – scos din fire*).

Expresiile corespund, de regulă, unei întregi propoziții, în sensul că au subiect, predicat şi eventuale compliniri: (*cineva*) *spală putina,* (*cineva*) *îşi ia inima în dinți,* (*cineva*) *face* (*pe altcineva*) *cu ou şi cu oțet.* Se remarcă încărcătura expresivă a acestor unități şi autonomia mai pronunțată a elementelor componente.

Idiotismele (sau **expresiile idiomatice)** sunt unități frazeologice cu înțeles figurat „de bloc”, nedecompozabil (şi, de aceea, intraductibil), specific limbii respective (întrucât reflectă experiențe proprii comunității lingvistice implicate). Exemple: *a bate apa-n piuă, a-şi da arama pe față, a strica orzul pe gâşte, a-şi pune pofta-n cui*.

Unii specialişti adaugă alte câteva categorii de unități frazeologice: **binoamele lexicale** (*tare şi mare, linişte şi pace, ziua şi noaptea, prin văi şi munți, la munte şi la mare*), **formulele internaționale** (*artă pentru artă, răul secolului, turn de fildeş, mărul discordiei, nodul gordian, războiul rece, fata morgana, tabula rasa, magna cum laude*), **clişeele internaționale** (deosebite de categoria anterioară prin prezența unor nume proprii: *arca lui Noe, călcâiul lui Ahile, mărul lui Adam, patul lui Procust, sabia lui Damocles, turnul Babel, cutia Pandorei*), **perifraze** (*bardul de la Mirceşti, poetul nepereche, luceafărul poeziei româneşti, patriarhul de la Rohia, filozoful de la Păltiniş*), **locuțiunile de intensitate** (*gol puşcă, îndrăgostit lulea, singur cuc, a se ține scai, ieftin ca braga*).

Lexicografia este disciplina care se ocupă de explicarea, clasificarea şi înregistrarea cuvintelor în dicționare, sau, mai pe scurt, de principiile şi tehnica întocmirii dicționarelor.

Tipurile de dicționare rezultă din aplicarea diverselor criterii: numărul de limbi cărora le aparțin cuvintele conținute, amploarea masei lexicale cuprinse, accentul explicațiilor (pe cuvânt sau pe noțiune), scopul principal al demersului etc.

Dicționare monolingve, dicționare bilingve şi **dicționare multilingve**

Dicționare extensive (sau **generale)** şi **dicționare selective** (sau **speciale**). Primele au tendința de a cuprinde tot lexicul dintr-o anumită perioadă, sau chiar din toate perioadele de evoluție a unei limbi. De exemplu, *Dicționarul Academiei* va cuprinde, în final, circa 175.000 de cuvinte, în timp ce *Dicționarul explicativ al limbii române* – aproximativ 60.000.

Dicționarele selective (sau **speciale**) cuprind numai anumite categorii de cuvinte, alese pe diverse criterii lingvistice sau extralingvistice. Întâlnim, astfel, dicționare de: sinonime, antonime, omonime, paronime, neologisme, regionalisme, epitete, metafore; dicționare dialectale, onomastice, idiomatice, terminologice, dicționar invers, dicționare de expresii şi locuțiuni; de cuvinte, expresii, citate celebre etc.

Dicționare lingvistice şi dicționare enciclopedice

Cele dintâi pun accentul pe explicarea cuvintelor (din punctul de vedere al originii, formelor gramaticale, pronunțării, sensului, nivelurilor de limbă etc.).

Dicționarele enciclopedice, care se mai numesc şi **universale**, se ocupă în mod prioritar de lucrurile (sau persoanele) desemnate de cuvintele-titlu (prezentând în legătură cu primele, definiția, descrierea, clasificarea, fotografii, planşe, schițe etc., iar în legătură cu personalitățile, data naşterii şi morții, biografia, activitatea în domeniul reprezentat, titlul operelor create etc.). Câteva exemple: I.A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat* (vol.II – *Dicționarul istoric şi geografic universal*), 1926-1939; *Dicționarul enciclopedic român* I-IV, 1962-1966; *Micul Dicționar Enciclopedic* (mai multe ediții): *Dicționarul Enciclopedic Român*, vol. I, Bucureşti, 1991; 1999; L. Şăineanu, *Dicționarul universal al limbii române* (numeroase ediții); *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Editura „Cartier”, 1999.

Clasificarea dicționarelor lingvistice generale este foarte importantă pentru lucrarea de față, fiind corelată cu multe dintre aspectele discutate în cuprinsul ei.

Dicționarele explicative cuprind cuvintele uzuale dintr-o perioadă, în legătură cu care prezintă explicații semantice şi formale esențiale, într-o formă concisă (definiții scurte, citate relevante şi strict necesare), îndrumări ortografice şi ortoepice minime, precum şi etimonul (fără comentarii). Pot fi considerate deci, la fel de îndreptățit, **dicționare mixte.**

Dicționarele normative (sau **ortografice)** cuprind îndeosebi cuvintele care pun probleme de normare, deci de stabilire a formei corecte dintre mai multe variante (de formă a rădăcinii, accent, sufix, număr, gen, caz, persoană etc.). De regulă, fac referiri şi la pronunțarea corectă a cuvintelor cu mai multe pronunții (sunt deci şi **ortoepice**). Cel mai complet astfel de dicționar este în prezent *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (cu sigla DOOM), sub redacția unui colectiv condus de Mioara Avram.

Dicționarele etimologice prezintă etimonul cuvintelor înregistrate, transformările fonetice şi evoluțiile semantice pe care le-au suferit de-a lungul timpului, atestări, variante dialectale, interferențe cu alte limbi etc.

Lexicologia normativă este o ramură aplicativă a lexicologiei, domeniul de aplicare fiind pedagogia limbii.

Problemele privind forma cuvintelor privesc, în principal, aspectele ortografice ale cuvintelor: disocierea formei literare de variantele neliterare, adaptarea împrumuturilor externe, formarea cuvintelor în limba română, scrierea cu majusculă, analiza unor structuri cu un cuvânt sau mai multe cuvinte etc.

Forma literară a unor cuvinte este concurată, în uzul literar al unor vorbitori, de variantele ei neliterare, diferențele fiind localizate în rădăcină sau/şi în afixe. Formele aberante sunt, de multe ori, arhaisme, regionalisme sau elemente populare: *mulțămire, de-amu, încoa, frățâne-său, să deie, pănă, să vază, să puie, aista, uşe, (eu) lucru, (eu) gioc* etc. (care sunt folosite în locul perechilor lor literare: *mulțumire, de-acum, fratele său, să dea, până să vadă, să pună, aceasta, uşă, (eu) lucrez, (eu) joc*).

O categorie aparte o constituie **formele duble**, **triple** etc. dintre care numai o formă e considerată corectă, celelalte fiind apreciate de îndreptare ca abateri: *abreviație* (nu *abreviațiune*), *aciua* (nu *aciuia, aciui*), *adaos* (nu *adaus*), *adăugare* (nu *adăugire*), *admisiune* (nu

admisie), *aducție* (nu *aducțiune*), *alviță* (nu *halviță*), *andrea* (nu *undrea*), *accepție* (nu *accepțiune*), *afrodiziac* (nu *afrodisiac*), *aldămaş* (nu *adălmaş*), *anticameră* (nu *antecameră*) etc. Uneori, diferența dintre forme este numai de accent: *acólo* (nu *acoló*), *antíc* (nu *ántic*), *academíe* (nu *académie*), *bolnáv* (nu *bólnav*), *caractér* (nu *carácter*), *duşmán* (nu *dúşman*), *agorá* (nu *agóra*), *avaríe* (nu *avárie*), *adultér* (nu *adúlter*), *angóra* (nu *ángora*), *azbést* (nu *ázbest*) etc. Încadrăm aici şi nerespectarea ordinii elementelor şi a componenței unor frazeologisme, care sunt, de cele mai multe ori, greşeli sau neglijențe de exprimare: *o dată în zi* (în loc de *o dată pe zi*), *în caz dacă (în caz că), de pe azi pe mâine (de azi pe mâine), la fiecare dată (de fiecare dată), în raport de (în raport cu)*.

Nu întotdeauna formele multiple sunt împărțite în forme corecte şi forme incorecte. Ambele (sau, mai rar, toate trei) forme sunt considerate corecte, una fiind **recomandată**, cealaltă **admisă** (în aceste situații se poate aplica ideea de **pluralitate a corectitudinii**): *acum (acuma), adícă (ádică), aici (aicea), alături (alăturea), altminteri (altminterea, altmintrelea), anghină (angină), anóst (ánost), apropo (apropou), arădean (arădan), atât (atâta), áustru (aústru), arípă (áripă), anátemă (anatémă), baríton (baritón), bísmut (bismút)* etc.

Neologismele împrumutate din alte limbi parcurg un proces de adaptare la modelele limbii române, pe care lucrările lingvistice normative îl înregistrează şi îl impun ca normă. Unele se scriu ca în limba de origine şi se pronunță potrivit principiului fonetic românesc, aşa cum se scriu: *fault, corner, penalti;* altele se scriu cum se pronunță în limba de origine: *golf, ofsaid, meci, fotbal, golgeter, dribling, henț;* termenii mai noi se scriu şi se pronunță ca în limba de origine: *team [tim], draw [droo], know-how [nou-hau], week-end [uik-end], pick-up [pik-ap], judo [giudo]*.

Câteva greşeli privesc neologismele adaptate parțial în limbă: **reducerea hiatului**, când e format din vocală dublă: *asiduu>asidu, perpetuu>perpetu, coopta> copta, ființă>fință*; înlocuirea lui *i* inițial cu *î*: *incarnare>încarnare, incrimina>încrimina, integru>întegru, injurie>înjurie* (apar şi situații inverse, când cuvinte vechi din limbă sunt tratate ca neologisme: *înfiera>infiera, întreprindere>intreprindere, închista>inchista*); scrierea şi pronunțarea cu sau fără *h* inițial (e corect: *halva, handicap, hemoragie, hortensie,* dar *alviță, elicopter, emisferă, umor*); fluctuația între *j* şi *g* (e corect: *omagiu, corigență, cortegiu, colegiu,* dar *cartilaj, curaj, pasaj, voiaj, utilaj, personaj*);

reducerea unui *r*, când apare în două silabe învecinate (*proprietar> propietar, propriu>propiu, frustra>frusta, oprobriu>oprobiu*) sau, din contră, adăugarea lui acolo unde nu există (*repercusiune> repercursiune*).

Cuvintele formate în limba română cunosc şi ele un proces de adaptare la sistemul limbii, solicitând frecvent intervenția normativă a îndreptarelor.

Cuvintele compuse se pot scrie separat (cu sau fără cratimă) ori într-un singur cuvânt, în funcție de gradul unității lor semantice şi morfologice. Cuvintele în care termenii îşi relevă încă, într-o anumită măsură, individualitatea, se scriu cu cratimă: *floarea-soarelui, pierde-vară, gură-spartă, ochi-de-pisică*. Alte cuvinte, comune sau proprii (*Delta Dunării, Baia Mare, o sută cinci, cel ce, nici unul, de pe, de lângă, ca să, ci şi*) se scriu separat şi fără cratimă, deşi sunt considerate cuvinte compuse, întrucât termenii lor componenți sunt înțeleşi şi separat, iar în cuvântul compus sunt folosite cu sensul lor obişnuit.

Compusele formate prin abrevierea cuvintelor componente se scriu cu litere mari neurmate de puncte, când sunt formate din fragmente de cuvinte (*TAROM, ROMAVIA, AROMAR, COMTIM, OLCIT*), şi urmate sau neurmate de puncte, când sunt formate din inițialele cuvintelor componente (*C.E.C.* sau *CEC, C.F.R.* sau *CFR, A.G.I.R.* sau *AGIR*).

Cuvintele derivate prezintă mai puține dificultăți de scriere decât cele compuse. Iată câteva: a) sufixele care cuprind diftongul -*ea* îl păstrează în scris, inclusiv după consoanele *ş, j, ț*: *greşeală, clujean, amețeală;* b) dacă prefixul se termină cu acelaşi sunet cu care începe radicalul, sunetul se scrie de două ori: *antiinflaționist, contraargument, interregional, transsaharian;* c) unele prefixe (*a-, con-, des-, in-, răs-*) îşi modifică forma în funcție de sunetul inițial al radicalului: *apolitic, anistoric, anaerob, consătean, consfinți, combate, colateral, coautor, desface, desăra, deszăpezi, dezmembra, imbatabil, imobil, inacceptabil, răscruce, răsuflă, răzbate;* d) cratima se foloseşte obligatoriu între prefix şi bază, la formațiile cu prefixul *ex-(ex-ministru*) şi la formațiile ocazionale de la nume proprii sau de la nume de litere (*anti-Lovinescu, anti-X*), precum şi între bază şi sufix, când baza este o literă sau o abreviere (*X-ulescu, G.D.S.-ist*); facultativ, ea se foloseşte în formații ocazionale omonime cu cuvinte existente (*a re-crea*, „a crea din nou" – *a se recrea*), în formații supraprefixate (*super-extrafin*) şi în derivatele cu sufixe de la numele proprii străine a căror finală nu se scrie aşa cum se pronunță (*voltaire-ian*).

Problemele privind sensul cuvintelor sunt mai complexe decât cele referitoare la forma cuvintelor şi se rezolvă de multe ori nu prin tranşarea în **corect** şi **incorect**, ci şi prin aprecierea ca **adecvat**, **mai puțin adecvat** sau **neadecvat**.

Greşelile de semantizare se produc îndeosebi în legătură cu neologismele, al căror sens nu este cunoscut cu precizie de către vorbitorii cu o cultură lexicală insuficientă.

Confuziile între paronime sunt datorate marii asemănări formale a cuvintelor implicate în relația paronimică: *alienare-alienație, comunicare-comunicație, concesie-concesiune, arbitral-arbitrar, original-originar, enerva-inerva, releva-revela, investi-învesti, euforie-eufonie*.

Pleonasmul reprezintă întrebuințarea, în anumite combinații lexicale, a unor cuvinte care repetă nemotivat şi inutil aceeaşi idee. Câteva exemple: *a repeta din nou, procent de cinci la sută, exemplu pilduitor, sentimente sufleteşti, a aduce la acelaşi numitor comun, scurtă alocuțiune, a schița sumar, a prefera mai bine, a extermina în masă, a scruta cu atenție, a urma în continuare, dar însă, din nou iarăşi, însă totuşi, a colabora împreună, stimă şi respect.* Apar construcții pleonastice între cuvinte simple şi unități frazeologice: *mijloace mass-media*.

Contradictio in adiecto **(contradicția în termeni)** este greşeala care provine din alăturarea unor cuvinte cu sens opus, incompatibile, de aceea, între ele: *aragaz electric, bicicletă cu trei roți, bifurcarea drumului în trei, greşeală ortografică*.

Dezacordul semantic (sau **incompatibilitatea semantică)** între cuvinte se produce atunci când ele se combină fără a se ține seama de disponibilitățile (respectiv restricțiile) semantice ale acestora privind asocierea sintactică. De exemplu, când se spune că „nişte tineri sunt bine *alcătuiți fizic*” se neglijează restricția termenului *alcătuiți* privind „gruparea de elemente combinate”, pe care nu o au sinonimele sale, mult mai potrivite în contextul dat, *făcuți*, respectiv *formați*. Alte câteva exemple: „*se desfăşoară* în fața lor un *cadru* impresionant” (verbul arată o mişcare, substantivul se referă la ceva „fix”), „are o *statură magistrală*” (substantivul se referă la dimensiuni, adjectivul la „măiestrie, creativitate”), „cineva *infirmă constatarea*” (primul cuvânt însemnând „a dovedi ca neadevărat”, iar al doilea „stabilirea realității unui lucru, a adevărului unui fapt”), „şi-a *adjudecat premiul*” (verbul înseamnă „a atribui un bun aceluia care a oferit mai mult la licitație”); „*câştigă* cursa *confortabil*” (confortabil înseamnă „care oferă confort”,

nu „fără efort”, aşa cum cred, probabil, cei care utilizează construcţia). O mare parte a dezacordurilor semantice se referă la folosirea neologismelor, care, fiind mai noi în limbă, au sensuri restricţionate (prezintă deci mai multe restricţii de combinare) decât sinonimele lor cu mai veche carieră în vocabular. Fiind puse neatent în locul acestora în diverse contexte, creează incompatibilităţi supărătoare. Exemple: „fermoarul *nu circulă*”, „ceasul *staţionează*”, „cântecul *debutează* cu o notă înaltă”, „*am servit* fiecare câte o prăjitură” (*a servi* înseamnă „a oferi altuia”).

Căutarea cu orice preţ a unor termeni „culţi”, „radicali” şi evitarea cuvintelor obişnuite, considerate „banale”, inclusiv în contexte care nu solicită aceste exigenţe, este denumită **cultism** şi reprezintă o deficienţă de exprimare.

Alteori sunt înlocuite nepotrivit neologisme între ele: „autorul *a creionat* (în loc de *a schiţat*) o compoziţie reuşită”, „a întreprinde *demersuri*” (în loc de *măsuri*), „*a tensionat* eforturile” (în loc de *a intensificat*); sau cuvintele vechi între ele: „După cum *cunoaştem...*” (în loc de *ştim*).

Artificioasă apare şi folosirea insistentă în contexte nespecifice, a unor arhaisme: „cum *tălmăciţi* această situaţie?” (în loc de *interpretaţi*), „*statornicia* vieţii teatrale” (în loc de *impunerea* sau *consolidarea*). Până de curând, acest manierism al cuvintelor cu iz vechi, nobil, abunda în texte de tot felul, fapt care le face acum desuete chiar în contextele în care s-ar potrivi. Alte astfel de cuvinte erau: *neasemuit, tărâm, a îndritui, a dobândi, sălaş, simţăminte.* Derivatele noi sunt şi ele frecvent folosite în îmbinări nu întotdeauna corespunzătoare. *Graţiozitate, rigurozitate, vigurozitate* înlocuiesc nemotivat sinonimele mai vechi (şi mai potrivite) *graţie, rigoare, vigoare.* Se ajunge chiar la creaţii rebarbative cu acest sufix: *amicabilitate, artisticitate*. Formaţiile *uzitare, contextuare, esenţializare* deranjează şi ele uneori prin folosirea abuzivă în locul sinonimelor lor foarte clare şi active *folosire (utilizare), situare în context, rezumare*. Alte sufixe aflate în expansiune, de multe ori nemotivat, sunt: *-al (centripetal), -ic (ideatic, filmic, poemic), -tor (aparţinător, întârzietor, rezolvitor), -ist (sunetist, luminist)*.

Evident, nu toate exemplele de mai sus pot fi considerate greşeli. Unele sunt stângăcii sau excese (abuzuri) lexicale, supărătoare mai ales pentru vorbitorii cu o cultură lingvistică nuanţată, care trebuie să fie, credem noi, arbitrii înnoirii şi funcţionării lexicului (cel puţin până la impunerea în uz a formelor inclusiv aberante, aşa cum se mai întâmplă).

Esențială pentru evitarea unor greşeli sau nereuşite în combinarea cuvintelor rămâne cunoaşterea corectă şi completă a sensului cuvintelor (mai ales a celor noi) şi a raporturilor semantice ale acestora (îndeosebi sinonimice, antonimice şi paronimice) cu alte cuvinte. Competența lingvistică pretinde, în acest caz, pe lângă semantizarea precisă a cuvintelor, însuşirea valențelor (disponibilităților) şi a restricțiilor de combinare a acestora. Unii specialişti au propus constituirea unui compartiment distinct al lexicologiei, dedicat **combinatoricii lexicale** (mai exact **semantice**), aflat în corelație cu sintaxa, care studiază îmbinarea gramaticală a unităților lexicale şi supralexicale.

Adecvarea cuvântului la specificul stilistic al textului este o exigență de rafinament a selecției lexicale. Poate fi considerată o formă de **compatibilitate**, dar, spre deosebire de aceasta, care se manifestă la nivelul relației bilaterale, în **sintagmă** sau în **propoziție**, adecvarea se raportează la **text** (care are ca nivel minim **fraza**), printr-o relație multilaterală şi difuză (potrivirea este apreciată în raport cu toate componentele textului şi cu textul în ansamblul său). Disponibilitățile combinatorii, rezultate ale impactului virtualităților semantice ale cuvintelor în diverse contexte, privesc **conotațiile stilistice**. Acestea trebuie să fie adecvate stilului care marchează textul în care este introdus cuvântul care, la rândul lui, este dependent de specificul conținutului de idei transmis, de autorul textului, de receptorii săi şi de situația în care se produce comunicarea. **Diferențierea (**sau **marcarea)** stilistică se produce pe mai multe axe: niveluri sau registre stilistice, stiluri funcționale, domenii profesionale, axa temporală, răspândirea teritorială, raportarea la normele literare, frecvența utilizării cuvântului, atitudinea afectivă.

Nivelurile stilistice definesc gradul de marcare stilistică a unui text: **nivelul stilistic neutru** este nemarcat stilistic (sau este marcat zero, cum se mai spune) şi, de aceea, solicită cuvinte (sau mai precis, sensuri) fără conotații stilistice (*casă, carte, a mânca, a vorbi*); **nivelul stilistic înalt (solemn, livresc)** prezintă conotații stilistice marcate „pozitiv” datorită sferei „selecte” de întrebuințare (unele sunt poetice – *chip, diafan, flamură, genune* –, altele poartă pecetea „prestigiului” juridic-administrativ: *conformitate, legal, normă, consecință* etc.); **nivelurile colocvial** şi **familiar** sunt marcate, în general, negativ (*a căpăta, a bârfi, hodorog, moacă*).

Stilurile funcționale sunt bine conturate din punct de vedere lexical. În afara unor cuvinte de uz general (în primul rând instrumentele: verbele auxiliare şi copulative, articolul, cea mai mare parte a pronumelor şi a numeralelor, prepozițiile, conjuncțiile), fiecare stil foloseşte anumite categorii de cuvinte: **stilul ştiințific** utilizează de preferință stratul abstract şi terminologic (*definiție, caracteristică, principiu, simbol, a aborda, demers, a demonstra, experiență, sistematizare, analiză*), **stilul administrativ-juridic** abundă în cuvinte şi expresii oficiale (*decret, hotărâre, ordonanță, ordin, decizie, mandat, în conformitate cu..., având în vedere..., anexă, subsemnatul, adeverință, consilier, a ratifica*); **stilul artistic** este combinat cu **figuri de stil** (metafore, comparații, epitete, metonimii, hiperbole), valorificând, în funcție de situație, toate sferele lexicale (arhaisme, regionalisme, cuvinte de argou, termeni profesionali etc.); **stilul publicistic** este un stil pestriț, cuprinzând o mare diversitate lexico-frazeologică, îndeosebi neologisme şi cuvinte „la modă”, din domeniul politic, social, cultural sau din perimetrul tematic al materialului respectiv.

Domeniile profesionale cărora le aparține un anumit text îşi pun amprenta asupra compoziției lexicale a textului. Dacă va fi un text medical, de exemplu, vor fi dominanți termenii de specialitate, medicali: *sindrom, profilactic, rezecție, patologic*.

Axa temporală reliefează mai ales **lexicul arhaic**, care are o conotație evocativă, istorică (*voievod, paloş, oaste, sceptru*) şi **lexicul neologic**, însoțit frecvent de conotații legate de modă, modern, actualitate (*mecatronică, display, formatare, hit, megastar, software*).

Răspândirea teritorială separă cuvintele folosite pe întreg teritoriul țării de regionalisme. Acestea din urmă au conotații de culoare dialectală, fiind folosite mai ales în stilul artistic. Raportarea la normele limbii literare diferențiază termenii literari de cuvintele populare, neadmise în limbajul literar standard (în care nu pot apărea, de pildă, *blid, năsoi, lăboaie, frunzulică, frunzuleană*).

Frecvența folosirii în vorbire marchează stilistic cuvintele. Din acest punct de vedere, unele fac parte din lexicul uzual şi pot fi utilizate într-o gamă largă de texte, altele sunt cuvinte ocazionale sau rare şi trebuie folosite cu precauție, numai în texte cu care se „asortează” tematic. Încărcătura excesivă a unui text cu o anumită categorie lexicală constituie un abuz (cel mai adesea abuzurile de neologisme, de termeni profesionali sau de elemente colocviale).

Atitudinea afectivă se regăseşte în lexic prin conotaţiile favorabile sau nefavorabile. Exemple: *maestru, profesionalism, ţinută, verticalitate, umanitar, conciliere, democraţie* (pentru prima categorie), *totalitar, dictatură, diletantism, mâncău, ofiţeraş, zurbagiu* (pentru a doua categorie).

A folosi cuvinte adecvate unui text înseamnă să ştii să comunici (în scris sau/şi oral) nuanţat şi rafinat, să te exprimi precis, să respecţi cerinţele de puritate şi proprietate stilistică. Acest lucru se învaţă printr-o îndelungată practică a folosirii cuvântului în diverse texte şi contexte.

Aplicaţii cu rol evaluativ

1. Subliniaţi formele corecte şi precizaţi când este vorba de variante ale aceluiaşi cuvânt şi când este vorba de cuvinte diferite: *astm-astmă, accepţie-accepţiune, adaos-adaus, adopţie-adopţiune, aducţie-aducţiune, aiura-aiuri, ambarcaţie-ambarcaţiune, atenţie-atenţiune, berbec-berbece, bulgăre-bulgăr, cazinou-cazino, cearşaf-cearceaf, cercevea-giurgiuvea, chestiune-chestie, circumferinţă-circomferinţă, circumvoluţie-circumvoluţiune, ciucure-ciucur, colind-colindă, concizie-conciziune, conteiner-container, coregraf-coreograf, corigent-corijent, cârciumar-crâşmar, culasă-chiulasă, delincvent-delicvent, descălica-descăleca, detalia-detaila, detenţiune-detenţie, dezice-deszice, dicţie-dicţiune, distructiv-destructiv, dogori-dogorî, dumeri-dumiri, elen-elin, elocvenţă-elocinţă, expres-expre, extensiune-extensie, extravertit-extrovertit, fascicul-fascicol-fasciculă-fascicolă, fărma-fărâma, flanelă-flanea, fluşturatic-fluşturatec, foarfece-foarfecă-foarfeci, frecţie-fricţiune, funda-fonda, fundator-fondator, garderob-garderobă, gazifica-gazeifica, gălbinare-gălbenare, genunchi-genunche, ghips-ipsos-gips, glasvand-glasvant, glonte-glonţ, golgheter-golgeter, greier-greiere, ilar-hilar, imersiune-imersie, iridiu-iridium, împeliţat-împieliţat, jantă (de maşină)-geantă, jneapăn-jnepen, laitmotiv-leitmotiv, lăcrămioară-lăcrimioară, leaţ-laţ, lăscaie-leţcaie, lăuză-lehuză, locaş-lăcaş, macrameu-macrame, magazioner-magaziner, maiestate-majestate, maieu-maiou, mănuşă-mânuşă, marfar-mărfar, mental-mintal, migraţiune-migraţie, mugur-mugure, muteşte-muţeşte, năgară-negară, oblete-obleţ, oboroc-obroc, onorar-onorariu, ostatic-ostatec, oţări-oţărî, palavragi-pălăvrăgi, păstrugă-păstrungă, pedigriu-pedigri, percheziţie-perchiziţie, perciune-perciun, petrifica-pietrifica, pieptene-piepten, pântece-pântec, plapumă-*

plapomă, plăsea-prăsea, posesie-posesiune, prapor-prapur, prişniţă-prişniţ, răşchira-răschira, redundanţă-redondanţă, răzgâia-râzgâia, ridicol-ridicul, roşiatec-roşiatic, salcie-salcă, sangvin-sanguin-sanghin, santinelă-sentinelă, sarma-sarmală, sanda-sandală, satin-saten, schimnic-schivnic, scrinti-scrânti, separe-separeu, seringă-siringă, sfară („fum")-şfară, sălişte-silişte, speze-spese, strangula-ştrangula, strepezi-sterpezi, şoric-şorici, şoarece-şoarec, ştecher-ştecăr, spicher-speaker, talaj-talaş, tapiţerie-tapiserie, taxinomie-taxonomie, tălmaci-tâlmaci, turbure-tulbure, tomoare-tumoră, ultraj-ultragiu, ulcior-urcior, variete-varieteu, velur-velură, ventil-vintil, voluptos-voluptuos, pilug-chilug, poliomelită-poliomielită.

2. Subliniaţi forma corectă a următoarelor neologisme: *abajur-abat-jour, aisberg-iceberg, alură-aliură, angro-en-gros, apartheid-aparthaid, apropo-apropou-à propos, auslander-ausländer, allegro-alegro, allegretto-alegreto, baedeker-bedeker, biedermeier-bidermaier, bitter-biter, best-seller-bestselăr, badminton-bedminton, beatnic-bitnic, blazer-bleizăr, blue-jeans-blugi, blues-bluz, bluf-bleuf, body-guard-bodiguard, boom-bum, bowling-bauling, box-office-boxofice, brainstorming-breinstorming, brandy-brendi, bridge-brigi, broker-brocăr, browning-brauning, building-bilding, bussines-biznis, by-pass-baipas, bliţ-blitz, bruderschaft-bruderşaft, bonjour-bonjur, bruillon-bruion, bunker-buncăr, boutique-butic, chestor-questor, clown-claun, cnocaut-knock-out, cnocdaun-knock-down, cocteil-coctail, cvartă-cuartă, quartet-cvartet, quorum-cvorum, dumping-damping, camping-chemping, challenger-şalanger, consulting-consalting, copyright-coppy-right, dandy-dandi, dealer-diler, designer-dizainer, display-displai, diesel-dizel, calcio-vecchio-calcio vecchio, caudillo-caudilo, chamois-şamoa, cloisonne-cloazone, deux-pièces-deuxpieces, ecrú-ecriu, forfait-forfe, loisir-loazir, mignon-minion, marijuana-marihuana, graffiti-grafitti, imbroglio-imbrolio, intermezzo-intermezo, loggia-logia, foehn-föhn, kitsch-kitch, lied-lid, loess-loes, fairplay-fair-play, feed-back-feedback, flash-flesh, globe-trotter-globe trotter, groggy-groggi, haker-hacher, happy-end-happend, hobby-hobbi, hold-up-holdup, horror-horor, jazz-jaz, jeep-gip, ketchup-ketch-up, killer-kiler, know-how-know how, lady-ladi, leassing-lising, lobby-loby, miss-mis, music-hall-music hall, hipi-hippy, laitmotiv-leit-motiv, lider-leader,*

miting-meeting, motto-moto, nylon-nailon, of-side-ofsaid, papion-papillon, paspartú-passpartout, raccourci-racursi, ralenti-ralanti, relache-relaş, autsider-autsaider, pick-up-pickup, play-back-playback, puzzle-pazzle, ranch-ranci, rummy-remi, röntghen- roentgen, pizza-pița, poncho-poncio, plein-air-pleinair, rendez-vous -randevu, wagon-lit-vagon-lit, quattrocento-quatrocento, scherzando-scherțando, siemens-zimens, zeppelin-zepelin, scanner-scaner, science fiction-science-fiction, scotch-skotch, self service-self-service, sexy-sexi, shetland-şetland, snack-bar-snak bar, snowboard-snow-board, speech-spici, spleen-splin, spray-sprey, staff-staf, stand by-stand-by, strip-tease-striptease, summit-sumit, supermarket-super-market, thriller-triller, trade-union-trade union, walkie talkie-walkie-talkie, waterpolo-water-polo, weekend-week-end, sejur-sejour, speaker-spicher, safe-seif, stress-stres, şarm-charme, chaise longue-şezlong, spielhozen-şpilhozen, schweizer-şvaițer, time-out-taim-aut, trois-quart-troicar, turcoaz-turcoise, zincweiss-țincvais, vis-à-vis-vizavi.

3. Indicați câte minimum două sinonime (dintre care unul neologic) pentru cuvintele şi expresiile de mai jos: *fără accent, fără sonoritate, rimă împerecheată, aspru, a bănui, stăruitor, contribuție, bețiv, caraghios, laudă exagerată, punct culminant, stare de nelinişte, asemănător, chin, sterp, prăpastie, citeț, a conlocui, a consfinți, culme, a da foc, a da în vileag, a diminua, păianjen, îndrăzneală, amploare, cumplit, a se face de râs, a face din țânțar armăsar, a face rost de ceva, glorificare, reducere, afirmație, a deseca, îngăduitor, îngâmfat, întâmplare, origine, învinuire, lacom, a o lăsa baltă, contradicție de idei, echivoc, incult, a înfia, adaos la un testament, dezabuzat, cel care se laudă cu patriotismul său, suprapunere, lipsă, mănos, molipsitor, a părăsi, a precumpăni, premergător, absurditate, descurcăreț, infamie, desființa, odios, răutăcios, siguranță, a (se) dezumaniza, scrupulozitate, smalț, a tăgădui, a se ralia, potrivnicie, iuțeală, necultivat, vioi, proporție, a zădărnici, placiditate, îmbietor, a umbla pe coclauri, a ațâța, baie, a se burzului, chezaş, a înălța, înflăcărat, a îmbina, sihăstrie, copilăresc, coroiat, prevestire, mireasmă, nelegitim, artistic, habotnic, crăpătură, dambla, a dezgropa, fildeş, septentrional, bluf, defăimător, torid, a sanctifica, gazdă, geamie, pradă, filantropic, spărgăcios, înflorire, întunecat, a înăbuşi, a încolți,*

jertfă, edificator, consens, asfințit, plăpând, năvalnic, a recita, mâncăcios, nutreț, a proporționa, eficient, generalizare, a răzui, slovă, figură, cursiv, sincer, zugrav, a ponegri, uşuratic, culant, strâmbătură, mantie, surghiun, născocire, indecent, inexprimabil, curtenitor, stupiditate, preventiv, a bântui, înfocat, neprevăzut, fad, tineresc, a se văicări, a manevra, a adeveri, adică, a agăța, alai, alifie, a asupri, a ațâța, blestem, călărie, a călăuzi, călău, cetățenesc, chelie, ciumă, cusur, dăunător, a se descotorosi, dârz, fiere, flacără, gălăgie, hrăpăreț, iute, izvor, împovărător, înapoiat, a înfrunta, a înlătura, a înghiți, înserare, întăritor, a întrerupe, învoire, a jefui, a linguşi, luptător, mătrăgună, mătreață, moale, nălucă, a necăji, nesănătos, oacheş, obicei, oboseală, peruzea, pieziş, prinos, rămăşiță, răsucire, a rugini, schimbător, şters, tainic, ticăloşie, țeapăn, uneltire, vărgat, vesel, viclean, vlăstar, vrăjitor, zbârcitură.

4. Identificați, prin sinonime sau prin contexte, cât mai multe sensuri (inclusiv figurate) ale următoarelor cuvinte: *a răsări, a bate, glas, tulbure, a da, flacără, oglindă, foc, inimă, cap, gură, limbă, masă, des, poartă, şcoală, a trece, a veni, a crăpa, a trage, față, carte, că, în, de, înalt, la, umăr, stea, întuneric, birou, baie, casă, a zbura, floare, soare, argint, a sări, slab, bine, alb, a scrie, ochi, a merge, a fi, a avea, pâine, lucru, a lucra, a mânca, viață, mână, prost, a acoperi, adânc, a ajunge, a pune, a ține, a auzi, bun, a călca, om, cheie, drum, chip, câmp, apă, colț, a şti, cuvânt, forță, putere, a găsi, loc, fel, rău, a răspunde, a tăia, singur, a sări, a sufla, a sta, urmă, a vedea, vechi, a vărsa, a zice.*

5. Folosiți în enunțuri omonimele cuvintelor următoare, iar acolo unde acestea sunt polisemantice arătați câteva dintre sensurile lor: *abate, aborda, absolutoriu, a absolvi, ac, acces, accident, achita, acoperi, acord, acorda, acru, act, activ, acționa, acustică, acut, agrement, alb, albitură, ales, aliena, ambala, amenda, americă, analist, analog, angaja, anticar, antifon, aparat, apendice, apostol, aprins, arătare, arc, arcan, arcaş, arie, aripă, armonie, arnăut, articula, artificiu, as, asculta, ascuțit, asimila, asistent, aspect, aspira, aspirație, aspru, aşeza, ataca, ataşat, atenție, atinge, atârna, Atlas, atmosferă, atribut, august, autoritate, avans, avar, aviz, babă, baie, bairam, bacara, balanță, balenă, balon, ban, banc, bancă, bandă, bar,*

basc, bate, baterie, bază, bazin, băncuță, bătaie, bătătură, bec, berbec, bezea, bilă, birou, blană, bloc, bob, boboc, bombă, bornă, brâu, broască, buchet, bufet, bulă, bulină, bun, bursă, buton, butuc, cadru, codru, calc, calcan, calcul, cameră, cancelarie, cancer, canton, cap, capelă, capital, capră, capriciu, car, cardinal, carieră, carioca, carte, cartelă, cartuş, cască, casetă, cataractă, catedră, caustic, cavaler, caz, a cădea, cădere, a călca, căldăruşă, căldură, a căli, călugăriță, căluş, cămin, căprar, căprior, căpuşă, a (se) cătrăni, cățel, căutare, ceas, cer, chef, cheie, chema, chemare, chilă, chit, cicero, cilindru, cinste, ciubuc, ciocan, ciocârlie, ciur, câmp, a cârpi, clanță, clătită, clisă, a cloci, a coace, coadă, coardă, coastă, coc, cocă, cocon, cocoş, cod, codru, a colecta, colegiu, colon, colonie, colț, comite, companie, complemente, a comporta, compoziție, curs, debita, delfin, diligență, disc, doc, doză, duce, dur, a dura, factură, fast, franc, furnicar, general, gol, golf, gută, ierbar, a înapoia, a încinge, nouă, obor, ort, parabolă, palat, pală, jar, liliac, legat, panama, marcă, mare, mediu, mină, milă, morgă, mucenic, pitic, pompă, pol, pluton, pupilă, pur, pupă, rachetă, racilă, radă, radia, ramă, rasă, recrea, resort, râs, rug, rutină, stat, star, sitar, sinus, sleit, smirnă, socotit, solvent, sol, val, vază, vărsat, violă, vârstă, vâslă, volant, şut, tablă, ulei, țarină, țelină, tipic, toc, top, tors, trecut, tură, etichetă, excentric, factor, galben, grefă, imobil, lac, lamă, leu, lin, liră, lună, mai, mat, mediu, mică, obiectiv, ochi, parchet, partidă, pas, pat, pilă, port, post, război, rol, somn, şah, taler, timp, tort, țap, uscat, uşor, vară, vie, zefir, freză, fugă, fus, ghem, han, închis, mapă, masă, moț, nea, pop, papă, patron, pompă, prolog, prunar, rom, rudă, scris, sinus, şiret, tabac, a turna, ulei, vier.

6. Definiți sensul următoarelor cuvinte şi folosiți-le în enunțuri: *accesoriu, acribie, ad-hoc, a abjura, anodin, apanaj, a asezona, austeritate, draconic, bibliofil, bienală, bipartit, cabotin, caduc, oțios, insinuos, parcimonios, pernicios, a compărea, comprehensiv, aprehensiune, concupiscență, confidență, confiență, a congratula, conivență, conjectură, contigență, continență, contumacie, a irupe, morbiditate, cupid, intrepid, a decalca, declasat, deconcertat, deferență, defetist, degresiv, demimonden, a demula, a denega, deontologie, a deplia, a (se) deroba, a desfide, a devaliza, devoțiune, a avaliza,*

dezabuzat, difident, diseminare, donatar, edenic, etilism, ebuliție, a edulcora, evanescent, a (se) exonera, a expia, facețios, fantoşă, farinaceu, famelic, famen, fast, felonie, fetid, fiduciar, filistin, fragrant, friabil, frugal, frust, futil, a garnisi, genuin, graffiti, holocaust, hobby, idiosincrasie, idolatrie, iconodul, iconoclast, implacabil, a importuna, imund, incontinent, a inculca, a incumba, ineluctabil, inextricabil, inefabil, infailibil, ingerare, ingerință, integrism, fundamentalism, intemperanță, a interverti, a intima, a (se) intrica, inveterat, iterație, jugular, a juisa, laconic, leal, legat (subst.), *letal, levitație, libertin, licențios, a licenția, licit, lubric, ludic, lutier, luxurios, a macula, mazetă, mitomanie, mutual, neavenit, neofit, a notifica, nubil, nunțiu, nupțial, a (se) obnubila, obstinat, a obtura, oficios, olograf, oneros, oniric, opulent, a oripila, a ostraciza, paliativ, panaceu, panoplie, paspartú, pandantiv, pandant, pauşal, placid, pletoră, perpetra, pogrom, poliandră, polihistor, potomanie, preeminent, poncif, preempțiune, premoniție, a (se) prevala, a preleva, a prezerva, privațiune, profuziune, punitiv, rapt, recesiv, recluziune, ritos, soporific, a segrega, septentrional, secesiune, simulacru, sinecură, sinestezie, sosie, stenic, stipendiu, tacit, tanatic, teratologic, torționar, totem, transcendent, truism, ubicuu, uranian, veros, viager, vicinal, venal, venial, xenofob, xenoman, a concede, condescendență, a decela, a dezavua, diluvian, a emenda, gnomie, gregar, sempitern, htonian, imbrifug, ignifug, inamovibil, inavuabil, a interpola, irefutabil, malefic, modic, moratoriu, a oblitera, a obnubila, onctuos, paradigmă, patibular, patronim, peripatetic, synopsis, a sidera, simpatetic, subretă, a suplanta, şaradă, şicanier, şvarț, a transgresa, turpitudine, versatil, valetudinar, a vexa, vorace, delator, vienaj, sicofant, clientelar, sindic, veleitar, a mancurtiza, prostrație, peremptoriu, sinergie, agorafobie, anomie, apatrid, apocrif, apodictic, atavic, autarhic, autodafe, brevilocvent, calofil, cenestezie, chinestezie, claustrofobie, a persuada, a pertracta, poțiune, prob, rebarbativ, recurență, redundant, remanent, sacramental, sardonic, sibilinic.*

7. Definiți sensul următoarelor paronime şi formați enunțuri cu ele: *abces-acces, abil-agil, abjura-adjura, absorbție-adsorbție, accidențe-accidente-accidenți, acmee-acnee, actual-actuar, adagio-adagiu, auditor-auditoriu-auditorium, adjuvant-adjutant, aductor-abductor, aerofar-*

aerofor, afabil-amabil-amiabil, aflux-eflux, agest-agrest, albastru-alabastru, albinism-alpinism, alizeu-elizeu, allegro-alegru, alocație-locație, alocuțiune-elocuțiune, altercație-aliterație, aluzie-iluzie, amidă-omidă-amibă, andosator-andosatar, anghilă-anghină, antinomic-antonimic, antologie-antilogie, anual-anuar, apostrof-apostrofă, anoforă-anafură-anafora, apertură-apretură, apropia-apropria, arahide-arahnide, arbitrar-arbitral, arivist-arhivist, asculta-ausculta, atlas-atlaz, auricul-auriculă, autonom-autonim, a evada-a evida, granat-granit, valută-volută, banderolă-banderilă, a ecloza-a ecluza, frescă-fresco, mimoză-mimeză, premoniție-premuniție, a amporta-a importa, batist-batistă, bruion-bruior, campanelă-campanilă, carbonar-cărbunar, condor-condur, diată-dietă, dolman-dolmen, florescență-fluorescență, frupt-fruct, indemn-îndemn, a (se) intrica-a intriga-a (se) integra, jintiță-jitniță, venal-venial, pelagic-pelasgic, aferent-eferent, Elada-Elida, enolog-etnolog, a erupe-a irupe, escadră-escadron-escadrilă-espadrilă, ezoteric-exoteric, eteronom-eteronim, etologie-etiologie, eufonie-euforie, excepta- excerpta, facțiune-fracțiune, famat-fanat, fascicul-fasciculă, feroce-veloce, ficțiune-fricțiune, fiestă-siestă-festă, file-fileu, firet-şiret, fisă-fişă, flagrant-fragrant, floral-florar, friza-freză-friză, funeralii-funerarii, gang-gangă, a gera-a gira, gheată-gheatră, gintă-geantă-jantă, giruetă-piruetă, glacial-glaciar, hidră-vidră, impasabil-impasibil, imun-imund, imunitate-impunitate, inapt-inept, a inculca-a inculpa, a indura-a îndura, a infesta-a infecta, invidios-insidios, a iriza-a irita, a insera-a însera, a investi-a învesti, izocrom-izocron, justițial-justițiar, langoare-lingoare, lector-rector, livret-libret-libert, licoare-lucoare, limb-nimb, lineal-linear-liniar, literal-literar, locatar-locator, maestro-maistru-măiestru, a mânca-a manca, mangal-mangan, marmotă-marmită, matrice-matrițe, melamină-melanină, melană-melenă, mesă-meşă, miner-minier, moină-noimă, monogramă-nomogramă, novator-inovator, novelă-nuvelă, nunțiu-nupțiu, oliv-olivă, a defula-a refula, deconcertant-deconcertat, degresiune-digresiune-degresare, deluviu-diluviu, destins-distins, detraca-detracta, dezinfecție-dezinsecție, diată-dietă, dificient-disident, dihanie-dihonie, a disimila-a disimula, doctrinal-doctrinar, doză-duză, edem-eden, a elida-a eluda, emergent-imergent, emersiune-imersiune, eminent-iminent, enervație-inervație, orator-oratoriu, paladin-palatin, patentat-potentat, monomahie-monomanie, a reporta-a repurta, şic-şiş, vacant-vagant, vrac-vraf, avers-aversă, bac-bacă, balestră-

palestră, bancrut-bancrută, bardă-dardă, bazon-blazon, băiaş-băieş, bestial-bestiar, bizon-vizon, boem-boemă, brec-bric, buret-burete, a cabla-a cabra, caro-carou, cală-cahlă, calin-călin, calotă-carotă, candel-candelă, caniş-canişă, ciment-cement, coliziune-coluziune, concesional-concesionar, concordant-concordat, conciliabil-conciliabul, consignatar-consignator-cosignatar, contor-condor-contoar, coralier-coralifer, covertă-corvetă, palmier-palmieră, pandant-pendant, panel-paner-panier, paricid-patricid, patent-petent-patentă, piromanie-piromanție, refector-reflector, relictă-relicvă, a releva-a revela, revolut-rezolut, rezidual-reziduar, rulotă-ruletă, sepia-sepie, sinteză-siameză, solidar-solitar, spețe-speze, stringent-astringent, sudură-sutură, suveran-suzeran, sapă-şapă, saşiu-şasiu, talaz-taluz-talus, a tasa-a taxa, tributal-tributar, turcoaz-turcoază, vers-viers, virtuos-virtuoz, vârstă-vrâstă, zarişte-jarişte, porfir-profir, a refula-a reflua, baril-beril, aferent-eferent, cenzură-cezură, conjunctură-conjectură, consort-consorțiu, dragon-dragor, a elucida-a eluda, fiabil-friabil, a gera-a gira, inveterat-învederat, preceptor-perceptor, persan-persian, simpatic-simpatetic, tremă-trenă, virtute-vârtute, togă-tocă, special-specios, oficial-oficios, servil-serviabil, manifestare-manifestație, legislație-legislatură, insolvabil-insolubil, fortuit-forțat, fastidios-fastuos, bravură-bravadă, axial-axilar, agenție-agentură.

8. Găsiți expresii sau locuțiuni care să fie sinonime cu următoarele cuvinte sau unități frazeologice: *(a fi) abătut, a se adeveri, (a fi) aiurit, a ajuta, ales, a alina, a-şi aminti, a amuți, anarhie, anormal, a asculta, pe ascuns, (a nu avea) astâmpăr, a aştepta, (a fi) atent, avantaje, aventurier, a bate, a bea, a bârfi, bogat, a (se) bucura, a (se) certa, a câştiga, a constrânge, a concedia, a critica, degeaba, departe, (a fi) disperat, a (se) enerva, a dispărea, a flecări, frică, a fugi, gafă, fata, a hoinări, imposibil, a jigni, a îmbătrâni, a se încrede, leneş, a muri, a minți, mult, musai, a mustra, niciodată, a omorî, a păți, a pedepsi, a pleca, a ploua, prost, rău, repede, râs, ruşine, a regreta, sărac, a sărăci, a scăpa, a semăna, a (se) speria, a stânjeni, a tăcea, ticălos, a trăncăni, a ucide, a uita.*

9. Găsiți cât mai multe expresii şi locuțiuni: a) care să conțină comparații; b) care să fie rimate; c) să conțină nume proprii; d) să conțină numere; e) să aibă nuanță de superlativ; f) să conțină cuvintele:

inimă, a lua, lup, lung, lume, om, a avea, a bate, burtă, cap, călcâi, cot, a da, a face, față, gât, mână, nas, picior, a prinde, a sta, a ține, ureche.

10. Găsiți echivalente actuale pentru următoarele arhaisme: *adet, agapă, agarean, agă, agie, amploiat, anafora, anteriu, apanaj, apelpisie, armăşel, armie, arnăut, bairac, baltag, bandieră, bard, băjenie, bănie, a băsni, becher, bei, beilic, beizadea, beşliu, beşleagă, bogasiu, bogasier, bolniță, butcă, cadet, caftan, caimacam, calfă, carvasara, catagrafie, cavaf, cavas, căftănie, cămărăşel, căminar, ceauş, chilom, chirigiu, cinovnic, ciubuc, clironomie, clucer, cocon, comis, comănac, dajdie, delniță, diac, diată, dragoman, droşcă, edec, eforie, epistat, fiastru, firman, garboavă, gelep, ghelir, hagiu, haraci, hrisov, ipochimen, ispravnic, işlic, izvod, a întabula, jalbă, jarişte, jitar, jupân, leah, letopiseț, livrea, locotenență, logofăt, a mazili, mezat, mitoc, moşnean, mungiu, nacafa, ocină, olat, palie, paloş, panțâr, porucic, pedestru, pehlivan, peşin, pisar, pitac, pojarnic, polcovnic, posluşnic, postelnic, potcap, prisav, rădvan, răzeş, rusfet, slobozie, sluger, spahiu, stolnic, suzeran, şoltuz, ştab, ucaz, uric, vatman, venetic, vistier, vornic, zapciu, zapis, zaraf, zaveră, zavistie.*

11. Explicați de ce sunt pleonastice următoarele îmbinări: *a abrevia pe scurt, mare abundență, abuz exagerat, activitate laborioasă, acum numaidecât, adică cu alte cuvinte, amăgire iluzorie, ambianță înconjurătoare, amestec eterogen, mare amploare, a anexa alături, anost şi plictisitor, ansamblu omogen, a anticipa dinainte, aproape circa, a aranja în ordine, a asambla la un loc, a asocia împreună, aşadar în consecință, avalanşă de zăpadă, a avansa înainte, avantaj favorabil, aversă de ploaie, a avertiza preventiv, babă bătrână, baftă şi noroc, balamuc de nebuni, bancnotă de hârtie, a beneficia de un avantaj, a se bifurca în două, biografia vieții, blazon de noblețe, boare de vânt, bunăoară de exemplu, bicicletă cu două roți, cadență ritmică, cam aproximativ, catastrofă tragică, a cădea jos, a călca în picioare, cândva odată, câştig profitabil, ceremonie solemnă, cerință imperativă, chiar întocmai, chior de un ochi, cicatrizarea rănii, circa aproximativ, a clarifica mai precis, a clănțăni din dinți, a coabita împreună, cobai de experiență, a coborî jos, a coexista împreună, a coincide exact, a colabora împreună, a conchide la sfârşit, concluzie finală, consens unanim, continuitate neîntreruptă,*

conține în interior, a conveni de comun acord, a conviețui împreună, coridor de trecere, a cronometra timpul, culpă din greşeală, cult religios, cumplit şi înfiorător, cuplet satiric, cutremur de pământ, cuşetă de dormit, dar însă, dată calendaristică, a dăinui etern, decât numai, deşi aşadar, aşadar şi prin urmare, va să zică deci, decor ornamental, definitiv şi irevocabil, unanimitate deplină, desinență finală, deşert arid, detaliere amănunțită, dezrobirea omului, disimulare ascunsă, diurnă zilnică, dună de nisip, elocvență grăitoare, elucubrație absurdă, entuziasm înflăcărat, epatare şocantă, epilog final, erupție violentă, etnogeneza unui popor, evlavie cucernică, exemplu pilduitor, a extermina în masă, faună animală, folclor popular, gamă diversificată, garderobă vestimentară, mare geniu, glicemie în sânge, hemograma sângelui, hit de mare succes, a ieşi afară, imprudență nesăbuită, a impune cu forța, infatuare arogantă, intemperiile vremii, interacțiune reciprocă, a intra înăuntru, a împovăra cu greutăți, a înfuleca lacom, a îngheța de frig, a (se) întoarce înapoi, întrajutorare reciprocă, jambon de porc, jerbă de flori, a jumuli de pene, jurământ solemn, lapsus momentan, lăutar popular, lihnit de foame, limonadă de lămâie, limuzină de lux, local public, magazin de mărfuri, mentor spiritual, a menține mai departe, a merge pe jos, a milita pentru o cauză, miraj înşelător, miting popular, nămeți de zăpadă, nebun la cap, nevralgie dureroasă, notorietate publică, nul şi neavenit, a numerota cu cifre, ogar de vânătoare, omletă de ouă, onest şi cinstit, oprobriu public, oranjadă de portocale, ortografie corectă, ospiciu de nebuni, pacient bolnav, pamflet satiric, panaceu universal, panoplie de arme, a participa împreună, performanță remarcabilă, perioadă de timp, personalitate remarcabilă, perspectivă de viitor, picnic în aer liber, piesă componentă, pilon de susținere, plajă de nisip, plan de viitor, poantă de efect, pom fructifer, potecă îngustă, povară grea, prăpastie adâncă, a prefera mai bine, prenume de botez, a prevedea dinainte, prim-plan apropiat, procent la sută, a profera amenințări, proiect de viitor, promoție de absolvenți, protagonist principal, proverb popular, pubelă de gunoi, purpură roşie, rablă veche, radieră de şters, rang ierarhic, râu curgător, a reaminti din nou, rechizite de scris, reclamă publicitară, a reface din nou, reper orientativ, a repeta încă o dată, respect şi considerație, a reține pe loc, a reuni împreună, revelație neaşteptată, scurt rezumat,

salon de primire, salopetă de lucru, samovar de ceai, saramură sărată, savant erudit, scadență de plată, scândură de lemn, a schița sumar, schelet osos, sectă religioasă, a semna personal, siesta de după masă, slănină de porc, slip de baie, sloi de gheață, solemnitate festivă, stai pe loc, stană de piatră, statuetă mică, stână de oi, summit la vârf, a suprima total, a surveni pe neaşteptate, a survola peste, a şedea jos, şeptel de animale, şlagăr la modă, a târî după sine, a teleghida (de) la distanță, tenebre întunecoase, tinde să devină, scurt toast, topografia locului, tot la fel, trial de selecție, troian de zăpadă, a țâşni brusc, țincvais alb, unanimitate totală, a unelti pe ascuns, a uni laolaltă, unitate indisolubilă, urale şi ovații, a urca sus, a urma mai departe, vacarm asurzitor, vad de trecere, mare vâlvătaie, vedetă celebră, verigă intermediară, vestibul de intrare, vită domestică, vogă trecătoare, a zbiera tare, zvon fals.

BIBLIOGRAFIE

1. Angelescu, Gabriel, *Dicționar de pleonasme*, Editura Coresi, Bucureşti, 1995.

2. Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1987.

3. Bidu-Vrânceanu, Angela, *Structura vocabularului limbii române contemporane,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

4. Bidu-Vrânceanu, Angela, Forăscu, Narcisa, *Cuvinte şi sensuri. Polisemia, sinonimia, antonimia prin exerciții,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.

5. Bucă, Marin, Evseev, Ivan, *Probleme de semasiologie,* Editura Facla, Timişoara, 1976.

6. Constantinescu, Silviu, *Dicționar de cuvinte derivate al limbii române*, Editura Niculescu, Bucureşti, 1998.

7. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.

8. *Formarea cuvintelor în limba română.* I. *Compunerea,* Editura Academiei, Bucureşti, 1970.

9. *Formarea cuvintelor în limba română.* II. *Prefixele*, Editura Academiei, Bucureşti, 1978.

10. *Formarea cuvintelor în limba română.* III. *Sufixele*, Editura Academiei, Bucureşti, 1989.

IV. **MORFOLOGIE**

Morfologia este partea gramaticii care cuprinde reguli privitoare la forma cuvintelor şi la modificările acesteia în vorbire şi în scriere. Este compartimentul limbii cu cea mai complexă sistematizare, iar structura morfologică este partea cea mai stabilă a unei limbi.

Noțiuni generale

Studiul morfologiei este organizat în clase lexico-gramaticale numite **părți de vorbire**, caracterizate prin anumite trăsături generale, formale şi de conținut şi care se definesc pe baza a trei criterii: criteriul **semantic, morfologic** şi **sintactic**. Aceste criterii se regăsesc în definițiile clasice ale părților de vorbire, în care se arată ce exprimă clasa respectivă (sensul lexical), caracteristicile de formă (flexiunea în raport cu diverse categorii gramaticale) şi funcțiile sintactice ale cuvintelor, rolul acestora într-un enunț. Din definițiile unor părți de vorbire poate lipsi sensul lexical (este vorba de cuvintele asemantice: prepoziția şi conjuncția) sau funcția sintactică (la substantiv, pronume, numeral, verb, unde acestea sunt multiple şi mai mult sau mai puțin specifice); singurul element constant în definirea părților de vorbire este cel **morfologic**, care se referă la modificarea structurii cuvintelor, adică la flexiune.

În gramaticile româneşti sunt înregistrate zece părți de vorbire: **substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția şi interjecția** (unii specialişti contestă articolului şi numeralului acest statut). Dintre acestea, primele şase se grupează în categoria cuvintelor **flexibile**, adică pot prezenta modificări formale, ultimele patru în cea a cuvintelor **neflexibile**, cu mențiunea că adverbul ocupă o poziție intermediară, deoarece cunoaşte categoria gramaticală a comparației, prin care se apropie de cuvintele flexibile, dar variațiile în raport cu această categorie sunt exprimate perifrastic, prin urmare forma cuvântului rămâne nemodificată.

Flexiunea primelor patru părţi de vorbire (substantiv, articol, adjectiv, numeral) se numeşte **flexiune nominală** sau **declinare**, pronumele are un tip propriu de flexiune, **pronominală**, foarte apropiată de cea nominală prin unele categorii comune; verbul, care se deosebeşte radical de celelalte părţi de vorbire flexibile, are o **flexiune verbală**, cunoscută sub numele de **conjugare**.

Criteriul semantic priveşte semnificaţia generală a unei clase de cuvinte şi împarte părţile de vorbire în două categorii: **cuvinte autosemantice**, care exprimă noţiuni, obiecte, circumstanţe şi pot fi părţi de propoziţie (substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, interjecţia) şi **cuvinte asemantice**, care nu denumesc ceva din realitate, dar stabilesc raporturi între cuvinte sau între propoziţii, au rol de cuvinte ajutătoare sau instrumente gramaticale (articolul, prepoziţia, conjuncţia).

Cuvintele cu sens lexical de sine stătător sau autosemantice au un inventar bogat, deschis, supus înnoirii atât prin împrumuturi, cât şi prin formaţii interne (este vorba mai ales de substantive, adjective, verbe), pe când cuvintele asemantice (articolul, prepoziţia, conjuncţia, unele adverbe de mod) au un inventar restrâns, închis, stabil, cu caracter abstract şi preponderent gramatical.

Criteriul sintactic are în vedere funcţiile sintactice îndeplinite de părţile de vorbire în propoziţie. Se disting astfel: părţi de vorbire apte de a îndeplini o funcţie sintactică proprie (substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul şi adverbul) şi cuvinte care nu reprezintă unităţi sintactice (nu funcţionează ca părţi de propoziţie), ci ajută la exprimarea funcţiilor sintactice, ca elemente de relaţie în propoziţie şi în frază (prepoziţia, conjuncţia, articolul, interjecţiile şi unele adverbe).

Din asocierea celor trei criterii rezultă cele zece părţi de vorbire menţionate, cu precizarea că mulţi gramaticieni contestă calitatea de parte de vorbire distinctă a articolului şi a numeralului. Articolul hotărât şi articolul nehotărât sunt considerate morfeme, cu rol similar desinenţelor, exprimând determinarea, iar numeralul este considerat o clasă de cuvinte foarte eterogenă din punct de vedere gramatical, care nu are funcţii sintactice proprii, ci se foloseşte de valoarea altor părţi de vorbire (adverbe, adjective sau substantive), iar trăsăturile sale morfologice şi caracteristica semantică (exprimă o cantitate numerică definită) se întâlnesc şi la cuvinte aparţinând altor părţi de vorbire.

Între părţile de vorbire nu există o graniţă precisă, fiind posibile treceri de la o parte de vorbire la alta prin procedeul numit

conversiune sau **schimbarea valorii gramaticale, transpoziție lexico-gramaticală, derivare improprie** etc. Acest transfer dintr-o parte de vorbire în alta se realizează fără modificări ale formei cuvintelor, cu exemplificări în cele ce urmează: substantiv devenit prepoziție: „*A reuşit* **grație** *talentului său*", substantiv devenit adverb: „**Vara** *călătoreşte mult*", „*Doarme* **buştean**", „*Singur* **cuc**", pronume relativ-interogativ devenit adverb: „**Ce** *frumos*!", adverb devenit adjectiv: „*Un domn* **bine**", „*Un* **aşa** *afront*", prepoziție devenită conjuncție: „*El* **cu** *ea formează un cuplu reuşit*", numeral devenit adverb: „**Întâi** *ascultă, după aceea vorbeşte*" etc.

Prin articulare, practic, orice parte de vorbire poate fi substantivată: „**Albastrul** *de Voroneț*", „**Eul** *din noi*", „**Zecele** *primit la examen l-a făcut fericit*", „**Plimbatul** *de dimineață*", „**Binele** *făcut nu se uită uşor*", „*A subliniat* **un pe** *din text*", „*E* **un dar** *la mijloc*", „**Oful** *nostru dintotdeauna*". Multe părți de vorbire devin foarte adesea adjective: *artist* **cetățean**, *femeie* **cosmonaut**, *băiatul* **acesta**, **a sa** *mamă*, **prima** *iubire*, *om* **instruit**, *rană* **sângerândă**, *o* **asemenea** *faptă* etc.

Interjecții provenite din substantiv la cazul vocativ: *Doamne!, mamă!, soro!, nene!, dom'le*!; din verbe la modul imperativ: *uite!, păzea*!; din numeral (argotic): *şase!*

Trecerile de la o parte de vorbire la alta pot fi uneori doar ocazionale sau limitate contextual. De exemplu, adverbul *binişor* devine substantiv numai în locuțiunea: *cu binişorul,* după cum adjectivul şi adverbul *clar* este substantiv doar în *clar de lună*.

Locuțiunile părților de vorbire

Cu excepția articolului, toate părțile de vorbire au locuțiuni. Acestea sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar, care se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. După clasa morfologică ale cărei caracteristici gramaticale le preiau, locuțiunile pot fi: substantivale (*părere de rău*), adjectivale (*de excepție*), pronominale (*cine ştie cine, te miri ce*), numerale (mai ales distributive şi adverbiale: *câte doi, de două ori, a doua oară*), verbale (*a băga de seamă, a da năvală*), adverbiale (*fără noimă, zi de zi, din când în când*), prepoziționale (*în ciuda, o dată cu*), conjuncționale (*chiar dacă, cu toate că*), interjecționale (*Doamne păzeşte!*).

Adjectivele, verbele, adverbele, prepozițiile şi conjuncțiile au cele mai multe locuțiuni, pentru celelalte părți de vorbire, numărul acestora este nesemnificativ, iar unii specialişti nu recunosc existența locuțiunilor pronominale şi numerale.

Categoriile gramaticale

Categoriile gramaticale sunt modalităţi prin care se realizează flexiunea părţilor de vorbire. În limba română lista lor cuprinde: **genul, numărul, cazul, gradul de comparaţie, persoana, diateza, modul** şi **timpul.** Unii autori includ şi categoria **determinării**.

Genul, cu cele trei specii ale sale, **masculin**, **feminin** şi **neutru**, este o categorie gramaticală proprie substantivului, articolului, adjectivului, pronumelui, numeralului şi verbelor la participiu şi gerunziu. De reţinut că substantivele nu-şi schimbă forma după gen (*copil* şi *copilă*, de exemplu, nu sunt două forme ale aceluiaşi cuvânt, ci două cuvinte diferite), dar celelalte părţi de vorbire amintite mai sus îşi schimbă forma (*frumos-frumoasă, un-o, doi-două, acesta-aceasta, citit-citită* nu sunt două cuvinte diferite, ci numai două forme gramaticale ale aceluiaşi adjectiv, articol, numeral, pronume, verb). Toate cele trei genuri gramaticale se manifestă, în general, prin desinenţe la toate părţile de vorbire care au această categorie gramaticală.

Numărul gramatical, divizat în **singular** şi **plural**, apare în flexiunea tuturor părţilor de vorbire flexibile, cu excepţia numeralului (la care ideea de număr este exprimată lexical). El indică un exemplar sau mai multe, în cazul substantivului, articolului, adjectivului, pronumelui şi numeralului. La verb se manifestă pentru a indica dacă acţiunea este făcută de un singur autor sau de mai mulţi.

Cazul se realizează în limba română prin cinci valori: **nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ**, marcate prin desinenţe. Este o categorie gramaticală proprie substantivului, pronumelor şi numeralelor cu valoare de substantiv, iar la celelalte părţi de vorbire (articol, adjectiv, forma de participiu) cazul se explică prin acord.

Gradul de comparaţie, cu varietăţile **pozitiv, comparativ** (cu subdiviziunile: de superioritate, de egalitate, de inferioritate) şi **superlativ** (cu subdiviziunile: relativ şi absolut) este o categorie gramaticală comună unei mari părţi din adjectivele calificative (cu anumite excepţii) şi unei părţi din adverbe (în special celor de mod), care nu se exprimă niciodată în limba română prin terminaţii gramaticale (cu excepţia neologismelor de origine savantă), ci prin cuvinte auxiliare: *mai, tot aşa, foarte, prea* etc.

Persoana se manifestă în flexiunea unor pronume (personale, reflexive, de întărire, de politeţe, posesive) şi în flexiunea verbului (în cadrul modurilor personale), realizându-se în trei valori: persoana I – vorbitorul, persoana a II-a – conlocutorul şi persoana a III-a – o altă

persoană despre care se vorbeşte; valorile sunt marcate fie prin forme supletive, în cazul pronumelui (*eu, tu, el; al meu, al tău, al său* etc.), fie prin desinenţe, în cazul verbului (*alerga***m**, *alerga***i**, *alerga***u** etc.). La verb şi la pronumele care au persoană, această categorie este asociată cu valorile de număr.

Diateza, cu speciile activă, reflexivă, pasivă, **modul**, cu speciile indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ, imperativ, infinitiv, gerunziu, participiu, supin, şi **timpul**, cu speciile prezent, trecut, viitor – sunt categorii gramaticale specifice verbului, exprimabile prin mijloace variate, uneori diferite de terminaţiile de tipul desinenţelor, şi anume prin sufixe gramaticale, pentru unele moduri (infinitiv, gerunziu, participiu) sau pentru unele timpuri (prezentul unor verbe, imperfectul şi perfectul simplu, mai mult ca perfectul tuturor verbelor). Prin urmare, flexiunea verbului, numită **conjugare**, constă în schimbarea formei cuvintelor din această clasă după diateză, mod, timp (categorii specifice clasei), persoană şi număr (categorii comune verbului cu alte părţi de vorbire), făcând ca verbul să aibă cel mai mare număr de forme gramaticale printre toate părţile de vorbire flexibile.

Categoria determinării este specifică substantivului, exprimând diferite grade de individualizare; se realizează prin următoarele valori: **nedeterminat** (*student*), **determinat nehotărât** (*un student*), **deter-minat hotărât** (*studentul*), marcate cu ajutorul articolului (hotărât sau nehotărât).

Morfemul şi structura morfologică (morfematică) a cuvintelor

Toate elementele componente ale unui cuvânt (rădăcina, tema, prefixele, sufixele, desinenţele, accentul şi intonaţia) poartă denumirea generală de **morfeme**.

Morfemul este noţiunea definitorie a morfologiei, căreia îi dă şi numele, şi reprezintă unitatea minimală de expresie dotată cu semnificaţie lexicală sau gramaticală.

Se deosebeşte de fonem, care este unitatea fundamentală a fonologiei, având capacitatea de a diferenţia cuvintele (**o**ră/**e**ră, d**a**r/d**o**r, fo**c**/fo**r** etc.) fără a avea un sens propriu, şi de cuvânt prin faptul că nu are autonomie lexicală, morfemul fiind de fapt un component al structurii cuvântului. Formei unui morfem îi corespunde o valoare gramaticală (de exemplu, **-i** din *elevi* reprezintă semnul pluralului). Aceeaşi valoare, de plural, poate fi redată, în funcţie de contextul fonetic sau morfologic, şi prin alte forme: **-e** *(fete, creioane),* **-le** *(basmale),* **-uri** *(râuri, mătăsuri)* etc., morfemul reprezentând, din această perspectivă,

o clasă de variante, numite **alomorfe**. Invariantele (morfemele) se realizează în poziţii în care toate celelalte variante sunt excluse. Foarte rar sunt admise două variante în aceeaşi poziţie: *transplant*-**e**/ *transplant*-**uri,** *seminari*-**i**/*seminar*-**e,** *ţăranc*-**e**/*ţărănc*-**i** etc.

Morfemele se realizează prin anumite alomorfe în funcţie de contextul fonetic sau de cel morfologic. De exemplu, alomorfele **-i,** întânit după un **i** aton: *indici*-**i,** *sacrifici*-**i** şi **-ă**, realizat numai după un radical în vocală labială: *ou/ou*-**ă** sunt considerate alomorfe fonetice.

Alomorfele se realizează (destul de rar) în contexte care nu pot fi caracterizate fonetic sau morfologic: *om/oam*-**eni,** *râs/râs*-**ete**, *cap/ cap*-**ete**. Asemenea alomorfe sunt considerate alomorfe lexicale.

Morfemele pot fi constituite din unităţi fonetice **segmentale**, care sunt reprezentate prin foneme propriu-zise (*floare*), **suprasegmentale**, reprezentate prin accent şi intonaţie, care pot diferenţia atât cuvinte (*áfin-afín, mozáic-mozaíc),* cât şi forme gramaticale omografe: nominativ-vocativ (*Petre – Petre!*), vocativ-genitiv/dativ plural (*fraţilor!–fraţilor*), imperativ-indicativ prezent (**Stai** *cuminte! – Tu* **stai** *cuminte*) şi **morfemul zero** (Ø), care reprezintă o marcă a valorilor gramaticale, este purtătorul unei informaţii gramaticale, opunând, între ele, diferite forme dintr-o paradigmă: *alb-Ø /alb-ă, pom-Ø /pom-i; cânta-Ø /cânta-m, cânta-i.*

Clasificarea morfemelor se face după diverse criterii. Unul dintre aceste criterii este reprezentat de **posibilitatea de combinare** a acestora. Unele morfeme pot apărea singure sau combinate cu un morfem zero: *cap, frig, loc, om, vânt* şi nu pot comuta cu zero. Alte morfeme sunt **dependente** (sufixele, prefixele, desinenţele), ele se ataşează unui morfem independent: *copil*-**aş**, **re**-*vedere, cânt-a-se-ră*-**m** şi nu pot comuta cu zero.

În funcţie de **conţinutul** exprimat, morfemele pot fi **lexicale** şi cuprind morfeme-rădăcină (*student-, cas-*) şi afixe derivative (*ne-, des/dez-, stră-; -ar, -esc, -mente* etc.) şi morfeme **gramaticale**, din care fac parte sufixele, care exprimă la verbe modul şi timpul (*gând*-**esc,** *cânt*-**a-se,** *văz*-**ând**) şi desinenţele, care exprimă persoana şi numărul verbului (*striga*-**m**), genul, numărul şi cazul în flexiunea nominală (*şcoal*-**a,** *elev*-**i,** *frumoas*-**ei** *cas*-**e**).

La acestea se mai poate adăuga o altă clasă, aceea a morfemelor **lexico-gramaticale**, care au atât valoare gramaticală, dar pot forma şi cuvinte noi. Este cazul prefixelor *arhi-, extra-, hiper-, ultra-* etc., care marchează superlativul, formând în acelaşi timp şi cuvinte noi: *arhiplin, extrafin, hipersensibil, ultracentral*, şi sufixelor substantivale

moționale *-ă, -iță, -easă, -oare* etc., care sunt atât sufixe lexicale, formând cuvinte noi: *student-studentă, pictor-pictoriță, bucătar-bucătăreasă, regizor-regizoare*, dar şi sufixe gramaticale, exprimând categoria gramaticală a genului. O poziție intermediară o are sufixul lexico-gramatical cu valoare de superlativ *-isim (rarisim).*

Morfemele mai pot fi clasificate şi în funcție de **poziția față de morfemul independent**. Se disting morfeme dependente **antepuse** (prefixe: **co**-*raport*, afixe mobile sau morfeme libere de tipul verbe auxiliare, adverbe, prepoziții, conjuncții, pronume reflexive etc.: **am** *auzit,* **foarte** *rău,* **a** *cânta,* **să** *ascult,* ***se*** *duce*) şi morfeme dependente **postpuse** (sufixele, desinențele, articolul ca mijloc de determinare nominală: *ac*-**ar,** *cânt*-**a-se,** *student*-**ei,** *fat*-**a**).

După **structura expresiei** morfemele sunt **continue** (formate dintr-un singur fonem sau dintr-un şir neîntrerupt de foneme: *copil*-**aş,** *ani*-**lor,** *vânt*), **discontinue**; acestea pot fi, la rândul lor, **repetate** *(fat***ă** *harnic***ă***)* şi **întrerupte** (întâlnite mai ales la formele de infinitiv ale verbelor: **a** *alerg***a** şi la formele genitivale: **al** *studentu***lui**) şi **interne** (alternanțele din rădăcină: **a/ă** – *zare/zări,* **d/z** – *stradă/străzi,* **z/j** – *obraz/obraji,* **l/i** – *colonel/ colonei, chel/chei,* **sc/şt** – *bască/băşti*, forme supletive, nedetaşabile din structura rădăcinii: *eu, mă, mie; sunt, eşti, eram, fusei, fost*).

Unii lingvişti consideră că **topica** poate juca rol de morfem gramatical. În enunțul *Oamenii fac greşeli* subiectul este exprimat prin substantivul articulat, iar obiectul prin cel nearticulat, indiferent de topică, pe când într-un enunț ca *Şoricelul vede pisica* cuvintele *şoricelul* şi *pisica* sunt, pe rând, subiect sau complement direct, în funcție de poziția în enunț.

Structura morfologică (morfematică)

În strânsă legătură cu unele categorii gramaticale şi, implicit, cu flexiunea, se află structura morfologică (morfematică) a cuvintelor care poate cuprinde următoarele componente: **rădăcina, tema, pre-fixele, sufixele** şi **desinențele.** Ultimele trei (prefixele, sufixele şi desinențele) sunt denumite, cu un termen generic, **afixe**. Alături de aceste componente, în structura cuvintelor sunt prezente **alternanțele fonetice, accentul** şi **intonația**, care contribuie la exprimarea unor valori gramaticale.

Structura morfologică a unui cuvânt precum *descântasei* poate cuprinde următoarele componente: **morfemul-rădăcină** *cânt-* (partea fixă a unui cuvânt, nedivizibilă şi neanalizabilă în părți componente), **prefixul** *des-* care, împreună cu sufixul *-a*, formează un verb de la substantiv, **sufixul** *-a-* (sufix al timpurilor trecute pentru verbele de conjugarea I), sufixul *-se-* (sufix al mai mult ca perfectului) şi

desinența *i* (exprimă categoria de persoană şi număr, în cazul de față persoana a II-a, numărul singular).

Rădăcina şi afixele lexicale constituie împreună **radicalul**, partea care apare constant în tot cursul flexiunii: *desfac*-e, *desfăc*-ând, *desfăc*-ut; *pătuț*-uri.

Tema este o structură morfematică complexă, alcătuită din rădăcină şi unul sau mai multe afixe (sufixe şi prefixe). De exemplu, *prelucra*- poate fi tema perfectului simplu, *prelucrase* – este tema mai mult ca perfectului. După unii specialişti (v. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, p. 353), tema este identică cu radicalul atunci când în structura acestuia intră rădăcina + sufixe şi prefixe.

Sufixul gramatical împreună cu desinențele reprezintă **flectivul**, partea cuvântului în care se manifestă modificările flexionare, componenta variabilă: *prelucra*-**sem**, **voi** *alerg***a.**

De regulă, topica structurii morfologice a cuvintelor în limba română este **radical + sufix gramatical + desinență**: *cred-ea-m*, dar pot apărea, mai ales la verbe, forme amplificate: radical+sufix$_1$+sufix$_2$+ desinență$_1$+desinență$_2$: *ven-i-se-ră-m*.

Separarea radicalului de flectiv se face adesea cu dificultate, datorită alternanțelor fonetice care pot apărea în radical (*soartă-sorți, fată-fete, cal-cai*) sau între radical şi flectiv (*cred, creadă, crezi*).

Există situații în care radicalul prezintă în cursul flexiunii forme supletive, la verbele neregulate (**f**-*i*, **f**-*u-se-i*, **er**-*a-m*, **fos**-*t*, **est**-*e*, **eşt**-*i*; **ar**-*e*, **av**-*ea-m*, **aib**-*ă*, **ia**-*u*, **lu**-*a* etc.) sau la unele pronume personale *(eu, mie, el, lui* etc.) sau reflexive *(sie, îşi, se* etc.).

Alternanțele fonetice marchează, pe lângă mijloacele flexionare propriu-zise, unele categorii gramaticale (genul, numărul, persoana, cazul) şi apar de regulă în corpul rădăcinii (*fată-fete, arăt-arată*) sau al sufixelor lexicale (*nedreptate-nedreptăți*), iar cele consonantice apar mai ales în partea finală a cuvântului, la granița cu desinența (*student-studenți, obraz-obraji, românesc-româneşti*).

Accentul poate marca, mai rar, diferite categorii gramaticale atât în flexiunea nominală, cât şi în cea verbală *(nóră-nuróri, zéro-zeróuri, aprópie-apropié).*

Intonația constituie în flexiunea nominală o marcă a cazului vocativ (*frate!, laşilor!*), iar în cea verbală o marcă a modului imperativ (*încetează!, stați!*).

În limba română sunt şi părți de vorbire neanalizabile (adverbe, prepoziții, conjuncții, interjecții) la care nu se pot detaşa părți componente, deci nu pot fi analizate din punct de vedere morfematic.

Substantivul

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumeşte obiecte ale realităţii: fiinţe (*om, doctor, fată*), lucruri (*carte, sac, loc*), fenomene ale naturii (*ceaţă, vânt, zăpadă*), acţiuni (*scriere, urcare, vedere*), stări (*bucurie, tristeţe*), însuşiri (*frumuseţe, bunătate, înţelepciune*), relaţii (*prietenie, duşmănie*).

Genul, numărul şi cazul sunt categoriile morfologice ale substantivului; dintre acestea genul este fix, prin urmare, substantivul se schimbă numai după număr şi caz, realizând ceea ce se numeşte declinare. Flexiunea substantivului este relativ săracă, ajungând până la trei forme la substantivele nearticulate şi până la opt forme la cele articulate şi aceasta datorită, de fapt, flexiunii articolului. Forma-tip, adică forma sub care se găseşte substantivul în dicţionare, este cea de nominativ-acuzativ, singular, nearticulat.

Dintre toate părţile de vorbire, substantivele sunt cuvintele folosite cel mai frecvent în vorbire, sunt cele mai numeroase şi în permanentă înnoire, datorită numărului mare de obiecte care trebuie denumite, cu împrumuturi care se adaptează mai mult sau mai puţin la sistemul fonetic şi morfologic al limbii române.

Clasificarea substantivelor

Substantivele limbii române se clasifică după mai multe criterii.

O primă clasificare a substantivelor este cea după **natura denumirii** şi priveşte dihotomiile **substantive comune (apelative)** – **substantive proprii.**

Substantivele comune denumesc obiecte de acelaşi fel, fără a le distinge (*copil, casă, pom, afacere, francez, râu, primăvară*). Se scriu întotdeauna cu iniţială mică şi sunt mult mai numeroase decât cele proprii.

Substantivele proprii denumesc numai anumite obiecte individualizate pentru a le deosebi de altele din aceeaşi categorie. Ele se încadrează în numeroase grupe semantice. Pot fi individualizate nume proprii de persoane sau antroponime (prenume: *Ion, Maria*, nume de familie: *Popescu, Ştefănescu*, personaje literare: *Harap Alb, Scufiţa Roşie*), nume de locuri sau toponime (urbanonime: *Iaşi, Craiova*, hidronime: *Argeş, Dunărea*, oronime: *Carpaţi, Buila*, oiconime: *Româneşti, Tunari*, nume de străzi şi cartiere: *Râul Doamnei, Primăverii*), nume de aştri sau astronime: *Saturn, Carul-Mare, Gemenii*, nume de

animale sau zoonime: *Grivei, Joiana,* nume de întreprinderi şi instituţii: *Întreprinderea de Echipamente Aerospaţiale, Facultatea de Litere, Ministerul Afacerilor Externe*, organe şi organizaţii de stat, politice sau de altă natură, naţionale sau internaţionale: *Partidul Social Democrat, Uniunea Scriitorilor din România, Organizaţia Naţiunilor Unite*, nume de evenimente cultural-istorice: *Renaşterea, Reforma, Unirea Principatelor, Al II-lea Congres Internaţional de Onomastică*, nume de sărbători: *Crăciun, Bobotează, Paşte, 1 Decembrie, Anul Nou*, numele unor publicaţii: *Studii şi cercetări lingvistice, România literară*, titlurile unor opere de tot felul: *O noapte furtunoasă, Simfonia a VI-a, Dicţionarul toponimic al României, Legea învăţământului*, nume de produse industriale: aparat foto *Nikon,* televizor *Philips,* ţigări *Snagov,* vin *Busuioacă de Bohotin,* nume de vehicule: rapidul *Orient Expres,* crucişătorul *Aurora*.

Prin figura de stil numită antonomază, substantivele proprii pot deveni substantive comune: *un cotnar, o dacie, un iuda, o caiafă, un cresus, un hercule,* iar substantivele comune devin proprii prin procedeul numit onimizare: *Ciobanu, Ursu, Cataramă, Peştii*.

Principala distincţie între substantivele proprii şi cele comune, în scris, este de natură ortografică: numele proprii se scriu cu majusculă.

În plan gramatical, distincţia între numele propriu şi cel comun se face prin câteva particularităţi ale substantivelor proprii: au o singură formă de număr, fie singular: *Craiova, Bacău*, fie plural: *Bucureşti, Dragoslavele, Roşiori*; se folosesc atât în formă articulată, cât şi nearticulată, dar numai cu articol hotărât; flexiunea cazuală a numelor proprii diferă de cea a substantivelor comune.

Numele proprii masculine se articulează proclitic la genitiv-dativ: *lui Andrei, lui Horia, lui Azorică* (articulare proclitică neadmisă de norma literară la numele feminine, cu excepţia unor nume precum: *Catrinel, Carmen, Calipso, Ingrid, Lili, Miriam, Zizi*) şi primesc prepoziţia **pe** la acuzativ: *O văd pe Ana, Îl ascult pe Radu.*

Numele proprii feminine terminate în **-ca, -ga** au forme diferite de genitiv-dativ faţă de substantivele comune cu aceeaşi terminaţie: *Puica-Puicăi/Puichii, Olga-Olgăi/ Olghii* faţă de *puica-puicii, fraga-fragii.*

Includerea unor substantive în categoria numelor comune sau în cea a numelor proprii este adesea nesigură, ezitantă, datorită faptului că mai există substantive cu „statut” intermediar, insuficient marcat. În

această situație se află, de exemplu, numele lunilor anului, numele unor rase de animale sau specii de plante, numele unor dansuri populare, epitete afective. Dacă pentru numele lunilor anului regulile sunt unice (cu inițială mică: *decembrie*), la celelalte regulile nu sunt întotdeauna ferme (de exemplu, se recomandă scrierea cu majusculă: *Marele alb* –rasă de porci– sau *Record* –soi de grâu–, dar cu inițială minusculă: *ionatan, crețesc, merinos, căluşul, hațegana* sau epitetele: *mutulică, haplea, ciufulici*).

După **structura morfematică** substantivele se clasifică în **substantive simple, substantive compuse** şi **locuțiuni substantivale.**

Substantivele simple, comune şi proprii, sunt formate dintr-un singur cuvânt. Ele pot fi cuvinte de bază, nederivate (*carte, stilou, Ana*), cuvinte derivate cu sufixe (*copilaş, pădurar, aluniş, bostănărie, cânepişte, făget, clujean, junimist, geamgiu, îndrăzneală, agerime, policioară, Victoraş, Ionuț, Argeşel, Ialomicioara*), cu prefixe (*antevorbitor, arhiepiscop, copreşedinte, consătean, contracandidat, interfață, nelinişte, nonvaloare, postcalcul, reapariție, străbunic, suprasolicitare, ultrasunet*) sau rezultate prin derivare regresivă, formate de la verbe sau substantive (*auz<auzi, cânt<cânta, joc<juca; balneolog<balneologie, sculptor< sculptură, cais<caisă*).

Substantivele compuse atât comune, cât şi proprii, sunt unități provenite din minimum două morfeme independente, care pot exista în limbă şi separat. Convergența se face prin alăturare şi se scriu aproape întotdeauna cu cratimă (*bloc-turn, redactor-şef, rea-credință, prim-ministru, floarea-soarelui, zgârie-nori, papă-lapte, lasă-mă-să-te-las, Cluj-Napoca, Târgu-Jiu, Turnu-Severin, Sfarmă-Piatră, Făt-Frumos*) sau prin contopire (*bunăvoință, blocnotes, bunăstare, fărădelege, triplusalt, surdomut, primadona, concertmaistru, scurtmetraj, valvârtej, vinars, Câmpulung, Dacoromania, Întregalde, Delavrancea*).

Alte substantive compuse sunt formate numai din elemente tematice –sufixoide şi prefixoide (*agorafobie, caligrafie, cacofonie, democrație, pinacotecă, toponimie, xenomanie*) sau prin abreviere. Acestea sunt de dată recentă şi pot fi realizate prin combinarea unor silabe din cuvintele componente (*PLAFAR=Plante farmaceutice*), din silabe şi cuvinte (*ROMARTA=Arta românească)*, din inițiale de cuvinte (*ACR, ONU, SUA*) sau din inițiale şi fragmente de cuvinte (*TAROM=Transporturile Aeriene Române*). Substantivele compuse din inițiale de cuvinte se pot scrie cu sau fără punct după fiecare literă şi se pronunță cu accent pe ultima silabă.

Substantivele compuse prezintă o serie de particularităţi în flexiune şi pun frecvent probleme de ortografie, mai ales scrierea cu cratimă sau fără cratimă.

Locuţiunile substantivale

Locuţiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar şi comportament morfologic de substantiv. Spre deosebire de substantivele compuse, al căror grad de sudură este foarte avansat, substantivele care alcătuiesc locuţiunea substantivală îşi pierd individualitatea semantică şi ocupă o ordine fixă în grupul locuţional. Exemple: *aducere-aminte, aprindere de plămâni, bătaie de joc, dare de mână, făcător de bine, nod în papură, orbul găinilor, părere de rău, rău de mare, tragere de inimă* etc.

Numeroase locuţiuni provin din calchierea unor sintagme de origine latino-romanică sau internaţională: *lovitură de stat, punct de vedere, tur de scrutin*.

Locuţiunile substantivale conţin în structura lor cel puţin un substantiv şi au comportamentul gramatical al substantivului: flexionează, se articulează, îndeplinesc funcţii sintactice, excepţie fac cele străine, care se utilizează ca atare: *mea culpa, coup de foudre, dolce farniente* etc.

După **criteriul etimologic** substantivele româneşti sunt **substantive moştenite** din latină: *cap, casă, floare, frate, frunte, gură, moară, ochi, pâine, soare* etc. şi din substrat: *abur, barză, brad, buză, coacăză, grumaz, mazăre, mânz, strungă, sâmbure, urdă, viezure* etc; **substantive împrumutate** din diverse limbi şi în perioade diferite: din vechea slavă: *boier, milă, muncă, nădejde, noroc, obraz, ogradă, plug, podgorie, praf, slugă, vreme* etc.; din maghiară: *aldămaş, belşug, chin, gazdă, gând, hotar, meşter, oraş, tâlhar, vamă* etc.; din turcă: *baclava, basma, cafea, cataif, cearşaf, chibrit, cioban, nufăr, pilaf, rachiu, şerbet, şalău* etc.; din neogreacă: *calapod, călimară, hârtie, mirodenie, piper, prăvălie, prosop, sindrofie, trandafir, zahăr, zodie* etc.; din germană: *bliţ, boiler, capelmaistru, crenvurşt(i), cufăr, dictat, halbă, laitmotiv, matriţă, ventil* etc.; din franceză: *automobil, bacalaureat, balon, comedie, convoi, coşmar, diviziune, fotograf, pension, septicemie, sergent* etc.; din italiană: *ancoră, acont, bariton, basorelief, capodoperă, chitară, partitură, spaghete, stagiune, tenor, teracotă, valută* etc.; din engleză: *baschet, corner, dispecer, display, fotbal, gentleman, handicap, meci, spicher, suporter, transplant, tobogan* etc.; **substantive formate în limba română** prin derivare:

băiețel, copilandru, stejăriş, frăsinet, arinişte, strămoş, necredință, imoralitate, prin compunere: *binecuvântare, bunăvoință, rea-voință, rea-credință, miazănoapte, portțigaret, scurtmetraj*, prin schimbarea categoriei gramaticale: *aproapele, binele, frumosul, alesul, plimbatul, doiul, eul, sinele, oful*.

Criteriul **psihologic-empiric** împarte substantivul în **substantive concrete**, adică obiectele denumite sunt percepute cu ajutorul simțurilor: *creion, floare, lumină, fulger, piatră, pom, pasăre* etc. şi **substantive abstracte**, atunci când realitatea denumită de cuvânt nu poate fi percepută cu ajutorul simțurilor: *atitudine, bunătate, cinste, consecvență, curaj, demnitate, istețime, idee, probabilitate* etc. De menționat că unii specialişti (v. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, p. 47) consideră că această această distincţie între „aşa-numitele substantive **abstracte** şi **concrete** nu interesează direct gramatica”.

Categoriile gramaticale ale substantivului

Ca parte de vorbire flexibilă, categoriile gramaticale ale substantivului sunt **genul, numărul, cazul** şi **determinarea.**

Genul substantivelor este fix (substantivele nu flexionează după gen) şi constituie principalul reper pentru formarea pluralului şi a cazurilor. Substantivele se organizează în trei genuri: **masculin**, **feminin** şi **neutru**, grupate după terminația de la singular şi plural, respectiv **un – doi** pentru masculin, **un – două** pentru neutru şi **o – două** pentru feminin.

La singular neutrul este identic, formal, cu masculinul (*un creion-un om*), iar la plural cu femininul (*două case-două scaune*).

Masculinele şi neutrele au la singular următoarele terminații identice:

- consoană (*pom, sac; tren, lac*)
- **u** silabic (*codru, ministru; teatru, tabu*)
- **u** nesilabic (*leu, bou; muzeu, hublou)*
- **i** vocalic accentuat (*colibri; taxi*)
- **i** semivocalic (*pui, tei; cui, roi*)
- **e** accentuat (*bebe; piure*)
- **e** neaccentuat *(frate, perete; foarfece, portavoce*)
- **o** (*picolo; radio, studio*)
- **a** accentutat (*papa; cinema*).

Masculinele, în plus față de neutre, mai pot avea şi terminațiile: **a** neaccentuat (*paria, prâslea*) şi **ă** neaccentuat (*papă, popă*), comună, de data aceasta, cu terminația femininelor.

Substantivele feminine au următoarele terminații:

- **a (-ea)** accentuat şi neaccentuat (*basma, sarma, acadea, stea*; *tuia, soia*)
- **ă** (*mamă, casă*)
- **e** (*carte, idee*)
- **i** accentuat şi neaccentuat (*zi, tanti*)
- **o** (*cacao*).

Datorită faptului că aceste terminații sunt comune mai multor genuri deodată este greu de oferit nişte indicii sigure de stabilire a unor clase onomasiologice. Sunt doar câteva grupări semantice unitare din punctul de vedere al genului, de exemplu: numele zilelor săptămânii sunt feminine, numele de fructe sunt feminine, dar apar şi excepții: *măr* (neutru)*, ananas, pepene, strugure* (masculine); sunt masculine numele lunilor anului, literelor, notelor muzicale şi cifrelor, numele de arbori, cu câteva excepții feminine: *salcia, tuia*; numele de ocupații bărbăteşti, cu excepția unor feminine precum: *beizadea, călăuză, cătană, gazdă, ordonanță, patrulă, santinelă*.

Genul neutru prezintă o anumită regularitate, în ce priveşte înțelesul, deoarece conține aproape numai substantive inanimate: *creion, exemplu, indiciu, indigo, nume, vis*, dar are şi excepții: *animal, dobitoc, macrou, mamifer, personaj, popor.*

Şi la substantivele proprii terminațiile formei-tip nu au adesea corespondență cu genurile gramaticale. De exemplu, substantivele proprii terminate în **-a/-ea** sau **-ă**: *Luca, Toma, Costea, Oprea, Aurică, Fănică, Gavrilă* sunt masculine, terminate în consoană sau **u** vocalic: *Carmen, Irinel, Lenuş, Lulu* sunt feminine, dar pot fi şi masculine şi feminine nume precum: *Saşa, Adi, Gabi, Vali, Jojo, Toto.*

Există substantive care au variante paralele de acelaşi gen, norma literară admițând numai o formă considerată corectă şi foarte rar sunt admise ambele variante. De exemplu, la masculin avem: *berbec/berbece, fluture/flutur, genunchi/genunche, greier/greiere, mugur/mugure, pieptene/ piepten* (prima formă este considerată corectă). Sunt admise două forme pentru *bulgăr/bulgăre, tutor/tutore;* la feminin: *caramelă/caramea, sandală/sanda, sarma/sarmală, lăcrămioară/lăcrimioară, parodontoză/ parodentoză, şuşoteală/şoşoteală* (prima formă este corectă). Sunt admise două forme corecte pentru: *carafă/garafă, corvoadă/corvadă, lăscaie/lețcaie, mănăstire/mânăstire, pricopseală/procopseală, vâlcea/ vâlcică*; la neutre: *cartilaj/ cartilagiu, glonț/glonte, itinerar/itinerariu, linoleum/linoleu, milieu/mileu, maiou/maieu, salariu/salar, serviciu/ servici, taxi/taxiu, urcior/ulcior* (prima formă este corectă). Se admit două forme corecte pentru *pronostic/prognostic, minim/minimum.*

Uneori, formele diferite din cadrul aceluiaşi gen pot avea sensuri diferite: *bolero* (dans)-*bolerou* „ilic”, *file* „muşchi”, *fileu* „plasă”, *filet* „ghivent”.

Există şi substantive care au variante paralele, dar de genuri diferite, neadmise decât în parte de norma literară: *ciorchine/ciorchină, foarfece/foarfec, fruct/fructă, grăunte/grăunță* (este corectă prima formă). Sunt admise de normele limbii literare ambele variante în: *astm/astmă, colind/colindă, desag/desagă.*

Alte perechi de substantive de genuri diferite au şi sensuri diferite: *fascicul* „mănunchi”/*fasciculă* „parte tipărită dintr-o lucrare”, *garderob* „dulap”/*garderobă* „îmbrăcăminte”.

Substantivele nume de ființe (animate) se mai disting şi după felul în care genul marchează cele două sexe (masculin şi feminin). Astfel, avem: a) **substantive heteronime**, care au radicale diferite pentru cele două genuri: *băiat-fată, berbec-oaie, cocoş-găină, frate-soră, ginere-noră, moş-babă, unchi-mătuşă*; b) **substantive mobile**, care redau cele două sexe prin derivare cu sufixe moționale. Cel mai adesea, prin moțiune se formează feminine de la masculine: *student-studentă, pictor-pictoriță, oltean-olteancă, urs-ursoaică, croitor-croitoreasă, regizor-regizoare* etc. Mai rar se formează substantive masculine de la cele feminine: *cinteză-cintezoi, cioară-cioroi, gâscă-gâscan, vulpe-vulpoi;* c) **substantive epicene** sunt substantivele (îndeosebi nume de animale, dar şi de persoane) care au o singură formă (de masculin sau de feminin) pentru ambele sexe: *cocostârc, crocodil, cuc, elefant, fluture, pelican, pițigoi, rinocer, țânțar, uliu; custode, mecanic, ministru* (masc.); *cămilă, girafă, lăcustă, lebădă, pupăză, veveriță, zebră; beizadea, calfă, călăuză, cătană, cunoştință, haimana, ordonanță, santinelă, slugă* (fem.).

În limbajul afectiv sau în vorbirea familiară pot apărea derivate moționale, precum *cămiloi, elefăntiță, pupăzoi; generăleasă, ministreasă*, care sunt neliterare.

Un număr redus de substantive pot funcționa, după caz, atât ca masculine, cât şi ca feminine: *complice, găgăuță, încurcă-lume, mogâldeață, papă-lapte, terchea-berchea,* ca şi numele de persoană hipocoristice: *Adi, Gabi, Ştefi, T(h)eo, Vali*. Aceste substantive fac parte din aşa-zisul **subgen comun**.

Arhigenul se referă la substantivele defective care nu au genul precizat prin nici o marcă gramaticală. Astfel, unele substantive defective de plural, din categoria *singularia tantum*, pot fi interpretate atât ca masculine, cât şi ca neutre, în contextul **acest:** *aur, lapte,*

mărar, mei, orez, pătrunjel, piper, sânge, unt etc. Alte substantive, defective de singular, din categoria *pluralia tantum*, pot fi la plural feminine sau neutre în contextul **aceste:** *icre, ițe, jumări, măruntaie, moaşte, tărâțe, zori*. Şi unele toponime se regăsesc în cele două arhigenuri: *Buzău, Cluj, Olt, Otopeni, Ponoarele.*

Numărul este categoria gramaticală care face distincția singular-plural, substantivele având în mod obişnuit ambele numere. Există unele care se folosesc numai la singular (singularia tantum) sau numai la plural (pluralia tantum). Sunt singularia tantum: unele substantive nume de materii (*argint, mătase, miere, cimbru, unt, vată, zahăr*), denumiri ale unor discipline, sporturi (*geografie, grafică, şah)*, substantive abstracte (*inteligență, frică, lene, foame*), nume proprii (*Anton, Maria; Bistrița, Vâlcea*). Au numai formă de pluralia tantum următoarele substantive: nume de materii (*câlți, confeti, icre, jumări*), nume care pot prezenta o totalitate *(aplauze, moravuri, nuri, represalii, zori*), termeni latineşti folosiți în publicistică (*addenda, miscellanea, mass-media*), nume de obiecte formate din două părți identice (*blugi, ghilimele, ochelari, pantaloni*), nume proprii (*Buşteni, Carpați, Bucureşti, Videle*).

Unele forme de plural în **-uri** ale numelor de materii reprezintă substantive colective, care exprimă sorturi, feluri: *alămuri, blănuri, făinuri, verdețuri*. Alte substantive sunt invariabile, având la ambele numere aceeaşi formă: *arici, kamikaze, ochi, pui, tei* (masc.); *regizoare, dansatoare, maree, canoe, marți, joi* (fem.).

Desinențele de plural grupate după genuri sunt următoarele:

masculin: - **i** (*plopi, fii, socri, cheflii*)

feminin: - **e** (*case, fete, înghețate*)
- **i** (*luni, alei, sorți*)
- **le** (*osanale, măsele, zile*)
- **uri** *(certuri, vremuri)*

neutru: - **e** (*scaune, teatre*)
- **uri** (*dulapuri, lacuri)*
- **i** (*exerciții, studii*).

Unele substantive au forme duble de plural. La feminin desinențele **-e** şi **-i** sunt uneori în concurență. Sunt corecte formele de plural cu desinența **-e** la următoarele substantive: *căpşune, dorințe, remarce, uzine* şi nu *căpşuni, dorinți, remarci, uzini* şi au pluralul corect în **-i** substantivele feminine: *boli, coli, duzini, roți* şi nu *boale* (cu excepția expresiei „a băga în boale”), *coale, duzine, roate* (cu excepția expresiei „a pune/băga bețe în roate”). Există şi situații când ambele forme sunt corecte: *țărance/ țărănci, țigance/țigănci, râpe/râpi, poiene/poieni.*

La neutre desinențele **-e** și **-uri** pot crea forme paralele de plural. Sunt corecte formele cu desinența **-e** în: *bareme, cotidiene, itinerare, morminte, suvenire* și cu **-uri** în *aragazuri, chibrituri, niveluri, obiceiuri* (cu excepția expresiei „câte bordeie, atâtea obiceie"). Sunt corecte ambele forme de plural în: *chipie/chipiuri, tunele/ tuneluri, transplante/ transplanturi, vise/visuri*. Alteori, formele diferite de plural marchează diferențe de sens: *bande-benzi, mase-mese, ciubuce-ciubucuri, minute-minuturi, coate-coturi-coți, gheme-ghemuri, cămine-căminuri, coarne-corni-cornuri.*

Alternanțele fonetice sunt utilizate, pe lângă desinențe, pentru marcarea suplimentară a opoziției de număr (*fată-fete, seară-seri; mac-maci, frag-fragi, pas-pași*). Uneori, alternanțele fonetice apar cu precădere la cuvintele vechi și foarte rar la neologisme. De aceea apar și probleme de cultivare a limbii. De pildă, este corect *mânz-mânji, obraz-obraji,* dar *diez-diezi, chinez-chinezi*; *colonel-colonei, miel-miei,* dar *emul-emuli*; *cană-căni, vamă-vămi,* dar *fabrică-fabrici, stație-stații*; *mască-măști*, dar *frescă-fresce*; *sindrom-sindroame,* dar *simptom-simptome*.

În limba română sunt foarte puține substantivele cu forme neregulate la plural: *om-oameni, noră-nurori, cap-capete, râs-râsete*.

Cazul exprimă tipurile de relații pe care substantivul le poate avea cu alte cuvinte. În limba română există cinci cazuri, definite în funcție de raporturile dintre cuvinte în cadrul propoziției, adică după rolul sintactic: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ. Se formează cu ajutorul desinențelor, iar cazurile oblice (G., D., Ac.) pot fi însoțite și de anumite prepoziții specializate sau de alți operatori sintagmatici: *al, a, ai, ale*. În flexiunea substantivelor, nominativul este întotdeauna omonim cu acuzativul și uneori cu vocativul, iar genitivul cu dativul.

Substantivele masculine și neutre articulate nehotărât au, la singular, o formă cazuală unică (*frate, creion*). Substantivele feminine au o formă la nominativ-acuzativ (*carte, casă*) și alta la genitiv-dativ (*cărți, case*), omonimă cu forma de plural.

La plural, substantivele articulate nehotărât, aparținând celor trei genuri, au o singură formă cazuală (*frați, creioane, cărți*).

Nominativul este cazul denumirii obiectului văzut ca autor al unei acțiuni și poate îndeplini următoarele funcții sintactice: **subiect** (*Copilul* aleargă); **nume predicativ** (Vlad este *regizor*); **apoziție** (acordată sau neacordată în caz: Ana, *fiica* mea, este studentă; I-am dat Mariei, *prietena* ta, cartea promisă); **element predicativ suplimentar** (A fost trimis ca *observator*).

Funcția sintactică specifică nominativului este cea de subiect.

Genitivul este cazul posesiei sau al apartenenței şi are funcția specifică de atribut pe lângă un substantiv articulat (Coliba *haiducului*). Fără prepoziții poate îndeplini următoarele funcții sintactice: **atribut** (Carnetul *studentului*); **nume predicativ** (Livada este *a bunicilor*); **complement indirect** al unui adjectiv de proveniență verbală (Semne prevestitoare *ale furtunii*); **apoziție acordată** (Lucrarea lui Mihai, *a prietenului* nostru, este bună); **element predicativ suplimentar** (Ideea o credeam *a profesorului*).

Genitivul prepozițional, cerut de unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (*asupra, contra, deasupra, împotriva, împrejurul, înaintea, îndărătul, în fața, în spatele, în dreptul, în jurul, în mijlocul, din cauza*), poate îndeplini următoarele funcții: **atribut substantival prepozițional** (Triumful *împotriva răului*); **complement indirect** (Luptă *contra naturii*); **nume predicativ** (Decizia lor a fost *împotriva legii*); **element predicativ suplimentar** (Victoria o credeam *împotriva anarhiei*); **complement circumstanțial** de diverse feluri (S-a aşezat *în fața căminului*; A ajuns *înaintea plecării* trenului; Va primi *pe măsura eforturilor* depuse; A întârziat *din cauza vremii*; A venit *în vederea pregătirii* examenului; *În ciuda frigului* de afară, a plecat fără palton).

În afară de funcția specifică de atribut, genitivul mai are şi alte valori care sunt subordonate valorii de posesie: **genitivul denumirii** sau **apozitiv** (Țara *Lovitei, arta filmului*); **genitivul subiectiv** (Sosirea *rândunelelor*); **genitivul superlativ,** devenit o sintagmă similară cuvintelor compuse (*minunea minunilor, viteazul vitejilor*).

Dativul, cazul destinației şi atribuirii unei acțiuni, are ca funcție specifică funcția de complement indirect, determinând un verb (vorbesc *oamenilor*), un adjectiv (credincios *stăpânului*), o interjecție (*bravo* olimpicilor!). Poate apărea fără prepoziție (Le scriu *prietenilor*) sau cu una din prepozițiile: *grație, datorită, mulțumită, contrar, conform, potrivit* (A câştigat *datorită perseverenței*).

În afară de funcția de complement indirect, dativul mai poate îndeplini următoarele funcții sintactice: **complement circumstanțial de loc**, numit şi **dativul locativ (**Stai *locului!*, Ducă-se *pustiului*); **complement circumstanțial de mod** (A acționat *conform* indica-țiilor); **atribut** al unor substantive nearticulate sau provenite din verbe (domn *țării,* preot *deşteptării* noastre; acordarea de burse *studenților*); **apoziție acordată** (I-am telefonat Mariei, *prietenei* mele); **nume predicativ** (Vizita era *conform uzanțelor*).

Acuzativul este cazul complementului direct cerut de un verb tranzitiv. Se foloseşte cu precădere însoţit de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (*cu, de, fără, în, la, lângă, pe, pentru, de la, fără de, împreună cu, în loc de* etc.). Poate îndeplini următoarele funcţii sintactice: **complement direct** (Am cutreierat *ţinutul;* Îl aştept *pe colegul* meu); **complement circumstanţial de loc** şi **de timp** (când substantivele redau unităţi de măsură pentru spaţiu şi timp: A parcurs în galop *kilometri*; Are de aşteptat *ani* de zile); **complement circumstanţial de mod** (E supărat *foc*); **complement circumstanţial de cauză** (Mă topesc *de* dor); **complement indirect** (Se apără *de duşmani*); **complement de agent** (E ascultat *de profesor*); **atribut** (Pomul *de lângă drum*); **atribut apoziţional** (Am întâlnit-o pe ea, *pe fata* din film); **nume predicativ** (Casa este *din bârne*); **element predicativ suplimentar** (L-a propus *ca şef*). Caracteristică este funcţia de complement/obiect direct.

Vocativul este cazul chemării sau al adresării. Substantivul în vocativ poate apărea independent şi atunci formează o propoziţie de sine stătătoare, neanalizabilă (*Marie!*) sau ca un element incident într-o propoziţie (Ce vrei, *copile*?). Singura funcţie sintactică pe care poate s-o aibă un substantiv în vocativ este cea de **apoziţie** (Dumitre, *prietene*, te ştiu de mult; Tu, *Ioane,* vezi-ţi de treabă!).

Au formă de vocativ numai substantivele animate, dar, prin personificare, şi substantivele inanimate pot fi folosite la vocativ (*Oltule,* râu blesemat!; *Codrule, codruţule!*).

Declinarea substantivelor comune se poate face fără articol sau cu articol.

Declinarea nearticulată poate fi reprezentată într-o formă simplificată astfel: substantivele feminine au la singular forme deosebite de N.Ac. şi G.D. (o) *fată*-(unei) *fete*-(nişte/unor) *fete;* (o) *lampă*-(unei) *lămpi*-(nişte/unor) *lămpi*; forma de G.D. singular este identică cu N.G.D.Ac. plural; substantivele feminine colective cu pluralul în **-uri**: *blănuri, cerneluri, mâncăruri, verdeţuri, vremuri* au trei forme: o formă la N.Ac. singular (o) *blană*, o formă la G.D. singular (unei) *blăni* şi o formă la plural N.G.D.Ac. (nişte/unor) *blănuri*; substantivele masculine au câte o formă pentru singular şi plural: (un/unui) *munte* – (nişte/unor) *munţi;* (un/unui) *pom* – (nişte/unor) *pomi;* (un/unui) *metru* – (nişte/unor) *metri*; substantivele neutre au forme identice cu substantivele masculine la singular şi cu cele feminine la plural: (un/unui) *creion* – (nişte/unor) *creioane*. Unele substantive au forme distincte la vocativ singular: *prietene!, unchiule!, fetiţo!* şi formă unică la plural: *domnilor!, fetelor!*

Declinarea articulată se realizează prin ataşarea, la forma nearticulată, a articolului hotărât enclitic, cu rol de morfem. Articolul poate fi ataşat la radical, prin înlocuirea desinenţei formei nearticulate sau direct: *fată-fata, popă-popa; codru-codrul, nume-numele;* uneori se ataşează vocala de legătură *-u-*: *elev-elevul, pom-pomul;* tema poate suferi modificări fonetice în momentul articulării: *carte-cartea* (*e* vocalic devine semivocalic), *miei-mieii* (*i* semivocalic devine vocalic).

Substantivele compuse pot fi **variabile** şi articulabile la ultimul termen: *scurtmetrajului, binecuvântării,* la primul termen: *florii-soarelui, bunului-simț,* la ambii termeni: *primului-ministru/prim-ministrului; bunei-credințe*; **invariabile**, dar articulabile: *tata-mare, lui tata-mare*; **invariabile** şi nearticulabile: *vorbă-lungă, încurcă-lume*.

Clasificarea substantivelor în declinări

După terminația la N.Ac. singular se disting trei declinări.

Declinarea I cuprinde substantivele comune terminate în: *-ă* (fem. şi masc.): *fată, tată, -á: pijama, -eá: şosea* şi substantivele *zi* şi *cacao.*

Declinarea a II-a cuprinde substantivele masculine şi neutre terminate în consoană: *pom, rac, unchi, fag, unghi*, *scaun; -u* (accentuat şi neaccentuat): *codru; atu, râu; -i* (vocalic şi semivocalic): *taxi, crai, arici; -ó: studio; -é (sote).* Articolul specific pentru substantivele acestei declinări este *-l.*

Declinarea a III-a cuprinde substantivele masculine, feminine şi neutre terminate în *-e* neaccentuat: *frate, parte, codice* şi primele cinci zile ale săptămânii: *luni, marți, miercuri, joi, vineri*.

Există şi alte tipuri de clasificări, destul de complicate şi greoaie, adesea inoperante. Modelele de declinare pe genuri propuse de Mioara Avram în *Gramatica pentru toți*, Ed. Humanitas, 1997, considerăm că sunt cele mai adecvate şi le prezentăm în continuare.

Substantive masculine nearticulate

	Singular					
N.G.D.Ac. (şi V.)	*tată*	*frate*	*cumătru*	*erou*	*bărbat*	-
V. (forma specială)	-	-	*cumetre*	-	*bărbate*	-
	Plural					
N.G.D.Ac.V.	*tați*	*frați*	*cumetri*	*eroi*	*bărbați*	-

Substantive masculine articulate

	Singular					
N.Ac. (şi V.)	*tata*	*fratele*	*socrul*	*eroul*	*puiul*	*şeful*
G.D.	*tatei*	*fratelui*	*socrului*	*eroului*	*puiului*	*şefului*
V.(formă specială)	-	-	*socrule*	*eroule*	*puiule*	*şefule*

Plural

N.Ac.(şi V.)	*taţii*	*fraţii*	*socrii*	*eroii*	*puii*	*şefii*
G.D.(şi V.)	*taţilor*	*fraţilor*	*socrilor*	*eroilor*	*puilor*	*şefilor*

Substantive feminine nearticulate

Singular

N.Ac.(şi V.)	*fetiţă*	*ţară*	*basma*	*pâine*	*femeie*	*vie*
G.D.	*fetiţe*	*ţări*	*basmale*	*pâini*	*femei*	*vii*
V.(formă specială)	*fetiţo*	-	-	-	-	-

Plural

N.G.D.Ac.V.	*fetiţe*	*ţări*	*basmale*	*pâini*	*femei*	*vii*

Substantive feminine articulate

Singular

N.Ac.(şi V.)	*fetiţa*	*ţara*	*basmaua*	*pâinea*	*femeia*	*via*
G.D.	*fetiţei*	*ţării*	*basmalei*	*pâinii*	*femeii*	*viei*

Plural

N.Ac.(şi V.)	*fetiţele*	*ţările*	*basmalele*	*pâinile*	*femeile*	*viile*
G.D.(şi V.)	*fetiţelor*	*ţărilor*	*basmalelor*	*pâinilor*	*femeilor*	*viilor*

Substantive neutre nearticulate

Singular

N.G.D.Ac.(şi V.)	*loc*	*suflet*	*bici*	*lucru*	*studiu*	*tablou*	*butoi*	*schi*
V.(formă specială)		*suflete*						

Plural

N.G.D.Ac.(şi V.)	*locuri*	*suflete*	*bice*	*lucruri*	*studii*	*tablouri*	*butoaie*	*schiuri*

Substantive neutre articulate

Singular

N.Ac.(şi V.)	*locul*	*sufletul*	*biciul*	*lucrul*	*studiul*	*tabloul*	*cuiul*
G.D.	*locului*	*sufletului*	*biciului*	*lucrului*	*studiului*	*tabloului*	*cuiului*
V.(formă specială)	*locule*	*sufletule*					

Plural

N.Ac.(şi V.)	*locurile*	*sufletele*	*bicele*	*lucrurile*	*studiile*	*tablourile*	*cuiele*
G.D.(şi V.)	*locurilor*	*sufletelor*	*bicelor*	*lucrurilor*	*studiilor*	*tablourilor*	*cuielor*

Substantivele proprii articulate enclitic au tendinţa de a face G.D. (art.) în *-ei, -ăi (Mariei, Ancăi, Brăilei)* şi de a nu tolera alternanţele fonetice în flexiune (*Sandei, Sighişoarei*).

Articolul

Articolul este partea de vorbire flexibilă care însoţeşte un substantiv şi arată în ce măsură obiectul denumit de acesta este cunoscut vorbitorilor, îndeplinind rolul de cuvânt ajutător pentru individualizarea obiectului denumit, marcarea cazului, asigurarea legăturii cu un determinant etc. Este socotit de unii lingvişti o „anexă” a substantivului sau un morfem al determinării, întrucât în multe situaţii el se ataşează direct substantivului (sau determinantului său).

Articolul flexionează după gen, număr şi caz, iar prin flexiunea sa, articolul rezolvă omonimiile dintre cazuri. De exemplu:

N.Ac.sg. *copil/u***l**	**un** *scaun*		
G.D. sg. *copil/u***lui**	**unui** *scaun*		
N.Ac.pl. *băieţi/***i**	*fete/***le**	**nişte** *caiete*	**nişte** *prietene*
G.D. pl. *băieţi/***lor**	*fete/***lor**	**unor** *caiete*	**unor** *prietene*

La substantivele invariabile flexiunea articulată reprezintă singura posibilitate de distingere a cazurilor şi a numărului. De exemplu:

N.Ac.sg. *pui/u***l**	**un** *pui*	*educatoare/***a**	**o** *educatoare*	*nume/***le**	**un** *nume*
G.D. sg. *pui/u***lui**	**unui** *pui*	*educatoare/***i**	**unei** *educatoare*	*nume/***lui**	**unui** *nume*
N.Ac.pl. *pui/***i**	**nişte** *pui*	*educatoare/***le**	**nişte** *educatoare*	*nume/***le**	**nişte** *nume*
G.D. pl. *pui/***lor**	**unor** *pui*	*educatoare/***lor**	**unor** *educatoare*	*nume/***lor**	**unor** *nume*

Articolul este partea de vorbire cu cel mai redus inventar de unităţi, dar este repartizat în câteva specii şi subspecii distincte: **articolul hotărât,** cu subspeciile **hotărât propriu-zis, posesiv** sau **genitival** şi **demonstrativ** sau **adjectival,** şi **articolul nehotărât.** În funcţie de poziţia faţă de elementul determinat, articolul poate fi **antepus** sau **proclitic** şi **postpus** sau **enclitic**.

Calificarea ca **hotărât** (sau **definit**) şi **nehotărât** (sau **nedefinit**) se referă la măsura în care obiectul denumit de substantiv este cunoscut sau mai puţin cunoscut de către vorbitor.

Articolul hotărât propriu-zis prezintă obiectul denumit ca fiind bine individualizat, cunoscut de vorbitor. Formele articolului hotărât propriu-zis sunt următoarele:

Singular

	masculin	**neutru**	**feminin**
N.Ac.	*-l, -le, -a*	*-l, -le*	*-a*
G.D.	*-lui, -(e)i, lui*	*-lui*	*-(e)i, lui*
V.	*-le*	*(-le)*	-

Plural

	masculin	**neutru**	**feminin**
N.Ac.	*-i*	*-le*	*-le*
G.D.	*-lor*	*-lor*	*-lor*
V.	*-lor*	*(-lor)*	*-lor*

Articolul hotărât enclitic se ataşează direct la substantiv (*fat***a**, *munte***lui**, *anotimpuri***le**), mai puţin unele sigle sau neologisme neadaptate, când articolul se separă prin cratimă: *VIP-u***l**, *re-u***l**, *feedback-u***l**.

Deoarece în vorbirea curentă articolul *-l* nu se mai pronunţă, rolul său a fost preluat de vocala precedentă (*u*): *om***u**, *le***u**, *socr***u**.

Articularea substantivului diferă în funcţie de caz, de rolul sintactic, de felul prepoziţiei care îl precedă sau de context.

Substantivul în genitiv şi dativ este întotdeauna articulat: *Casa* **vecinului**, *Dau* **mamei** *telefon*. Substantivul în nominativ şi acuzativ apare mai frecvent cu formă articulată, dar este posibilă şi forma nearticulată. Nominativul cu funcţie de subiect este articulat, cel cu funcţie de nume predicativ este în mod frecvent nearticulat: **Casa** *este curată; Maria a ajuns* **profesoară**. Acuzativul nearticulat apare mai ales la plural: *Vede* **copii** *fericiţi*, dar şi la singular: *Şi-a luat* **casă**.

Prepoziţiile, respectiv locuţiunile prepoziţionale, cu genitivul şi dativul impun articularea substantivului: **În dosul** *curţi***i**, **Graţie** *per-severenţe***i**; prepoziţiile cu acuzativul impun de obicei nearticularea: **la** *serviciu,* **în** *curte,* **pentru** *fată*. După prepoziţiile **a** şi **de** apar mai ales substantive nearticulate: *miroase* **a** *fân; apă* **de** *izvor*. Prepoziţia **cu** admite atât articularea: *vine* **cu** *trenul, lucrează* **cu** *ora*, cât şi nearticularea: *umblă* **cu** *grijă*. După prepoziţia compusă **de-a** substantivul apare întotdeauna articulat: *a se da* **de-a** *berbeleacul.*

Vecinătatea unor contexte impune uneori articularea, alteori nearticularea.

Numeralele cardinale şi ordinale şi unele adjective pronominale (*care, fiecare, oricare, ce, orice, cât, alt, acelaşi, atât, vreun*) sau invariabile (*asemenea, aşa, atare*) impun substantivului forma nedeterminată: **trei** *copii,* **al cincilea** *copil*; **fiecare** *om,* **asemenea** *faptă* etc.

Adjectivul nehotărât *tot* şi numeralele colective vechi (*amândoi, tustrei* – excepţie face *ambii*) impun forma articulată: **tot** *omul*, **amândoi** *copiii*.

Adjectivul posesiv şi cel de întărire impun forma determinată a substantivului: *familia* **mea, însuşi** *autorul/autorul* **însuşi**.

După adjectivele invariabile de genul (*coş)cogeamite, ditamai,* substantivul care urmează este articulat: **(coş)cogeamite** *băiatul.*

Construcţia cu adjectivul *întreg* permite articularea fie a substantivului, fie a adjectivului numai la N.Ac.: **întreg** *stadionul/***întregul** *stadion*, pentru că la G.D. este corectă numai formularea **întregului** *stadion,* nu şi **întreg** *stadionului.*

Articularea este specifică numai substantivului şi de aceea aplicarea sa la alte părţi de vorbire duce la substantivizarea acestora: *tânărul, binele, dedesubtul, cinciul, eul, oful*. Adjectivul antepus preia formal articolul substantivului. În exemplul: *Am văzut* **celebrul** *muzeu*, individualizarea se raportează la substantiv, nu la adjectiv.

Articolul hotărât proclitic *(lui)* nu are funcţie individualizatoare, el este doar morfem de G.D. pentru substantivele masculine, nume de persoane, şi, uneori, şi pentru cele feminine: *lui tata, lui Vasile, lui Mimi.* Poate fi folosit pentru distingerea unor substantive comune şi proprii omonime: *casa* **ciobanului***, casa lui* **Ciobanu**.

Articolul posesiv (sau **genitival)** intră în structura pronumelor posesive (**al** *meu/ său*) şi a numeralului ordinal, fiind un formant al acestuia (**a** *doua,* **al** *cincilea)* şi este element de legătură al adjectivelor posesive sau al genitivului substantivelor (sau al pronumelor) cu substantivul sau cu adjectivul determinat: *stiloul acesta este* **al** *său, certificatul de naştere* **al** *copilului*. Are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	masculin/neutru	**feminin**	**masculin**	**feminin/neutru**
N.Ac.	*al*	*a*	*ai*	*ale*
G.D.	-	-	*alor*	*alor*

Forma de G.D. plural *alor* este folosită doar în combinaţie cu un pronume posesiv: *Grija alor noştri, Le-am telefonat alor mei.*

Acordul în gen şi număr se face cu substantivul regent, nu cu cel în genitiv: *Meritele sunt ale copilului, Darul este al fetelor.* Când însoţeşte un substantiv *(al prietenului)*, un pronume, cu excepţia celui posesiv (*al acelora*), un numeral, cu excepţia celui ordinal (*al ambilor*), cere cazul genitiv. Pe lângă un numeral ordinal (*al doilea*) şi un pronume posesiv *(a noastră, al său)* este doar morfem al acestor părţi de vorbire şi nu cere genitivul.

Articolul demonstrativ (sau **adjectival**) are rolul de a lega un substantiv comun articulat cu articol hotărât enclitic sau un nume propriu de determinantul său (*copilul* **cel** *bun, Ecaterina* **cea** *Mare*),

participă la formarea superlativului relativ, ca formant al acestuia (**cei** *mai buni*), şi substantivizează un adjectiv, un numeral sau construcţii prepoziţionale (**cei** *aleşi*, **cele** *două,* **cei** *din urmă*). Are următoarele forme:

	Singular		Plural	
	masculin/neutru	**feminin**	**masculin**	**feminin/neutru**
N.Ac.	*cel*	*cea*	*cei*	*cele*
G.D.	*celui*	*celei*	*celor*	

Se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat sau înlocuit: **fratele cel** *mare,* **fratelui celui** *mare,* **fraţilor celor** *mari,* **fata cea** *curajoasă,* **fetei celei** *curajoase,* **fetelor celor** *curajoase.* Limba română vorbită are tendinţa de a suprima flexiunea cazuală a articolului. Astfel, în locul construcţiei corecte **băiatului celui** *cuminte* apare adesea **băiatului cel** *cuminte.*

Articolul demonstrativ apare o singură dată atunci când se coordonează mai multe adjective: *fratele cel mare şi bun* ori două sau mai multe superlative relative: *cel mai instructiv şi interesant curs.*

Articolul nehotărât este întotdeauna proclitic, având rolul numai de a prezenta obiectul desemnat de substantiv, fără însă a-l identifica (**un** *copil,* **o** *casă,* **nişte** *copii/case*). Are următoarele forme:

	Singular		Plural
	masculin/neutru	**feminin**	**masculin, feminin, neutru**
N.Ac.	*un*	*o*	*nişte*
G.D.	*unui*	*unei*	*unor*

Forma de nominativ-acuzativ singular **un, o** este omonimă atât cu numeralul cardinal (care intră în opoziţie cu alt numeral: **un** *pom* – **doi** *pomi*, **o** *soră* – **două** *surori*), cât şi cu adjectivul nehotărât (care se corelează cu adjectivul nehotărât **alt(ă)**: **un** *frate e doctor,* **altul** *avocat; eu aleg* **o** *variantă, tu* **altă** *variantă*).

Articolul nehotărât, ca şi cel hotărât, este specific substantivului. Folosit pe lângă alte părţi de vorbire, acestea devin substantive: *un amărât, un şapte, un bine, un ce, un nimic, un oarecare, un of, nişte deştepţi.* Când însoţeşte un substantiv nume predicativ, îi conferă acestuia valoare adjectivală: *E un as (cel mai as)*.

Adjectivul

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care exprimă o însuşire calitativă sau cantitativă a unui obiect. El este subordonat substantivului (sau unui substitut al lui) cu care se acordă în gen, număr şi caz.

Categoriile gramaticale care asigură flexiunea adjectivului sunt genul, numărul, cazul şi comparația (exprimată prin mijloace analitice).

La adjectiv, genul reprezintă un criteriu de flexiune, spre deosebire de substantiv, unde acesta este fix. Prin urmare, adjectivul *bun* devine la feminin *bună*, pe când *student, studentă* sunt două substantive distincte.

Adjectivul poate fi (doar formal) articulat enclitic când este antepus substantivului, articolul fiind de fapt al substantivului: *frumoasa fată, întregul univers.*

Forma-tip a adjectivului este cea de masculin-neutru singular nearticulat.

Clasificarea adjectivelor

În funcție de **conținutul** exprimat, adjectivele sunt **calificative** (**propriu-zise** sau **descriptive**): *bun, frumos, alb, tineresc* şi **determinative** (de fapt pronume, numerale, verbe cu valoare adjectivală: *acel* om, casa *mea, orice* lucru, *însăşi* mama, *nici un* pom, *două* tablouri, rană *sângerândă*, bilete *vândute*).

După **formă**, adjectivele calificative se clasifică în **simple**: *bun, cinstit, mic, alb, vioi* etc., **compuse** prin contopire sau sudare: *atotputernic, binevoitor, cumsecade*, *răuvoitor* şi prin alăturarea elementelor componente: *roşu-aprins, verde-brotăcel, gol-goluț, nou-născut, sus-menționat, cultural-artistic, ştiințifico-fantastic* etc. şi **locuțiuni adjectivale**. Locuțiunile adjectivale sunt grupuri de cuvinte cu înțeles unic, care echivalează cu un adjectiv. Cel mai adesea în structura lor intră o **prepoziție** şi un **substantiv**: *cu judecată, de ispravă, din topor, fără cap* etc. Sunt locuțiuni care au în structura lor un **pronume**: *de nimic, câte şi mai câte, tot unul şi unul*.

Locuțiunile adjectivale nu conțin, de regulă, în structura lor un adjectiv. Din acest motiv, ele sunt invariabile, nu se acordă în gen, număr şi caz cu determinatul, iar din punct de vedere sintactic au valoarea unui atribut substantival prepozițional sau pronominal, nu adjectival: privelişte *de vis*, oameni *de nimic*. Unele locuțiuni adjectivale pot avea grade de comparație: un om *de treabă,* un om

foarte de treabă, iar altele pot avea ele însele sensuri de superlativ: *de excepție, de milioane, de mai mare dragul*.

După **flexiunea** completă a adjectivelor calificative, acestea se grupează în **adjective variabile** şi **adjective invariabile**.

Adjectivele variabile se pot grupa după numărul de forme flexionare în adjective cu **patru forme**, acestea constituind majoritatea adjectivelor: *curat-curată-curați-curate, aspru-aspră-aspri-aspre, ambiguu-ambiguă-ambigui-ambigue, mititel-mititea-mititei-mititele;* **cu trei forme**: *nou-nouă-noi, drag-dragă-dragi, argintiu-argintie-argintii, prietenesc-prietenească-prieteneşti;* **cu două forme**: *mare-mari, dulce-dulci, dibaci-dibace, stângaci-stângace, tenace-tenaci, rapace-rapaci.*

Adjective invariabile, cu o formă unică pentru singular şi plural, indiferent de gen, număr şi caz. Sunt mult mai puține decât cele variabile şi pot fi cuvinte vechi: *atare, ferice, gata, doldora, otova*, dar sunt mai ales neologisme: *bej, kaki, lila, roz, bleumarin, forte, pane, şic, ad-hoc, atroce, eficace, feroce, motrice, propice*.

Adjectivele capătă forme de gen, număr şi caz prin acord cu substantivul.

Oferim câteva modele de declinare a adjectivelor variabile nearticulate.

Adjective cu patru forme

	m.n.sg.	**f.sg.**	**m.pl.**	**f.n.pl.**
N.Ac.	*bun; acru, rău*	*bună, acră, rea*	*buni, acri, răi*	*bune, acre, rele*
G.D.	*bun, acru, rău*	*bune, acre, rele*	*buni, acri, răi*	*bune, acre, rele*

Adjective cu trei forme

	m.n.sg.	**f.sg.**	**m.pl.**	**f.n.pl.**
N.Ac.	*drag, roditor*	*dragă, roditoare*	*dragi, roditori*	*dragi, roditoare*
G.D.	*drag, roditor*	*dragi, roditoare*	*dragi, roditori*	*dragi, roditoare*

Adjective cu două forme

	m.n.sg.	**f.sg.**	**m.pl.**	**f.n.pl.**
N.Ac.	*tare, dibaci*	*tare, dibace*	*tari, dibaci*	*tari, dibace*
G.D.	*tare, dibaci*	*tare, dibace*	*tari, dibaci*	*tari, dibace*

Nu toate adjectivele au forme de vocativ. Dintre cele care au vocativ, unele, masculine, se termină în **-e**: *iubite prieten!, tinere domn!*; altele, feminine, se termină la vocativ în **-ă**: *dragă mamă!, scumpă fată!* În limba literară sunt preferate însă formele de vocativ identice cu nominativul: *prieten scump!, dragul meu prieten!*

Un grup de adjective, uneori cu statut controversat în ce priveşte încadrarea la această parte de vorbire, are cinci forme în total: *mult (mult, multă, mulţi, multe, multor), puţin, tot*, precum şi *anumit, diferit;* când sunt antepuse, acestea au la G.D. plural, o flexiune dublă: sintetică: (*atragerea multor clienţi)* şi analitică (cu prepoziţiile **a** şi **la**: *angajarea a mulţi tineri, a comunicat la mulţi prieteni*). Combinarea celor două tipuri duce la forme incorecte de tipul *opiniile a multor oameni.*

Gradele de comparaţie

Comparaţia este categoria morfologică specifică adjectivului (şi adverbului) şi exprimă raporturi cantitative sau calitative între obiecte sau procese care au o însuşire comună. Sunt trei grade de comparaţie: **pozitiv**, **comparativ** şi **superlativ**.

Gradul pozitiv reprezintă nivelul de referinţă, baza la care se raportează gradele de comparaţie propriu-zise, fără stabilirea vreunui raport de comparaţie: *apă rece, munte înalt.*

Gradul comparativ, exprimat analitic cu ajutorul unor adverbe sau locuţiuni adverbiale, devenite morfeme ale gradelor de comparaţie, are trei forme: **comparativul de egalitate, de superioritate, de inferioritate.**

Comparativul de egalitate se formează cu morfemele *la fel de, tot aşa de, tot atât de, deopotrivă de* aşezate în faţa adjectivului la gradul pozitiv, iar termenul al doilea al comparaţiei este introdus prin *ca (şi), cât (şi), la fel ca (şi), întocmai ca (şi)*: Fiica este *la fel de frumoasă ca şi* mama.

Comparativul de superioritate foloseşte ca morfeme pentru termenii de comparaţie adverbele de mod **mai, decât, ca** (ultimele două funcţionând ca prepoziţii): El este *mai bun decât/ca* ea.

Comparativul de inferioritate foloseşte morfemul *mai puţin* + adjectivul cu forma gradului pozitiv şi adverbele (cu funcţie de prepoziţie) *decât, ca*: El este *mai puţin rezistent decât/ca* ea.

Gradul superlativ exprimă o însuşire aflată la un grad extrem şi este de două feluri: **superlativ relativ** şi **superlativ absolut**, fiecare dintre acestea putând fi **de superioritate** şi **de inferioritate**.

Superlativul relativ se formează de la comparativul de inegalitate, precedat de articolul demonstrativ (**cel, cea, cei, cele**) acordat în gen, număr şi caz cu substantivul determinat. Termenul al doilea al

comparației, când există, foloseşte prepozițiile **din** + singularul, **dintre** + pluralul, **de** + un adverb. De exemplu: El este *cel mai bun din* sat; El este *cel mai bun dintre* toți; El este *cel mai bun de* aici (superlativ de superioritate) şi El este *cel mai puțin favorizat* din clasă; El este *cel mai puțin favorizat dintre* toți; El este *cel mai puțin favorizat de* acolo (superlativ de inferioritate).

Superlativul absolut se exprimă cu ajutorul adverbului gramaticalizat (devenit morfem) **foarte** pentru superlativul de superioritate şi **foarte puțin** pentru superlativul de inferioritate. În afară de această formă literară gramaticalizată, se mai utilizează adverbul popular şi familiar **tare/tare puțin**, adverbele cu sens intensiv **colosal, extraordinar, fantastic, formidabil, groaznic, grozav, nemaipomenit, nespus, prea, teribil, uimitor, uluitor** (majoritatea urmate de prepoziția **de**) şi unele locuțiuni adverbiale populare: **peste măsură, din cale-afară, (de) mai mare dragul, de mama focului, mai mare ruşinea, nevoie mare** etc.

În anumite expresii populare apar unele substantive adverbializate cu sens superlativ: *înghețat **tun**, gol **puşcă**, plin **ochi**, singur **cuc**, supărat **foc**.*

Superlativul mai poate fi redat şi prin alte mijloace, cum ar fi: lungirea vocalelor sau a consoanelor: *greeu, maare, acruu; rrău, gallben;* repetarea adjectivului: *frumos, frumos; slab, slab; vechi, vechi*; repetarea substantivului, în cazul genitiv: *minunea minunilor, voinicul voinicilor* sau diverse construcții exclamative echivalente semantic cu superlativul: *Aşa frumoasă s-a făcut! Ce băiat deştept! Bună treabă!* De asemenea, superlativul absolut mai poate fi exprimat cu ajutorul unor prefixe neologice: *arhi-, extra-, hiper-, super-, ultra- (arhiplin, extrafin, hipersensibil, superdotat, ultraregalist)* sau a sufixului neologic *-isim* (*rarisim)*. Mai trebuie adăugate la acestea şi unele prefixe vechi: *prea-, răs-, stră- (preacurată, răstălmăcit, străbun)*.

Sunt şi adjective care nu au categoria comparației: adjective cu sens absolut, care nu poate fi comparat: *absolut, bărbătesc, complet, definitiv, desăvârşit, egal, etern, final, general, infinit, inițial, mort, oral, perfect, pozitiv, pulmonar, strămoşesc, unic, veşnic, viu* etc.; adjective cu formă de pozitiv, dar al căror sens indică gradul absolut al însuşirii: *colosal, excelent, extraordinar, genial, splendid, superb,*

teribil, uriaş, veşnic; adjective care sunt la origine (în latină) comparative sau superlative: *anterior, posterior, ulterior, exterior, interior, inferior, superior, major, minor; optim, maxim, minim, proxim, suprem, infim, extrem, ultim.*

Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului se realizează prin: substantivarea adjectivului cu ajutorul articolului hotărât propriu-zis enclitic (*Leneşul* mai mult aleargă), a articolului nehotărât (*Un necunoscut* s-a apropiat de el), al articolului demonstrativ (*Cel înțelept* ascultă), prin adverbializarea adjectivului pe lângă un verb: cântă *frumos;* doarme *liniştit*. Singurul adjectiv cu formă distinctă de cea a adverbului este adjectivul *bun,* spre deosebire de adverbul *bine,* iar adjectivul *singur* nu poate deveni adverb (el stă *singur*, ea stă *singură*), prin urmare, funcția lui sintactică va fi întotdeauna de element predicativ suplimentar.

Funcțiile sintactice ale adjectivului

Adjectivul îndeplineşte următoarele funcțiuni sintactice:

– **atribut adjectival** (inclusiv la vocativ)**:** Cad frunzele *ruginii;* Te aştept, *dragă* mamă.

– **nume predicativ:** El este *deosebit*.

– **element predicativ suplimentar:** Ea vine *singură*.

– **complement indirect:** *Din încrezător* a devenit pesimist.

– **complement circumstanțial:**

• **de mod comparativ:** E mai mult isteață *decât deşteaptă.*

• **de timp:** *De mică* citea mult.

• **de cauză:** Plângea *de necaz*.

• **de relație:** *De bun*, e bun, dar degeaba.

Numeralul

Numeralul este partea de vorbire flexibilă (cu cea mai redusă flexiune, multe numerale fiind invariabile), care exprimă: un număr (*doi, patru, zece*), determinarea numerică a obiectelor (*trei case, cinci copaci*), ordinea obiectelor prin numărare (*al doilea an, a patra grupă*).

Numeralul este o parte de vorbire eterogenă atât în privința diferitelor categorii de componente, cât şi în ce priveşte comportamentul morfologic şi sintactic; el este omogen numai din perspectivă semantică, exprimând un număr definit (nuanțat în direcția cantității sau a ordinii).

Numeralele se clasifică după **structură** şi **relația numerică** exprimată.

După **structură**, numeralele sunt **simple** (*unu, doi, opt)*, **compuse** (*unsprezece, douăzeci, treizeci şi trei*) şi **derivate** (*doime, sutime, înzecit, înmiit*).

În funcție de **relația numerică** exprimată, numeralele sunt **cardinale**, cu subspeciile: cardinale propriu-zise, colective, fracționare, distributive, adverbiale, multiplicative, şi **ordinale**.

Numeralul cardinal propriu-zis exprimă ideea de număr în mod direct şi fără alte condiționări, încadrându-se în contextul *câți, câte* (urmate, după caz, de numele obiectului determinat numeric): *Câți* sunt prezenți? *Cinci* (studenți). Când sunt articulate hotărât sau nehotărât, numeralele devin substantive: *doiul – un doi, opturile – nişte opturi*.

După **structură**, numeralele cardinale propriu-zise sunt **simple**: *unu, doi...zece, sută, mie, milion, miliard* şi **compuse**, grupate după mai multe tipare:

– numerale de la *unsprezece* la *nouăsprezece* (când numeralul *zece* este legat de alt numeral prin prepoziția *spre*);

– numeralele pentru zeci, sute, mii, milioane etc.: *douăzeci, cinci sute, trei mii*;

– numerale pentru zeci + unități legate prin conjuncția *şi: treizeci şi opt*;

– numerale savante (puțin folosite): *bilion, trilion, catralion, cvintilion*.

Numeralul *un(unu)/o (una)* are flexiunea cea mai bogată, prezentând forme diferite pentru valoarea adjectivală, atunci când însoțeşte un substantiv cu care se acordă (*un* pom, *o* casă); când apare singur are valoare substantivală sau pronominală (articulat). Cu valoare de numeral, *unu* se scrie întotdeauna nearticulat: *unu din doi, unu la*

cinci, o mie unu, ora unu. În mod tradițional însă, acesta se articulează în componența unor locuțiuni adverbiale (*până la unul*) sau adjectivale (*tot unul şi unul, de unul singur*).

Numeralul cardinal, spre deosebire de formele sale omonime – articolul nehotărât sau adjectivul pronominal nehotărât –, are numai formă de singular.

Cu valoare de **adjectiv** are următoarele forme:

masc./neutru sg.	**fem. sg.**
N.Ac. *un* elev	N.Ac. *o* elevă
G.D. *unui* elev	G.D. *unei* eleve

Cu valoare de **substantiv**

masc./neutru sg.	**fem. sg.**
N.Ac. *unu(l)*	N.Ac. *una*
G.D. *unuia*	G.D. *uneia*

Numeralul *doi* (masc.)/*două* (fem., neutru) are forme diferite după gen. Cazul este exprimat analitic (cu ajutorul prepozițiilor folosite în fața formelor de acuzativ): prepoziția **a** pentru genitiv (*Mamă a doi băieți/a două fete*) şi prepoziția **la** pentru dativ (*Am sunat la doi cunoscuți/la două cunoscute*).

Forma sintetică de G.D. *duor* nu este literară. Cu valoarea lui *doi* se folosesc uneori substantivele *cuplu, pereche*.

Numeralele simple cu flexiune de substantiv: *zece, sută, mie* (fem.), *milion, trilion, miliard* (neutre) flexionează după gen, număr, caz, articulare (*zecile, sutelor/ unor sute, milionului, miliardelor*).

Numeralul *zero* este un numeral cardinal negativ cu flexiune de substantiv neutru cu pluralul în -*uri (trei zerouri)*. Când are valoare de numeral are numai formă de singular, chiar dacă după el urmează un substantiv la plural (*zero puncte*).

Numeralele cardinale compuse pun adesea probleme de formă: cele de la 11 la 19 trebuie să păstreze nealterată structura unitate + prepoziția *spre* + *zece*, exceptând formele (corecte) *paisprezece* (nu *patrusprezece*) şi *şaisprezece* (nu *şasesprezece*).

Numeralul corespunzător lui 12 are forme deosebite după gen: *doisprezece* pentru masculin şi *douăsprezece* pentru feminin şi neutru. Prin urmare, sunt corecte formele *douăsprezece mii/milioane, ora douăsprezece, douăsprezece ianuarie*. Cu valoarea lui 12 este folosit substantivul *duzină*, mai ales în limbajul comercial.

Numeralele de la 20 la 90 au structura unitate + zeci: *treizeci, nouăzeci*, unde *zece* este tratat ca substantiv feminin precedat de celelalte numerale cardinale. Face excepție numeralul *şaizeci* (nu *şasezeci*).

Numeralele *cincizeci* şi *optzeci* prezintă variantele *cinzeci*, respectiv *obzeci*, admise doar în pronunțare. Toate se scriu împreună, fără cratimă.

Numeralele compuse corespunzătoare lui 21-99 au structura: unitate + zeci + conjuncția *şi* + unitate, scrise în trei cuvinte, cu blanc, fără cratimă (*nouăzeci şi nouă*). Sunt incorecte variantele de tipul: *douăşunu/douăzeşunu, treijdoi/treizejdoi* etc.

De la 20 în sus numeralele se leagă prin prepoziția *de* de substantivul nearticulat pe care îl determină atât în forma scrisă, cât şi în exprimarea orală, chiar şi atunci când numeraul este redat prin cifre: *douăzeci şi două/22 de zile; patruzeci şi opt/48 de ore, două sute cincizeci/250 de lei* etc.

Scrierea fără prepoziția *de* este admisă numai în cazul în care substantivul apare abreviat în scris: *20 m, 34 kg, 120 p.* La numeralele mai mici de 20 (2-19) prepoziția *de* este doar tolerată atunci când substantivul însoțit denumeşte o cifră, o notă muzicală, o literă: *patru (de) 10, doi (de) fa, trei (de) i.*

Pentru exprimarea cazurilor G. şi D., în afară de câteva numerale care au forme cazuale exprimate sintactic (*unu, zece, sută, mie, milion, bilion, miliard),* celelalte numerale le exprimă analitic (cu ajutorul prepozițiilor): prepoziția **a** pentru genitiv: *observatori a opt țări; tată a doi copii* şi prepoziția **la** pentru cazul dativ: *Am făcut daruri la zece copii.*

Când sunt însoțite de articolul demonstrativ *cei, cele,* aceste numerale flexionează cazual prin articol: *Performanțele celor trei sportivi.*

Numeralul colectiv exprimă o grupare determinată de obiecte, iar specificul său este ideea de însoțire: *amândoi/ amândouă* (numeral vechi, moştenit din latină), *ambii/ambele* (neologic), *toți/toate trei, toți/toate patru, toți/toate cinci* alături de formele *tustrei/câteşitrei/ câteşitrele, tuspatru/câteşipatru, tuscinci/câteşicinci* etc.

Amândoi/amândouă are forme distincte de gen numai la nominativ şi acuzativ. La genitiv-dativ formele *amânduror/amândurora* nu sunt distincte după gen, ci după comportamentul sintactic şi după topică: *amânduror*, fără particulă deictică, când precedă substantivul (*Mama amânduror băieților/fetelor; Le-am spus amânduror colegilor/ colegelor)* şi *amândurora,* cu particulă deictică, când urmează substantivului (*Le-am propus părinților amândurora, Le-am spus amândurora ce era de spus*).

Ca adjectiv, fie antepus, fie postpus substantivului, presupune articularea hotărâtă a acestuia: *amândoi copiii/amândouă fetele; copiii amândoi/fetele amândouă*.

Ambii/ambele, sinonimul neologic pentru *amândoi/amândouă,* are la G.D. formele *ambilor/ambelor,* dar poate fi folosit şi în construcții analitice cu prepoziția **la** pentru dativ: *la ambii/la ambele.* Este întotdeauna antepus şi, deoarece dă impresia de articulare, substantivul care îi urmează nu este articulat: *ambii elevi/ambele eleve*.

Pentru numeralele mici (până la 10) se foloseşte – cu precădere în vorbirea populară – o locuțiune formată din *toți/toate (tus-*) sau *câteşi-* + numeralul cardinal cu valoare de numeral colectiv compus: *toți/toate patru* alături de *tuspatru/câteşipatru* (*prietenii/prietenele*).

Reproducând modelul lui *amândoi*, în limba vorbită se folosesc şi numeralele colective *amântrei, amânpatru, amâncinci,* elementul *amân-* provenind din lat. *ambo.*

De subliniat faptul că *duo, duet, trio, terță, terțină, tripletă, troică, treime, duzină, chenzină*, în pofida sensului pe care îl au (redau o cifră exactă), sunt, din punct de vedere morfologic, substantive.

Numeralul fracționar (partitiv) este numeralul care denumeşte o parte, o fracțiune dintr-un întreg sau dintr-un grup de obiecte. Reprezintă nişte derivate substantivale formate de la numeralul cardinal propriu-zis + sufixul -*ime*: *doime, treime, sutime* etc., având gen, număr, caz, articulare. Este un numeral livresc, folosindu-se cu precădere în aspectele specializate ale limbii (muzică, sport, matematică): *doimi, pătrimi, optimi, şaisprezecimi* etc.

Numeralul fracționar se leagă de determinant prin prepozițiile *de, din*: *optime de secundă, o pătrime din suprafață.*

În limbajul matematic numeralele cardinale sunt legate prin prepozițiile *pe* sau *supra*: *doi pe trei, patru supra doi*. Popular, sunt folosite şi construcțiile: *pe din două, pe din trei*.

În limbajul administrativ este folosită formula numeral cardinal + expresia *la sută, la mie: şapte la sută/mie*. Cu valoarea lui *la sută, sutime* se poate folosi substantivul neutru *procent*, iar cu valoarea lui *la mie, miime* se foloseşte substantivul feminin *promilă(e)*. De multe ori apar construcții pleonastice de tipul *un procent de doi la sută*.

În limba comună substantivele *jumătate* şi *sfert*, iar în limba populară substantivul *litră,* au sensul numeralelor fracționare *doime, pătrime*. Acestea pot intra în structura unor locuțiuni adjectivale (cu sens superlativ): *un om şi jumătate* sau adverbiale: *pe sfert, pe jumătate (a câştigat doar pe sfert/jumătate din sumă)*.

Numeralul distributiv exprimă repartizarea şi gruparea obiectelor în grupuri egale, unitare numeric. Are structura unei locuțiuni formate întotdeauna din adverbul *câte* şi numeralul cardinal propriu-zis (uneori

repetat): *câte unu(a)/unu(a) câte unu(a), câte doi/doi câte doi* etc. Valoarea numeralului distributiv poate fi adjectivală sau substantivală şi are flexiunea numeralului cardinal propriu-zis.

Numeralul adverbial (de repetare) arată de câte ori se repetă o acţiune sau în ce proporţie se află o calitate/cantitate la diferite obiecte sau la acelaşi obiect în ipostaze diferite. Determină un verb, adjectiv sau adverb, iar structura sa cuprinde prepoziţia *de* (după care pot urma adverbe ca *aproximativ, circa, vreo* sau prepoziţia *peste*) + numeralul cardinal propriu-zis + substantivul *ori* (pluralul substantivului *oară*): *de (vreo) două ori, de (aproximativ) trei ori* etc.

Numeralul corespunzător lui 1 este *o dată* „o singură dată”, omofon cu *odată* „odinioară” şi omonim cu formaţiile bazate pe *o dată* (scris separat): *o dată cu/ce, o dată în plus, o dată pentru totdeauna, dintr-o dată.*

Pot fi constituite formaţii mixte de numerale distributive: *câte o dată* (care s-a sudat în forma adverbului nehotărât *câteodată*), *de câte două ori* etc.

Neologismul internaţional *bis*, folosit după un numeral cardinal propriu-zis (număr al unei pagini, al unei case: *9 bis*), are valoare adjectivală; atunci când indică repetarea unui pasaj (muzical, literar) are valoare adverbială, cu semnificaţia „încă o dată”. De aici şi verbul derivat *a bisa.*

Numeralul multiplicativ arată proporţia în care creşte o cantitate numerică sau o calitate. Este un derivat parasintetic, format de la numeralul cardinal propriu-zis simplu (2-8, 10, 100, 1000) cu prefixul *în-(îm-)* şi sufixul participial *-it*: *îndoit, întreit, împătrit, înzecit, însutit, înmiit*. Numerale multiplicative neologice sinonime sunt: *dublu, triplu*, iar în limbajul ştiinţific *cvadruplu, cvintuplu, sextuplu*.

Numeralul multiplicativ seamănă ca formă cu adjectivele participiale şi se comportă ca acestea, acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul determinat: *câştig înzecit – câştiguri înzecite*. Când determină un verb, acesta devine adverb: *a câştigat îndoit*; cu această valoare este sinonim cu numeralul adverbial corespondent: *de două ori.*

Numeralul *dublu* s-a substantivizat în terminologia sportivă în sintagme precum *dublu mixt, dublu fete/băieţi*.

Numeralul ordinal arată ordinea obiectelor sau a acţiunilor într-o serie numerică. Se încadrează în contextul *al câtelea, a câta*, iar formanţii săi sunt *al...lea* (masculin), *a...a* (feminin): *al doilea, al optulea; a doua, a opta*.

După cum se referă la obiecte sau la acțiuni, se împart în: **numerale ordinale propriu-zise** şi **numerale ordinale adverbiale (de repetare**).

Numeralul ordinal propriu-zis indică poziția ocupată de un obiect într-o serie ordonată în spațiu, timp sau într-o ierarhie. Au valoare adjectivală, adverbială sau substantivală. Structura tipică a numeralului ordinal este: articolul posesiv *al/a* + numeral cardinal propriu-zis + articolul enclitic *-le* + particula deictică *-a: al cincilea/ a cincea, al treizeci şi unulea/a treizeci şi una, al o sutălea/a (o) suta, al o mielea/ a (o) mia, al (un) milionulea/a milioana, al (un) miliardulea/a miliarda*. Fac excepție: *întâi(ul), (cel) dintâi, primul* (toate corespunzând lui 1), *secund, terț* (ca sinonime pentru *al doilea, al treilea*).

Întâi nearticulat este invariabil în postpunere, folosit cu valoare adjectivală: *rândul întâi, banca întâi*, dar este variabil şi articulat în antepunere: *întâiul concurent, întâia concurentă*.

Numeralele ordinale se declină numai articulate: cele sintetice cu articolul hotărât enclitic, cele analitice cu articolul demonstrativ *cel*. Formele lor flexionare sunt următoarele:

	Singular		**Plural**	
	m. şi **n.**	**f.**	**m.**	**f.** şi **n.**
N.Ac.	*întâiul*	*întâia*	*întâii*	*întâile*
G.D.	*întâiului*	*întâii*	*întâilor*	*întâilor*

	Singular		**Plural**	
	m. şi **n.**	**f.**	**m.**	**f.** şi **n.**
N.Ac.	*cel de(-)al doilea*	*cea de(-)a doua*	*cei de(-)al doilea*	*cele de(-)al doilea*
G.D.	*celui de(-)al doilea*	*celei de(-)a doua*	*celor de(-)al doilea*	*celor de(-)al doilea*

Numeralul ordinal adverbial (de repetare) arată a câta oară se realizează o acțiune sau gradul de superioritate (sau de inferioritate) al unei însuşiri. Sunt specialişti care nu-l recunosc ca specie distinctă a numeralului ordinal propriu-zis, de la care se şi formează, de fapt, ca o locuțiune, prin ataşarea la sfârşit a substantivului *oară* (uneori *dată* sau *rând*): *întâia (prima) oară/dată, în primul rând; a doua oară/dată, în al doilea rând*. Pentru primele trei numerale există şi dublete neologice, cu caracter livresc *primo, secundo, terțio.*

Din limbajul matematic a pătruns în limbajul familiar pronumeralul *n*, folosit ca numeral ordinal adverbial la feminin: *(pentru) a* n-*a oară*.

Numeralele ordinale pot fi redate în scris prin litere sau cifre, iar pentru numerele mai mici este specifică acestui numeral notarea cu cifre romane însoțite de formanții *al, a* (antepuşi) şi *-lea, -a* (postpuşi). În ultimul timp există tendința înlocuirii cifrelor romane cu cifre arabe, precum şi a înlocuirii numeralelor ordinale cu cele cardinale, care asigură o exprimare mai rapidă şi economie de spațiu: *secolul 21, capitolul 3* în loc de *secolul al XXI-lea, capitolul al III-lea*.

Funcțiile sintactice ale numeralului

***Nominativ*: subiect:** *Doi* aleargă. *Al treilea* priveşte. *Amândoi* sunt mulțumiți; **nume predicativ:** Prietenii mei sunt *doi/amândoi.* El a rămas *al cincilea*; **element predicativ suplimentar:** Au plecat *amândoi.* Ea s-a întors *a doua*; **atribut apozițional:** Exemplele date, *zece,* sunt suficiente.

***Genitiv fără prepoziție*: atribut apozițional:** Sfatul lor, *al celor doi*, a fost bun; **atribut substantival:** Casa *amândurora* este pe plajă; **nume predicativ**: Bunurile sunt ale *amândurora*.

***Genitiv cu prepoziție*: atribut substantival:** Colaborarea *cu ambii* a fost bună; **nume predicativ:** Suntem *împotriva celor doi*; **complement circumstanțial:** Au venit înaintea *celor trei*; **complement indirect:** S-au unit *împotriva primului.*

***Dativ fără prepoziție*: complement indirect:** O să le arăt *amândurora* tabloul; **atribut apozițional:** Anei, *primei* candidate, i s-au dat explicații.

***Dativ cu prepoziție:* atribut substantival:** Succese datorate *celor doi* învățători; **complement circumstanțial:** A întârziat din cauza *celor doi.*

***Acuzativ fără prepoziție:* complement direct:** Am cules *trei;* Aleg *două;* **element predicativ suplimentar:** Îl socotim *primul.*

***Acuzativ cu prepoziție:* nume predicativ:** Toți sunt *de zece;* **atribut substantival prepozițional:** Vorbeşte despre colaborarea *cu trei* dintre ele; **atribut apozițional:** Pe Maria şi pe Ana, *pe ambele*, le-am întâlnit; **complement direct:** Îi aplaudăm pe *cei trei;* **complement indirect:** Se teme *de al treilea;* **complement circumstanțial:** *Chiar zece* şi tot nu-i ajung.

***Vocativ:* fără funcție sintactică:** – Hei, *cei doi,* de acolo!; **atribut:** – Voi, *amândoi,* veniți aici!

Pronumele

Pronumele este partea de vorbire flexibilă care se declină şi ține locul unui substantiv, preluând unele caracteristici gramaticale ale acestuia. Este o parte de vorbire cu sens foarte abstract, reprezintă indicatorul unui obiect sau al unei persoane şi poate substitui orice substantiv, deoarece apare în aceleaşi contexte cu acesta.

Majoritatea pronumelor flexionează după gen, număr şi caz, iar pronumele personale, reflexive, de întărire şi cele posesive au şi categoria persoanei.

Flexiunea pronumelui este foarte neomogenă, cu multe forme neregulate, supletive, accentuate şi neaccentuate, cu diferențe între forma pronumelui şi cea a adjectivului corespunzător. Toate pronumele fac parte din vocabularul fundamental al limbii, provin din latină sau sunt formate în limba română din cuvinte latineşti.

Exceptând pronumele personale şi cele reflexive, celelalte specii de pronume pot deveni adjective pronominale pe lângă un substantiv sau alt pronume cu care se acordă în gen, număr şi caz, uneori cu modificări de formă. De exemplu *altul* – pronume nehotărât, *alt* – adjectiv pronominal nehotărât; *nici una* – pronume negativ, *nici o,* adjectiv pronominal negativ.

În limba română există următoarele feluri de pronume: **personal, de politețe, reflexiv, de întărire, posesiv, demonstrativ, interogativ, relativ, nehotărât, negativ.**

Pronumele personal propriu-zis desemnează diferite persoane în funcție de autorul unui enunț: persoana I sg. (*eu*) arată persoana care vorbeşte (locutorul), iar la plural (*noi*) un grup care include şi locutorul; persoana a II-a sg. (*tu*) arată persoana căreia i se adresează vorbitorul (interlocutorul), iar la plural (*voi*) un grup care-l cuprinde şi pe interlocutor; persoana a III-a sg. (*el/dânsul/însul, ea/(dânsa/însa*), plural (*ei/dânşii/înşii, ele/dânsele/însele*) arată persoanele sau obiectele despre care se vorbeşte, când acestea sunt altele decât interlocutorii. Doar pronumele de persoana I şi a II-a se referă strict la persoane, cele de persoana a III-a se referă atât la persoane, cât şi la obiecte.

Flexiunea pronumelor personale propriu-zise este complicată şi neregulată: primele două persoane îşi schimbă forma după persoană, număr şi caz, iar persoana a III-a şi după gen, la dativ şi acuzativ apar

forme paralele: accentuate (lungi) şi neaccentuate (scurte), nominativul este, din punct de vedere formal, diferit de acuzativ.

Tabloul formelor pronumelui personal propriu-zis este următorul:

	1 sg.	**2 sg.**	**3 sg.**	
			m. şi **n.**	**f.**
N.	*eu*	*tu*	*el*	*ea*
G.	-	-	*lui*	*ei*
D.acc.	*mie*	*ţie*	*lui*	*ei*
D.neacc.	*îmi, mi*	*îţi, ţi*	*îi, i,*	*îi, i*
	mi-,-mi,-mi-	*ţi-,-ţi,-ţi-*	*-î-,-i,-i-*	*-i-, -i,-i-*
A.acc.	*mine*	*tine*	*el,*	*ea*
A.neacc.	*mă*	*te*	*îl*	*o*
	mă-,-mă,	*te-,-te,-te-*	*l-,-l,-l-*	*o-,-o,-o-*
	-mă-,m-,-m-			
V.	-	*tu!*	-	-

	1 pl.	**2 pl.**	**3 pl.**	
			m.	**f.** şi **n.**
N.	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
G.	-	-	*lor*	*lor*
D.acc.	*nouă*	*vouă*	*lor*	*lor*
D.neacc.	*ne, ni*	*vă, vi*	*le, li*	*le, li*
	ne-,-ne,-ne-,	*vă-,-vă, -vă-,v-,-v-*	*le-,-le,-le-,*	*le-,-le,-le-,*
	ni-,-ni-	*vi-,-vi-*	*li-,-li-*	*li-, -li-*
A.acc.	*noi*	*voi*	*ei*	*ele*
A.neacc.	*ne*	*vă*	*îi*	*le*
	ne-,-ne,-ne-	*vă,-vă,-vă-,v-*	*i-,-i,-i-*	*le-,-le,-le-*
V.	-	*voi!*	-	-

Numai persoana a III-a (singular şi plural) are forme de genitiv, la persoana I şi a II-a pronumele personal este preluat de pronumele posesive (*al/a...meu/mea...; al/a...tău/ta...; al/a...nostru/noastră...; al/a...vostru/voastră...*). Uneori se confundă formele de genitiv ale pronumelui personal de persoana a III-a (*lui, ei, lor*) cu formele pronumelui posesiv.

La acuzativ, formele accentuate sunt însoţite de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (*pe, la, în, pentru, în loc de, împreună cu*).

Formele neaccentuate, care reiau sau anticipă un complement (*Îl vede pe el, Pe el îl întâlneşte*) şi care apar de obicei în aceleaşi propoziţii cu cele accentuate, pot fi conjuncte *(-)mi(-), (-)ţi(-), (-)i(-),*

(-)ne(-), (-)ni(-)(-)vi(-), (-)le(-), (-)li(-), -mă, -o, -vă (de ex. *luîndu-mi, mi-a dat, apucând-o* etc.) sau independente (cu *î* protetic): *îmi, îți, îl.*

În combinație cu *nu* şi *să* sunt recomandate formele conjuncte (*nu-l, nu-i, să-mi, să-ți, să-l* etc.), nu cele independente (*nu îl, nu îi, să îmi, să îl*).

Unele pronume au valori pronominale specifice din punctul de vedere al cazului, al persoanei sau al numărului.

Dativul posesiv este cazul dativ folosit cu valoare posesivă pe lângă un substantiv articulat (având formă conjunctă) cu rol de **atribut pronominal în dativ:** *în țara-i frumoasă, în sufletu-mi rănit;* pe lângă un verb care se referă la un substantiv articulat: *îmi ajut mama;* pe lângă o prepoziție sau locuțiune prepozițională din clasa celor care se construiesc cu genitivul: *în fața-mi, asupra-i.*

Dativul etic (participativ sau **al interesului afectiv**) se referă numai la pers.I şi a II-a sg. şi exprimă participarea afectivă a vorbitorului şi a ascultătorului la acțiune. Este o construcție familiară şi populară, nu are funcție sintactică, ci doar una stilistică: *Cînd mi-ai venit?; Când vrea, ți-o spune răspicat; Mi ți-l apucă de mână.*

Valoarea neutră a pronumelui priveşte unele forme ale pronumelui personal de persoana a III-a (singular şi plural) la acuzativ singular feminin *o: a nimerit-o, a luat-o la fugă* şi plural feminin în construcții de tipul: *le are cu fumatul, le vede bine la matematică;* la dativ singular *-i* în: *zi-i mai departe, dă-i bătaie.*

Alte valori specifice ale formelor pronominale: **valoarea generală (nedeterminată**) are în vedere folosirea persoanei a II-a singular pentru orice persoană: *Nici tu una, nici tu alta; Ce ție nu-ți place...;* **pluralul autorului:** *Noi am analizat subiectul...;* **pluralul maiestății:** *Noi, domnul Moldovei;* **pluralul autorității:** *Noi, prefectul județului;* **pluralul modestiei:** *Facem şi noi ce putem.*

Formele paralele de persoana a III-a, sinonime cu pronumele personal *el,* sunt: *însul/însa, înşii/însele*, care era un pronume nedeterminat în limba veche, azi se foloseşte numai după prepozițiile *întru, dintru, printru* (cu eliziunea lui *-u)*: *într-însul, dintr-însul, printr-însul.*

Pronumele *dânsul* reprezintă un compus care a rezultat din prepoziția *de* + pronumele personal *însul.* Are o flexiune simplă, care se schimbă după gen, număr şi caz: *dânsul/dânsa; dânsului/dânsei; dânşii/dânsele; dânşilor/dânselor.*

Dânsul nu înlocuieşte decât un nume de persoană (nu nume de alte ființe sau lucruri) şi nu este sinonim cu *dumnealui.*

Pronumele de politețe (de reverență) reprezintă o subclasă a pronumelor personale care exprimă o atitudine de reverență față de persoana cu care sau despre care se vorbeşte. Are forme numai de persoana a II-a sau a III-a singular şi plural: *dumneata* (cu formele familiare *mata, matale, mătălică, mătăluță, tălică*), *dumneavoastră; dumnealui, dumneaei* (mai rar *dumneasa*), *dumnealor*.

Flexiunea pronumelui de politețe este foarte săracă: doar două dintre ele au genitiv-dativ (*dumitale, dumisale*), restul având aceeaşi formă (la toate cazurile).

Gradul de politețe exprimat de acest pronume este diferit în funcție de persoană şi număr. De exemplu, *dumneata* exprimă un grad redus de politețe, având un caracter familiar, mai intim, pe când *dumneavoastră* exprimă un grad mai înalt de politețe, oficial, distant.

Locuțiunile pronominale de politețe sunt utilizate în stilul oficial, solemn: *Domnia ta (lui, ei, sa, voastră), Domniile voastre (lor)*. Alte locuțiuni pronominale de politețe sunt folosite ca formule protocolare, pentru persoane de diferite ranguri. De exemplu: *Maiestatea sa* pentru regi, regine, împărați şi împărătese, *Alteța sa* pentru prinți şi prințese, *Excelența sa* pentru şefi de stat, de guvern, ambasadori, *Sanctitatea sa* pentru papă şi pentru patriarhi, *Înalt Preasfinția sa* pentru patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Măria sa* pentru domnitorii români şi soțiile lor, *Magnificența sa* pentru rectori etc.

Abrevierea în scris a pronumelor de politețe se face astfel: *dumneata: d-ta; dumitale: d-tale; dumnealui: d-lui; dumneaei: d-ei; dumneasa: d-sa; dumisale: d-sale; dumneavoastră: dv., dvs., d-voastră; dumnealor: d-lor.*

Locuțiunile pronominale de politețe mai uzuale se abreviază astfel: cele din seria cu *Domnia: D-ta (D-tale), D-lui, D-ei, D-sa (D-sale), Dvs.* sau *Dv., D-lor; Maiestatea sa: M.S.; Excelența sa: E.S.; Înalt Preasfinția sa: Î.P.S.* etc.

Pronumele reflexiv apare exclusiv pe lângă un verb (fiind la aceeaşi persoană cu acesta) şi exprimă identitatea dintre subiectul verbului şi complementul direct sau indirect. Are numai cazurile dativ şi acuzativ şi forme proprii numai la persoana a III-a, nediferențiate după număr şi după gen:

D. acc.	*sie*
D. neacc.	*îşi, şi, şi-, -şi, -şi-*
A. acc.	*sine*
A.neacc.	*se, se-, s-, -s-*

La persoana I şi a II-a singular şi plural, formele sale (accentuate şi neaccentuate) sunt omonime cu ale pronumelui personal (*îmi, îți...ne, vă*). Pronumele reflexiv se distinge de pronumele personal prin identitatea dintre persoana pronumelui şi a verbului (identitate care nu există la pronumele personal): *mă îmbrac* față de *mă îmbracă; îmi cumpăr* față de *îmi cumpără.*

Sunt situații când formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv funcționează ca substitute ale numelui obiect direct sau indirect şi îndeplinesc ele însele funcția de complement direct sau indirect: *se îmbracă, îmi rezerv, îşi cumpără*. O altă situație este aceea în care pronumele s-a gramaticalizat, devenind marcă a diatezei reflexive, fără să aibă funcție sintactică: *se teme, îşi închipuie, îşi revine, mă uit*. Tot aici se încadrează şi verbele reflexive impersonale: *se cade, se pare, se întâmplă, se poate* etc., reflexiv pasive: *se zice, se aude, se construieşte, se curăță* etc. ori reflexivul dinamic sau subiectiv, care exprimă participarea intensă la acțiune: *se gândeşte, îşi imaginează* etc. Cele două situații se disting prin posibilitatea reluării pronumelor reflexive neaccentuate prin formele accentuate: *se îmbracă pe sine; îmi repar mie, îşi cumpără sie* şi prin imposibilitatea reluării în celelalte cazuri; nu putem spune *se teme pe sine, îşi revine lui, îşi închipuie lui*.

Pronumele reflexiv poate avea următoarele funcții sintactice: **atribut pronominal în dativ** (reflexivul posesiv)**:** *Şi-a vândut maşina (sa); Îşi invită prietenii (săi);* **atribut pronominal prepozițional:** *Lauda de sine;* **complement direct:** *Pe sine nu se cunoaşte; S-a întrecut pe sine;* **complement indirect:** *Îşi cumpără o carte;* **complement indirect prepozițional:** *Şi-a amintit de sine; Are grijă de sine;* **complement circumstanțial:** *Face totul prin sine; Se închide în sine.*

Pronumele de întărire (de identificare) este pronumele care are rolul de a sublinia persoana la care se referă, identificând-o cu precizie. Ca pronume, în limba română actuală, se foloseşte foarte rar: *A remarcat însuşi; Voi lămuri însămi faptele;* el funcționează cu precădere ca adjectiv pronominal de întărire, însoțind un pronume: *eu însumi/însămi, aceştia înşişi, pe sine însuşi* sau un substantiv, în antepoziția sau postpoziția acestuia: *însăşi directoarea/directoarea însăşi*; foarte rar poate însoți şi un adjectiv pronominal posesiv: *un manuscris al tău însuți; o semnătură a ta însăți*.

Echivalentele sale semantice sunt: *chiar, tocmai, personal, singur, propriu (el însuşi/chiar el/el singur/el personal/tocmai el).*

Pronumele şi adjectivele pronominale de întărire sunt compuse din formele pronumelui personal învechit: *însu, însă, înşi, înse* + formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv: *-mi, -ți, -şi, -ne, -vă, -şi, -le*.

Prezentăm mai jos paradigma completă a formelor pronumelui/ adjectivului de întărire:

Pers. 1	**sg. m.**	**fem.sg.**
N.Ac.	*(eu, mie, pe mine) însumi*	*(eu, pe mine) însămi*
G.D.	**-**	*(mie) însemi*
Pers. 2	**m.**	**fem.sg.**
N.Ac.	*(tu, ție, pe tine) însuți*	*(tu, pe tine) însăți*
G.D.	**-**	*(ție) înseți*
Pers. 3	**sg. m. n.**	**fem.sg.**
N.Ac.	*(el, lui, sie, pe sine) însuşi*	*(ea, pe sine) însăşi*
G.D.	**-**	*(ei, sie) înseşi*
Pers. 1	**pl. m.**	**fem. pl.**
N.Ac.	*(noi, nouă) înşine*	*(noi, nouă) însene*
G.D.	-	-
Pers. 2	**pl. m.**	**fem.sg.**
N.Ac.	*(voi, vouă, dvs.) înşivă*	*(voi, vouă, dvs.) însevă*
G.D.	-	-
Pers. 3	**pl. m.**	**fem.** şi **neutru pl.**
N.Ac.	*(ei, lor) înşişi*	*(ele, lor) înseşi/însele*
G.D.	-	
	-	

De reținut că la feminin, pers. a III-a plural, sunt corecte două forme: *înseşi/însele*, iar variația după caz se face doar la feminin singular, formele de G.D. (*mie însemi/ție înseți, ei înseşi)*. Trebuie evitate construcțiile pleonastice din construcții, precum: *eu însumi personal, chiar ea însăşi*.

Când este folosit ca pronume, funcția sintactică este aceea de **subiect**: *Însuşi s-a orientat în viață,* iar ca adjectiv, are funcția sintactică de **atribut adjectival**: *Ele însele au recunoscut greşeala; Autorul însuşi a făcut observații*.

Pronumele posesiv

Este pronumele care exprimă ideea de posesie, substituind atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului: *Pomul lor a înflorit, al meu nu*.

Pronumele posesiv este întotdeauna însoțit de articolul posesiv *al, a, ai, ale* (care substituie numele obiectului, acordându-se cu acesta în gen şi număr). Când funcționează ca adjectiv (*caietul meu; cartea mea*), poate fi folosit fără articol posesiv, cu articol posesiv dacă substantivul însoțit are şi alți determinanți (*acest caiet al meu; o carte a mea)* sau dacă precedă substantive (*ai noştri colegi*). Are forme deosebite după genul şi numărul obiectului posedat şi după persoana şi numărul posesorului. Flexiunea lui este următoarea:

	Pers. I	Pers. a II-a	Pers. a III-a	
un singur posesor			**forme proprii**	**pron. personal**
a) un singur	**m.n.** *al meu*	*al tău*	*al său*	*al lui, al ei*
obiect posedat	**f.** *a mea*	*a ta*	*a sa*	*a lui, a ei*
b) mai multe	**m.** *ai mei*	*ai tăi*	*ai săi*	*ai lui, ai ei*
obiecte posedate	**f.n.** *ale mele*	*ale tale*	*ale sale*	*ale lui, ale ei*
mai mulți posesori				
a) un singur	**m.n.** *al nostru*	*al vostru*	-	*al lor*
obiect posedat	**f.** *a noastră*	*a voastră*	-	*a lor*
b) mai multe	**m.** *ai noştri*	*ai voştri*	-	*ai lor*
obiecte posedate	**f.n.** *ale noastre*	*ale voastre*	-	*ale lor*

La persoana a III-a, pentru un singur posesor, pronumele posesiv are forme proprii: *al său, a sa, ai săi, ale sale*, dar se folosesc şi formele de genitiv singular ale pronumelui personal *al, a, ai, ale lui; al, a, ai, ale ei*; cînd înlocuieşte numele a mai mulți posesori, acesta nu are forme proprii şi atunci utilizează forma invariabilă a pronumelui personal *al, a, ai, ale lor*. De menționat că doar formele proprii ale pronumelui posesiv pot fi adjective posesive, întrucît se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină, pe când formele corespondente ale pronumelui personal nu realizează acest acord. Compară: *sora sa* şi *sora lui; surorii sale* şi *surorii lui; surorile sale* şi *surorile lui*.

Datorită articolului, pronumele posesiv poate avea o formă de G.D. plural: *alor mei/alor noştri/alor săi* şi o formă de G.D. singular feminin echivalentă cu cea de plural nominativ, când funcționează ca adjectiv postpus substantivului: *fiicei mele/tale /sale/noastre/voastre*.

Dacă adjectivul la genitiv feminin singular include şi articolul posesiv în structura sa, acesta trebuie să aibă forma *a*, singura formă de feminin (nu are formă de genitiv, dar posesivul are această formă). Prin urmare, se spune corect: *Unei prietene a mele*, nu *a mea* sau *ale mele*.

Pronumele posesiv folosit cu sens partitiv (precedat de prepoziția *de*) trebuie să fie la plural: *Un prieten de-ai mei*, nu *de-al meu; O prietenă de-ale mele*, nu *de-a mea*.

Pronumele posesiv precedat de o prepoziție sau locuțiune prepozițională care, de regulă, cer genitivul, nu stă în cazul genitiv, ci în acuzativ (*înaintea mea, în jurul său*), deoarece aceste prepoziții, fiind formal articulate, sunt sinonime substantivului: *cartea mea, romanul său*. În aceste situații, întrebarea poate duce la identificări greşite ale cazului.

Funcțiile sintactice ale pronumelui/adjectivului posesiv: subiect: *Ai noştri au plecat;* **nume predicativ:** *Grădina este a voastră;* **atribut pronominal:** *Am urmărit discursurile alor noştri;* **atribut adjectival:** *Se vor comenta articolele voastre;* **atribut prepozițional:** *Într-o regiune de-ale noastre;* **complement direct:** *Îi întâmpin pe ai noştri;* **complement indirect:** *Le explic alor săi ce nu e bine;* **complement circumstanțial:** *Se duce la ai lui*.

Pronumele demonstrativ ține locul unui obiect arătând în acelaşi timp plasarea acestuia în spațiu sau timp, identitatea, asemănarea sau diferențierea față de alte obiecte sau persoane: *acesta, acela, acelaşi, celălalt.* În funcție de aceste sensuri, pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ se clasifică în pronume demonstrativ de apropiere, de depărtare, de identitate, de diferențiere, de calificare.

Pronumele demonstrativ de apropiere are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m. şi **n.**		**m.**	
N.Ac.	*acesta*	*ăsta*	*aceştia*	*ăştia*
G.D.	*acestuia*	*ăstuia*	*acestora*	*ăstora*
	f.		**f** şi **n.**	
N.Ac.	*aceasta*	*asta*	*acestea*	*astea*
G.D.	*acesteia*	*asteia/ăsteia*	*acestora*	*ăstora*

Aceleaşi forme le au şi adjectivele demonstrative postpuse. Când sunt antepuse, formele adjectivale nu au particula deictică – *a (acest oraş, aceşti oameni),* iar forma *aceasta/asta* devine *această/astă: această/astă copilă.*

Dacă forma pronumelui şi adjectivului pronominal *acest(a)* este livrescă, o caracteristică la limbii scrise, pentru exprimarea orală, colocvială, se foloseşte frecvent forma *asta/ăsta* care a păstruns în limba literară vorbită şi în unele construcții: *Asta e situația! Asta da! Asta nu se poate!* Sau în îmbinări adverbiale temporale: *astăzi, astă-toamnă, astă-seară* etc.

Pronumele demonstrativ de depărtare are, ca şi pronumele demonstrativ de apropiere, două serii paralele: *acel, aceea, acei, acelea* etc. şi varianta familiară *ăla, aia* etc. (cu o nuanță semantică depreciativă). Formele pronumelui şi ale adjectivului demonstrativ de depărtare postpuse sunt următoarele:

	Singular		**Plural**	
	m. şi **n.**		**m.**	
N.Ac.	*acela*	*ăla*	*aceia*	*ăia*
G.D.	*aceluia*	*ăluia*	*acelora*	*ălora*
	f.		**f.** şi **n.**	
N.Ac.	*aceea*	*aia*	*acelea*	*alea*
G.D.	*aceleia*	*ăleia*	*acelora*	*ălora*

La fel ca şi adjectivele demonstrative de apropiere, şi adjectivele de depărtare antepuse pierd pe *a* deictic (*acel elev, acei elevi)*, forma feminină *aceea* devine *acea,* iar varianta colocvială *aia* devine *a*: *acea tânără/a tînără.*

Când sunt antepuse, adjectivele preiau forma de caz a substantivului (*acelui om, acelei femei)*; în postpunere se acordă cu substantivul în caz (*omului aceluia)*, acord neglijat de multe ori. Sunt neliterare formele cu *ăla* urmat de un adjectiv articulat enclitic: *ăla urâtul, ăla micul* în loc de *cel urât/cel mic*.

Pronumele demonstrativ de identitate este compus din formele pronumelui demonstrativ de depărtare *acela* şi particula invariabilă -*şi*: *acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, aceleaşi* etc.

Are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**f./n.**
N.Ac.	*acelaşi*	*aceeaşi*	*aceiaşi*	*aceleaşi*
G.D.	*aceluiaşi*	*aceleiaşi*	*aceloraşi*	*aceloraşi*

Adjectivul corespunzător are aceeaşi formă cu pronumele şi apare numai în fața substantivului care este nearticulat: *acelaşi spectacol, aceeaşi piesă*.

Pronumele demonstrativ de diferențiere este un pronume compus, organizat în două categorii: de depărtare: *celălalt*, cu varianta populară *ălălalt*, şi de apropiere: *ăstălalt*, care apare mai mult în limba vorbită în diverse variante: *cestălalt, (a)istalalt, astalalt* etc. A rezultat

din compunerea pronumelui demonstrativ cu adjectivul demonstrativ *alt* şi flexionează după gen, număr şi caz. Forma adjectivală veche *alalt* se regăseşte în adverbele *alaltăseară, alaltăieri*. Funcționează şi ca adjectiv, având aceleaşi forme ca pronumele, atât în antepunere, cât şi în postpunere.

Are următoarele forme flexionare:

	Singular **m./n.** şi **f.**	**Plural** **m.** şi **f./n.**
N.Ac.	*celălalat/cealaltă* *(ălălalt/ailaltă)* *(ăstălalt/astălaltă)*	*ceilalți/celelalte* *(ăilalți/alelalte)* *(ăştilalți/astelalte)*
G.D.	*celuilalt/celeilalte* *(ăluilalt/ăleilalte)* *(ăstuilalt/ăsteilalte/asteilalte)*	*celorlalți/celorlalte* *(ălorlalți/ălorlalte)* *(ăstorlalți/ăstorlalte)*

Variantele cu *–nt (celălant, ailantă)* în loc de *–lt (celălalt, ailaltă)* trebuie evitate.

Pronumele demonstrativ de calificare are forma *atare*. Este folosit foarte rar ca pronume şi doar în îmbinarea *ca atare (Omul ca atare părea interesant)*; foarte adesea apare ca adjectiv pronominal demonstrativ, invariabil, antepus: *atare faptă/ eveniment/om; atare fapte/evenimente/oameni.* La plural există tendința folosirii formei *atari*. Au valoare de adjective demonstrative calificative cuvinte precum: *aşa, asemenea, astfel de*, de proveniență adverbială, invariabile şi întotdeauna antepuse: *aşa coleg/colegă/colegi/colege*.

Pronumele interogativ substituie un cuvânt (substantiv, pronume) aşteptat ca răspuns la un enunț interogativ. Are următorul inventar: *cine, ce, care, cât, al câtelea*. Cu excepția lui *cine*, toate funcționează şi ca adjective. Se caracterizează printr-o intonație specifică şi este folosit în propoziții interogative directe (*Cine vine?*), indirecte (*L-am întrebat cu cine vine*), subordonate: subiective (*Chiar nu se ştie cine va veni?*), predicative (*Întrebarea e cine va fi acolo*), atributive (*La întrebarea cine a jucat cel mai bine nu ați răspuns*).

Flexiunea acestor pronume este eterogenă, iar folosirea lor este dispersată. Astfel, *cine* presupune un referent personal, este numai pronume, nu şi adjectiv. Nu are flexiune de gen, este folosit numai la singular şi are două forme cazuale supletive: *cine* (N.Ac.), *cui* (G.D.). Acordul unui verb cu *cine* subiect se face numai la persoana a III-a singular, chiar dacă răspunsul aşteptat va fi la plural: *Cine a stabilit data plecării, voi?*

Pronumele interogativ *ce* este invariabil, poate apărea ca pronume (*Ce ai luat acolo?*) sau ca adjectiv interogativ întotdeauna antepus substantivului (*Ce maşină ai luat?*). Ca pronume se referă la inanimate sau are sens general, ca adjectiv nu este specializat semantic (*Ce prieteni inviți? Ce film vezi?*). În propozițiile exclamative apare cu sensul „cât”, devenind astfel adverb cu sens superlativ sau adverb relativ: *Ce frumoasă te-ai făcut! Ce păcat!; Merge ce merge şi se opreşte brusc.* Face parte din locuțiunile adverbiale *din ce în ce* („treptat”), *numai ce* („deodată”).

Care este atât pronume, cât şi adjectiv pronominal, prezintă flexiune de gen, număr şi caz. Ca adjectiv este întotdeauna antepus substantivului.

	Pronume		**Adjectiv**	
	Sg.		**Pl.**	
N.Ac.	*care*	*care*	*care*	*care*
G. **m./ n.**	*cărui(a)*	*cărui*	*căror(a)*	*căror*
f.	*cărei(a)*	*cărei*		
D. **m./n**	*căruia*	*cărui*	*cărora*	*căror*
f.	*căreia*	*cărei*		

Acordul unui verb cu pronumele *care* subiect se face numai la persoana a III-a singular sau plural şi nu cu persoana a II-a singular sau plural: *Care (dintre voi) vine mâine?,* nu *Care veniți mâine?*

Pronumele şi adjectivul interogativ *cât* are forme diferite după gen şi număr, iar la plural şi după caz.

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**f./n.**
N.Ac.	*cât*	*câtă*	*câți*	*câte*
G.D.	**-**	**-**	*câtor*	

Ca adjectiv pronominal apare întotdeauna antepus substantivului (*Cât timp ai la dispoziție?*). Pronumele şi adjectivul interogativ *al câtelea, a câta* apare în contextul numeralelor ordinale şi este creat după modelul structural al acestora.

Funcțiile sintactice ale pronumelui interogativ sunt identice cu ale substantivului: **subiect:** *Cine cântă?;* **nume predicativ:** *Ce înseamnă asta?;* **atribut pronominal genitival:** *A cui e greşeala?;* **complement direct:** *Pe cine ați ascultat?;* **complement indirect:** *Cui i-ai telefonat?;* **complement circumstanțial:** *Spre ce te îndrepți?*; **complement de agent:** *De către cine ai fost admonestat?*

Pronumele relativ

Pronumele relativ substituie un nume într-o propoziție subordonată neinterogativă, fiind în acelaşi timp şi element de relație între propozițiile subordonate şi regentele lor. Spre deosebire de conjuncții, care sunt numai elemente de relație subordonatoare, pronumele relative au şi funcție sintactică, formând o parte de propoziție în subordonata pe care o introduc.

Pronumele relative sunt simple*: care, cine, ce, cât,* omonime cu pronumele interogative, numite adesea şi pronume relativ-interogative sau interogativ-relative, compuse: *ceea ce, cel ce, cei ce, cele ce* şi forma regională *de* (*Copilul de cântă e colegul meu*).

Pronumele relativ *care* invariabil după gen şi număr la N.Ac., la G.D. are forme variabile după număr, iar la singular şi după gen (*căruia, căreia, cărora*). Acordul pronumelui în genitiv care precedă substantivul determinat din cadrul propoziției atributive (*prietenă al cărei frate; prieten ai cărui frați; prieten ale cărui surori*); pronumele relativ se acordă în gen şi număr cu substantivul substituit din regentă (de care este separat de articolul posesiv), iar articolul posesiv se acordă cu substantivul din atributivă: *Am o prietenă al cărei frate este student; Am un prieten a cărei mamă este profesoară*.

Pronumele relativ invariabil *ce* tinde să-i ia locul lui *care* în propozițiile atributive. *Cine* se foloseşte în propozițiile atributive numai cu forma de genitiv-dativ: *Mergem pe la casa cui ne are.*

Pronumele relativ compus *cel ce*, format din pronumele demonstrativ de depărtare *cel(acel)* + pronumele relativ *ce,* distinge opoziții de gen, număr şi caz; nu este niciodată adjectiv. Are următoarele forme:

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**f./n.**
N.Ac.	*cel ce*	*ceea ce*	*cei ce*	*cele ce*
G.D.	*celui ce*	*celei ce*	*celor ce*	

Forma *ceea ce*, socotită de unii cercetători adevăratul pronume relativ compus, are valoare neutră („faptul care"), este invariabilă, iar flexiunea sa se realizează cu ajutorul prepozițiilor: *a* pentru genitiv şi dativ (*Istorisirea a ceea ce este necesar; conform a ceea ce s-a analizat*)*; la* pentru dativ (*Dă atenție la ceea ce nu trebuie*) sau acuzativ (*Mă gândesc la ceea ce mi-ai spus*). Valoarea neutră a lui *ceea ce* reiese şi din neacordarea sa (*ceea ce era permis; ceea ce este necesar*). Pronumele *ceea ce* nu are corespondent adjectival.

Pronumele relative au funcție sintactică în propoziția subordonată pe care o introduc. Exemple: *Eu văd* ***cine*** *nu este atent* (*cine* este **subiect** al completivei directe pe care o introduce şi din care face parte); *El ştie* ***ce*** *nu-ți convine* (*ce* **subiectul** propoziției subordonate *ce nu-ți convine)*; **nume predicativ:** *Eu ştiu* ***ce*** *este mama ta;* **atribut adjectival:** *Eu ştiu* ***ce*** *anotimp iubeşti;* **atribut pronominal**: *Ştiu despre* ***al cărui*** *copil ați vorbit*; **complement direct:** *Noi ştim* ***ce*** *ai scris*; **complement indirect:** *Ştiu* ***cui*** *ai telefonat;* **complement circumstanțial:** *Ştiu spre cine alergi.*

Pronumele nehotărât (nedefinit) este pronumele care ține locul unui nume, dar nu oferă indicații precise asupra acestuia. Reprezintă o clasă bogată de pronume, dar eterogenă din toate punctele de vedere (flexiune, sens, structură).

După structura morfematică pronumele nehotărât se clasifică în: **simple** (deci neanalizabile): *unul, altul, atât(a), cutare* şi, după unii specialişti, *mult, puțin, tot;* **compuse** din elemente de compunere (*ori-, fie-, oare-, alt-, vre-, -va*): *oricare, oricine, orice, oricâte; fiecare, fiecine, fiece, fiecâte; oarecare, oarece, oarecine, oarecâți; altcineva, altceva, altcareva; vreunul, vreuna, vreunii, vreunele; cineva, careva, ceva, câțiva*; formele populare şi învechite se formează şi cu particula *şi: orişice, orişicare, orişicine, oareşicare, cinevaşi* sau variante construite cu *fite-, fişte-/fieşte-: fitecine, fitece, fiştecine, fieştecine, fieştecare;* **locuțiuni pronominale nehotărâte**: *cine ştie cine/ce/care; nu ştiu cine/ce/care; te miri cine/ce/care.*

La toate acestea se adaugă şi adjectivele populare: *alde, niscai, niscaiva, nişte.* Flexiunea pronumelor/adjectivelor nehotărâte este foarte diferită de la un caz la altul. Pronume precum: *unul, altul, vreunul* şi adjectivele corespunzătoare: *un, alt, vreun* au flexiune completă (7-8 forme), altele au câte două forme: *cineva, altcineva, fiecine, oricine*, dar şi pronume/adjective invariabile: *altceva, ceva, careva, orice, oarecare, niscai, niscaiva, nişte, alde, fiece*.

Prezentăm ca model de flexiune formele pronumelui *unul* (în paranteză formele adjectivale); la fel se declină şi *altul (alt), vreunul (vreun).*

	Singular		**Plural**	
	m./n.	**f.**	**m.**	**n./f.**
N.Ac.	*unul*	*una*	*unii*	*unele*
	(un)	*(o)*	*(unii)*	*(unele)*
G.D.	*unuia*	*uneia*	*unora*	
	(unui)	*(unei)*	*(unor)*	

Alte pronume/adjective nehotărâte au mai puține forme: *atât, atâta (atâtă), atâția (atâți), atâtea (atâte), atâtora (atâtor); câtva, câteva, câtorva; cutare, cutăruia (cutărui), cutăreia (cutărei); oricare, oricăreia (oricărei), oricăruia (oricărui), oricărora (oricăror); oricât, oricâtă, oricâți, oricâte, oricâtor; fiecare, fiecăruia (fiecărui), fiecăror; cineva, cuiva.*

Unele pronume şi locuțiuni pronominale nehotărâte devin, prin articulare, substantive: *un oarecare, un fitecine, un te miri cine/ce*.

Funcțiile sintactice sunt aceleaşi cu ale substantivului: **subiect:** *Unul a câştigat, altul a pierdut;* **nume predicativ:** *Cu timpul a ajuns cineva;* **atribut:** *Nu cunoaştem povestea fiecăruia dintre ei;* **complement direct:** *Vreau să ajut pe oricine;* **complement indirect:** *A spus vreunuia dintre voi?;* **complement circumstanțial:** *Lucrează cu câțiva cunoscuți.*

Pronumele negativ este pronumele care înlocuieşte un substantiv sau un enunț prezentat ca inexistent. Apare în propoziții negative. După structura morfematică pronumele negative pot fi simple: *nimeni* (pentru persoane), *nimic* (pentru obiecte) şi nu pot apărea ca adjective, în schimb se pot substantiviza, prin articulare: *un nimeni; un nimic/ nimicul/nimicuri; nimic* este invariabil, *nimeni* are şi forme de genitiv-dativ: *nimănui;* pronume compuse cu blanc: *nici unul, nici una, nici unii, nici unele*, care pot funcționa şi ca adjective sub formele *nici un, nici o*, iar din punct de vedere semantic se referă atât la persoane, cât şi la obiecte. Au flexiune completă, identică cu a pronumelui/adjectivului nehotărât *unul/un*.

Funcțiile sintactice ale pronumelor nehotărâte sunt aceleaşi cu ale substantivului, iar adjectivul negativ, ca orice adjectiv, formează un atribut adjectival.

Verbul

Verbul este partea de vorbire flexibilă care exprimă acțiuni, stări, procese. Flexiunea verbului se numeşte **conjugare** şi se realizează în funcție de următoarele categorii gramaticale: **diateza**, **modul** şi **timpul**, care-i sunt specifice, **persoana**, care apare numai la anumite moduri, dar există şi la pronume, **numărul** apare la toate părțile de vorbire flexibile, iar **genul** şi **cazul**, care de asemenea apar la toate părțile de vorbire flexibile, se limitează în cazul verbului la formele participiale. Flexiunea verbului este complexă şi mai bogată decât a tuturor celorlalte părți de vorbire.

Clasificarea verbelor se poate face din perspective diferite: semantică, morfologică, sintactică.

În ce priveşte criteriul semantic, se disting categorii de verbe foarte diferite: **incoative** (arată începutul unei acțiuni: *a începe, a porni, a demara*); **de declarație** (*a întreba, a spune*); **afective** (*a iubi, a plânge*); **de mişcare** (*a alerga, a pleca, a umbla, a veni*); **de stare** (*a se afla, a rămâne, a sta*); **senzitive** (*a auzi, a observa, a vedea*); **volitive** (*a vrea, a dori*).

Tot aici includem şi verbele: **durative** (*a curge, a aştepta, a gândi, a trăi*); **iterative** (arată că acțiunea se repetă: *a (se) perinda, a repeta, a bătători*); **momentane** (exprimă o acțiune care durează puțin: *a apărea, a se naşte, a muri, a decola, a adormi, a tresări, a intra, a sări, a se îndrăgosti*); **eventive** (arată o modificare a subiectului sau a obiectului: *a se înfrumuseța, a se îmbogăți, a se întrista, a se însenina, a se înnegri, a se vesteji*); **dinamice** (arată participarea intensă, cu interes, a subiectului la acțiune: *a se bucura, a se ruga, a se agita*); **factitive** (arată că subiectul determină pe altcineva să facă acțiunea: *a se opera, a se tunde, a se machia*).

Din punct de vedere morfologic, verbele pot fi clasificate în **regulate** şi **neregulate**, iar din perspectivă sintactică, acestea se clasifică în **predicative** şi **nepredicative**. După posibilitatea de a avea un complement direct, distingem verbe **tranzitive** şi **intranzitive**. În funcție de relația verb-subiect, verbele sunt **personale** sau **impersonale**.

O altă clasificare a verbelor priveşte folosirea lor cu sau fără pronume reflexive neaccentuate (în dativ sau acuzativ) când verbele pot fi **pronominale** (sau **reflexive)** şi **nepronominale** (sau **nereflexive**).

Sunt verbe care au întotdeauna formă reflexivă: *a se alia, a se bizui, a se dumiri, a se ivi, a se întâmpla, a se mândri, a se poticni, a*

se pripi, a se ramoli, a se răsti, a se sfii, a-şi asuma, a-şi însuşi, a-şi aroga, a-şi reveni şi verbe care sunt numai nereflexive: *a trebui, a merita, a exista, a ploua, a râde, a fi*. Altele pot fi pronominale sau nepronominale, în funcție de sens: *a ajunge–a se ajunge, a alege–a se alege, a aştepta–a se aştepta, a exprima–a se exprima, a pomeni–a se pomeni, a lăsa–a se lăsa, a uita–a se uita, a stăpâni–a se stăpâni*.

Verbele reflexive pot avea pronumele în acuzativ sau în dativ. Ele pot avea diverse valori semantice: **reflexiv-obiective –** subiectul gramatical face acțiunea pe care tot el o suferă: *a se spăla, a-şi închipui, a-şi aminti*; **reflexiv-dinamice (participative)** – exprimă participarea intensă a subiectului la acțiune: *a se ruga, a se teme, a se gândi;* **reflexiv-reciproce** – acțiunea este îndeplinită de două sau mai multe subiecte şi asupra fiecăruia se răsfrânge acțiunea celuilalt: *se ceartă des, se înțeleg bine, îşi scriu adesea, se întrepătrund*; **reflexiv-pasive** – subiectul gramatical suferă acțiunea efectuată de complementul de agent: *se construieşte, se face curat, se repară, se ia hotărârea*; **reflexiv-impersonale**, folosite numai la persoana a III-a singular: *Se mănâncă bine, Se călătoreşte prost;* **reflexiv-eventive** – exprimă transpunerea în altă stare: *Se roşeşte de furie; S-a însănătoşit;* **reflexiv-posesive** cu pronume reflexiv în dativ, obiectul posedat fiind complement direct, iar reflexivul corespunzând unui adjectiv posesiv: *Îşi aranjează părul, Ne vedem des*.

Verbele personale sunt verbele care se combină cu un subiect în nominativ, acordându-se cu acesta în număr şi persoană, şi au o paradigmă completă pentru cele şase persoane: *a cânta, a spune, a veni, a urca.*

Verbele impersonale sunt verbele care nu admit un subiect personal: *ninge, plouă, fulgeră, tună, viscoleşte, se înseninează, se face ziuă.*

Există şi verbe personale care au întrebuințări impersonale la anumite forme sau sensuri, la care valoarea impersonală reiese din folosirea lor contextuală. Aceste verbe sunt socotite **impersonale improprii** şi se pot construi cu un pronume personal în dativ: *a-i plăcea, a-i veni, a-i folosi, a-i ajunge, a-i rămâne* sau fără pronumele în dativ: *ajunge(că), rămâne (să), merită (să)*.

Sunt şi verbe impersonale la diateza reflexivă, numite şi verbe reflexiv-impersonale: *se aude, se zice, se zvoneşte, se impune, se cade, se nimereşte, se întâmplă*. În aceste situații pronumele nu are funcție sintactică, ci este doar morfem al diatezei reflexive.

Expresiile verbale impersonale sunt alcătuite din verbul *a fi* impersonal copulativ şi un adverb de mod ca nume predicativ: *e bine, e important, e posibil, e sigur* şi se construiesc cu o subiectivă: *E bine/ să asculţi*.

Verbe predicative şi verbe nepredicative

Verbele predicative sau **autonome** sunt verbele cu sens de sine stătător şi pot îndeplini singure funcția sintactică specifică, predicația. Ele constituie majoritatea verbelor limbii române.

Verbele nepredicative nu pot forma singure predicatul. Se împart în două categorii: **verbe auxiliare** şi **verbe copulative**.

Verbele auxiliare sunt instrumente morfologice, morfeme gramaticale, care ajută la formarea diatezei şi a unor timpuri şi moduri compuse. Acestea sunt trei: *a fi, a avea, a vrea.*

Verbul auxiliar *a fi* participă la formarea viitorului anterior (*voi fi aşteptat*), a condiționalului perfect (*aş fi aşteptat*), a conjunctivului perfect *(să fi terminat)*, a prezumtivului perfect (*o fi terminat, ar fi terminat, să fi terminat*), a infinitivului perfect *(a fi terminat). A fi* participă de asemenea la construirea tuturor formelor diatezei pasive (*tu eşti aşteptat, tu erai aşteptat, fu fusesei aşteptat, tu să fi fost aşteptat*).

Verbul auxiliar *a avea* participă la formarea perfectului compus (*am ascultat*), a viitorului (*am să ascult*), condițional-optativului (*aş asculta, aş fi ascultat*).

Verbul auxiliar *a vrea* intră în structura viitorului (*voi merge*) şi a prezumtivului (*voi fi mergând, voi fi mers*).

Există, după opinia unor autori, şi verbe semiauxiliare care pot exprima: posibilitatea (*pot să ascult*), intenția (*vrea să învețe*), evitarea unei întâmplări iminente (*era să cadă, stă să pice*).

Verbele copulative sunt verbele care formează, numai împreună cu un nume predicativ, predicatul nominal. Trăsătura specifică este aceea că ele presupun folosirea în acelaşi timp a două nominative: unul care este subiectul şi celălalt care este numele predicativ (*El este medic*). Verbele copulative pot fi reduse la două sensuri: „a fi" şi „a deveni". Prin urmare, devin copulative şi verbele *a ajunge, a se face, a ieşi* când au sensul „a deveni" (*El a ajuns inginer*).

Verbele tranzitive (sau **obiective**) sunt verbele care au sau pot avea un complement direct: *Am citit o carte; El spune adevărul*. Sunt situații când complementul direct nu este exprimat (*Acum ascult*); în acest caz verbele sunt tot tranzitive, dar folosite în formă absolută.

Unele verbe sunt întotdeauna tranzitive (*a bea, a citi, a coase, a repara, a simți*), altele sunt întotdeauna intranzitive, adică nu pot avea un complement direct (*a sta, a merge, a fi, a trebui*) sau pot varia de la un sens la altul, de la un context la altul: *Încep lucrul* (tranzitiv) şi *Programul începe de dimineață* (intranzitiv); *Dă ajutor* (tranzitiv) şi *Dă din aripi* (intranzitiv). Unele verbe pot avea două complemente directe (verbe bitranzitive sau dublu tranzitive): unul al persoanei, altul al obiectului: *Mă învață un cântec; Îl anunță ceva*. Tranzitivitatea caracterizează numai verbe la diateza activă.

Alte clasificări ale verbelor: verbe **de mişcare** *(a veni, a pleca, a fugi, a se duce),* **de declarație** *(a zice, a spune, a răspunde),* **de stare** *(a se afla, a rămâne, a exista*), **unipersonale** (*ciripeşte, miaună, behăie, grohăie, rugineşte, înfrunzeşte*), **defective** (cu paradigmă incompletă): verbele unipersonale şi impersonale care, apărând numai la persoana a III-a, sunt defective de celelalte persoane; verbe precum: *a vrea, a putea, a trebui, a plăcea, a şti* sunt defective de imperativ; verbele: *a concede, a accede, a converge* nu au forme de timpuri trecute; verbele *a radiofica, a eradica* nu au indicativ şi conjunctiv prezent, verbul *a discerne* are numai prezentul; au numai infinitiv şi participiu: *a consterna, a aboli, a deferi, a prefabrica;* verbele neregulate (*a fi, a avea, a vrea, a da, a lua, a bea, a sta, a şti, a mânca, a usca*).

Locuțiunile verbale sunt combinații de cuvinte în structura cărora intră şi un verb, caracterizate prin unitate semantică şi gramaticală, care se comportă ca un verb: *a da drumul, a lua loc, a face față, a lua piuitul* (cuiva), *a trage la măsea, a o face lată, a ține piept, a se da de gol.* Într-o locuțiune verbul este purtătorul valorii gramaticale (diateză, mod, timp, persoană, număr), celelalte componente contribuind semantic la închegarea locuțiunii. Uneori comportamentul gramatical al locuțiunii verbale poate fi diferit de cel al verbului din structura locuțiunii. Exemplu: *a lua* este verb tranzitiv, dar în locuțiunea *A lua aminte* (la ceva) este intranzitiv.

Verbele care intră cel mai des în structura locuțiunilor verbale sunt verbe din fondul principal lexical: *a da, a lua, a face, a fi, a sta, a avea, a băga, a ține.*

Clasificarea verbelor în conjugări

Pornind de la forma de infinitiv, dar având în vedere şi particularitățile flexiunii în totalitatea formelor verbale, verbele româneşti se clasifică în patru grupe mari de conjugări:

Conjugarea I tare cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-a*, fără sufixul *–ez*: *a cînta, a lupta, a mânca* şi **conjugarea I slabă** care cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-a* cu sufixul *-ez*: *a agrea, a lucra, a mima.*

Conjugarea a II-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-ea: a avea, a cădea, a plăcea, a tăcea, a vrea.*

Conjugarea a III-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-e*: *a merge, a conduce, a spune, a face.* Aici se diferenţiază verbele **sigmatice** care au sufixul de perfect *-se-* şi sufixul de participiu *-s (a spune, a se duce, a merge, a rămâne)* şi verbele **asigmatice**, cu sufixul de perfect **-***u*- şi cu sufixele de participiu *-u-t (a cere, a bate, a face, a începe)*.

Conjugarea a IV-a cuprinde verbe terminate la infinitiv în *-i* şi *-î: a auzi, a citi, a iubi, a gândi, a hotărî, a coborî, a urî.*

O caracteristică importantă a acestor verbe priveşte forma de pers. I singular, indicativ prezent, care, pentru unele, coincide cu rădăcina infinitivului: *a fug/i-fug; a cobor/î-cobor*, iar pentru altele, aceeaşi formă adaugă rădăcinii sufixul *-esc/-ăsc: a dor/i-doresc; a hotăr/î-hotărăsc.*

Categoriile gramaticale ale verbului

Diateza este categoria gramaticală specifică verbului privitoare la raportul dintre acţiune şi autorul ei, cu valorile: **activă**, **pasivă** şi **reflexivă**.

Diateza activă arată că subiectul gramatical realizează acţiunea: *Eu citesc; Tu alergi, El scrie*. Nu dispune de mărci specifice şi caracterizează toate verbele şi locuţiunile verbale. Verbele impersonale care nu au sens pasiv sunt considerate, prin forma lor, active, deşi nu au subiect: *a ninge, a se lumina*.

Diateza pasivă arată că subiectul suportă acţiunea realizată de un autor neprecizat sau desemnat prin complementul de agent: *Piesa este interpretată de un mare pianist; Problema a fost rezolvată de elev.*

Trebuie făcută precizarea că forme de diateză pasivă au numai verbele active nepronominale tranzitive. Sunt şi verbe active tranzitive care nu au diateză pasivă: *a avea* (cu excepţia locuţiunii *a avea în vedere*), *a vrea, a comporta, a durea, a putea.*

Diateza pasivă are formă analitică: verbul auxiliar *a fi* la forma flexionară de mod, timp, persoană şi număr + participiul verbului de conjugat, variabil în număr şi gen, în funcţie de subiect, cu care se acordă.

Se recunoaşte formal după prezenţa complementului de agent. Prin urmare, complementul direct de la forma activă devine subiect, iar subiectul – complement de agent: *Decizia a fost luată de noi amândoi*.

Sunt anumite verbe al căror sens pasiv poate fi redat şi printr-o formă reflexivă: *Muzeul s-a deschis ieri*. Uneori pot apărea confuzii între predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă şi predicatul nominal al cărui nume predicativ este un adjectiv provenit dintr-un participiu. Pentru a evita această confuzie, în afara posibilităţii introducerii complementului de agent, trebuie ţinut seama şi de înţelesul construcţiilor respective: în primul se exprimă o acţiune suferită de subiect, în al doilea este vorba de o însuşire a subiectului. A se compara: *Sala este închisă* (de cineva) – *Sala este închisă* (nu deschisă).

Diateza reflexivă este o diateză controversată ca existenţă de către mulţi specialişti. Ea arată că acţiunea este făcută de subiectul gramatical şi suportată de obiectul direct (sau indirect), exprimat prin pronumele reflexiv care reprezintă subiectul: *El se abţine de la băutură; Ea îşi asumă riscurile*.

Diateza reflexivă ridică mai multe probleme. Formele verbale precedate sau urmate de pronumele reflexiv *se (s-, -se)* sau *îşi (şi-,-şi)*, precum şi de formele neaccentuate de acuzativ sau dativ împrumutate de pronumele personale, au mai multe valori, dintre care diatezei reflexive îi aparţin numai două: valoarea **dinamică** şi cea **impersonală**. Este vorba de acele construcţii verbale cu pronume reflexive care se limitează la rolul de morfem al diatezei şi nu îndeplinesc funcţiuni de parte de propoziţie.

Valoarea dinamică a diatezei reflexive înseamnă participarea intensă, interesată a subiectului la realizarea acţiunii, deosebindu-se de formele de la diateza activă corespunzătoare. A se compara: *află* cu *se află, duce* cu *se duce, te rogi* cu *rogi, îndură* cu *se îndură*.

Valoarea impersonală a diatezei reflexive este proprie formelor verbale cu pronume reflexiv în acuzativ (*se, s-, -se*), incompatibile cu un subiect, dar putând subordona o propoziţie subiectivă: *Se confirmă că a sosit, S-a crezut că va fi primul*.

Există construcţii verbale cu pronume reflexiv care au fie valoare pasivă (*Pata se curăţă uşor*), fie valoare activă: *mă spăl, te îmbraci;* valoare eventivă: *a se înroşi;* valoare reciprocă: *Se insultă adesea, Se sfătuiesc, Vă bateţi între voi;* valoare posesivă: *Mi-am luat paltonul, Îşi găsise carnetul.*

În aceste situaţii pronumele reflexiv în dativ, neaccentuat, cu valoare posesivă, are funcţie sintactică de atribut.

Modul

Este categoria gramaticală specific verbală care arată felul în care vorbitorul consideră acțiunea sau starea exprimată de verb. Aceasta poate fi privită ca reală, exprimată prin formele modului **indicativ**, ca posibilă, exprimată prin formele modului **conjunctiv**, condiționată sau dorită, exprimată prin formele modului **condițional-optativ**, ca poruncă sau îndemn, exprimată prin formele modului **imperativ**, nesigură, presupusă – prin formele modului **prezumtiv**. Ea mai poate fi privită ca denumire sub forma modului **infinitiv**, în chip de circumstanță a altei acțiuni sau stări sub forma modului **gerunziu,** ca însuşire a unui obiect sub forma modului **participiu** sau ca finalitate sub forma modului **supin.**

Modurile indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, imperativ şi prezumtiv sunt moduri predicative şi personale. Ele apar independent, îşi schimbă forma după categoria persoanei şi formează predicatul unui enunț.

Infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul sunt moduri nepredicative şi nepersonale, întrucât sunt dependente de un mod predicativ şi de aceea nu pot constitui un predicat şi nu au nici categoria persoanei. Doar modul participiu poate exprima categoria genului (asociată cu numărul şi cu cazul).

Indicativul exprimă o acțiune reală şi sigură. Nu dispune de mărci formale specifice, apare atât în propoziții principale, cât şi în propoziții secundare. Are cele mai multe forme, şapte în total, pentru exprimarea timpului când se petrece acțiunea: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor I, viitor II (sau anterior).

Conjunctivul arată o acțiune posibilă când apare în propoziții principale (*Să mai trec pe la facultate?*). Cel mai adesea se întâlneşte în propozițiile subordonate, când valoarea sa se reduce cel mai adesea la denumirea acțiunii, iar această valoare depinde de valoarea verbului regent.

În propozițiile principale are valoare de imperativ: *Să fii mai ascultător dacă vrei să pricepi.*

Modul conjunctiv are ca marcă distinctă conjuncția *să* şi se organizează în două serii temporale: prezent şi perfect.

Condițional-optativul întruneşte două valori: de condiție şi de dorință. Prima apare în subordonate, cea de-a doua apare cu precădere în propoziții principale: *Dacă aş putea, aş continua drumul*. Se caracterizează prin forme compuse din verbul auxiliar *a avea* (*aş, ai,*

ar, am, ați, ar) şi infinitivul verbului autonom. Are două timpuri: prezent şi perfect.

Prezumtivul redă o acțiune posibilă, dar nesigură, presupusă. Este un mod folosit mai ales în vorbirea populară (multe gramatici nici nu-l înregistrează). Are o structură perifrastică, organizată în două timpuri: prezent şi perfect. La prezent este constituit din formele de viitor ale verbului auxiliar *a fi*, urmate de gerunziu (*vom fi ştiind*), iar la perfect aceleaşi forme ale auxiliarului sunt urmate de participiu (*vom fi ştiut*). Formele prezumtivului perfect coincid cu cele de viitor anterior, condițional- optativ perfect, conjunctiv perfect (*voi fi aflat, aş fi aflat, să fi aflat*). Valoarea de prezumtiv reiese doar din context, prin sensul de prezumție, de îndoială. Propozițiile care conțin verbe la prezumtiv au o accentuare specială. Modul prezumtiv nu are diateza pasivă din cauza structurii sale perifrastice.

Imperativul redă o acțiune posibilă, voită şi care se realizează în nuanțe de ordin (*Fugiți de aici!*)*,* îndemn (*Încearcă să asculți*), rugăminte (*Nu te eschiva*). Se caracterizează printr-o intonație specifică, dispune doar de persoana a II-a singular şi plural cu formă afirmativă şi negativă.

Imperativul afirmativ (pozitiv) preia la singular forme ale indicativului prezent fie omonime cu persoana a II-a singular (*taci!, mergi!, fugi!*), fie cu cea de persoana a III-a singular (*ascultă!, gândeşte!, hotărăşte!*), fie cu ambele (*treci de acolo!* – verb intranzitiv şi *trece-l strada!* – verb tranzitiv).

Unele verbe au forme speciale: *du!, adu!, fă!, vino!, zi!* şi derivatele cu prefixe de la acestea: *condu!, revino!, prezi!*

Imperativul negativ se formează la singular din adverbul de negație **nu** + infinitivul scurt: *nu alerga!, nu coborî!, nu duce!, nu fi!*

Persoana a II-a plural afirmativă şi negativă este omonimă cu persoana a II-a plural a indicativului prezent (*jucați!–nu jucați!, rămâneți!–nu rămâneți!, fugiți!–nu fugiți!*) cu excepția lui *a fi: fiți!– nu fiți!* față de *sunteți.*

Omonimia dintre imperativ şi indicativul prezent se rezolvă printr-o intonație specială cu care se asociază imperativul (fiind marcată prin semnul exclamării).

Infinitivul este un mod nepredicativ şi nepersonal care denumeşte acțiunea. Intră în structura unor forme verbale compuse: viitorul I şi condițional-optativul şi poate îndeplini funcțiuni sintactice de: subiect (*A învăța e necesar*), nume predicativ (*Obligația mea este de a respecta*

regula jocului), atribut (*Plăcerea de a merge pe jos*), complement direct (*Poate alerga*), complement indirect (*Este capabil de a o lua de la capăt*), complement circumstanțial (*Muncește mult pentru a reuși*).

O trăsătură specifică a infinitivului este echivalența sa cu conjunctivul în diferite construcții: *Se hotărăște a vorbi/să vorbească; Vrednic de a conduce/să conducă; Înainte de a începe/să înceapă.* În limba vorbită folosirea infinitivului în locul conjunctivului este prețioasă, dar în stilul științific și administrativ este preferată în construcții precum: *Vă rog a-mi aproba...*

Infinitivul poate avea și valoare de imperativ și este unica situație când are funcție de predicat: *A se agita înainte de folosire!,* de indicativ (în construcții livrești): *Pretinde a ști/că știe totul;* de gerunziu: *S-a săturat a repeta/repetând*.

Modul infinitiv are două timpuri: prezent (*a vorbi*) și perfect, foarte rar folosit (*a fi vorbit*). La prezent există așa-zisa formă „lungă”, păstrată în formele inverse de optativ popular (*Fire-ar/fir-ar să fie!*). În limba actuală orice infinitiv lung reprezintă din punct de vedere morfologic un substantiv feminin abstract terminat în -*e (uitare, plăcere, ardere, uimire, hotărâre*). Din punct de vedere formal, infinitivul conține prepoziția **a** + radical + sufix, variabil după conjugare: conjugarea I -**a** (*a cînta*), conjugarea a II-a -**ea** (*a vedea*), conjugarea a III-a -**e** (*a culege, a spune*), conjugarea a IV-a -**i, -î** (*a iubi, a urî*).

Gerunziul este un mod nepredicativ și nepersonal care prezintă acțiunea în desfășurare (*ascultând, apărând, ducând, suind, coborând*); sunt situații cînd exprimă și acțiuni finite: *Terminând de învățat, a plecat la plimbare.*

Structura gerunziului e simplă: radical + sufixul -**ând** la verbele terminate în -**a, -ea, -e, -î** (*cîntînd, tăcând, mergând, hotărând*) și sufixul -**ind** la verbele în -**i** sau de alte categorii (*suind, fugind, scriind, îngenunchind, supraveghind*).

Sunt corecte formele în -**ând** ale verbelor *a crea, a agrea* (*creând, agreând*).

În combinație cu formele neaccentuate ale pronumelui (personal și reflexiv), folosește și vocala de legătură - **u** -: *dându-mi, ascultîndu-l, amăgindu-se, amintindu-și*. Face excepție combinația cu pronumele **o**: *văzând-o*.

Forma negativă se realizează cu prefixul **ne-** (*neavând, neștiind*). Între prefix și rădăcină se poate pune adverbul **mai** (*nemaiauzind, nemaivăzând*).

Sub forma acestui mod, verbele îndeplinesc funcțiuni sintactice de: complement direct (*Aude bătând în poartă*), complement circumstanțial de diferite feluri (*Ascultându-l, îi dai dreptate; Povestind, se înflăcăra peste măsură*), element predicativ suplimentar (*Ea vine zâmbind*), subiect (*Se aude tunând*).

Modul gerunziu participă la formarea prezumtivului prezent (*voi fi ascultând*), a conjunctivului prezumtiv prezent (*să fi ascultând*), a condiționalului prezumtiv prezent (*aş fi ascultând*).

Participiul este un mod nepredicativ şi nepersonal care denumeşte acțiunea suferită sau îndeplinită de un subiect. Este inclus în structura unor timpuri şi moduri compuse (perfect compus, viitor anterior, conjunctiv perfect, condițional-optativ perfect) şi intră în structura diatezei pasive, unde se comportă ca un adjectiv, flexionând după gen şi număr şi acordându-se cu subiectul: *Cărțile sunt vândute deja*.

Participiul cu sens pasiv poate fi folosit în locul conjunctivului sau al infinitivului după verbele: *a trebui, a se cuveni, a se lăsa* (*Trebuie luate măsuri=Trebuie să ia măsuri; Se cuvine subliniat = Se cuvine a fi/să fie subliniat; Se lasă rugată = Se lasă să fie rugată*).

Participiul nu poate avea diateza reflexivă. Ex. *Copiii se amuză → Copiii amuzați* sau *Se imaginează un scenariu → Scenariu imaginat*.

În construcțiile participiale absolute, când participiul este echivalent cu gerunziul la diateza pasivă, el poate avea un subiect propriu: *O dată predată lucrarea, studenții pot pleca*.

Modul participiu are următoarele forme structurale: verbele în **-a, -î, -i, -ea, -e** (cu sufixul de perfect simplu **-u-)** au structura radical + sufix de perfect (**-a-, -â-, -i-, -u-**) + sufixul participial **-t**: *aşezat, hotărât, iubit, văzut, crezut, cerut*). Acestea sunt aşa-numitele verbe **asigmatice**.

Verbele în **-e** (cu sufixul **-se** – la perfectul simplu au structura: radical + sufixul de participiu (**-t** sau **-s**): *adus, apus*. Sufixul **-s** apare la majoritatea verbelor **sigmatice:** *condus, ales, rămas;* sufixul **-t** se utilizează la câteva verbe: *copt, fiert, fript, înfipt, frânt, înfrânt, rupt, spart, supt*.

Forma negativă se formează cu prefixul negativ **ne-** care acceptă punerea între el şi bază a adverbului **mai**: *nemaiîntâlnit, nemaivăzut*.

Verbul la participiu poate îndeplini funcțiuni sintactice de: atribut (*Spectacolul văzut m-a decepționat*), nume predicativ (*Opiniile erau împărțite*), element predicativ suplimentar (*Te simt neliniştit*), comple-

ment indirect (*Din înfrânt ce era, a devenit victorios*), diferite nuanțe circumstanțiale: *Ajutat, vei reuşi; Ajuns acolo, s-a apucat de lucru*.

Supinul este un mod nepredicativ şi nepersonal care denumeşte, ca şi infinitivul, acțiunea. Spre deosebire de infinitiv, supinul nu are timpuri, el primind valoarea temporală a verbului regent: *De văzut, văd; De văzut, am văzut; De văzut, o să văd*. Are formă analitică, alcătuită din participiul invariabil, precedat de una din prepozițiile: **de** (cea mai frecventă), **la, pe, după, pentru**. După verbele impersonale *a se cuveni, a trebui* prepozițiile pot lipsi: *Se cuvinte menționat, Trebuie văzut*.

Sub forma acestui mod, verbul îndeplineşte funcțiuni sintactice de: atribut (*Loc de fumat*), subiect (*De muncit e greu*), nume predicativ (*Textul e de reținut pe de rost*), complement direct (*Elevii au de scris*), complement indirect (*S-a săturat de aşteptat*), complement circumstanțial (*S-a dus la pescuit*).

Verbele la supin se substantivizează prin articulare: *fumatul, băutul, alesul, iubitul, urâtul*.

Timpul

Este categoria gramaticală specific verbală care exprimă momentul săvârşirii acțiunii prin raportare la momentul vorbirii, care poate fi de anterioritate (**trecut**), de simultaneitate **(prezent)** sau de posterioritate **(viitor)**.

Timpurile se clasifică, după un criteriu semantic şi sintactic, în timpuri **absolute**, care se raportează direct la momentul vorbirii şi reprezintă majoritatea, şi timpuri **relative**, care se raportează la momentul vorbirii prin intermediul altui timp: imperfectul, mai mult ca perfectul şi viitorul anterior.

După criteriul formal (morfologic), timpurile sunt simple (sintetice) şi compuse (analitice). Timpurile simple sunt: prezentul indicativ, imperfectul, perfectul simplu, mai mult ca perfectul; timpurile compuse sunt: prezentul condițional-optativului, perfectul compus al indicativului şi perfectul celorlalte moduri, viitorul I şi al doilea (anterior).

Prezentul indicativ arată o acțiune care se desfăşoară concomitent cu momentul vorbirii: *Citesc o carte.* Se întâlneşte la modurile: indicativ (fără mărci specifice, cu excepția unor verbe de conjugarea I construite cu sufixul **-ez**: *lucrez, desenez*, şi de a IV-a în **-i**, construite cu sufixul **-esc** sau **-ăsc**: *iubesc, urăsc)*, conjunctiv (conjuncția **să** + forme de prezent ale indicativului pentru persoana I şi a II-a singular şi plural şi forme în general proprii pentru persoana a III-a singular şi

plural), condițional-optativ (verbul auxiliar *aş, ai, ar, am , ați, ar* + infinitivul scurt) şi infinitiv (prepoziția **a**, care poate lipsi în unele contexte, + infinitivul scurt).

Prezentul indicativ poate avea şi alte valori stilistice: prezentul **momentan:** – *Ce faci?– Ascult muzică;* prezentul **durativ:** *Cu ce te ocupi?- Pictez. Sunt pictor;* prezentul **iterativ** sau **de repetiție:** *Zilnic face acest drum;* prezentul **istoric** sau **narativ**, folosit în locul perfectului pentru a caracteriza o acțiune trecută: *Evenimentele au loc în 1907*; prezentul **etern** sau **gnomic** arată fenomene sau adevăruri general valabile, eterne. Se foloseşte frecvent în proverbe, maxime şi în legi ştiințifice: *Câinii latră, ursul merge; Doi şi cu doi fac patru.*

Prezentul se foloseşte frecvent cu valoare de viitor, însoțit obligatoriu de determinări circumstanțiale temporale (*Sâmbătă plecăm la munte*) şi de imperativ (*Încui şi pleci*).

Prezentul indicativ este un timp simplu organizat în două tipuri de forme: forme **tari**, cu accentul pe radical la singular şi la persoana a III-a plural (*a cânta*) şi forme **slabe**, cu accentul pe sufixul secundar **-ez** la verbele în **-a** (*dansez*), **-esc** şi **-ăsc** la verbele în **-i** (*a iubi*), respectiv **-î** (*a hotărî*).

Desinențele de prezent sunt variate, unice fiind cele de la pers. I şi a II-a plural: **-m, -ți**.

Modele de conjugare tare:

-a	**-ea**	**-e**	**-i**	**-î**
ascult-ϕ–ϕ	văd-ϕ–ϕ	spun-ϕ–ϕ	fug–ϕ–ϕ	cobor-ϕ–ϕ
ascult-ϕ-**i**	vez-ϕ-**i**	spu-ϕ–**i**	fug-ϕ-**i**	cobor-ϕ–**i**
ascult-ϕ-**ă**	ved-ϕ-**e**	spun-ϕ–**e**	fug-ϕ-**e**	coboar-ϕ–**ă**
ascult-**ă-m**	ved-**e-m**	spun-**e-m**	fug-**i-m**	cobor-**â-m**
ascult-**a-ți**	ved-**e-ți**	spun-**e-ți**	fug-**i-ți**	cobor-**â-ți**
ascult-ϕ-**ă**	văd-ϕ–ϕ	spun-ϕ–ϕ	fug-ϕ–ϕ	coboar-ϕ–**ă**

Modele de conjugare slabă:

-a	**-i**	**-î**
dans-**ez**-ϕ	iub-**esc**-ϕ	hotăr-**ăsc**–ϕ
dans-**ez-i**	iub-**eşt-i**	hotăr-**ăşt-i**
dans-**eaz-ă**	iub-**eşt-e**	hotăr-**ăşt-e**
dans-**ă-m**	iub-**i-m**	hotăr-**â-m**
dans-**a-ți**	iub-**i-ți**	hotăr-**â-ți**
dans-**eaz-ă**	iub-**esc**-ϕ	hotăr-**ăsc**-ϕ

Încadrarea verbelor de conjugarea I şi a IV-a în paradigmele cu sufixele **-ez, -esc, -ăsc** este de multe ori greu de făcut, întrucât nu poate fi dedusă pe baza vreunor criterii. De exemplu, verbele neologice în **-a** preferă formele cu **-ez**: *debitează, copiază, manevrează, încadrează, salvează.* Unele perechi pot merge în paralel, ambele fiind admise în normă: *evaporă–evaporează, degajă–degajează, decernă–decernează, înseamnă–însemnează, ignoră–ignorează, prosternă–prosternează, şchioapătă– şchiopătează.* Altele s-au diferenţiat ca sens: *acordă* „dă", „face acordul gramatical" şi *acordează* (un instrument), *concură* „tinde spre", „converge" şi *concurează* „participă la un concurs", *contractă* „se strânge, se micşorează" şi *contractează* „încheie un contract", „se molipseşte", *reflectă* „oglindeşte" şi *reflectează* „meditează, se gândeşte", *toarnă* (un lichid) şi *turnează* (un film), *manifestă* „arată, exprimă, face cunoscut" şi *manifestează* „participă la o manifestaţie".

La verbele de conjugarea a IV-a în **-i** s-a impus varianta literară cu sufixul **-esc** la verbe ca: *bănuieşte, bombăneşte, cheltuieşte, destăinuieşte, se străduieşte, târguieşte*, dar sunt şi verbe admise de normă cu ambele forme (cu şi fără sufix): *învârte–învârteşte, năzare–năzăreşte, şovăie–şovăieşte, mântuie–mântuieşte*. Alte perechi s-au specializat ca sens: *absolvă* „scuteşte de o pedeapsă" şi *absolveşte* (un an de învăţământ), *îndoaie* „pliază, încovoaie" şi *îndoieşte* „are îndoieli", „dublează", *răscoală* „se revoltă" şi *răscoleşte* „a scotoci", „a tulbura profund".

Pe lângă tipurile flexionare mari prezentate mai sus, există şi unele tipuri **secundare**: cele de conjugarea I cu tema în **-i** semivocalic sau în consoană palatală: *a tăia, a încheia, a deochia, a apropia* a căror paradigmă este: -ϕ,-ϕ, *-e, -(e)m, -(a)ţi, -e*; cu o consoană + *l* sau *r* înaintea sufixului infinitivului: *a umbla, a intra* care se diferenţiază de categoria fără sufixul -**ez** numai prin desinenţa **-u** vocalic la persoana I singular şi **-i** vocalic la persoana a doua singular (*umblu, umbli; intru, intri*).

Verbele de conjugarea a IV-a cu tema în -**i** semivocalic (*a sui*) au paradigma: -ϕ,-ϕ, *-e, -(i)m, -(i)ţi, -e*.

Imperfectul exprimă o acţiune în curs de desfăşurare, sincronă cu o altă acţiune trecută: *Când ai venit, eu ascultam muzică.* Poate avea şi o utilizare absolută: *Odinioară munceam mai mult* sau iterativă: *Săptămânal venea la noi*. Din cauza valorii sale durative, este folosit mult în naraţiuni.

Imperfectul se foloseşte adesea cu valoarea altor moduri şi timpuri: de condiţional perfect: *Dacă mă anunţau, veneam şi eu* sau de

optativ, mai ales în formule de politețe (imperfectul modestiei şi al reverenței): *Voiam să vă rog ceva*.

Imperfectul ludic apare în limbajul copiilor, cu valoare de prezent: *Eu eram Albă ca Zăpada şi veneam la voi*.

Imperfectul este un timp simplu alcătuit din radical + sufix + desinență. La verbele de conjugarea I şi la cele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în -**î** sufixul imperfectului este -**a-**, iar pentru restul verbelor (cele în **-ea, -e, -i**) sufixul imperfect este -**ea**-. Desinențele sunt următoarele: *-m, -i, -ϕ, -m, -ți, -u*.

Modele de conjugare:

I	**IV** (în -**î**)	**II**	**III**	**IV** (în –**i**)
învăț-**a-m**	dobor-**a-m**	apăr-**ea-m**	spun-**ea-m**	ven-**ea-m**
învăț-**a-i**	dobor-**a-i**	apăr-**ea-i**	spun-**ea-i**	ven-**ea-i**
învăț-**a**-ϕ	dobor-**a**-ϕ	apăr-**ea**-ϕ	spun-**ea**-ϕ	ven-**ea**-ϕ
învăț-**a-m**	dobor-**a-m**	apăr-**ea-m**	spun-**ea-m**	ven-**ea-m**
învăț-**a-ți**	dobor-**a-ți**	apăr-**ea-ți**	spun-**ea-ți**	ven-**ea-ți**
învăț-**a-u**	dobor-**a-u**	apăr-**ea-u**	spun-**ea-u**	ven-**ea-u**

Timpul perfect este o specie de trecut, care arată că desfăşurarea acțiunii este anterioară momentului vorbirii şi se întâlneşte la modul indicativ sub forma perfectului simplu şi a perfectului compus, precum şi la modurile conjunctiv (*să* + *fi* + participiul invariabil în gen şi număr), condițional-optativ (condiționalul prezent al verbului *a fi* + participiul invariabil) şi infinitiv (*a fi* + participiul invariabil).

Perfectul simplu exprimă o acțiune încheiată în trecutul imediat (de obicei ultimele 24 de ore): *Ieri am cumpărat biletul şi azi plecai la mare*. În vorbirea obişnuită perfectul simplu este folosit mai mult regional – în special în Oltenia şi Banat, iar cu valoare de trecut propriu-zis are un caracter livresc sau este restrâns la anumite întrebuințări cu unele nuanțe stilistice: ironie (*Bine o potrivişi!*), reproş (*Crăpă ceasul de veni şi ea!*).

Perfectul simplu este alcătuit din radical + sufix + desinență. Verbele în -**a, -î, -i** au sufixul omonim cu cel de infinitiv:

-a	**-î**	**-i**
cânt-**a-i**	cobor-**â-i**	ven-**i-i**
cânt-**a-şi**	cobor-**â-şi**	ven-**i-şi**
cânt-**ă**-ϕ	cobor-**â**-ϕ	ven-**i**-ϕ
cânt-**a-ră-m**	cobor-**â-ră-m**	ven-**i-ră-m**
cânt-**a-ră-ți**	cobor-**â-ră-ți**	ven-**i-ră-ți**
cânt-**a-ră**-ϕ	cobor-**â-ră**-ϕ	ven-**i-ră**-ϕ

Verbele în -**ea** au sufixul -**u-**, iar cele în -**e** au sufixul -**se-** pentru verbele sigmatice (*mersei, scrisei, spusei*) şi -**u-** pentru verbele asigmatice (*cerui, făcui, trecui*):

-ea		**-e**
păr-**u-i**	mer-**se-i**	trec-**u-i**
păr-**u-şi**	mer-**se-şi**	trec-**u-şi**
păr-**u**-ϕ	mer-**se**-ϕ	trec-**u**-ϕ
păr-**u-ră-m**	mer-**se-ră-m**	trec-**u-ră-m**
păr-**u-ră-ți**	mer-**se-ră-ți**	trec-**u-ră-ți**
păr-**u-ră**-ϕ	mer-**se-ră**-ϕ	trec-**u-ră**-ϕ

Verbele cu sufixul de perfect în -**se-** au adesea un radical puțin diferit de al prezentului şi al imperfectului (*duc-dusei, trimit-trimisei, coc-copsei, aleg-alesei)*.

Desinențele la perfectul simplu sunt următoarele: *-i, -şi,* -ϕ*, -ră-m, -ră-ți, -ră-*ϕ. După cum se observă, la plural, apare o desinență *-ră-*, specializată pentru acest număr, la care se ataşează desinența obişnuită. Toate verbele au accentul pe sufix, cu excepția verbelor sigmatice în -**e**, care au accentul pe radical, iar la pers. I şi a II-a au accentul pe sufix.

Perfectul compus exprimă o acțiune realizată şi încheiată în trecut: *Am citit cartea.* Este un timp compus, format din auxiliarul *a avea* la indicativ prezent + participiul invariabil al verbului de conjugat:

am ascultat (apărut, pus, citit, hotărât)
ai ascultat
a ascultat
am ascultat
ați ascultat
au ascultat

Când două verbe la perfectul compus sunt coordonate, auxiliarul trebuie repetat: *Am auzit şi am văzut.*

Mai mult ca perfectul exprimă o acțiune încheiată înaintea altei acțiuni trecute: *Terminasem lucrul când am hotărât să plec.* Este un timp de relație, folosit mai rar în vorbire, fiind perceput ca un timp livresc. Rareori apare ca un timp absolut: *Se deprinsese cu răul*. Este un timp sintetic alcătuit din radical + sufixul perfectului simplu + sufixul specific -**se**- + desinență. Desinențele sunt aceleaşi ca la perfectul simplu, cu excepția pers. I: *-m, -şi,* -ϕ, *-ră-m, -ră-ți, -ră-*ϕ. Desinența *-ră*, extinsă de la perfectul simplu, apare la mai mult ca perfect la formele de plural. Sunt folosite şi formele fără *-ră-* (*noi zisesem, voi ziseseți, ei zisese*) care sunt neliterare.

Modele de conjugare:

-a	**-ea**	**-e**	
apuc-**a-se-m**	văz-**u-se-m**	zi-**se-se-m**	cer-**u-se-m**
apuc-**a-se-şi**	văz-**u-se-şi**	zi-**se-se-şi**	cer-**u-se-şi**
apuc-**a-se**-ϕ	văz-**u-se**-ϕ	zi-**se-se**-ϕ	cer-**u-se**-ϕ
apuc-**a-se-ră-m**	văz-**u-se-ră-m**	zi-**se-se-ră-m**	cer-**u-se-ră-m**
apuc-**a-se-ră-ți**	văz-**u-se-ră-ți**	zi-**se-se-ră-ți**	cer-**u-se-ră-ți**
apuc-**a-se-ră**-ϕ	văz-**u-se-ră**-ϕ	zi-**se-se-ră**-ϕ	cer-**u-se-ră**-ϕ
-i	**-î**		
auz-**i-se-m**	ur-**â-se-m**		
auz-**i-se-şi**	ur-**â-se-şi**		
auz-**i-se**-ϕ	ur-**â-se**-ϕ		
auz-**i-se-ră-m**	ur-**â-se-ră-m**		
auz-**i-se-ră-ți**	ur-**â-se-ră-ți**		
auz-**i-se-ră**-ϕ	ur-**â-se-ră**-ϕ		

Viitorul, numit şi **viitorul I**, exprimă o acțiune care se petrece după momentul vorbirii: *Ne vom opri imediat.* Se foloseşte şi cu alte valori: valoarea modului imperativ: *Vei pleca acum!*, prezumtiv: *O şti ea ce are de făcut?*, valoarea de prezent al politeței: *O să vă rog să aveți răbdare*, cu valoare de perfect: *George Enescu va muri departe de țară*.

Din punct de vedere formal, viitorul este un timp analitic, compus din formele de indicativ prezent ale verbului auxiliar *a vrea* + infinitivul scurt al verbului de conjugat:

voi lăuda (putea, merge, iubi, urî)
vei lăuda
va lăuda
vom lăuda
veți lăuda
vor lăuda

„Viitorul imediat”, folosit în limba vorbită, se exprimă printr-o construcție perifrastică: formele de prezent indicativ ale verbului auxiliar *a avea* + conjunctivul prezent al verbului de conjugat (*am să plec, ai să pleci, are să plece, avem să plecăm, aveți să plecați, au să plece*).

În limba vorbită se mai foloseşte un alt tip de viitor, cel alcătuit din auxiliarul invariabil *o* + conjunctivul prezent al verbului de con-

jugat (*o să aştept, o să aştepţi, o să aştepte, o să aşteptăm, o să aşteptaţi, o să aştepte*).

Viitorul anterior sau **viitorul al doilea** este un timp de relaţie care exprimă o acţiune care urmează să aibă loc după momentul vorbirii şi înaintea altei acţiuni viitoare. Este un timp livresc, mai puţin folosit în vorbirea comună, fiind înlocuit prin diferite perifraze: *înainte de a..., după ce.*

Are forme compuse din viitorul auxiliarului *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat:

voi fi lucrat (dispărut, ajuns, venit, coborât)
vei fi lucrat
va fi lucrat
vom fi lucrat
veţi fi lucrat
vor fi lucrat

Prezentul conjunctiv exprimă, ca timp absolut, o acţiune care are sens de prezent sau viitor: *Tu să pleci acum, iar ea să plece mâine.* În subordonate se „modelează” după semnificaţia temporală a verbului regent: *Te sfătuiesc să accepţi propunerea făcută* (sens de prezent), *O să te sfătuiesc să accepţi propunerea făcută* (sens de viitor), *Te-am sfătuit să accepţi propunerea făcută* (sens de perfect).

Poate avea şi valoare de imperativ: *Să vină aici mai repede!* În mod excepţional, la pers. a II-a cu valoare de imperativ, conjunctivul se poate folosi fără conjuncţia **să**: *Ieşi imediat şi vii când te chem eu!*

Prezentul conjunctiv este alcătuit din forme sintetice precedate de conjuncţia **să** care este element constitutiv al verbului. Formele sintetice sunt omonime cu ale indicativului prezent, exceptând persoana a III-a singular şi plural: *să aştept, să aştepţi, să aştepte, să aşteptăm, să aşteptaţi, să aştepte.*

La persoana a III-a are aceleaşi desinenţe cu persoana a III-a a indicativului prezent, dar inversate după categoriile de verbe: verbele în **-a, -î**: indicativ prezent **-ă** (*cântă, coboară*) – conjunctiv prezent **-e** (*să cânte, să coboare*); verbele în **-ea, -e, -i**: indicativ prezent **-e** (*apare, merge, vine*) – conjunctiv prezent **-ă** (*să apară, să meargă, să vină*).

Verbele de diferite conjugări cu radicalul terminat în **-i** semivocalic au desinenţa *-e* şi la prezent indicativ şi la prezent conjunctiv: *apropie–să apropie, suie– să suie, ştie–să ştie, scrie–să scrie*; au forme identice în **-ă** verbele *a oua, a ploua: să ouă, să plouă*. Variante

admise în normă: *să mântuie–să mântuiască, să şovăie–să şovăiască, să învârtă–să învârtească, să ţăcăne–să ţăcănească, să zdroncăne–să zdroncănească.*

Anumite verbe pot fi folosite la prezent conjunctiv persoana a III-a singular şi fără conjuncţia **să**: *Fie ce-o fi!, Facă ce-o vrea! Trăiască liniştit! Ducă-se pe pustii! Treacă de la mine! Zică ce-o vrea! Bată-l norocul!*

Perfectul conjunctiv redă, ca timp absolut, o acţiune trecută faţă de momentul vorbirii: *Să fi mâncat ceva înainte de plecare*; ca timp relativ redă o acţiune fie anterioară altei acţiuni: *Nu ştiu să fi trecut pe acolo,* fie simultană: *Să fi fost acolo, nu se întâmpla ce s-a întâmplat*, fie posterioară: *Până să fi mers acolo, trebuia să telefoneze*.

Perfectul conjunctiv este un timp compus, cu o structură invariabilă după persoană şi număr, alcătuită din forma *să fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat. Omonimia formelor se rezolvă prin pronumele personal: *eu să fi alergat, tu să fi alergat, el/ea să fi alergat, noi să fi alergat, voi să fi alergat, ei/ele să fi alergat* (*părut, început, zis, iubit, coborât*).

Prezentul condiţional-optativ exprimă o acţiune realizabilă în prezent sau în viitor, când are valoare absolută: *Aş lucra cu plăcere, dacă ar fi condiţii mai bune; Dacă m-ai invita, aş veni şi eu.*

Când are valoare relativă, prezentul condiţional exprimă acţiuni simultane: *A lăsat să se înţeleagă că ar accepta oferta* sau posterioare acţiunii din regentă: *A anunţat că ar putea participa şi el.*

Este un timp compus din auxiliarul verbului *a avea* (*aş, ai, ar, am, aţi, ar*) + infinitivul prezent al verbului de conjugat: *aş cânta, ai cânta, ar cânta, am cânta, aţi cânta, ar cânta* (*vedea, alege, veni, doborî*).

Se poate folosi şi cu forme inverse, în care auxiliarul este postpus, iar infinitivul apare antepus, în vechea sa formă lungă, atunci când între ele nu se interpune un pronume neaccentuat: *dar(e)-aş, venire-ai, dormire-ar*; când între auxiliar şi infinitiv se intercalează un pronume neaccentuat, infinitivul va fi la forma scurtă, cea obişnuită: *mânca-l-ar, lovi-o-ar, vedea-l-aş*.

Prezentul condiţional-prezumtiv, folosit în vorbirea indirectă, este alcătuit din prezentul condiţional al verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat: *aş fi cântând, ai fi cântând, ar fi cântând, am fi cântând, aţi fi cântând, ar fi cântând* (*pârând, mergând, ieşind, coborând*).

Perfectul condițional-optativului exprimă o acțiune trecută (*Aş fi participat şi eu*) sau una simultană momentului vorbirii, în formele de politețe (*Aş fi dorit să vă atrag atenția*). Este un timp analitic, format din prezentul condițional al verbului auxiliar *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat: *aş fi cântat, ai fi cântat, ar fi cântat, am fi cântat, ați fi cântat, ar fi cântat* (*apărut, priceput, iubit, doborât*).

Prezentul prezumtiv exprimă, când are valoare absolută, o atitudine simultană cu momentul vorbirii (*Va fi intuind el ceva*), o acțiune viitoare (*Mâine dimineață va fi circulând autobuzul?*) sau o acțiune situată imprecis în timp (*Va fi citind cu regularitate presa*); ca verb relativ, poate exprima acțiuni simultane sau posterioare față de regentă, care poate fi la trecut: *Eram convinsă că va fi ştiind ce are de făcut.*

Prezentul prezumtiv este un timp compus din formele de viitor indicativ ale verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat:

voi (oi) **fi** umblând (apărând, pricepând, iubind, doborând)
vei (ăi) **fi** umblând
va (o) **fi** umblând
vom (om) **fi** umblând
veți (ăți) **fi** umblând
vor (or) **fi** umblând

Perfectul prezumtiv cu valoare absolută indică o acțiune trecută (*O fi aflat el ceva*). Cu valoare relativă exprimă tot o acțiune trecută şi situată anterior (*Nu ştia dacă o fi reuşit*), simultan (*L-a auzit când o fi strigat*) sau posterior (*I-a prescris un tratament care îi va fi ajutat*) față de acțiunea din regentă.

Ca formă este un timp compus din formele de viitor indicativ ale verbului auxiliar *a fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat:

voi (oi) fi cântat (apărut, priceput, iubit, doborât)
vei (ăi) fi cântat
va (o) fi cântat
vom (om) fi cântat
veți (ăți) fi cântat
vor (or) fi cântat

Prezentul infinitiv exprimă o acțiune nesituată precis în timp (*A munci este o plăcere*). Poate avea valoare de imperativ (*A se agita înainte de folosire!*). În propozițiile subordonate preia valoarea temporală a verbului regent: o acțiune trecută (*A început a lăcrima*) sau una viitoare (*O să învețe a asculta*).

Prezentul infinitiv are o formă simplă. Conține prepoziția **a** + radicalul verbului + sufixele de infinitiv (**-a, -ea, -e, -i, -î**) ale celor patru conjugări: *a arăta, a plăcea, a depune, a iubi, a urî.*

Infinitivul lung, rar folosit (doar în formele inversate ale condiționalului: *venire-ai, ascultare-aş*), se formează prin adăugarea terminației **-re** la forma scurtă a infinitivului: *cânta–cântare, plăcea–plăcere* (*ea* devine *e*), *duce–ducere, iubi–iubire, hotărî–hotărâre*.

Prezentul infinitiv-prezumtivului, foarte rar întâlnit, se formează din prezentul infinitiv al verbului auxiliar *a fi* + gerunziul verbului de conjugat: *a fi cântând* (*părând, trecând, iubind, coborând*).

Perfectul infinitiv exprimă o acțiune trecută, de regulă anterioară celei din regentă (*Gestul de a fi sfidat juriul nu a fost trecut cu vederea*), dar poate exprima şi o acțiune trecută posterioară (*Înainte de a fi sunat tu, ea avea bagajul făcut*). Este un timp rar folosit, compus din prezentul indicativ al auxiliarului *a fi* + participiul verbului de conjugat, precedat întotdeauna de prepoziția **a**: *a fi cântat* (*părut, început, venit, hotărât*).

Persoana

Este categoria gramaticală nespecifică verbului, care indică, prin forma verbului şi prin pronumele care însoțeşte verbul, dacă subiectul este cel care vorbeşte (*Eu învăț*), cel cu care se vorbeşte (*Tu înveți*) sau despre cel care se vorbeşte (*El învață*). Persoana se manifestă la verb numai în cadrul modurilor personale (indicativ, conjunctiv, condițional-optativ şi imperativ).

Persoana se exprimă prin desinențe ataşate la rădăcini sau la teme verbale simple (*cânt-ă, cânt-a-se-m*), iar în formele modale şi temporale compuse, ca şi la toate formele diatezei pasive, se exprimă prin formele variabile ale verbelor auxiliare (*am, ai, a, am, ați, au* + paticipiul, pentru perfectul compus; *voi, vei, va, vom, veți, vor* + infinitivul, pentru viitor; *aş, ai, ar, am, ați, ar* + infinitivul, pentru condițional-optativ).

După posibilitatea formală de a exprima diferite persoane, verbele se clasifică în verbe **pluripersonale** (majoritatea), care au forme pentru toate persoanele (*a cânta, a scrie, a munci*) şi verbe **unipersonale** după formă şi **impersonale** prin conținut, care au numai persoana a III-a singular (*a ploua, a ninge, a fulgera, a tuna, a consta, a se cuveni*).

Între aceste clase de verbe se produc treceri în ambele sensuri. Sunt verbe personale folosite cu sens impersonal (cf. *îmi place să...*cu *el îmi place*) aşa cum există şi verbe unipersonale după formă şi im-

personale prin conținut care se folosesc, mai ales cu sensuri figurate, ca verbe pluripersonale: *El tună şi fulgeră toată ziua.*

De cele mai multe ori persoana gramaticală coincide cu persoana reală. Sunt situații, acceptate de norma literară, când forma de pers. a II-a sg. sau a III-a sg. se poate folosi în locul tuturor persoanelor: *Unde dai şi unde crapă; Se vorbeşte cam mult.*

Numărul se exprimă solidar cu persoana, prin desinențe, iar la modul participiu împreună cu genul (şi cazul). Cel mai adesea numărul gramatical este identic cu cel real, cu unele „abateri" stilistice, precum folosirea pers. I plural cu valoare de singular: pluralul autorului, în stilul ştiințific (*Vom urmări în acest studiu...*), pluralul autorității (sau maiestății), în stilul administrativ (*Noi, primarul comunei, anunțăm...*), pluralul ironic (*Să fim serioşi!*) etc.

Genul

În flexiunea verbului, categoria gramaticală de gen se exprimă numai în cadrul modului participiu, împreună cu categoria de număr.

Participiul variabil are forma unui adjectiv cu patru forme: una pentru masculin şi neutru singular cu desinența zero, alta pentru feminin singular, cu desinența **-a**, o formă pentru masculin plural cu desinența **-i** asilabic, cealaltă pentru feminin şi neutru plural cu desinența **-e**.

Participiul invariabil, din forme modale şi temporale analitice, nu va exprima, fireşte, categoria gramaticală de gen.

Funcțiile sintactice ale verbului

Verbele autonome şi locuțiunile verbale la **moduri predicative** îndeplinesc funcția de **predicat verbal** (*Omul munceşte*), **predicat nominal** (*Omul este inteligent*).

La **moduri nepredicative**: **subiect** (*E lesne a învăța/de învățat; Se aude tunând*), **nume predicativ** (*A călători înseamnă a te bucura; Este de neimaginat cât de bine se descurcă; Este liniştită şi odihnită*), **element predicativ suplimentar** (*Ea vine zâmbind*), **atribut** (*Plăcerea de a cânta; Acestea sunt sfaturi de urmat*), **complement direct** (*Nu poate sta pe loc; Ştie a se stăpâni; Avem de învățat; Aud şuşotindu-se*), **complement indirect** (*Se temea a merge noaptea; Se săturase de umblat/umblând*), **complement circumstanțial** (*Plecând, a lăsat lucrurile neterminate; Am întâlnit-o înainte de a lua trenul; S-a dus la pescuit*), **predicat** (*A se păstra la rece!; De rezolvat urgent!*).

Verbe neregulate. Modele de conjugare

Verbele neregulate sunt verbele care au structură izolată în cadrul sistemului verbal, neregularitățile producându-se în puncte

diferite ale formei verbale (în radical sau la afixe). Deşi sunt puține la număr: *a fi, a avea, a vrea, a da, a lua, a sta, a şti, a bea, a mânca, a usca,* sunt foarte des folosite în vorbire. Dintre toate *a fi* este cel mai neregulat verb, având cinci teme în cursul flexiunii. La celelalte verbe gradul de neregularitate este diferit, pornindu-se de la modificarea totală a radicalului, când rezultă forme supletive (v. *f-, fi-, fos-, est-, eşt-, sunt-, er-* de la verbul *a fi* sau *ar-, av-, aib-* de la verbul *a avea; ia-, ie-, lu-* de la verbul *a lua*) şi până la neregularități produse în structura sau în selectarea afixelor (v. verbul *a şti* care are sufixul *-u-* la perfect şi participiu în loc de *-i-*: *ştiui..., ştiut* etc.).

Prezentăm formele neregulate ale acestor verbe:

Verbul ***a fi***

Indicativ prezent: *eu sunt, tu eşti, el/ea este, noi suntem, voi sunteți, ei/ele sunt*

Imperfect: *eu eram, tu erai, el/ea era, noi eram, voi erați, ei/ele erau*

Perfect simplu: *eu fui/fusei, tu fuşi/fuseşi, el/ea fu/fuse, noi furăm/fuserăm, voi furăți/fuserăți, ei fură/fuseră*

Perfect compus: *eu am fost, tu ai fost, el/ea a fost, noi am fost, voi ați fost, ei/ele au fost*

Mai mult ca perfect: *eu fusesem, tu fuseseşi, el/ea fusese, noi fuseserăm, voi fuseserăți, ei fuseseră*

Viitor I: *eu voi fi, tu vei fi, el/ea va fi, noi vom fi, voi veți fi, ei/ele vor fi*

Viitor II (anterior): *eu voi fi fost, tu vei fi fost, el/ea va fi fost, noi vom fi fost, voi veți fi fost, ei/ele vor fi fost*

Conjunctiv prezent: *eu să fiu, tu să fii, el/ea să fie, noi să fim, voi să fiți, ei/ele să fie*

Conjunctiv perfect: *eu să fi fost, tu să fi fost, el/ea să fi fost, noi să fi fost, voi să fi fost, ei/ele să fi fost*

Condițional-optativ prezent: *eu aş fi, tu ai fi, el/ea ar fi, noi am fi, voi ați fi, ei/ele ar fi*

Condițional-optativ perfect: *eu aş fi fost, tu ai fi fost, el/ea ar fi fost, noi am fi fost, voi ați fi fost, ei/ele ar fi fost*

Imperativ pozitiv: *fii!, fiți!*

Imperativ negativ: *nu fi!, nu fiți!*

Infinitiv prezent: *a fi*

Infinitiv perfect: *a fi fost*

Gerunziu: *fiind*

Participiu: *fost, fostă; foşti, foste*
Supin: *de fost*

Verbul ***a avea***
Indicativ prezent: *eu am, tu ai, el/ea are, noi avem, voi aveți, ei/ele au*
Imperfect: *eu aveam, tu aveai, el/ea avea, noi aveam, voi aveați, ei/ele aveau*
Perfect simplu: *eu avui/avusei, tu avuşi/avuseşi, el/ea avu/avuse, noi avurăm/ avuserăm, voi avurăți/avuserăți, ei avură/avuseră*
Perfect compus: *eu am avut, tu ai avut, el/ea a avut, noi am avut, voi ați avut, ei/ele au avut*
Mai mult ca perfect: *eu avusesem, tu avuseseşi, el/ea avusese, noi avuseserăm, voi avuseserăți, ei/ele avuseseră*
Viitor I: *eu voi avea, tu vei avea, el/ea va avea, noi vom avea, voi veți avea, ei/ele vor avea*
Viitor II (anterior): *eu voi fi avut, tu vei fi avut, el/ea va fi avut, noi vom fi avut, voi veți fi avut, ei/ele vor fi avut*
Conjunctiv prezent: *eu să am, tu să ai, el/ea să aibă, noi să avem, voi să aveți, ei/ele să aibă*
Conjunctiv perfect: *eu să fi avut, tu să fi avut, el/ea să fi avut, noi să fi avut, voi să fi avut, ei/ele să fi avut*
Condițional-optativ prezent: *eu aş avea, tu ai avea, el/ea ar avea, noi am avea, voi ați avea, ei/ele ar avea*
Condițional-optativ perfect: *eu aş fi avut, tu ai fi avut, el/ea ar fi avut, noi am fi avut, voi ați fi avut, ei/ele ar fi avut*
Imperativ pozitiv: *ai!, aveți!*
Imperativ negativ: *nu avea!, nu aveți!*
Infinitiv prezent: *a avea*
Infinitiv perfect: *a fi avut*
Gerunziu: *având*
Participiu: *avut, avută; avuți, avute*
Supin: *de avut*

Verbul ***a vrea***
Indicativ prezent: *eu vreau, tu vrei, el/ea vrea, noi vrem, voi vreți, ei/ele vor*
Imperfect: *eu vream, tu vreai, el/ea vrea, noi vream, voi vreați, ei/ele vreau*

Perfect simplu: *eu vrui/vrusei, tu vruşi/vruseşi, el/ea vru/vruse, noi vrurăm/ vruserăm, voi vrurăți/vruserăți, ei vrură/vruseră*

Perfect compus: *eu am vrut, tu ai vrut, el/ea a vrut, noi am vrut, voi ați vrut, ei/ele au vrut*

Mai mult ca perfect: *eu vrusesem, tu vruseseşi, el/ea vrusese, noi vruseserăm, voi vruseserăți, ei/ele vruseseră*

Viitor I: *eu voi vrea, tu vei vrea, el/ea va vrea, noi vom vrea, voi veți vrea, ei/ele vor vrea*

Viitor II (anterior): *eu voi fi vrut, tu vei fi vrut, el/ea va fi vrut, noi vom fi vrut, voi veți fi vrut, ei/ele vor fi vrut*

Conjunctiv prezent: *eu să vreau, tu să vrei, el/ea să vrea, noi să vrem, voi să vreți, ei/ele să vrea*

Conjunctiv perfect: *eu să fi vrut, tu să fi vrut, el/ea să fi vrut, noi să fi vrut, voi să fi vrut, ei/ele să fi vrut*

Condițional-optativ prezent: *eu aş vrea, tu ai vrea, el/ea ar vrea, noi am vrea, voi ați vrea, ei/ele ar vrea*

Condițional-optativ perfect: *eu aş fi vrut, tu ai fi vrut, el/ea ar fi vrut, noi am fi vrut, voi ați fi vrut, ei/ele ar fi vrut*

Imperativ pozitiv şi **negativ: -**

Infinitiv prezent: *a vrea*

Infinitiv perfect: *a fi vrut*

Gerunziu: *vrând*

Participiu: *vrut, vrută; vruți, vrute*

Supin: *de vrut*

Observație

Formele „comprimate” ale verbului *a avea: am, ai, a; am, ați, au* sunt ale auxiliarului de perfect compus (în combinație cu participiul invariabil al verbului autonom), iar formele *aş, ai, ar; am, ați, ar*, aparținând aceluiaşi verb, sunt ale auxiliarului de condițional-optativ (în combinație cu infinitivul scurt al verbului autonom). Formele „comprimate” ale verbului *a vrea: voi, vei, va; vom, veți, vor* sunt ale auxiliarului de viitor I şi viitor II (anterior).

Verbul ***a da***

Indicativ prezent: *eu dau, tu dai, el/ea dă, noi dăm, voi dați, ei/ele dau*

Imperfect: *eu dădeam, tu dădeai, el/ea dădea, noi dădeam, voi dădeați, ei/ele dădeau*

Perfect simplu: *eu dădui, tu dăduşi, el/ea dădu, noi dădurăm, voi dădurăți, ei/ele dădură*

Mai mult ca perfect: *eu dădusem, tu dăduseşi, el/ea dăduse, noi dăduserăm, voi dăduserăți, ei/ele dăduseră*

Conjunctiv prezent: *eu să dau, tu să dai, el/ea să dea, noi să dăm, voi să dați, ei/ele să dea*

Imperativ pozitiv: *dă!, dați!*

Imperativ negativ: *nu da!, nu dați!*

Gerunziu: *dând*

Participiu: *dat, dată; dați, date*

Supin: *de dat*

Verbul ***a sta***

Indicativ prezent: *eu stau, tu stai, el/ea stă, noi stăm, voi stați, ei/ele stau*

Imperfect: *eu stăteam/stam, tu stăteai/stai, el/ea stătea/sta, noi stăteam/stam, voi stăteați/stați, ei/ele stăteau/stau*

Perfect simplu: *eu stătui, tu stătuşi, el/ea stătu, noi stăturăm, voi stăturăți, ei/ele stătură*

Mai mult ca perfectul: *eu stătusem, tu stătuseşi, el/ea stătuse, noi stătuserăm, voi stătuserăți, ei/ele stătuseră*

Conjunctiv prezent: *eu să stau, tu să stai, el/ea să stea, noi să stăm, voi să stați, ei/ele să stea*

Imperativ pozitiv: *stai! stați!*

Imperativ negativ: *nu sta! nu stați!*

Infinitiv prezent: *a sta*

Gerunziu: *stând*

Participiu: *stat* (cu valoare verbală)/*stătut* (cu valoare adjectivală)

Supin: *de stat*

Verbul ***a lua***

Indicativ prezent: *eu iau, tu iei, el/ea ia, noi luăm, voi luați, ei/ele iau*

Imperfect: *eu luam, tu luai, el/ea lua, noi luam, voi luați, ei/ele luau*

Perfect simplu: *eu luai, tu luaşi, el/ea luă, noi luarăm, voi luarăți, ei/ele luară*

Mai mult ca perfect: *eu luasem, tu luaseşi, el/ea luase, noi luaserăm, voi luaserăți, ei/ele luaseră*

Imperativ pozitiv: *ia!, luați!*
Imperativ negativ: *nu lua!, nu luați!*
Gerunziu: *luând*
Participiu: *luat, luată; luați, luate*
Supin: *de luat*

Verbul ***a bea***
Indicativ prezent: *eu beau, tu bei, el/ea bea, noi bem, voi beți, ei/ele beau*
Imperfect: *eu beam, tu beai, el/ea bea, noi beam, voi beați, ei/ele beau*
Perfect simplu: *eu băui, tu băuşi, el/ea bău, noi băurăm, voi băurăți, ei/ele băură*
Mai mult ca perfect: *eu băusem, tu băuseşi, el/ea băuse, noi băuserăm, voi băuserăți, ei/ele băuseră*
Conjunctiv prezent: *eu să beau, tu să bei, el/ea să bea, noi să bem, voi să beți, ei/ele să bea*
Gerunziu: *bând*
Participiu: *băut, băută; băuți, băute*
Supin: *de băut*

Verbul ***a mânca***
Indicativ prezent: *eu mănânc, tu mănânci, el/ea mănâncă, noi mâncăm, voi mâncați, ei/ele mănâncă*
Conjunctiv prezent: *eu să mănânc, tu să mănânci, el/ea să mănânce, noi să mâncăm, voi să mâncați, ei/ele să mănânce*
Imperativ pozitiv: *mănâncă!, mâncați!*

Verbul ***a usca***
Indicativ prezent: *eu usuc, tu usuci, el/ea usucă, noi uscăm, voi uscați, ei/ele usucă.*
Conjunctiv prezent: *eu să usuc, tu să usuci, el/ea să usuce, noi să uscăm, voi să uscați, ei/ele să usuce*
Imperativ pozitiv: *usucă!, uscați!*

Observație

Lista verbelor neregulate se măreşte dacă se iau în calcul şi derivatele cu prefixe de la unele dintre acestea: *a reda, a preda; a consta; a prelua, a relua.*

Adverbul

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care arată caracteristica unei acțiuni, stări sau însuşiri, ori circumstanța în care se realizează o acțiune.

Spre deosebire de alte părți de vorbire neflexibile (prepoziție, conjuncție, interjecție), unele adverbe cunosc categoria gramaticală a comparației (specifică adjectivelor), care se realizează perifrastic (folosindu-se tot anumite adverbe cu valoare de cuvinte ajutătoare). Adverbul apare întotdeauna în calitate de determinant față de un element regent, el nefiind o parte de vorbire independentă. Astfel, poate determina un verb (*Aleargă repede*), un adjectiv (*Este aşa de frumoasă*) sau un alt adverb (*Vorbeşte cam mult*), îndeplinind pe lângă aceste părți de vorbire funcția de complement circumstanțial. El poate apărea şi în grupul nominal, determinând un substantiv (*locul de aici*), un pronume (*acela de acolo*) sau un numeral (*primul de sus*), pe lângă care îndeplineşte funcția de atribut.

Clasificarea adverbelor se realizează după **origine, structură** şi **înțeles.**

După **origine**, adverbele se clasifică în adverbe **primare** (moştenite sau împrumutate) care au statut adverbial incontestabil: *aşa, aiurea, apoi, azi, ieri, mereu, cam, chiar, tocmai* şi adverbe provenite, prin conversiune, din alte părți de vorbire: din adjective: *atent, corect, frumos, îngrijit* (*Lucrează atent/corect...*), din participii cu valoare adjectivală: *încântat, încruntat, învolburat, răspicat (Priveşte încruntat)*, din substantive care denumesc anotimpuri, zilele săptămânii, momente ale zilei, folosite la singular sau plural, articulate sau nearticulate, când devin adverbe de timp: *Seara citim până târziu, Duminica ieşim din oraş, Duminică merg la părinți, Vara mergem la mare, Iernile şi le petrecea la țară.* În forma articulată la plural, ele rămân substantive folosite cu sens iterativ. Substantivele nearticulate: *buştean, burduf, cuc, foc, glonț, lulea, ochi, puşcă, strună, tun*, folosite invariabil pe lângă verbe sau adjective, capătă valoare de adverbe de mod: *Doarme buştean, A ieşit glonț, S-a supărat foc; Singur cuc, Înghețat tun, Îndrăgostit lulea.* Devin adverbe pronumele *ce, cât* când determină un verb (*A plâns ce/cât a plâns şi apoi s-a liniştit*), un adjectiv (*Ce frumoasă s-a făcut!*) sau un adverb (*Ce mult s-a bucurat!, Cât de bine îmi pare!*).

Prin derivare cu ajutorul sufixelor se pot forma adverbe pornind de la verbe, de la substantive sau de la alte adverbe: *chiorâş, târâş, pieptiş, copăcel, omeneşte, prieteneşte, realmente, finalmente, completamente, binişor.*

Prin schimbarea valorii gramaticale, adverbele pot trece, la rândul lor, în altă parte de vorbire. Astfel, prin articulare enclitică sau proclitică sau prin antepunerea unui adjectiv, adverbele se substantivizează: *binele, un bine, acel bine, răul, un rău, acel rău.*

Numeroase adverbe şi locuţiuni adverbiale devin, printr-o aparentă articulare, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu genitivul: *împotrivă-împotriva, împrejur-împrejurul, îndărăt-îndărătul, înapoi-înapoia, înainte-înaintea, în faţă-în faţa, în jur-în jurul, în mijloc-în mijlocul, în spate-în spatele.*

Câteva adverbe pot deveni adjective invariabile, dacă au regent un substantiv: *aşa, asemenea, aievea, aiurea, alene, anume, bine, gata, repede (Vis aievea, Asemenea oameni, O doamnă bine)*.

După **structură**, adverbele se clasifică în adverbe **simple**, **compuse** şi **locuţiuni adverbiale**.

Adverbele **simple** cuprind atât adverbele neanalizabile (*acum, aici, azi, atunci, ieri, mâine, bine, destul, mereu, uşor*), cât şi pe cele provenite prin conversiune (*sigur, frumos*) şi prin derivare (*cândva, întocmai, actualmente*).

Adverbele **compuse** conţin două categorii: a) adverbe formate prin compunere şi ale căror elemente apar sudate, motiv pentru care mulţi specialişti le consideră adverbe simple: *acasă, adineauri, altădată, altfel, anevoie, bineînţeles, câteodată, dedesubt, deloc, laolaltă, neîncetat, nicicând, numaidecât, odată, undeva, vreodată;* b) adverbe formate prin compunere din două cuvinte nesudate complet şi separate prin cratimă: *azi-noapte, astă-vară, ieri-dimineaţă, harcea-parcea, talmeş-balmeş*.

Locuţiunile adverbiale sunt grupuri de cuvinte cu înţeles de sine stătător şi echivalente cu un adverb. În structura lor intră: substantive, adjective, pronume, participii, adverbe legate prin prepoziţii sau conjuncţii. Sunt locuţiuni adverbiale cu structură simplă, alcătuite din prepoziţie şi o parte de vorbire (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, adverb): *la întâmplare, la un loc, de cu seară, de fapt, în grabă, în silă, pe rând, la o adică, cu totul, peste tot, de la sine, ca atare, pe nimic, pe din două, dintr-o dată, în general, în principal, cu binişorul, din contră, pe înserate, pe alese, pe ascuns, pe furiş, peste poate, de-a dreptul, de-a berbeleacul, de-a binelea.*

Există locuțiuni adverbiale care conțin cuvinte inexistente independent în limba română: *într-adins, cu ghiotura, pe îndelete, pe de rost, cu toptanul, de-a valma, în zadar.* O serie de locuțiuni sunt formate prin repetarea unor cuvinte rimate şi au o structură simetrică: *aşa şi aşa, ceac-pac, clipă de clipă, din loc în loc, încetul cu încetul, în fel şi chip, de silă de milă, de bine de rău, de voie de nevoie, harcea-parcea, talmeş-balmeş, târâş-grăpiş.*

Pe lângă locuțiunile adverbiale care prezintă unitate semantică şi gramaticală, există şi expresii adverbiale care sunt unități lexicale mai mult sau mai puțin închegate, care nu au unitate morfologică (nu se comportă ca un adverb), ci numai unitate sintactică: *cât ai clipi din ochi, cu o falcă-n cer şi una-n pământ, cu noaptea-n cap, pe nepusă masă, la paştele cailor, la dracu-n praznic.*

După **înțeles**, majoritatea adverbelor şi locuțiunilor adverbiale sunt circumstanțiale: **de loc:** *aici, acolo, acasă, afară, aiurea, împrejur, înainte, îndărăt, undeva, de jur împrejur, ici-colo, în lung şi-n lat;* **de timp:** *acum, adesea, astăzi, mâine, odinioară, dintr-o dată, din când în când, în veci, zi şi noapte;* **de mod**, cu numeroase subclase: **de mod propriu-zis** sau **cantitative:** *destul, doldora, enorm, mult, oricât, suficient, de ajuns, cât de cât, cu toptanul;* **de comparație:** *asemenea, ca, decât;* **de durată** sau **continuitate:** *încă, mereu, necontenit;* **de afirmație** sau **de negație:** *da, fireşte, desigur, cu siguranță; nu, deloc, nicidecum, defel;* **de îndoială** sau **probabilitate:** *parcă, poate, pesemne, posibil, probabil;* **de restricție (exclusivitate):** *barem, doar, decât, încaltea, măcar, numai;* **de aproximație:** *aproximativ, aproape, cam, gata-gata, cât pe ce;* **explicative:** *adică, anume, bunăoară;* **de precizare:** *chiar, tocmai, taman, mai cu seamă, în special;* cu înțeles **conclusiv:** *aşadar, deci, prin urmare, în consecință, ca atare;* cu înțeles **cauzal:** *de aceea, de asta, pentru aceea;* **concesiv:** *totuşi, cu toate acestea.*

Adverbe pronominale şi nepronominale

Adverbele **pronominale** provin din rădăcini pronominale, sunt înrudite prin înțeles cu unele dintre pronume, deci vor urma clasificarea acestora: adverbe pronominale **demonstrative:** *acum, aici, aşa, atunci, încolo, dincolo;* **relativ-interogative:** *unde, când, cum, cât, încotro;* **nehotărâte:** *cîndva, undeva, întrucâtva, cumva, odată, oricând, uneori;* **negative:** *niciodată, nicicând, nicăieri, niciunde, nici(de)cum.* Adverbele **nepronominale** sunt toate celelalte adverbe.

Gradele de comparație reprezintă singurul aspect de flexiune adverbială; se realizează analitic, prin morfeme adverbiale antepuse,

fără ca forma adverbului să se modifice. Sistemul de formare este identic cu cel al adjectivelor, cu deosebirea că morfemul **cel** de la superlativul relativ este invariabil la adverb.

Model de comparaţie:

Pozitiv: *bine*
Comparativ de superioritate: *mai bine ca/decât*
de egalitate: *la fel de (tot aşa de, tot atât de, deopotrivă de) bine*
de inferioritate: *mai puţin bine ca/decât*
Superlativ: a) relativ de superioritate: *cel mai bine din/dintre*
relativ de inferioritate: *cel mai puţin bine din/dintre*
b) absolut de superioritate: *foarte bine*
absolut de inferioritate: *foarte puţin bine*

Superlativul absolut se poate forma şi cu adverbe cu valoare expresivă, cum ar fi: *colosal (de), formidabil (de), extraordinar (de), grozav (de), extraordinar (de), teribil (de)*. Sunt unele adverbe care se folosesc numai la gradul comparativ de superioritate: *mai abitir, mai ales, mai prejos, mai presus.*

Adverbele care provin din adjective cu sens comparativ sau superlativ (*definitiv, egal, excelent, extrem, formidabil, minimum, maximum, minus, optim, ulterior*) nu au grade de comparaţie.

Adverbele şi locuţiunile adverbiale predicative care exprimă necesitatea, probabilitatea, siguranţa (*adevărat, bineînţeles, sigur, desigur, fireşte, negreşit, poate, pesemne, probabil, posibil, de prisos, cu siguranţă, fără îndoială, de bună seamă, fără doar şi poate*) pot constitui singure predicatul verbal al unei propoziţii regente.

Propoziţia subordonată este subiectivă, introdusă prin conjuncţia **că** sau **să**: *Fireşte că a reuşit; Fără doar şi poate că se va întoarce.*

Predicatul format de aceste adverbe poate fi nominal, când admite lângă el verbul copulativ *a fi:*

Bine că va ploua, Posibil să apară.

Funcţia sintactică specifică este cea de complement circumstanţial: de loc, de timp, de mod (*S-au deplasat în faţă, Pleacă de dimineaţă, I-a spus răspicat ce avea de spus*); mai poate avea şi funcţia de complement direct (*Ea ştie greceşte* „limba greacă”*, Vorbeşte nemţeşte* „limba germană” *în casă*), atribut adverbial (*Vremurile de odinioară s-au dus, Copilul din spate nu e atent*), element predicativ suplimentar (*Te ştiam aproape*), predicat verbal (*Bineînţeles că acceptă*), subiect (*Se lucrează nemţeşte*), nume predicativ (*E uşor să refuzi; Cine e contra?*).

Prepoziția

Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă cu rol de element de legătură în propoziție: leagă atributele și complementele de cuvintele pe care le determină. Astfel, ea leagă un substantiv, pronume, numeral de atributele lor (*Carte de rugăciuni, Unul dintre elevi, Trei dintre noi*) și un verb, adjectiv, adverb sau o interjecție de complementele lor (*O strigă pe mama, Se teme de câini, Identic cu originalul, Trăia departe de lume, Halal de ei!*).

Prepozițiile intră în componența atributelor și complementelor fără a îndeplini ele însele vreo funcțiune sintactică în propoziție. Cu prepoziție se poate construi și numele predicativ (*Casa e de lemn*) sau elementul predicativ suplimentar (*L-au citat ca martor*).

Alături de conjuncții, prepozițiile formează categoria așa-numitelor instrumente gramaticale, ele reprezentând simple cuvinte auxiliare.

Întrucât exprimă numai raporturi, prepozițiile au un conținut semantic abstract, neautonom, dedus doar din context. Unele prepoziții sunt monosemantice (*lângă*), dar cele mai multe sunt polisemantice. De exemplu, prepoziția *prin* poate avea sensul de „a străbate” (*prin acoperiș*), poate indica interiorul (*prin casă*) ori modalitatea (*prin viclenie*).

Prepozițiile fac parte din vocabularul fundamental, având o frecvență foarte ridicată în limbă și provenind în majoritate din limba latină: *asupra, către, cu, de, după, fără, între, la, lângă, pe, pentru, peste, până, spre, sub*. Lor li se adaugă și prepoziții vechi, de alte origini: *bașca* din turcă, *bez* și *împotrivă* din slavă, precum și prepozițiile neologice – *à la, per, pro, supra, versus, via*.

Clasificarea prepozițiilor

Prepozițiile se clasifică după **structură** și după **cazul** pe care îl impun substantivului (pronumelui).

După **structură**, prepozițiile sunt **simple, compuse, locuțiuni prepoziționale.**

Prepozițiile **simple** sunt prepozițiile formate dintr-un singur cuvânt, fie originare, fie provenite din alte părți de vorbire. Cele simple originare sunt cele neanalizabile, care pot fi moștenite sau împrumutate (v. mai sus), la care se adaugă și prepozițiile fuzionate: *din* < *de+în, prin* < arh. *pre + în, printre* < arh. *pre+între, dintre* < *de + între, deasupra* < *de + asupra.*

Prepozițiile simple provenite prin conversiune din alte părți de vorbire: din substantive nearticulate (*grație, mulțumită*), din participii (*datorită, potrivit*), din gerunzii (*exceptând, privind*), din adverbe (de cele mai multe ori fără modificări formale: *asemenea, aidoma, întocmai, conform, contrar, potrivit)*, şi cu modificări formale, prin „articularea" adverbelor de loc: *dedesubtul, înapoia, înaintea, împrejurul, îndărătul, înăuntrul*.

Prepozițiile **compuse** sunt prepozițiile formate prin compunere din două sau mai multe prepoziții simple care se ortografiază separat. Ele sunt centrate în jurul prepozițiilor *de, pe, până: de către, de după, de la, de pe, de lângă, de peste, de sub, pe la, pe după, pe lângă, pe sub, până în, până spre, până sub*. Mai puține sunt cele compuse din trei prepoziții: *de pe la, de pe lângă, până pe la, până pe lângă, până pe după* sau din patru: *de până pe la, de până pe lângă*. Asocierea prepozițiilor *ca* şi *drept*, respectiv *drept* şi *pentru* în exemple ca *Drept pentru care am încheiat procesul-verbal, Ca drept mulțumire*, nu reprezintă prepoziții compuse, ci îmbinări pleonastice supărătoare.

Locuțiunile prepoziționale sunt combinații de cuvinte (care trebuie să conțină obligatoriu cel puțin o prepoziție) care au valoarea unei prepoziții. Ele pot avea următoarele structuri: prepoziție + substantiv articulat hotărât: *în fața, în fruntea, din dreptul, din cauza, prin spatele, în susul, în pofida, de-a lungul, de-a latul;* substantiv nearticulat + prepoziție: *față de, față cu, în loc de;* adverb cu formă nemodificată + prepoziție: *afară de, alături de, dinainte de, asemenea cu, împreună cu, relativ la;* verb + prepoziție: *începând cu;* conjuncție + prepoziție: *şi cu.* Câteva locuțiuni s-au format pe baza unui adjectiv: *privitor la, referitor la, potrivit cu, indiferent de*. Alte îmbinări au structuri diferite față de cele prezentate şi au un statut discutabil: *dat fiind, cât priveşte, în (ceea) ce priveşte, din punct(ul) de vedere, o dată cu, începând cu*.

Clasificarea prepozițiilor după **cazul** impus substantivelor (pronumelor).

Prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale se pot construi cu unul din cazurile: **genitiv, dativ, acuzativ**.

Impun cazul **genitiv**: prepozițiile simple: *asupra, contra, deasupra, dedesubtul, înaintea, dinaintea, înapoia, dinapoia, îndărătul, dindărătul, împrejurul;* prepozițiile compuse: *pe deasupra, pe dedesubtul, pe*

dinapoia, pe dindărătul; locuțiunile prepoziționale: *în fața, în fruntea, în dosul, pe din dosul, în mijlocul, în toiul, pe seama, de-a lungul, de-a latul, de-a curmezişul, în privința, în ciuda, în pofida, în vederea.*

Prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale cu regim de genitiv se pot construi în anumite situații şi cu alte cazuri: cu acuzativul, când sunt urmate de un adjectiv posesiv: *A luat totul asupra sa,* sau cu dativul, când sunt urmate de formele atone ale pronumelor personale cu valoare posesivă: *A luat asupra-şi greşelile altora.*

Prepozițiile cu **dativul** sunt limitate la *datorită, grație, mulțumită, potrivit, contrar.* Ele provin din conversiunea altor părți de vorbire (v. mai sus). Adverbele *asemenea, aidoma, întocmai* devin prepoziții care impun cazul dativ.

Prepozițiile cu **acuzativul:** *a, către, cu, de, din, dintre, drept* „în calitate”, *sub, lângă, alături de, împreună cu, în jur de, vizavi de, la vreme de, în raport cu.*

Există şi verbe care impun anumite prepoziții: *a atenta la, a decurge din, a recurge la, a rezida în, a rezulta din.* De asemenea, modurile infinitiv şi supin sunt precedate în general de prepoziții: *a culege, de/pentru cules; a bea, de/pentru băut.*

Prepozițiile intră şi în structura unor cuvinte compuse: substantive: *leu-de-mare, fărădelege;* adjective: *desăvârşit, cuminte;* numerale: *unsprezece, cincisprezece,* sau a unor locuțiuni: substantivale: *bătaie de cap, părere de rău;* adjectivale: *de excepție, cu dare de mână;* verbale: *a lua la rost, a găsi cu cale, a băga în draci;* adverbiale: *de prisos, pe de rost, de voie, de nevoie;* prepoziționale: *în raport cu, vizavi de;* conjuncționale: *în loc să, de vreme ce, sub pretext că;* interjecționale: *pe naiba!, da de unde!*

Conjuncția

Conjuncția este partea de vorbire neflexibilă, lipsită de semnificație noțională, cu rol de element de legătură în propoziție şi în frază.

Împreună cu prepozițiile, conjuncțiile alcătuiesc categoria instrumentelor gramaticale. Spre deosebire de prepoziții, care funcționează numai în propoziții unde exprimă raporturi de subordonare, conjuncțiile se utilizează atât în propoziție, cât şi în frază, îndeplinind atât raporturi de coordonare (în propoziție şi în frază), cât şi raporturi de subordonare (numai în frază).

Conjuncțiile leagă: două părți de propoziție: *Mama şi fiica pleacă sâmbătă sau duminică* (conjuncția *şi* leagă două subiecte, iar *sau* leagă două complemente circumstanțiale de timp), două propoziții (coordonate sau subordonate): *A cumpărat ce a găsit şi ce a putut* (conjuncția leagă două completive directe); *Vine dacă poate şi când poate* (conjuncția leagă o condițională şi o temporală), o parte de propoziție de o propoziție întreagă: *Plecăm dimineață sau când vrei tu.* Caracteristică pentru conjuncții este legătura făcută între propoziții.

Majoritatea conjuncțiilor sunt moştenite din latină sau formate în limba română din elemente moştenite din latină (cu excepția conjuncției coordonatoare *or*, împrumutată din franceză); conjuncțiile *dar* şi *iar* au etimologie necunoscută. Conjuncțiile fac parte din vocabularul fundamental, având o mare frecvență în limbă.

Clasificarea conjuncțiilor se face în funcție tipul de raport sintactic pe care îl stabilesc şi de structura lor.

După **tipul de raport sintactic** sau după **funcția** îndeplinită, conjuncțiile se clasifică în **coordonatoare** şi **subordonatoare**.

Conjuncțiile **coordonatoare**, la rândul lor, se împart în: **copulative:** *şi, nici, iar*, locuțiunile *precum şi, cum şi, şi cu;* **disjunctive:** *sau, ori, fie,* care pot apărea în corelație cu ele însele: *fie..., fie..., sau..., sau..., ori..., ori...;* **adversative:** *dar, iar, însă, ci, or,* locuțiunea conjuncțională populară *numai că;* **conclusive:** *deci, aşadar,* locuțiunile *prin urmare, în concluzie*.

Conjuncțiile **subordonatoare** introduc în frază propoziții subordonate şi se împart în conjuncții **nespecializate (multifuncționale)** şi conjuncții **specializate**.

Conjuncțiile **nespecializate** sunt: *că, să, dacă, de, ca...să*, care pot introduce propoziții subordonate subiective, predicative, atributive, completive directe şi indirecte, condiționale, cauzale, circumstanțiale. De exemplu, conjuncția *dacă* poate introduce: **subiective:** *E bine dacă repeți rolul;* **predicative:** *Problema este dacă acceptă invitația;* **atributive:** *Întrebarea dacă a procedat bine sau nu îl obsedează;* **completive directe:** *L-a întrebat dacă se simte bine;* **completive indirecte:** *Se gândeşte dacă mai trebuie să plece;* **condiționale:** *Dacă ai răbdare, o să-l vezi;* **cauzale:** *Dacă n-a exersat suficient, a cântat prost;* **opoziționale:** *Dacă azi e rău, mâine va fi bine.*Conjuncțiile şi locuțiunile **specializate** sunt: **temporale:** *cât, cât timp, cum, de cum, după ce, imediat ce, ori de câte ori, până (nu), până să/ce;* **cauzale:** *că, deoarece, fiindcă, întrucât, căci, din cauză că, din moment ce, din pricină că;* **finale:** *să, ca să, ca nu cumva să, pentru ca să;* **modale:** *precum, ca şi cum, ca şi când, de parcă, pe măsură ce;* **consecutive:** *încât, de să, încât să;* **concesive:** *deşi, cu toate că, chit că, măcar că, chiar dacă/de, nici să, să şi;* **cumulative:** *pe lângă că, după ce că, plus că*.

După **structură**, conjuncțiile se clasifică în: **simple, compuse** şi **locuțiuni conjuncționale.**

Conjuncții **simple** sunt considerate cele primare (neanalizabile): *şi, dar, iar, însă, ci, fie, sau, ori, că, să, de*, cele formate prin conversiune: *fie, de,* cele provenite din sudarea unor conjuncții compuse sau a unor locuțiuni conjuncționale: *căci, deoarece, aşadar, fiindcă, întrucât, dacă, încât, precum*.

Conjuncțiile **compuse** sunt cele alcătuite, prin compunere, din două conjuncții propriu-zise nesudate: *ca să, încât să, ci şi* sau un adverb relativ şi o conjuncție: *cum că, precum că, când să*.

Locuțiunile conjuncționale sunt grupuri de cuvinte cu unitate de sens şi care au valoare de conjuncție. Sunt foarte numeroase şi au o structură variată. Cu excepția locuțiunilor copulative *precum şi, cât şi, şi cu* şi a locuțiunii populare adversative *numai că* „dar”, toate sunt subordonatoare. Locuțiunile conjuncționale sunt mai specializate decât conjuncțiile. În structura lor se află întotdeauna o conjuncție sau o altă parte de vorbire cu rol joncțional (pronume sau adverb relativ), alături de substantive, pronume, verbe, adverbe şi prepoziții. Ele sunt alcătuite din: adverb + element de relație subordonator: *măcar că/să/de, chiar dacă/de, şi dacă, chit că, indiferent că, în afară că, înainte să, imediat*

ce, îndată ce, nu numai că, aşa încât, plus că, chiar fără să; substantiv + element de relaţie subordonator: *în timp ce, de vreme ce, pe măsură ce, din moment ce, o dată ce, sub pretext că, din cauză că, din pricină că, în loc să;* prepoziţie (locuţiune prepoziţională) + element de relaţie subordonator: *de ce, după ce, până ce, până să, decât să, pentru că, pentru ca să, fără (ca) să, după cum, după cât, pe cât, cu cât, pe lângă că, după ce că, faţă de cum, faţă de cât, ca şi cum, ca şi când;* locuţiuni conjuncţionale în structura cărora intră adverbe relative: *acolo unde, atunci când, aşa cum, cu cât, de când, de cum, de unde, după cum.* Unele locuţiuni au o structură eterogenă: *cu toate că, ori de câte ori, nu (care) cumva să, de parcă, după ce că, ca şi când, ca şi cum, până când să.*

Trebuie făcută distincţia dintre locuţiunile conjuncţionale şi unele îmbinări libere, insuficient cristalizate: *dat fiind că, având în vedere că, pentru aceea că, prin aceea că, datorită faptului că, în ciuda faptului că, cu condiţia că, în cazul că, sub pretextul că,* mai ales acelea în care substantivul conţinut este articulat, iar sensul nu i se schimbă. Şi totuşi, corespondentele nearticulate ale unora dintre ele au statut de locuţiune: *în caz că, sub pretext că, pe motiv că,* la fel ca şi gruparea *dat fiind că.*

Cu valoare de conjuncţie pot fi folosite şi alte părţi de vorbire: pronumele şi adjectivele relative: *cine, ce, care, câţi (câte), al câtelea, cel ce, ceea ce* şi compusele acestora cu *ori-* (*oricine, orice, oricare, oricât*); adverbele relative: *unde, când, cum, precum, precât, cât, încotro* şi compusele lor cu *ori- (oriunde, oricând, oricum, oriîncotro);* alte adverbe sau locuţiuni adverbiale (*aşadar, parcă, pasămite*); prepoziţia *cu* şi locuţiunea prepoziţională *împreună cu*.

Spre deosebire de conjuncţiile subordonatoare, pronumele, adjectivele şi adverbele relative au o dublă calitate: element de relaţie subordonator şi parte de propoziţie în subordonata pe care o introduc.

Adverbul relativ poate avea sensul modificat şi atunci devine conjuncţie, pierzându-şi funcţia sintactică: *Cum era neatentă, n-a auzit întrebarea* (*cum* îşi pierde sensul modal, introducând o subordonată nespecifică, o cauzală, şi devine echivalent cu *din cauză că*).

Pronumele şi adverbele relative, unele conjuncţii (*dacă, de, că, să*) sunt total nespecializate; ele pot introduce aproape toate tipurile de propoziţii.

Unele conjuncţii se folosesc în perechi corelative atât în coordonare, cât şi în subordonare. În coordonare perechile corelative apar în raporturile copulative şi disjunctive şi conţin repetarea aceluiaşi element. Este vorba de perechile disjunctive: *fie...fie, sau...sau, ori...ori*, precum şi de perechile copulative *şi...şi, nici...nici*, sau de unele adverbe care capătă statut conjuncţional. Tot aici ar intra şi *aici...aici, acum... acum, mai... mai, ba...ba, când...când, unde...unde.* Ex. *Ori vrei, ori nu vrei, pleci la lucru; Ba e veselă, ba e tristă.*

În subordonare conjuncţiile se corelează cu un adverb, pronume sau locuţiuni adverbiale din regentă. De obicei elementele corelative sunt diferite: un adverb (locuţiune adverbială) în regentă corelat cu o conjuncţie subordonatoare din aceeaşi sferă semantică: *acum...când, acolo...unde, atât...cât, dacă...apoi, acela...care*.

Există şi situaţii (rare) de omonimie a corelativului cu elementul de relaţie, însă calitatea sa morfologică este diferită: *Cum îl văzu, cum îl şi recunoscu (cum*–conjuncţie cu sensul „îndată ce” şi *cum*– adverb de timp cu sensul „imediat”).

Interjecția

Interjecția este partea de vorbire neflexibilă care exprimă senzații, stări psihice, manifestări de voință sau reproduce sunete şi zgomote din natură.

Interjecția este folosită cu precădere în limba vorbită, având un caracter oral, iar în limba literară scrisă aceasta apare în literatura beletristică, unde reproduce anumite moduri de exprimare.

Clasificarea interjecțiilor

Chiar din definiția de mai sus rezultă o primă clasificare semantică a interjecțiilor în: a) **interjecții propriu-zise**, prin care se exprimă senzații, sentimente, emoții, stări afectiv-emoționale, acte de voință: *a!, ah!, vai!, aoleu!, bravo!, ei!, haiti!, măre!, bre!, of!, ho!, stop!, mersi!, pardon!*

Sunt incluse în această categorie şi cuvintele care exprimă chemarea sau alungarea animalelor şi a păsărilor: *cuțu-cuțu!, pis-pis!, pui-pui!, hăis!, cea!, nea! zât!, marş!, uş!;* b) **interjecții onomatopeice (**sau **cuvinte imitative)** care redau: zgomote din natură: *bang!, buf!, bâldâbâc!, cioc!, poc!, pleosc!, tic-tac!, țuşti!, zdup!*, sunete ale diferitelor vietăți: *cotcodac!, cucurigu!, chiț!, guiț!, ham!, miau!, pitpalac!*

Numeroase cuvinte aparținând altor părți de vorbire pot fi folosite ca interjecții, numite adesea interjecții improprii. Acestea provin din: vocative: *nene!, neică!, frate!, soro!, domnule!, drace!* sau din imperative: *uite!, iată!, iacă!, poftim!* Şi forma verbală *mă rog,* folosită ca un clişeu verbal, devine interjecție; la fel unele substantive şi adverbe folosite exclamativ: *ajutor!, linişte!, foc!, salut!, valea!, afară!, aiurea!, înainte!, înapoi!, jos!, sus!.* Toate aceste interjecții se află la granița cu propozițiile eliptice de predicat.

După **structură**, interjecțiile pot fi: **simple, compuse** şi **locuțiuni.**

Interjecțiile **simple** sunt cele alcătuite dintr-un singur cuvânt, neanalizabile: *ah!, na!, of!, vai!, amin!, bogdaproste!, bre!, haide!, halal!, mersi!, pardon!, salve!, servus!, adio!, alo!, bravo!, stop!, ura!;* cele provenite prin conversiune din alte părți de vorbire: *poftim!, foc!, aiurea!,* precum şi cele formate prin compunere cu termeni sudați: *iacă, iacătă < ia+că, iacă+iată.* Tot simple sunt şi interjecțiile repetate: *ham-ham!, ga-ga!, ha, ha!, măi, măi!, lipa-lipa!, mac-mac!*

Interjecțiile **compuse** sunt interjecțiile formate prin compunere din două interjecții simple identificabile: *ei na!, ei aş!, haida-de!, hei-rup!,*

tic-tac!, cirip-cirip!, hodoronc-tronc!, tranca-fleanca!, trosc-pleosc!, tura-vura!

Locuțiunile interjecționale sunt foarte puține şi au comportamentul unor cuvinte incidente: *ei bine!, nu zău?!, ia te uită!, ba bine că nu!, da de unde!, na-ți-o bună!, pe naiba!, Doamne fereşte!, Doamne iartă-mă!, păcatele mele!*

Din punct de vedere **sintactic,** interjecțiile se clasifică în **izolate** şi **neizolate**.

Interjecțiile **izolate** de context sunt neintegrate în enunț, deci incapabile de a îndeplini funcțiunea de părți de propoziție, comportându-se asemănător substantivelor în vocativ. Izolarea lor este marcată prin pauze, transpuse în scris prin virgulă sau semnul exclamării. De regulă, se despart prin virgulă, dar sunt şi situații când semnul exclamării preia rolul virgulei, alteori apar amândouă. Ex.: *Ia!, ascultați ce zice omul!, Ei, încotro o luăm?, Trezeşte-te, bre, omule!*

Când însoțesc substantive în vocativ sau verbe la imperativ nu se despart prin virgulă: *Măi omule!, Ia te uită!*

Sunt izolate întotdeauna interjecțiile: *ah!, au!, bre!, de!, ei!, măi!, of!*.

În aceeaşi categorie a interjecțiilor izolate intră şi aşa-numitele interjecții propoziționale: *ura!, hai!, bravo!, adio!, pa!, pardon!, mersi!*. Ele alcătuiesc propoziții neanalizabile şi independente. Aceleaşi interjecții pot apărea uneori izolate (*Bravo, ai cântat bine!, Na, c-am încurcat-o!*), alteori neizolate (*Bravo lor!, Na cărțile!*).

Interjecțiile **neizolate** sunt interjecțiile care se integrează în structura sintactică a propoziției. Ele pot juca în propoziție rol de predicat: *Hai mai repede!, Bravo lor!* sau de nume predicativ: *Era vai de capul lor; Halal de ei!*

Când sunt predicate, interjecțiile primesc compliniri specifice verbului: complement direct: *Iată-i!,* complement indirect: *Bravo ție!,* complement circumstanțial: *Hai mai repede!,* element predicativ suplimentar: *Iat-o profesoară!*.

Interjecțiile, în special cele onomatopeice, pot juca în propoziție rol de: **subiect** (pe lângă un verb reflexiv-impersonal sau reflexiv-pasiv): *S-a auzit deodată poc!,* **element predicativ suplimentar:** *L-a lăsat paf!,* **atribut interjecțional:** *Halal viață mai duce şi el!*, **complement direct:** *Am auzit deodată trosc!,* **complement circumstanțial de mod:** *Venea pe drum şontâc-şontâc.*

Interjecțiile au o importanță lexicală deosebită, întrucât participă la formarea unor locuțiuni verbale sau adverbiale (*A se da huța, Cu chiu cu vai*), prin conversiune devin substantive: *cucul, pupăza, oful, hopul, fâşul,* iar prin derivare, verbe: *a bâzâi, a ciripi, a cotcodăci, a fâşâi, a grohăi, a hârşâi, a lipăi, a măcăni, a mormăi, a mieuna, a ofta, a pleoscăi, a pocni, a scârțâi, a scrâşni, a trosni, a țăcăni, a vâjâi, a zbârnâi, a zdrăngăni.* De la aceste verbe s-au format şi unele substantive: *bâzâit, ciripit, mieunat, oftat, pocnet, vâjâială/vâjâire/vâjâit.*

Aplicații cu rol evaluativ

1. Prezentați structura morfologică (R+D+A) a următoarelor substantive la toate formele lor flexionare: *copil, pui, ochi, ministru, cap, cadou, popă, mână, țară, răutate, vie, femeie, alee, piele, stea, bătrânețe, contesă, tren, car, urcior, trunchi, lucru, ou, fileu, hangiu, bucătărie, colegiu, soră, Floarea, Lupu, capac, perdea, sandală, zi, zero, tricou, mâncare, taxi, arbitru, dud, varză, ploaie, marți, basma, nume, coală, faşă, cleşte, plasă, ardei, ceață, rândunică, învățător, sol.*

2. Prezentați structura morfologică a formelor următoarelor adjective: *albastru, studențesc, domol, blând, argintiu, atrăgător, nou, sătul, frumuşică, treaz, purpuriu, viu, liliachiu, fioros, tenace, dibace, tânăr, vechi.*

3. Subliniați formele corecte şi faceți comentariile necesare: *proprii copii/propriii copii, marii cafegii/marii cafegi, noi arbitri/noii arbitri/noii arbitrii, roşii obraji/roşiii obraji, primii membri/primii membrii, întâi vizitii/întâi vizitiii/întâii vizitii, ochi albaştri/ochii albaştri, cazangii scandalagii/cazangi scandalagii/cazangiii scandalagii, zglobiii fii/zglobii fii, pive/piue, dobânde/dobânzi/dobinzi, monede/monezi, frumoase lune/frumoase luni, niveluri/nivele, coperte/coperți, vise/visuri, chei/cheiuri, planuri/ plane, canaluri/canale, tinereței/tinereții, Catrinelei/lui Catrinel, robineți/robinete, suporți/suporturi, vagoneți/vagonete, cocoloaşe/cocoloşi, ghionți/ghionturi, bande/benzi, viruşi/virusuri, date/dăți, câmpuri/câmpi, accidente/accidențe/accidenți, copce/copci, creieri/creiere, veri/vere, curenți/curente, ascuțitoare/ascuțitori, difuzoare/difuzori, globuri/globi, mâncări/mâncăruri, termeni/termene, bunăstări/bunestări, umeri/umere, spălătoare/spălători, vlădicii/vlădicăi/vlădichii, capi/capete/capuri, coți/coate/coturi, pielii/pieii, corabiei/corăbiei, dulceți/dulcețuri, corni/coarne/cornuri, poiene/poieni, bunicii/*

bunicăi/bunichii, coade/cozi, coale/coli, roate/roți, râpe/râpi, lâni/lânuri, brâie/brâuri, maicăi/maicii/maichii, sorei/surorii, tărance/țărănci, țigance/țigănci, chibrituri/ chibrite, treburi/trebi, cleşti/cleşte, boli/ boale, chipie/chipiuri, vremuri/vremi, canaturi/ canate, cămine/ căminuri, mantale/mantăi, lenei/lenii, planşe/plănşi, sfârşituri/sfârşite, seminare/seminarii, debuşee/debuşeuri, tuneluri/tunele, plaje/plăji, paşi/paşale, carouri/ carale, ordinei/ordinii, gâdea/gâdele, Bucureştii/ Bucureştiul, papei/papii, tatii/tatei/lui tata, badei/badii/lui badea, ouălor/ouălelor, maică-mi/maică-mii, prim-miniştrii/primii-miniştri/ prim-miniştri/primii-miniştrii, foarfece/foarfeci, zorii/zorile, chinezi/ chineji, etrusci/etruşci, ortodoxi/ortodocşi, tenismani/tenismeni, bărăci/ barăci, odalisce/odalişte, hematoame/hematome, simptoame/simptome, mase/mese, pene/pane, laturi/lături, nore/ nurori, muchi/muchii, mingi/mingii, miazănoapte/Miazănoapte, prim-planuri/prime-planuri, preşedinte/Preşedinte, Marte/marte, mătuşicăi/mătuşicii/mătuşichii, duducăi/duducii/duduchii, bunăstării/bunei-stări, căpşune/căpşuni, cireşe/cireşi, cârje/cârji, remarce/remărci, morminte/mormânturi, aerodroame/aerodromuri, itinerare/itinerarii, apărătoare/apărători, ghicitoare/ghicitori, măturătoare/măturători, raporturi/rapoarte, ciubuce/ciubucuri, gheme/ghemuri, minute/minuturi, grumazi/grumaji, matrozi/matroji, prăpăstii/prăpastii, pățanii/pățănii, praştii/prăştii, aripi/ăripi/aripe, puicii/puicăi/Puicii/Puicăi, florii/floarei/Florii/Floarei, crainicile/crainicele, călcâile/călcâiele, pardesiile/pardesiele, răufăcători/ răifăcători, liber-cugetători/liberi-cugetători, nou-născuți/noi-născuți, bolți/bolțuri, bunicele/bunicile, lămâiele/lămâile, moațe/moțuri, colți/ colțuri, cotidiene/cotidiane.

4. Subliniați formele corecte şi faceți comentariile necesare: *fiului cel mic/fiului celui mic, ale cărei/căror studente sunt cărțile?, cu titlu/cu titlul de împrumut, sub beneficiu/sub beneficiul de inventar, amândoi fii/amândoi fiii, ambii cuscri/ambii cuscrii, caiet de notițe al/ale Elenei, propunerea lui Andrei şi Bogdan/lui Andrei şi lui Bogdan, Goranul/Goranu, părerea studentei şi studentului/a studentului, studierea limbii şi literaturii române/limbii şi a literaturii române, datorită sprijinului şi condițiilor create/ a condițiilor create, activitatea multor studenți/a multor studenți/a mulți studenți, premierea celor patru studenți/a celor patru studenți/a patru studenți, toți cei şase cetățeni/toți şase cetățeni/toți şase cetățenii, cea mai dulce şi mai parfumată/cea mai dulce şi cea mai parfumată, studentul cel mai*

harnic şi mai inteligent/cel mai harnic şi inteligent/cel mai harnic şi cel mai inteligent, unui poet şi publicist/unui poet şi unui publicist, un aşa om/aşa om/aşa un om, sub pretext/sub pretextul că, a nu ține seama/a nu ține seamă, asupra-i/asupră-i, din punct de vedere/din punctul de vedere legal, din punct de vedere/din punctul de vedere al legii, a lăsa vorbă/a lăsa vorba, a lua parte/a lua partea, pentru moment/pentru un moment, a avea rost/a avea un rost, a da semn/a da un semn, a fost numit directorul institutului/director al institutului, dosar de acreditarea/de acreditare a, la socri/la socrii.

5. Subliniați formele corecte şi argumentați-vă opțiunile: *studentului acela/ studentului aceluia/acelui student, copii vivace/vivaci, muncitori tenace/tenaci, cravată pepită/pepit, situație roz/roză, argument contradictor/contradictoriu, demers obligator/obligatoriu, efect contrar/contrariu, măsuri superflue/superflui, căldicea/căldicică, frumuşea/frumuşică, tăricea/tăricică, mititea/mititică, singurea/singurică, tinerea/tinerică, pitorescă/pitorească, livrească/livrescă, patrioată/ patriotă, analogă/analoagă, omologă/omoloagă, pedagogă/pedagoagă, măiastre/măiestre, dârzi/dârji, confuzi/confuji, ursuzi/ursuji, mofluzi/ mofluji, domoli/domoi, fuduli/fudui, cheli/chei, brusci/bruşti, flasci/flaşti, fixi/ficşi, vitejească/vitejască, arădan/arădean, argeşean/ argeşan, Argeşana/Argeşeana, clujean/clujan/Clujana/Clujeana, deşartă/deşeartă, celor mai mulți/celor mai multor, performanțele multor sportivi/a multor sportivi/a mulți sportivi, rău-platnici/răi-platnici, putrezi de bogați/putred de bogați, întregul proces/ întreg procesul, literar-muzicală/literară-muzicală, dragei mele prietene/dragii mele prietene, roşiii maci/roşii maci, acestei importante zi/zile, la un nivel scăzut/ mai scăzut, cel mai bun dintre/între/printre, părerea cea mai bună şi mai clară/cea mai bună şi cea mai clară, străvechi/foarte vechi, foarte atent şi politicos/foarte atent şi foarte politicos, adăugată/adăugită/ adăogită, femei lălâi/lălâie, mişcări molâi/molâie, părerile tuturor/ a toți/a tuturor colegilor, snobă/snoabă, gol-goluți/goi-goluți, dulce-acrişori/dulci-acrişori, rochii alb-negre/albe-negre, fustă galben-aurie/ galbenă-aurie, şosete albastru-deschis/albastre-deschise, proaspăt sosiți/proaspeți sosiți, destuli de buni/destui de buni, părerea acestei cercetătoare socotite celebre/socotită celebră.*

6. Subliniați formele corecte şi argumentați-vă opțiunile: *clasa întâi/întâia, al treilea/al III-lea/III, a cincia/a cincea, al cincilea/al cincelea, al optulea/al optelea/al optălea, paisprezece/patrusprezece,*

şaisprezece/şasesprezece, doi de i/doi i, o mie una/o mie şi una, 20 de pagini/20 pagini/20 p., între 10.000-20.000 lei/între 10.000 şi 20.000 lei, treizeci şi unu/treizeci şi una de litere, cei 300 de elevi/cele 300 de elevi, cei câteva zeci de meri/cele câteva zeci de meri, amândurora/ amândorura, tustrei/câteşitrei/toţi trei, jumate/jumătate/juma, al douăzecelea/ al douăzecilea, întâiei/întâii, întâile/întâiele, cea de a doua/cea de-a doua, a doisprezecea/ a douăsprezecea, mamă de a doua/mamă de-al doilea, ora trei/orele trei, ora/orele doisprezece/ douăsprezece, douăzeci şi doi/douăzeci şi două decembrie, trifoi/trifoi cu patru foi, unu/unul (numeral), amândoi/ambii, tuscinci/câteşcinci/ toţi cinci, (o) doime/ (o) jumătate, (o) pătrime/(un) sfert, câte unu/unu câte unu/câte unu/câte unu, îndoit/dublu, înseşit/sextuplu, în primul rând/primo, capitolul întâi/unu, pagina a doua/doi, bis/a doua oară, trei/a treia oară, quatro/a patra oară, acordarea unui/a unui/a un milion de lei, a distribuit manualul unei sute/la o sută de cursanţi, costă două milioane de/două milioane lei, am mers jumătate de/jumătate kilometru, am mers jumătate drumul/drumul jumătate, a zece milioana/a zecea milioana, al cincizecimiilea/al cincizeci de miilea, al o sutălea/al sutălea, a o suta/a suta, cu ocazia celei de a doua suta aniversare/celei de a două suta aniversări, două ianuarie/doi ianuarie, douăzeci şi unu ianuarie/douăzeci şi una ianuarie, de la orele douăzeci şi unu la orele douăzeci şi doi/de la orele douăzeci şi unu la orele douăzeci şi două, la ora/orele opt jumătate/şi jumătate.

7. Subliniaţi formele corecte: *fetele înseşi/însele, Măria ta/ Măria Ta, cartea studentului acela/aceluia, unui prieten de-al meu/al meu/de-ai mei, unei studente ale mele/a mele, nici unul/niciunul, părerea nimănui/nimănuia, dorinţa tuturor/tuturora, el i s-a adresat/ s-a adresat profesorului, v-o jur/vă jur, ţi-o declar/îţi declar, ochi-mi/ ochii-mi, în casă-mi/în casa-mi, asupră-mi/asupra-mi, întrânsul/într-însul, dumneasale/ dumisale/d-sale, dumneavoastră/dvs./dv./d-voastră, dumneavoastră sunteţi interesată/ interesate, Măria ta hotărăşti/ hotărăşte/hotărâţi, nu are rost/nu-şi are rost/nu-şi are rostul, lor înşilor/înşişi, lor înselor/înseşi, eu însumi/chiar eu/eu personal, pe însuşi reprezentantul firmei/pe reprezentantul firmei însuşi, fratele meu/frate-meu/frati-meu, mă-sa/mă-sa lui/mă-sa copilului, astă vară/ astă-vară/astăvară, acest interesant student/studentul acesta interesant, o piesă dintr-asta/dintr-astea, problema asta/aceasta, studenta*

asta/aceasta, cel ce/cela ce/acela ce, alaltă seară/alaltăseară, eu şi ceilalţi colegi ai mei/eu şi colegii mei, asemenea studentă/asemenea studentă ca/studentă ca, astfel de artişti/astfel de artişti cum sunt/artişti cum sunt, Cine ne este prieten?/Cine ne sunt prieteni?, Ce-s cu astea?/Ce-i cu astea?, Ce râzi?/De ce râzi?, Care aţi strigat?/ Care a strigat?, colega care i-am telefonat/căreia i-am telefonat, maşinuţa care m-am jucat cu ea/cu care m-am jucat, cine/cui învaţă nu-i pasă de examen, eu mă simt bine, ceea ce vă doresc şi Dv. multă sănătate/Eu mă simt bine.Vă doresc şi Dv. multă sănătate, orişicine/orşicine, atâţi/atâţia profesori, alţi zece/alţii zece, părerea unui alt student/părerea unui altui student, unui student sau altul/unui student sau altuia, să-şi schimbe cămaşa/să schimbe cămaşa cu alta/să-şi schimbe altă cămaşă, fiecare dintre ei s-a întrebat/s-au întrebat, în nici un caz/nici într-un caz, nimeni dintre noi nu consideră/nu considerăm, nimeni şi nimic nu m-a convins/nu m-au convins, nimănui/nimănuia, fratele său/lui (ei), sora sa/lui (ei), tatăl meu/tată-meu/taică-meu, cumnatul tău/cumnatu-tău, sora mea/sără-mea/ soru-mea, nora sa/noră-sa/noru-sa, atare/atari situaţii, omul în cuvântul căruia/al cărui cuvânt cred, mie însămi/mie însemi, ţie însăţi/înseţi, al câtălea/câtelea?, un lucru care îl am în vedere/pe care îl am în vedere.

8. Prezentaţi structura morfologică a tuturor formelor flexionare ale verbelor: *a cânta, a lucra, a veghea, a urechea, a vedea, a trece, a merge, a rupe, a sui, a dormi, a obosi, a coborî, a urî, a crea, a apropia, a lua, a bea, a scrie, a coace, a cosi, a coase, a speria, a sublinia, a acoperi, a toci, a hotărî, a vrea, a voi, a umple, a da, a bea, a fi, a avea, a mânca, a vedea, a tăcea, a zăcea.*

9. Subliniaţi formele corecte şi susţineţi-vă opţiunea prin argumente, acolo unde este posibil: *o să trebuie/o să trebuiască, reflectă/reflectează, datorează/datoreşte, datora/datorea, datorând/ datorind, cususe/cosise, coase/coseşte, va coase/va cosi, să coasă/să coase/să coasească, ar coase/ar cosi, cosând/cosind, absolvesc/ absolvă, a se sfii/sfiii, nu fi rău/nu fii rău, să fi apreciat/să fii apreciat, ne-ar pare bine/ne-ar părea bine, va apare/va apărea, ne-ar place/ne-ar plăcea, se va complace/complăcea, va zace/va zăcea, va tace/va tăcea, va rămâne/va rămânea, va ţine/va ţinea, eu fusei/fui, ei fuseră/ fură, noi rezolvasem/rezolvaserăm, avui/avusei, dat fiind obstacolele/ date fiind obstacolele, o să trebuie/o să trebuiască, ei trebuia/trebuiau să plece, acesta precedă/precede, fenomenul succedă/succede, tânărul*

concedă/concede, el accedă/accede, a curăța/a curăți, datorează/ datorește, a adăuga/a adăugi/a adăogi, va prevede/va prevedea, ar încape/ar încăpea, bănuie/bănuiește, biruie/biruiește, bombăne/ bombănește, stăruie/stăruiește, bântuie/bântuiește, se străduie/se străduiește, învârte/învârtește, șovăie/șovăiește, acordă/acordează, concură/concurează, contractă/contractează, manifestă/manifestează, ordonă/ordonează, reflectă/reflectează, toarnă/turnează, degajă/ degajează, îndoaie/îndoiește, mîntuie/mântuiește, a avea a face/de-a face, purcedând/purcezând, creind/creând, trebuie făcut eforturi/ făcute eforturi, trebuie cumpărat ceva/ de cumpărat ceva, merită investigat/de investigat, eu mâi/mân, deranjăm/deranjem, ne furișăm/ ne furișem, pășa/pășea, trișa/trișea, îngenunchează/îngenunchiază, trunchiază/ trunchează, atenuiază/atenuează, eu continui/eu continuu, sari/sai/sări/săi, înșală/ înșeală, așază/așează, aranjează, șade/șeade, (eu) deapăn/depăn, (eu) leagăn/legăn, disecă/diseacă, observă/obsearvă, provocă/provoacă, convocă/convoacă, invocă/invoacă (eu) bléstem/ blestém, (eu) mânii/mâníi, (eu) mângấi/mấngâi, sfấșii/sfâșíi, justífic/ justifíc, intoxíc/intóxic, términ/termín, dómin/domín, felícit/felicít, solícit/solicít, înfășor/înfășur, împresor/împresur, înconjor/înconjur, țăcăne/țăcănește, zdroncăne/zdroncănește, (ei) miros/miroase, (el) azvârle/azvârlă, (ei) azvârl/azvârlă/azvîrlesc, aranja/aranjea, sorbii/ sorbi, tânja/tânjea, înfășa/înfășea, (se) îngrija/îngrijea, sorbii/sorbi, priii/prii, venii/veni, pustii/pustiii, rămăserăm/rămaserăm, spărseserăm/ sparserăm, venisei/veniseși, aprobase/aprobaseși, să miroase/să miroasă, să sughită/să sughițe, să amâie/ să amâne, să înconjure/să înconjoare, era să cad/eram să cad, ei erau să moară/ei era să moară/ era ca ei să moară, ei trebuiau să vină/ei trebuia să vină/trebuia ca ei să vină, pieri!/piei!, ádu!/adú!/adă!, ghici!/ghicește!, stai!/stăi!, să aibă/să aibe, stam/stăteam, vrui/vrusei, voiam/vream/vroiam, să nu fi acceptat/să nu fii acceptat, evaporă/evaporează, ignoră/ignorează, înseamnă/însemnează, șchioapătă/șchiopătează, mi se năzare/mi se năzărește, ciuruie/ciuruiește, raportă/raportează, a ajuta pe cineva/ cuiva, a privi ceva/ la ceva, uite-mă/uită-te la mine, a fost anunțat de director/de către director, anunțarea de/ de către director, putea veni/să vină, știa cânta/să cânte, am început a crede/să credem, a aiura/a aiuri, se învecinează/se învecinește, a tărăgăna/a tărăgăni, va încăpea/va încape, a rage/a răgi, a dogori/a dogorî, a chiori/a chiorî, a zăvori/a zăvorî, desfidem/desfidăm, se încumete/se încumetă, a sumete/a sumeți, a alunga/a alungi, înflorează/înflorește, întârzii/

întârziez, zvânt/zvântez, (eu) speriu/sperii, merită/se merită, fir-ar/ fire-ar, să dea/ să deie, să arză/să ardă, arză-l-ar/ardă-l-ar, filmul merită văzut/să fie văzut, trebuie/trebuiesc luate măsuri.

10. Subliniați formele corecte: *nou-născuți/noi-născuți, porți larg deschise/largi deschise, participă destul de mulți/destui de mulți, din cât cunosc eu/din câte cunosc eu, după cât ştiu/după câte ştiu, pe cât ştiu/pe câte ştiu, minimum/minim, odată ce/o dată ce, odată cu/o dată cu, câte o dată/câteodată, acătări/acătării, adineauri/adineaori/ adineaorea, deunăzi/de-ună-zi, deloc/de loc, defel/de fel, întruna/ într-una, întrucât/întru cât, odată/o dată, altădată/altă dată, câteodată/câte o dată, niciodată/nici o dată, totodată/tot o dată, deodată/de odată/de o dată, ieri seară/ieri-seară, deseară/diseară, astă toamnă/astă-toamnă, astă seară/astă-seară, atunci/atuncea/ atuncia, asemenea/asemeni, aici/ici/aicea/aicia, pururi/pururea, lunea/lunia, atât de frumos/atâta de frumos, ades/adesea/deseori/adeseori, arar/ arare/arareori/rar, bineînțeles/bine înțeles/bunînțeles, iar/iară, continuu/ încontinuu, aşa de atent/aşa atent, asemenea unui prinț/a unui prinț, conform recomandărilor/cu recomandările, aidoma prietenilor/cu prietenii/ca prietenii, cât mai mulți/câți mai mulți, cât de mulți/câți de mulți, destul de dulci/destui de dulci, excesiv de pretențioşi/excesivi de pretențioşi, rău-făcători/răi-făcători, liber-cugetători/liberi-cugetători, pe tăcute/pe tăcutelea, de abia/de-abia, din cale-afară/din cale afară, prefer/mai bine/prefer mai bine, anexez/anexez alături/prezint alături, a venit şi/a mai venit/a mai venit şi, acum/acuma, alături/alăturea, altminteri/altminterea/altmintrelea, nicăieri/nicăierea, pretutindeni/ pretutindenea, pururi/pururea, cât/câtuşi, totuşi/tot, totdeuna/totdeauna/ întotdeauna, nicicum/nicidecum, totodată/totdeodată, oareşicum/ oarecum, oricât/orişicât, doar/doară, abia/de-abia, jur-împrejur/de jur împrejur, de fapt/ în fapt, zi de zi/zi cu zi, din contra/din contră, ea cântă cel mai bine/cea mai bine, în prima luni/lune, de-a buşilea/de-a buşile, după-amiază/după amiază, mâine-dimineață, luni-seară/luni seară/luni seara, din cale afară/din cale-afară, în acest scop/în această idee, în principal/în cea mai mare parte, la modul ironic/cu ironie/ironic, totalmente/total, completamente/complet, de o manieră categorică/într-un mod categoric, expres/ anume/înadins/ într-adins, acum două zile/cu două zile în urmă/acum două zile în urmă.*

11. Subliniați formele corecte: *în ce privesc/în ce priveşte realizările, cât privesc/cât priveşte realizările, procedura este conformă prevederilor legale/cu prevederile legale, ca apreciere/ drept apreciere/ca drept apreciere, drept pentru care/ drept care am încheiat prezentul proces-verbal, cu-n/c-un, dintr-o dată/dintr-odată/dintrodată, asupra-mi/asupră-mi, înaintea multor/a multor/a mulți prieteni, asupra ce voi spune/a ce voi spune, grație inteligenței şi hărniciei/inteligenței şi a hărniciei, datorită a două/la două/celor două colege, contrar a ceea ce/la ceea ce/la ceea ce se spune, s-a transmis la patru/celor patru facultăți, între mine şi între el/între mine şi el, cu sau fără zahăr/cu zahăr sau fără zahăr, pro sau contra reprezentantului/reprezentanta, cu maşina sau fără/cu sau fără maşină, unul din noi/dintre noi, distanța între centru şi periferie/ dintre centru şi periferie, un copil de pe strada ta/după strada ta, a profitat după urma lor/de pe urma lor, s-a luat după noi/de pe noi, copie de pe/după buletin, un pahar cu apă/de apă, haină de piele/din piele, a-şi aminti de studenție/despre studenție, se interesa de fiu/ despre fiu, 100 km pe oră/la oră, se concentra asupra problemei/pe problemă, sobă pe gaze/cu gaze, maşină de spălat/pentru spălat, prin ajutorul/cu ajutorul, prin avion/cu avionul, prin uşă/pe uşă, încadrate de paranteze/cu paranteze/între paranteze, intercalate între rânduri/ plasate între rânduri, în acest număr/la acest număr au colaborat, după aceea/dup-aceea, fără a vedea/făr-a vedea, afară de/în afară de/afar'de, față de/față cu, alături de/alături cu, în raport cu/în raport de, pe temeiul/în temeiul, în afara colegilor/în afară de colegi, înde/în de primăvară, la fel de bun ca/ca şi desertul, mai bun ca/ca şi/decît desertul, ca pregătire/ca şi pregătire e bun, ca colegi/ca şi colegi/în calitate de colegi, pe baza/în baza, au rămas trei contra patru/contra a patru, decizie greşită datorită grabei/din cauza grabei, s-a urcat în alt/într-alt tren, întru cinstirea/pentru cinstirea neamului, întru promovarea/pentru promovarea reformei, suferă de stomac/cu stomacul, îl pun în/pe/la tren şi ți-l trimit, caietul e plin de/cu formule, pleacă în/la Piteşti, n-a venit, ci/ci dimpotrivă a plecat, se concentra, dar/ cu toate acestea/dar cu toate acestea nu înțelegea, a fost numit şef de serviciu/şef serviciu, acesta/pe acesta de ce nu-l iei, ai primit toți/pe toți invitații, suntem alături de el cu trup şi suflet/cu trup şi cu suflet, mă întorc curând/în curând, l-a iertat, căci altfel/de altfel era om bun, nu este necesar de a interveni/a interveni, nu omitea de a spune/a spune, a aşteptat trei săptămâni/timp de trei săptămâni, la data de 20 ianuarie/la 20 ianuarie.*

12. Subliniați formele corecte: *aoleu/auleu/aoleo, de/dec, hait/haiti, hop/hopa, iacă/iaca, măi/mă, haidade/haida-de, hodoronc-tronc/hodoronc tronc, tic-tac/tic tac, tura-vura/tura vura, bâldâbâc/ bâldî-bâc, hop-aşa/hop şa, Acum e – vai – pericol/Acum e, vai, pericol, Vai! Am căzut/Vai! am căzut, Am căzut, vai! Din nou/Am căzut, vai! din nou, Ți-am spus, măi, Bogdane/Ți-am spus, măi Bogdane, Ia să vedem!/Ia, să vedem, Hai să plecăm!/Hai, să plecăm, Cu-cu!/Cucu, Ga-ga! Ham-ham! Ham, ham! haide/haidem/ haideți.*

BIBLIOGRAFIE

1. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.

2. Avram, Mioara, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Editura Cartier, Chişinău, 2001.

3. Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Editura Echinox, Cluj, 1995.

4. Brâncuş, Grigore, Saramandu, Manuela, *Morfologia limbii române*, Editura Credis, 2001.

5. Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Morfologia limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1974.

6. Coteanu, Ion; Forăscu, Narcisa; Bidu-Vrânceanu, Angela, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.

7. Dimitriu, Cornel, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia,* Editura Institutul European, Iaşi, 1999.

8. *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută şi adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei, Bucureşti, 1966.

9. Graur, Alexandru, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1968.

10. Guțu-Romalo, Valeria, *Corectitudine şi greşeală. Limba română azi*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000.

11. Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1984.

12. Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1987.

13. Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor”*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Socec et Co., 1948.

14. Toma, Ion, *Morfologia limbii române*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti, 2001.

15. Toma, Ion; Popescu, Florin; Silvestru, Elena, *Limba română. Curs general*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti, 2000.

V. **SINTAXĂ**

Sintaxa studiază regulile privind îmbinarea cuvintelor în propoziții şi a propozițiilor în fraze. Obiectul ei îl constituie **unitățile, relațiile** şi **funcțiile** sintactice.

Unitățile sintaxei sunt: **partea de propoziție, sintagma, propoziția** şi **fraza**. Prin tradiție, sintaxa şcolară descrie partea de propoziție şi propoziția, care îndeplinesc câte o funcție sintactică şi contractează între ele relații sintactice.

Relațiile sintactice sunt: **interdependența, subordonarea, coordonarea, adordonarea** şi **incidența.** Ele sunt marcate prin: **flexiune** (sub forma **acordului gramatical** sau a **recțiunii), joncțiune** (folosirea elementelor de legătură: prepoziții, conjuncții, adverbe, pronume etc.), **juxtapunere** (alăturarea termenilor), **aderență** (ataşarea în vederea complinirii regentului), **topică, intonație** şi **pauză**.

Pentru reliefarea unor unități sintactice se folosesc, de asemenea, **repetiția, dublarea, elipsa, construcțiile perifrastice, accentul logic, tempoul.**

Funcțiile sintactice constituie identități semantice ale unităților sintactice (spre deosebire de relații care sunt elemente de expresie a acestora). Ele sunt: **predicatul, subiectul, atributul, complementul** şi **elementul predicativ suplimentar**. Există şi elemente lingvistice fără funcție sintactică proprie: **adverbe interogative** (*oare?*) sau **exclamative** (*Unde* nu mi ți-l ia de brâu...), **adverbe-regim** (de aproximație: *cam, aproape, aproximativ*; de restricție: *măcar, numai, doar*; de identitate: *tot, chiar*; de aparență: *parcă*; sublinierea: *mai ales, în special, tocmai*), forma neaccentuată a pronumelor personale în aşa-numitul **dativ etic** (*Mi ți*-l ia de brâu...). Altele intră în structura predicatului, situând verbul într-o poziție categorială de tip sintactic (negația: adverbele *nu, nici*); modalitatea: adverbele *aproape, mai, cât pe ce*; aspectul: adverbe de aspect: *iar, mai, tot*.

Realizarea funcțiilor sintactice poate structura un constituent: **simplu** (*Primăvara înfloresc ghioceii*); **multiplu** (*Andrei şi Bogdan*

merg la munte); **mixt** (*Fiind bolnav, a lipsit*); **complex** (*Întrebarea e dacă va reuşi*); **dezvoltat** (*N-are cine să-l ajute*).

Dubla (sau tripla) realizare a unor funcţii sintactice se datoreşte îndeosebi specificului limbii noastre de a relua sau anticipa formele accentuate ale pronumelui personal prin formele neaccentuate (*Câte le vede, pe toate le place*). Ea se poate referi şi la pronumele demonstrativ cu valoare neutră *acesta* (*Că nu l-a invitat, asta îl supără*) sau la alţi termeni autonomi semantic (*Avea o figură obosită, mai bine zis buhăită de nesomn*).

Părţile de propoziţie, cele mai mici unităţi purtătoare de funcţii sintactice, se clasifică după **poziţia** ocupată în organizarea propoziţiei (**principale – subiectul** şi **predicatul); secundare –atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar),** după **structură (simple:** *Studentul învaţă*; **dezvoltate:** *N-are unde parca;* **dublate:** *I-am spus lui Andrei;* **multiple:** *Andrei şi Maria joacă şah*).

Relaţiile dintre părţile de propoziţie sunt de **subordonare** (constitutive pentru existenţa propoziţiei) şi de **coordonare** (neobligatorii pentru existenţa propoziţiei).

Mijloacele de marcare a relaţiilor de subordonare sunt: **flexiunea** (forme de manifestare: **acordul, recţiunea, aderenţa), joncţiunea** (foloseşte cuvinte auxiliare: prepoziţii, adverbe, verbe copulative, articole posesive şi demonstrative), **topica, intonaţia, pauza.**

Mijloacele de marcare a relaţiilor de coordonare: joncţiunea, juxtapunerea şi **intonaţia.**

Sintagmele, îmbinări de părţi de propoziţie fără predicaţie, pot fi clasificate în **nominale** şi **verbale**, fiecare dintre cele două categorii putând fi **primare** (*student inteligent, caietul studentului*) sau **complexe** (*caietul studentului inteligent*).

Propoziţiile sunt comunicările cu un singur predicat. După scopul comunicării, sunt **enunţiative** şi **exclamative** (fiecare putând fi **exclamative** şi **neexclamative**). După forma predicatului, sunt **afirmative** şi **negative**, iar după structură, **analizabile** şi **neanalizabile**.

Raportate la unităţile sintactice superioare (fraza, enunţul), propoziţiile pot fi: **independente, nondependente; principale, dependente** (sau **subordonate)** şi **incidente**.

Fraza conţine minimum două propoziţii, dintre care cel puţin una este principală. Tipologic, frazele pot fi: formate **numai prin coordonare, numai prin subordonare** sau **şi prin coordonare şi prin subordonare**.

Subiectul este partea principală de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. Răspunde la întrebările *cine? ce?* şi se acordă în număr (iar la pronume şi în persoană) cu predicatul (*Studentul citeşte. Noi citim*). În unele propoziții poate fi **inexistent** (*Plouă. Se întunecă*), iar în altele, deşi existent, **nu este exprimat (inclus** în persoana verbului: *Dimineața alerg o oră;* **subînțeles**: *Andrei merge pe stradă şi priveşte vitrinele magazinelor;* **nedeterminat:** *Bate la uşă*).

Subiectul poate fi: **simplu** (*Pomii înfloresc*), **dezvoltat (***N-are cine spune*), **multiplu** (*Fetele şi flăcăii s-au prins în horă*). Excepții de la cazul subiectului (nominativ): *Mergem cu toții. Mai există din acestea. Se vede ca o pată. Ai lui sunt acasă. Îi spun cui mă întreabă. A venit la lume! Eu şi cu tine suntem în aceeaşi echipă*.

Propoziția subiectivă îndeplineşte funcția de subiect al predicatului din regentă (*Cine ştie carte are patru ochi*) sau al unui alt verb din aceasta (*Aflându-se cum ai procedat, toată lumea a fost mulțumită*). Unele propoziții subiective au nuanțe secundare: **condiționale** (*Bine ar fi să renunți la obiceiul acesta*), **cauzale** (*Cine s-a fript cu ciorbă suflă şi-n iaurt*), **concesive** (*Orice cuvânt ar spune s-ar acuza*).

Predicatul este partea principală de propoziție care spune ceva despre subiect (ce face, ce este, cine este, cum este). În propozițiile fără subiect arată o acțiune (*Ninge*) sau o stare (*Acolo este frumos*). Poate fi **verbal** şi **nominal**.

Acordul predicatului cu subiectul este obligatoriu. Acesta se face cu **subiectul gramatical**, în număr, persoană, gen şi caz, în funcție de tipul de predicat.

Acordul în persoană: a) În cazul subiectelor de persoane diferite persoana I prevalează asupra celorlalte, iar persoana a II-a prevalează asupra persoanei a III-a (*Eu şi el am fost primii. Tu şi ei mergeți cu mine)*; b) În propozițiile *Toți studenții să veniți mâine la seminar.Subsemnatul solicit audiență*, acordul se face cu subiectele incluse *voi,* respectiv *eu*; c) Predicatul unei atributive se poate acorda cu un nume predicativ sau cu un atribut apropiat din regentă: *Tu eşti un om care respectă legile;* d) Dacă numele predicativ este un pronume personal, acordul în persoană se face cu acesta (*Statul sunt eu*).

Acordul în număr: a) Subiectul multiplu solicită predicatul la plural, când subiectele au importanță egală (*Andrei şi Bogdan merg la meci*), şi cer predicatul la singular, când unul dintre subiecte iese în relief, celelalte apărând ca asocieri (*Andrei, împreună cu Bogdan,*

merge la meci); b) Subiectele multiple coordonate copulativ cer mai ales predicat la plural (*Nici eu, nici el nu renunțăm*), iar subiectele multiple coordonate disjunctiv cer îndeosebi predicat la singular (*Ori eu, ori el va renunța*); c) Când coordonarea adversativă a subiectului multiplu este realizată în formula *nu...ci,* acordul acceptat este cel cu termenul introdus de *ci* (*Nu ei, ci tu ai greşit*); d) Subiectele substantive colective, care exprimă o cantitate (*majoritate, parte, mulțime, jumătate*) au de obicei predicat la singular dacă subiectul nu are determinare atributivă (*Mulțimea mergea liniştită*) şi predicat la plural, dacă subiectul are atribut la plural (*Majoritatea concurenților s-au oprit*); e) Subiectul pronume de politețe (*dumneavoastră*) cere verbul auxiliar la plural, iar participiul la numărul cerut de substantivul înlocuit (*Dumneavoastră sunteți aşteptat*); f) Subiectele formate din construcții care exprimă reciprocitatea au predicatul la plural (*Îşi luau curaj unul de la altul*); g) Când termenii subiectului multiplu coordonați copulativ exprimă aceeaşi noțiune sau noțiuni foarte apropiate, este corect acordul după înțeles, la singular (*Nimeni şi nimic nu-l poate opri*); h) Când termenii subiectului multiplu, la singular, sunt coordonați negativ prin *nici*, acordul se poate face fie la singular, după înțeles (*Nici ea, nici el n-a plecat*), fie la plural, formal (*Nici ea, nici el n-au plecat*); i) Când subiectul multiplu este aşezat după predicat, alături de acordul gramatical, la plural, se acceptă şi acordul prin atracție cu primul termen al subiectului (*A fost odată un moş şi o babă*); j) Când termenii subiectului multiplu, la singular, sunt substantive nearticulate, acordul se face la singular (*Pâine şi sare nu se găseşte la chioşc*); k) Predicatul impersonal rămâne la singular şi când e multiplu (*A vorbi şi a pleca e uşor*).

Acordul în gen: a) În cazul subiectelor multiple antepuse exprimate prin substantive care denumesc ființe, masculinul prevalează asupra femininului (*Studenții şi studentele sunt examinați*); b) Dacă denumesc ființe şi lucruri, acordul se face cu numele de ființe (*Maşina şi şoferul sunt prăfuiți*); c) Dacă denumesc nume de lucruri de gen masculin şi feminin, acordul se face la feminin plural, când substantivul masculin e la singular (*Podeaua şi peretele sunt murdare*), şi cu termenul cel mai apropiat, când substantivul masculin e la plural (*Podeaua şi pereții sunt murdari; Pereții şi podeaua sunt murdare*). Substantivele neutre contează în aceste scheme de acord ca masculine la singular şi ca feminine la plural (*Peretele şi balconul sunt murdare; Pereții şi balcoanele sunt murdare; Balcoanele şi pereții sunt murdari*).

Propoziția predicativă este propoziția subordonată care îndeplineşte funcția de nume predicativ al unui verb copulativ din regentă (*Noi suntem cum am fost mereu. Voi – cum vă ştim*).

Atributul este partea secundară de propoziţie care determină un substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv: *Cărțile elevilor sunt pe bănci. Are trei stilouri*.

În funcţie de intensitatea *legăturii* cu regentul, atributele sunt **izolate** (despărțite prin virgule de restul enunţului: *Studentul, grăbit, a acceptat pe loc*) şi **neizolate** (aduc o informaţie indispensabilă, de aceea nu se despart de restul enunţului: *Studentul grăbit a acceptat pe loc*).

Acordul atributului cu regentul se face în gen, număr şi caz. **Acordul prin atracţie** se foloseşte frecvent în cazul regentului multiplu (*Casa şi pământul nostru*). Acordul după înțeles este acceptat rar, mai ales în cazul unor nume proprii lângă care se subînțelege un apelativ la alt gen (*Popescu, invitată la conferință, a acceptat să țină o expunere*).

Acordul în gen şi număr, deşi are reguli numeroase, nu prezintă dificultăţi pentru vorbitorii cu nivel mediu de instruire. Câteva norme mai importante: a) Acordul cu pronumele de politețe se face după înțeles (*Dumneavoastră, atent, ați observat imediat*); b) Acordul cu substantivele care au înțelesul diferit de genul gramatical se face după formă (*Vedeta argentiniană transferată la o echipă de fotbal din Italia*); c) Acordul cu termenii determinaţi multipli se face în cele mai multe cazuri după regulile prezentate la numele predicativ (*Studentul şi studenta, convinşi de succes, s-au înscris la concurs. Podeaua şi peretele, murdare, au fost curățate*); d) Frecvent este tolerat acordul prin atracţie cu ultimul termen, mai ales la atributul neizolat (*literatura şi cultura medievală; colegul şi colega mea*); e) Pronumele (adjectivele pronominale) din componența atributului pun probleme de acord (*un creion al acestei studente; o lucrare a cercetătorului; casa în balconul căreia; casa în al cărei balcon; studenților celor studioşi*).

Acordul în caz este obligatoriu la atributele neizolate (*unei maşini reparate; şoselei asfaltate*), chiar dacă este distanţat (*unei şcoli de mult şi bine cunoscute*). La atributul izolat, acordul în caz este recomandat, dar se acceptă şi construcţiile fără acord (C*ontinuarea acestei discuții, purtată între reprezentanții celor două țări*).

Propoziția atributivă este propoziția subordonată care îndeplineşte funcţia de atribut al unui substantiv sau al unui substitut al său din regentă. Există două tipuri de atributive: **propriu-zise** (*Studentul care a fost examinat a răspuns bine*) şi **apozitive** (*Stătea mereu tăcut, adică era supărat*).

În atributivele pronominale, pronumele relative *care, ce, cât* sunt la genul şi numărul termenului regent şi la cazul cerut de funcţia din atributivă (*Studentul pe care l-am examinat a răspuns bine*), iar pronumele relative *cine, cel ce* şi cele nehotărâte iau numai forme de genitiv, indiferent de funcţia din atributivă (*Rugămintea cui m-a trimis e să mă ajutaţi*), cu excepţia cazurilor când regenţii sunt substantive verbale şi/sau având sens legat de sfera informaţiei (*Întâlnirea cu cine nu mă aşteptam...; problema pe cine să lase responsabil*).

Complementul este partea secundară de propoziţie care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie predicativă. Poate fi **necircumstanţial** şi **circumstanţial**. Cel necircumstanţial poate fi: **direct** (*Formează o echipă*), **indirect** (*Vorbeşte cu prietenii*) şi **de agent** (*Este ajutat de către fraţi*). Cel circumstanţial poate fi: **de loc** (*Totul se petrecea în grădină*), **de timp** (*Ieri am fost la schi*), **de mod** (*Merge repede*), **de cauză** (*Avea obrajii roşii de emoţie*), **de scop** (*A venit pentru concurs*), **consecutiv** (*Este loial până la sacrificiu*), **instrumental** (*Sentimente sugerate prin culori*), **sociativ** (*A venit cu frate-său*), **de relaţie** (*Un om frumos sufleteşte*), **condiţional** (*În eventualitatea plecării, te anunţ*), **concesiv** (*Contra aşteptărilor, a învins*), **opoziţional** (*În loc de cămaşă, poartă tricou*), **cumulativ** (*Pe lângă stilou, şi-a adus pixul*), **de excepţie** (*Sunt liber mereu, afară de marţi*).

Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziţie cu dublă subordonare: faţă de un verb şi faţă de substantiv sau de un substitut al său (*Studenţii au venit bucuroşi*).

Toate tipurile de complemente şi elementul predicativ suplimentar pot avea şi dezvoltare propoziţională.

Dintre problemele de cultivare a limbii referitoare la realizarea acestor funcţii sintactice, menţionăm: a) tendinţe privind topica diferitelor complemente: complementul direct precedă pe cel indirect; complementele circumstanţiale se pun către sfârşitul propoziţiei, în ordinea importanţei acordate de autor; b) reluarea complementului direct este obligatorie pentru: complementele directe substantivale articulate hotărât (*Creionul l-am ascuţit*); cele mai multe complemente construite cu *pe (Pe studenţi i-am chemat dimineaţa*); complementele directe substantivale precedate de majoritatea adjectivelor demonstrative, de adjectivul nehotărât *fiecare*, de adjective posesive, de genitive cu articol demonstrativ, de numerale ordinale, de numerale cardinale cu articol demonstrativ sau de adjective la superlativ relativ (*Această carte am citit-o în liceu. Cei opt pereţi i-am zugrăvit într-o zi*). Este

însă neacceptată pentru cele mai multe complemente directe fără *pe* (*Contabil am angajat. Nici un contabil n-am angajat. Ce-ai făcut?*) şi pentru complementele directe cu *pe* realizate prin pronumele personale *cine*, prin pronumele nehotărâte *oricine, altcineva* sau prin pronumele negativ *nimeni (Pe cine a întâlnit? Pe nimeni n-a văzut).*

c) Anticiparea complementului direct este obligatorie pentru pronumele personale, reflexive, posesive şi demonstrative (*Te-a numit pe tine. I-am văzut pe ai tăi. Le-am ales pe acestea*) şi neacceptată pentru pronumele nehotărâte *oricine, (alt)cineva* sau pronumele negativ *nimeni* (*Caut pe cineva. Nu caut pe nimeni*).

Pronumele neaccentuat care anticipează/reia complementul direct sau se acordă cu acesta în caz, persoană, număr şi gen. Uneori este admis şi acordul după înțeles (*Majoritatea cărților le-am inventariat. I-a audiat pe fiecare*). Acordul cu un complement direct multiplu se realizează după regulile prezentate la acordul predicatului (*V-a convocat pe tine şi pe el. Îi caut pe Andrei şi pe Maria. Creionul şi guma le-am pus în geantă. Poarta şi stâlpul le-a vopsit. Poarta şi stâlpii i-a vopsit*).

Unele verbe (*a anunța, a avertiza, a înştiința; a asculta, a examina, a întreba; a învăța, a sfătui; a pofti, a ruga, a plăti* etc.) pot avea două complemente directe, de regulă un nume de ființă şi un nume de lucru (*Îl avertizez/întreb/sfătuiesc/rog ceva*), situație cu totul diferită de dublare a complementului direct. Unul dintre complementele acestor verbe poate fi reluat sau anticipat (*Pe el l-a întrebat ceva*).

d) Reluarea complementului indirect este obligatorie pentru complementele realizate prin substantiv sau numeral şi prin majoritatea pronumelor: *Copiilor le plac dulciurile. La trei li s-au dat medalii. Acelora nu le sunt necesare plimbări*. Pentru complementele realizate prin pronumele *(ori)cine, (ori)cât* este însă facultativă: *Cui (îi) trimiți scrisoarea*?

Anticiparea este obligatorie pentru complementele realizate prin pronume personale şi demonstrative (*Ți-au trimis ție toate invitațiile. Îi scrie aceluia*), precum şi în construcții ca *mi-e dor, mi-e foame, mi-e greu, mi-e sete, mi-e teamă* (*Îi e dor de părinți*). În restul situațiilor este facultativă: *Nu (i)-am mulțumit fiecăruia. (Le)-am scris celor trei.* Nu este acceptată la complementele realizate prin substantive nume de inanimate (*A donat facultății cărțile*).

Cuvinte şi construcții incidente sunt considerate cuvintele, respectiv construcțiile de diferite dezvoltări, nelegate sintactic de elementele componente ale propoziției sau frazei în care sunt inserate,

şi care constituie, de fapt, comunicări de sine stătătoare, situate pe alt plan față de comunicarea de bază: *Măi, vino încoace. Este, fără îndoială, un specialist bun. Atunci prostul, că altfel nu pot să-i zic, i-a spus totul. Eu sper – şi ți-o spun asta ca să mă ții minte – că m-ai înțeles*). Mijloacele de marcare a construcțiilor incidente sunt, în vorbire, **pauzele, intonația** şi **tempoul**, iar în scris, **liniile de pauză, parantezele** sau **virgulele**.

Există construcții incidente golite de sens şi folosite ca ticuri verbale: *domnule!, frate!, în sfârşit, ce mai?, mă rog, nu-i aşa?, nu ştiu dacă mă-nțelegi?, adicătelea* etc.

Dinamica structurii sintactice surprinde corelații posibile, pe orizontală şi pe verticală, ale structurii sintactice statice, depăşind compartimentarea rigidă şi imobilismul demersului descriptiv tradițional. Fenomenele şi procesele observabile într-un asemenea demers sunt: **sinonimia sintactică, topica, punctuația, concordanța timpurilor, procedee cu potențial expresiv, vorbirea directă şi indirectă, transformările în structura sintactică.**

Sinonimia sintactică se poate realiza între unitățile de acelaşi fel (între părți de propoziție, respectiv între propoziții) sau între unități de niveluri diferite: *toate drumurile – drumurile toate; unelte pescăreşti – unelte pentru pescari; Am văzut maşina voastră – V-am văzut maşina; un copil minunat – o minune de copil; Dacă-mi place, îl cumpăr – Îmi place, îl cumpăr; Are numai o dorință – N-are decât o dorință; Când s-a mai întâmplat aşa ceva? Niciodată nu s-a întâmplat aşa ceva; Are o maşină nouă, este mândru de ea – Are o maşină de care este foarte mândru; Sunt ocupat, deci nu mă duc – Nu mă duc, pentru că sunt ocupat; Obosit, el s-a culcat – Obosit cum era, s-a culcat; M-au impresionat cele văzute – M-a impresionat ce am văzut; Ei s-au ocupat de organizare – Ei sunt cei care s-au ocupat de organizare.*

Sinonimia sintactică face posibile diversele transformări sintactice, necesare unei exprimări cât mai adecvate conținutului exprimat.

Topica (sau **ordinea**) cuvintelor în propoziție şi a propozițiilor în frază este în limba română preponderent liberă, fapt corelat cu specificul flexiunii româneşti (direcționată prin acord sau flexiune), cu rolul articolelor şi al prepoziției *pe*, ca şi cu dublarea complementului direct şi indirect. Situațiile de topică fixă sunt rare. De exemplu, propoziția consecutivă şi coordonarea conclusivă ocupă întotdeauna locul secund. Fiind liberă, topica are un rol gramatical, semantic şi stilistic important.

Rolul gramatical se concretizează în marcarea funcției diferite a unor părți de propoziție/propoziții cu aceeaşi formă (exemple: subiect – nume predicativ, apoziție – regent, subiect – complement direct, predicativă – subiectivă).

Rolul semantic se face simțit prin diferențierea sensurilor lexicale ale unor cuvinte (*o simplă întrebare – o întrebare simplă, un oarecare inginer – un inginer oarecare, vara asta – astă-vară*).

Rolul stilistic este vizibil prin preferința stilurilor pentru anumite construcții (stilul publicistic, respectiv poetic, pentru antepunerea adjectivului: *important eveniment, marcantă personalitate, ale noastre visuri*).

Topica obişnuită (şi, de aceea, neutră stilistic) este, în funcție de dezvoltarea propoziției, SP, SAP, SAPO, SAPOA, SAPOAC (*Studenții buni pregătesc examenele anuale din vreme*).

Propozițiile se succedă şi ele uneori după anumite reguli: postpunerea adversativei cu *ci*, a conclusivei cu *deci, aşadar, prin urmare;* a majorității atributivelor, a consecutivelor şi a comparativelor cu *decât*.

Topica părților de propoziție este în relație cu felul propozițiilor după scopul comunicării (*Studenții învață. Învață studenții? Învață studenții!*), cu modul lor de construcție (*Am întâlnit un coleg/o colegă. L-am întâlnit. Am întâlnit-o*), cu felul termenului determinat şi determinant (*întâlnindu-l*), cu prezența şi locul altor părți de propoziție (*Unde este cartea? Pe cine caută?*), cu termenul prin care se exprimă (*cămin studențesc, un biet cămin*). Topica propozițiilor subordonate este în relație cu mijlocul introductiv (*Cum nu s-a pregătit, nu a promovat. Nu a promovat, căci nu s-a pregătit*) şi cu tipul propozițiilor regente (*Cine vine ştie. Ştie cine vine*).

Tot aspecte ale topicii sunt **reluarea** şi **anticiparea** complementului prin formele neaccentuate ale pronumelui personal, **inversiunea** (*auzit-am, destăinui-m-aş, auzi-l, facă-se*), **intercalarea** (*Colegii, de ziua lui, i-au cumpărat un cadou*), **dislocarea** (*s-a cam aventurat, nu prea s-a ocupat, n-a ținut bine minte*), frecvente în stilul oratoric şi în poezie.

Punctuația delimitează grafic unele unități sintactice, indicând relațiile în care se află cu alte unități şi funcțiile îndeplinite. Ea marchează în scris rolul mijloacelor fonetice (**intonația, pauza,** uneori **tempoul** şi **accentul**) şi al unor mijloace sintactice (**juxtapunerea)** în organizarea structurii sintactice a textului. Aceste roluri sunt îndeplinite de **semnele de punctuație: punctul, virgula, punctul şi virgula, două puncte, semnul de întrebare, semnul de exclamație, ghilimelele, linia de dialog, linia de pauză, punctele de suspensie, parantezele**.

Situațiile gramaticale în care se folosesc aceste semne sunt prezentate în îndreptarele ortografice. Normele privind utilizarea acestora pot fi: **imperative** (exemplu: despărțirea vocativului de restul enunțului prin virgulă sau prin semnul exclamării), **prohibitive** (interzicerea virgulei între subiect şi predicat, ca şi între subiective, predicative, atributive determinative, completive şi regentele lor) sau **de recomandare** (circumstanțialele se despart în mod obişnuit de regentă dacă o precedă). Regulile, chiar cele mai stricte, au excepții: interzicerea virgulei între subiect şi predicat sau înainte de *şi* este înlăturată dacă între acestea apare o intercalare (*Du-te, omule, şi vezi. Studentul, distrat, şi-a uitat legitimația la bibliotecă*).

Concordanța timpurilor între verbele unor propoziții există foarte rar în limba română: la unele finale (*Du-te de te culcă*), la comparativele condiționale (*Vorbeşte ca şi cum ar cânta*) şi la cele consecutive (*Era destul de aproape, încât să poată fi auzit*).

Procedeele sintactice cu potențial stilistic sunt numeroase. Prezentăm câteva: **elipsa** (*Azi un ou, mâine un bou*); **repetiția** (*„E tare! prea tare! N-o iscălesc” – I.L.Caragiale*), inclusiv sub formă încrucişată, când se numeşte **chiasm** (*„Şi plouă şi ninge,/Şi ninge şi plouă”*– G. Bacovia); **reluarea** (*O a văzut din cer pre ea”* – T. Arghezi); **izolarea** (*Prostul, nici să-i faci, nici să-ți facă*); **structurile multiple** (*„Fetele lui Danciu sunt înalte, blonde, străvezii”* – Z. Stancu), respectiv suitele de propoziții de acelaşi fel (*„L-a întrebat: cum îl cheamă, de unde-i, cine i-i tată, cine mamă, dacă are frați, surori, rude...”*- M. Sadoveanu), inversiunile şi dislocările (*„De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,/Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări” –* M. Eminescu); **construcțiile contrase** (*„Spre a-ți aminti trecutele petreceri,/Condeiu-n mână tu mi-l pui cu silă”* – M. Eminescu); diverse **construcții rare** („*Când deodată tu răsărişi în cale-mi*”- M. Eminescu).

Vorbirea directă şi indirectă reprezintă cele două modalități principale de reproducere a celor spuse de cineva.

Vorbirea directă reproduce întocmai, ca într-un citat, spusele cuiva. Acestea sunt însoțite de obicei de un **cuvânt de declarație** (*a spune, a zice, a declara, a arăta, a adăuga, a preciza, a interveni, a întreba, a răspunde* etc.), care poate să le preceadă (*Îmi zice: - Vino cu mine!*), să le urmeze (- *Vino cu mine, îmi zice, să-ți arăt!*). Cuvântul de declarație poate lipsi, mai ales într-un dialog mai extins.

Comunicarea prezentată în vorbire directă este precedată de **linie de dialog** sau de **ghilimele** şi se desparte de termenul de declarație

prin **două puncte**, dacă acesta este pus la început, şi prin virgulă, dacă este aşezat la sfârşit sau este intercalat.

Vorbirea indirectă transpune cele rostite de cineva sub forma unei structuri dependente de termenul de declarație regent, propozițiile principale din textul redat devenind astfel subordonate introduse prin *că, (pre)cum că, să, dacă, de, când, unde, cum, cât* etc. (*Îl întreabă: Participi? – Îl întreabă dacă participă*). În trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă pot apărea modificări privind persoana pronumelor şi verbelor, precum şi elemente legate de situația de comunicare (*Îmi spunea: Rămâi aici. – Imi spunea să rămân acolo*) sau de atitudinea transpunătorului (*Mi-a precizat: Sunt foarte interesat de carte – Mi-a precizat că ar fi foarte interesat de carte*).

Există şi variante intermediare de reproducere a spuselor cuiva: **vorbirea direct legată** şi **vorbirea indirect liberă**. Prima păstrează întreaga structură a vorbirii directe (pusă între ghilimele), dar o introduce prin conjuncția *că* (*A zis că: „Nu mă duc acolo”*), cealaltă operează toate schimbările de persoană, pronume etc. necesare, fără a adăuga însă conjuncția. Este folosită frecvent în redarea **monologului interior** (*Se gândea întruna. Oare nu exagerează? N-ar fi bine să revină pe un ton mai blând?*).

Transformările în structura sintactică sunt necesare pentru adecvarea textului la un anumit stil funcțional, la economia generală a lucrării redactate, la efectele stilistice scontate etc., şi sunt posibile datorită multiplelor corespondențe între nivelurile limbii în ceea ce priveşte construcția sintactică şi sensul diferitelor modele sintactice. Transformările pot fi efectuate **pe orizontală**, în cadrul aceluiaşi nivel sintactic, prin operația de translare dintr-un model sintactic în altul, sau **pe verticală**, între niveluri diferite, prin operația de **integrare/ dezintegrare** sintactică.

Translarea foloseşte ca procedee mai frecvente: **pasivizarea** (*Studenții cumpără cărți – Cărțile sunt cumpărate de către studenți*), **reflexivizarea** (*Pe Andrei îl interesează informatica – Andrei se interesează de informatică*), **impersonalizarea** (*Nimeni nu aruncă gunoaie aici – Aici nu se aruncă gunoaie*), **conversiunea complementului direct în complement indirect şi invers** (*Vorba bună îți încălzeşte sufletul –Vorba bună te încălzeşte la suflet*), **sum pro habeo şi invers** (*Fiul meu are treizeci de ani – Fiul meu este de treizeci de ani*), **inversiunea sintactică** (*Era foarte supărat pentru ce i-a zis – Ce i-a zis, că era foarte supărat*), **transformarea unui**

superlativ în comparativ şi invers (*Era cel mai înalt – Nimeni nu era mai înalt ca el*).

Evident, fiecare procedeu antrenează alte schimbări în modul de construcție al unităților sintactice (categorii gramaticale, mijloace de legătură, elemente joncționale, topică, punctuație etc.), uşor de observat chiar în puținele exemple date mai sus.

Integrarea/dezintegrarea unităților sintactice se realizează prin **expansiune/contragere** sintactică.

Expansiunea se realizează prin **predicativizare** (*Omul gospodar – Omul care este gospodar; Calculator cu imprimantă – Calculator care are imprimantă; Cânta ca ea – Cânta cum cânta ea; Trenul a venit fără întârziere – Trenul a venit fără să întârzie*), **prin restructurarea unităților constitutive** (*La plecarea trenului – Când a plecat trenul; Organizatorul expoziției – Cel care a organizat expoziția*) şi prin **adaptarea modului de cuplare cu baza** (*Muzeul vizitat –Muzeul pe care l-am vizitat; La sosire –Când am sosit; După plimbare – După ce ne-am plimbat*).

Contragerea realizează aceleaşi transformări, dar în sens invers (*Cântă cum cânta ea – Cântă ca ea; Când a plecat trenul – La plecarea trenului; Muzeul pe care l-am vizitat –Muzeul vizitat*).

De la unitățile sintactice la text. Dincolo de unitățile sintactice, înglobându-le, de fapt, există **textul** cu arhitectura lui complexă şi cu sensul implicat în mesajul general al lucrării din care face parte.

Studierea textului nu constituie obiectul sintaxei, dar nici nu e posibilă fără o interpretare gramaticală (îndeosebi sintactică) prealabilă, explicită sau implicită, a acestuia. O noțiune mai puțin discutată în sintaxă, dar la care se face referire la tot pasul în descrierea structurii sintactice, este **contextul**, care marchează, de fapt, granița între sintaxă şi **stilistică** (incluzând **compoziția**).

Contextul are mai multe accepțiuni, poate şi datorită situării între compartimentele lingvistice. Putând fi definit ca **ansamblul mai larg al comunicării** în care se integrează o unitate sintactică de un anumit nivel, acesta poate dobândi, la nivelurile cele mai înalte, **autonomie comunicațională**, ceea ce-l apropie de **textul cu înțeles complet**. În această ipostază, încorporează, alături de înțelesul lexico-gramatical, atitudinea afectivă, sugestia emoțională, situația de viață, dezbaterea de conştiință, climatul psiho-social etc. Toate acestea sunt exprimate prin formele limbii, dar analiza lingvistică propriu-zisă (fonetică, lexicală, gramaticală) nu le are în vedere şi nici nu le poate detecta, nedispunând de aparatul noțional şi de tehnicile adecvate.

Stilistica şi compoziţia pot răspunde acestei necesităţi şi umple, în felul acesta, stânjenitorul hiatus dintre analiza lingvistică a unui text şi examinarea efectelor artistice, ştiinţifice,filozofice, politice, juridic-administrative, publicistice-gazetăreşti ale textului respectiv.

Performanţa sintactică înseamnă mânuirea eficientă comunicativ, în sensul cel mai larg, a sintaxei, pe baza cunoaşterii valenţelor unităţilor, relaţiilor şi funcţiilor sintactice. Dintre numeroasele aspecte subsumate, vom avea în vedere aici numai corectitudinea sintactică. Perspectiva este deopotrivă **normativă**, întrucât construcţiile corecte trebuie folosite exclusiv, şi **corectivă**, deoarece construcţiile incorecte, pentru a fi evitate, trebuie cunoscute.

Negaţia expletivă (care şi-a atenuat până la pierdere forţa de negare) este acceptată în unele modele (*Vine până să nu se închidă magazinul*), dar nu este admisă în propoziţiile temporale introduse prin *înainte (ca) să* (construcţie greşită: *Vine înainte să* ***nu*** *se închidă magazinul*), în propoziţiile necircumstanţiale care determină verbe exprimând o **inhibare** sau o **interdicţie** (*a se abţine, a evita, a [se] feri, a interzice, a fi interzis, a [se] împiedica, a [se] opri, a se reţine, a se stăpâni*) şi sunt construite cu **conjunctivul** (*Mă abţin să nu zâmbesc*).

Prepoziţia *de*, frecvent folosită înaintea infinitivului scurt (*datoria de a învăţa*) nu este admisă în această poziţie când infinitivul este **subiect** (*Este necesar* ***de*** *a învăţa*) sau **complement direct** (*Se pricepe* ***de*** *a învăţa*), singura excepţie pentru acest din urmă caz fiind în construcţia **a avea de-a face.**

Acordul prin atracţie nu este, în regulă generală, acceptat. În cazul în care el se face între predicat şi o altă parte de propoziţie decât subiectul (*Ce-s cu astea?; Se va lua măsuri; În ceea ce privesc examenele*) sau între verbul copulativ şi numele predicativ, în loc de subiect (*Trei sute de oameni este o gloată*) este clar greşit, chiar dacă, uneori, se face cu un cuvânt din altă propoziţie (*Nu se ştiu ce evenimente vor mai fi*). Combinat cu **acordul după înţeles**, este totuşi acceptat în construcţii precum *Eşti un specialist care te perfecţionezi*. Subiectul exprimat prin pronumele hotărât *fiecare* sau prin pronumele negative *nimeni, nici unul* nu acceptă predicat la plural (*Fiecare veneau şi plecau repede. Nici unul nu veniţi la timp*).

Uneori este acceptat acordul după înţeles cu termenul determinat de regentă, în persoană (*Unul dintre tinerii care aţi învăţat*), dar nu şi acordul prin atracţie în număr (*Unul dintre tinerii care ai învăţat*).

Subiectul multiplu format, prin coordonare copulativă, din **substantive nearticulate** la singular impune acordul la singular: *Cafea şi ceai este (*nu *sunt) din belşug*. Tot la singular rămâne **predicatul impersonal** cu subiect multiplu: *E simplu de vorbit şi de dat ordine*.

Atributele multiple ale subiectului nu justifică acordul la plural (*Talentul de a vorbi şi a glumi îl fac simpatic*), chiar dacă deosebirea faţă de aceeaşi structură, dar cu subiect multiplu este minimă (*Talentul de a vorbi şi cel de a glumi îl fac simpatic*).

Acordul formal poate fi greşit când subiectul este un pronume cu formă feminină, dar cu sens neutru (*Ceea ce era importantă era deschiderea*), **acordul după înțeles** (*Ceea ce era important era deschiderea*) fiind singurul corect în această situaţie.

Unele dezacorduri, „încetăţenite”, din păcate, în afişajul public (*Este interzis parcarea*) se datoresc analogiilor (*Este interzis fumatul*) sau contaminărilor (*Este interzis a se parca*). La fel de răspândită şi de greşită este tendința de folosire invariabilă a elementului predicativ suplimentar în construcţii ca *Trebuie făcut eforturi, Vă facem cunoscut realizările, Aceste fapte au făcut posibil finalizarea proiectului*.

În alte situaţii, se întâlneşte tendința contrară, de realizare a acordului elementului predicativ suplimentar şi în caz. Astfel apar formulări greşite de tipul *Vizionarea unei piese considerate valoroase*. Dezacordul atributului exprimat prin **adjectivele pronominale de întărire** se întâlneşte atât în îmbinări simple ca *ea însuşi, ele înşişi* (în loc de *ea însăşi, ele înseşi/însele*), cât şi în construcţii mai complexe, în care intervin şi **distanțarea** sau **inversarea**: *decizia însăşi a patronului* (în loc de *decizia patronului însuşi*), *însuşi din prefața lucrării* (în loc de *din prefața însăşi a lucrării*).

Tot dezacorduri sunt şi atributele adjectivale *călătorului acesta* (în loc de *călătorului acestuia), faptului acela* (în loc de *faptului aceluia), unuia şi acelaşi* (în loc de *unuia şi aceluiaşi*), *calului cel alb* (în loc de *calului celui alb*), *în cursul celei de-a patra zi* (în loc de *în cursul celei de-a patra zile*). Pronumele neaccentuat care dublează un complement multiplu cu temenii la singular se acordă uneori prin atracţie cu cel mai apropiat termen, ducând la construcţii incorecte ca *I-am scris lui Andrei şi Mariei* (în loc de *Le-am scris lui Andrei şi Mariei*).

Normele construirii obligatorii cu *pe* a complementului direct sunt încălcate în formulări ca *Sfatul care* (în loc de *pe care) mi l-a dat, Invit colegii* (în loc de *pe colegi*).

Forma nearticulată a îmbinării *din punct de vedere* când e determinată de un genitiv (*din punct de vedere al legii*) sau forma articulată, când e determinată de un adjectiv (*din punctul de vedere gramatical*) constituie de asemenea erori.

Regional, se întrebuințează greşit *numai* în propoziții negative (*N-am venit numai „decât" noi*), *decât* în propoziții afirmative (*Am venit decât noi*). Aceste adverbe întăresc uneori pleonastic locuțiunea prepozițională (*în) afară de (N-a venit nimeni în afară numai de rude*).

O construcție copulativă nerecomandabilă este *nu numai...dar şi*, care contaminează, de fapt, două construcții fixe destincte (*Nu numai...ci şi, nu numai că...dar şi*). De acelaşi tip este greşeala corelării unor conjuncții sinonime din perechi diferite (*sau...sau, fie...fie, ori...ori*), ca în construcția (*Ne ducem sau la munte, ori la munte*). Alte înlocuiri greşite de conjuncții: *Vreau ca să* (în loc de *să*) *te văd, Despre ea pot să vă spun căci* (în loc de *că) o duce bine, Au stabilit că (*în loc de *ca*) *vineri să meargă la munte, Datorită* (în loc de *din cauza*) *bolii nu am putut să învăț, Te ştiu că cine* (în loc de *cine*) *eşti*.

Aplicații cu rol evaluativ

I. a) Analizați sintactic fraza şi morfosintactic substantivele (adjectivele, pronumele, verbele etc.) din text.
b) Justificați punctuația textului.
c) Identificați şi rescrieți propozițiile principale (subiective, predicative, completive directe şi indirecte, circumstanțiale etc.) din text.
d) Identificați predicatele frazei şi precizați felul lor.
e) Contrageți cât mai multe dintre propozițiile din text.
f) Dezvoltați minimum trei părți de propoziție din frază.

Frazele date:

1. „Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cântec, şi eu, ca un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aş avea putere să strâng nesfârşita pânză albastră a cerului şi s-o schimb în fâşii de hârtie şi să mă aşez aici, pe malul tău, şi aş şti să scriu, şi aş scrie întruna o mie şi mai bine de ani, întingându-mi mâna în cerneala ta, tot n-aş izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit" (Zaharia Stancu).

2. „Dacă ar fi adevărat că toate vieţuitoarele de pe pământ se trag dintr-o tulpină şi că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut – ce fel de împrejurări au fost acelea care au putut sili privighetoarea să ajungă să cânte aşa, iar cârsteiul, bunăoară, să hârâie, ca un ceasornic de buzunar”. (Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti)

3. „Când ajunseră în vadul Ciulniţei, pe care nu mai era nici un strop de apă, Damian văzu satul aninat pe vârful dealului, pe sub care se scurgea pârâul şi mergea de se vărsa în Ialomiţa, când putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nicăieri, fiind sec; văzu curtea boierească cum o ştia, aşezată pe deal, fără gard dinspre gârlă, şi toate slugile, toţi argaţii ieşiţi să-l vadă venind; în dreapta şi în stânga, curţi ţărăneşti, unde mai peste tot doi sau trei cai, legaţi de câte un otgon, se-nvârteau pe-un vraf de grâu, bătând din cap şi din coadă, în vadul gârlei, copii în scutece, lăsaţi în paza altora, ce de-abia umblau în picioare”. (D. Zamfirescu)

4. „Mirat că nu mai arată aşa cum se ştia, că deformaţiile fizice apărute pe neaşteptate, surprinzător, erau o penibilă realiate cu care trebuia să se obişnuiască, se hotărî să aştepte în momentele acelea lungi, grele, când privirea satisfăcută a bătrânului refuza să se clintească de pe el, îi veni iarăşi să râdă la gândul că, în sfârşit, poate să vorbească orice, deşi în situaţia dată, fireşti i se păreau întrebările cât mai bizare cu putinţă şi nu cele referitoare la dramele bătrânului, la nevoia acută a unei prietenii, pe care acesta o invocase mai demult”. (Augustin Buzura)

5. „Evident, mă întreb uneori dacă eu nu-mi fac singur această suferinţă, dacă nu cumva, prin excepţie, oricine vorbeşte despre dragoste n-ar trebui să se îndoiască şi să evite să vorbească în numele celorlalţi – ba cred că niciodată n-ar trebui să folosească, vorbind, persoana a III-a – pentru că sentimentele pe care le încearcă sunt incomunicabile, vorbele cu care sunt etichetate nu corespund aceluiaşi conţinut şi, chiar dacă e vorba de acelaşi conţinut, intensitatea şi durata sentimentului pot fi nesfârşit de felurite, căci unul poate suferi atroce că nevasta prinde pe sub masă mâna vecinului, pe când altul ia asta drept o nuanţă fără importanţă, încât oricine iubeşte e ca un călător, singur în speţa lui pe lume, şi nu are drept decât doar să bănuiască aceleaşi sentimente şi la alţii, câtă vreme nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare, cum e cuvântul”. (Camil Petrescu).

II. Subliniați variantele corecte:

a. Nici Andrei, nici Bogdan n-a participat/n-au participat.
Ori Andrei, ori Maria a dat telefon/au dat telefon.
Şi Andrei, şi Bogdan au sosit/a sosit.
Eu citesc şi tu dormi/Eu citesc, şi tu dormi.
Grupa, studenții şi studentele, a participat/au participat.
Un stol de gâşte face/fac gălăgie.
A plecat/au plecat o mulțime de colegi.
Adrian sau colegii săi merge/merg la munte.
Dat fiind/date fiind împrejurările...
Trebuie audiat/audiate persoanele...
Nici unul dintre ei n-au fost de acord/n-a fost de acord.
Cele cinci sute de studenți au fost promovați/au fost promovate.
Cei cinci sute de studenți au fost promovați/au fost promovate.
Doi plus doi fac/face patru.
Doi minus doi fac/face zero.
Doi plus doi este egal/sunt egali cu patru.
Şi Maria, şi Daniela au sosit / Şi Maria şi Daniela au sosit.
Cosmin, foarte deranjat, a părăsit încăperea / Cosmin foarte deranjat a părăsit încăperea.
Valeriu, vecinul meu, a renunțat / Valeriu, vecinul meu a renunțat.
Pleacă înainte să se înnopteze/înainte să nu se înnopteze.
Se stăpâneşte să nu râdă/să râdă.
E interzis să nu se arunce gunoi/să se arunce gunoi.
Nu te-ai putut abține să nu-l strigi/să-l strigi.
Nu plec fără să nu-mi iau rămas-bun/fără să-mi iau rămas-bun.
Majoritatea crede aşa/cred aşa.
A fost odată un moş şi o babă/Au fost odată un moş şi o babă.
Se va lua măsuri/Se vor lua măsuri.
Trebuie luat măsuri/Trebuie luate măsuri.
Se va găsi soluții/Se vor găsi soluții.
Ce-s cu astea?/Ce-i cu astea?
În ce privesc examenele/În ce priveşte examenele.
Cincizeci de milioane de lei este o sumă/sunt o sumă.
Eşti un om care observi/care observă.
A plecat o parte din ei/Au plecat o parte din ei.
Dumneavoastră sunteți cazată/cazate.
Ceea ce e mai important este că/Ceea ce este mai important este că...
Echipajul s-a antrenat/s-au antrenat.

O mulțime de oameni a participat/au paticipat.
Majoritatea studenților dau examen/dă examen.
Bucureştiul s-a modernizat/Bucureştii s-au modernizat.
„Morometții” a apărut/au apărut.
„Morometții” a fost publicată/au fost publicați.
„Repere istorice” a apărut/au apărut.
„Reperele istorice” a apărut/au apărut.
Şaptefrați (nume de persoană) este cunoscut/sunt cunoscuți.
Măria ta este bucuros?/Măria ta eşti bucuros?
Toți au plecat/am plecat/ați plecat.
Toți studenții au fost de acord/ați fost de acord.
Subsemnatul, Andrei T., solicit/solicită.
Eşti un student care te interesezi/se interesează.
Eşti unul dintre studenții care au obținut/ați obținut/a obținut rezultate bune.
Unul dintre studenți, care a prezentat referatul/care au prezentat referatul.
Unul dintre studenții care au prezentat referatul/care a prezentat referatul.
Copiii sunt pasiunea ei/este pasiunea ei.
Nu studenții, ci profesorul a rămas/au rămas.
Andrei sau Bogdan a lipsit/au lipsit.
Mama sau tata nu poate pleca/nu pot pleca.
Pe mulți dintre noi i-a sfătuit/ne-a sfătuit.
Nimeni şi nimic nu mă pot convinge/nu mă poate convinge.
Sora şi fratele meu m-a ajutat/m-au ajutat.
Cafea şi zahăr se găseşte/se găsesc.
E uşor/sunt uşor de vorbit şi de dat ordine.
Îmi vine/îmi vin a râde şi a cânta.
Dorința de joacă şi distracție îl țin/îl ține pe derdeluş.
Dorința de joacă şi cea de distracție îl țin/ține pe derdeluş.
Nepotul meu şi al Adrianei a dat examen/au dat examen.
Andrei şi Maria au plecat/a plecat.
Andrei cu Maria a plecat/au plecat.
Andrei, ca şi Maria, au cântat/a cântat.
Andrei ca şi Maria au cântat/a cântat.
Popescu este mulțumit/mulțumită.
Craiova este curat/curată.
Este interzis/interzisă parcarea.

Peretele şi geamul sunt calzi/calde.
Andrei şi maşina sunt prăfuiţi/prăfuite.
Podeaua şi geamul sunt curate/curaţi.
Podeaua şi peretele sunt vopsiţi/vopsite.
Peretele şi podeaua sunt vopsiţi/vopsite.
Geamul şi peretele sunt curaţi/curate.
Geamul şi pereţii sunt curaţi/curate.
Geamurile şi pereţii sunt curaţi/curate.
Cine-s absenţi?/Cine-i absent?
Îmi trebuie cărţi bune/Îmi trebuiesc cărţi bune.
Ce-i cu astea?/Ce-s cu astea?

b. L-au numit administrator/ca administrator/drept administrator.
S-a interesat ca părinte/ca şi părinte.
Mi-a făcut cunoscut decizia/cunoscută decizia.
Rezolvarea unei probleme considerate importantă/importante.
Părerea unei persoane considerate competentă/competente.
Ea se uita veselă/vesel.
Avea ochi/ochii negri.
Părerea lui Andrei, colegul meu/a colegului meu.
I-am oferit-o lui Bogdan, colegul meu/colegului meu.
Limba şi literatura română/române.
Manualele de istorie a/ale poporului român.
Apărute/apărută în 1867, *Convorbirile literare*...
Apărute/apărută în 1867, *Convorbiri literare*...
Revista *Convorbiri literare* apărută/apărute...
Vârsta sau profesia consemnată/consemnate.
Nici vârsta, nici profesia menţionată/menţionate.
Unui prieten al meu/alui meu/de-al meu/de-ai mei.
Al cărei fete/al căror fete este ghiozdanul?
Am găsit lucrarea al cărei conţinut.../al cărui conţinut...
Limba engleză şi italiană/limbile engleză şi italiană.
Amintirea acelei zi/zile.
Desfăşurarea activităţii prevăzute/prevăzută.
Rezultatele profesionale ale acelei studente, cunoscută în facultate/cunoscute în facultate.
Diplomele celor mai multe/celor mai multor absolvente.
Dragii noastre colegă/colege.
Caracteristicile situaţiei existentă/existente.
Matematica şi astronomia învăţată/învăţate.

c. A plecat, repede, afară/A plecat repede afară.

Atunci, l-a invitat în casă/Atunci l-a invitat în casă.

A arătat volumul profesorului/A arătat profesorului, volumul.

Referat privitor la Popescu/referitor la Popescu/care-l priveşte pe Popescu.

Educatoarea iubeşte copiii/îi iubeşte pe copii.

S-a gândit ceva/la ceva.

Ce strigi?/De ce strigi?

Care o preferi?/Pe care o preferi?

Acesta l-a făcut Andrei/Pe acesta l-a făcut Andrei.

Am întâlnit un coleg/L-am întâlnit pe un coleg.

Scriem 4 şi ținem 2/Scriem pe 4 şi ținem pe 2.

Invit colegi/Îi invit pe colegi/Invit colegii.

Pot obține ceva/Pot a obține ceva.

Ştiu a dansa/Ştiu dansa.

Am dorit a preciza/de-a preciza.

Am a face/de-a face...

Aceeaşi întrebare am şi eu/o am şi eu.

Nici un student nu am văzut/nu l-am văzut.

Pe nici un student nu am văzut/nu l-am văzut.

Prieteni nu am întâlnit/nu i-am întâlnit.

Pe nimeni nu am deranjat/nu l-am deranjat.

Asta am afirmat/Am afirmat-o.

Îl ajut pe oricine/Ajut pe oricine.

Nu refuz pe nimeni/Nu-l refuz pe nimeni.

O iubesc pe Maria/Iubesc pe Maria.

Aştept pe studenți/Îi aştept pe studenți/Aştept studenții.

Ne-a uimit pe toți/I-a uimit pe toți.

Majoritatea lucrărilor le-am corectat/am corectat-o.

I-a chemat pe aşa-zisele vedete/Le-a chemat pe aşa-zisele vedete.

Le dă celorlalte/Dă celorlalte.

Am vorbit altora/Le-am vorbit altora.

Am trimis lui Andrei/I-am trimis lui Andrei.

A donat-o facultății/I-a donat-o facultății.

Acordă/îi acordă, unei şcoli, premiul.

Mă adresez dumneavoastră cu rugămintea.../Vă adresez Dv. rugămintea.../Adresez dv. rugămintea...

Ne-a scris tuturora/A scris tuturor.

I-am spus/Le-am spus lui Andrei şi Mariei.

Îmi place de Andrei/Îmi place Andrei.
Cartea a fost scrisă de Ionescu/de către Ionescu.
Fereastra a fost deschisă de vânt/de către vânt.
Scrisoarea a fost trimisă de Administrația Financiară/de către Administrația Financiară.
A reuşit datorită/din cauza pregătirii temeinice.
A eşuat datorită/din cauza superficialității.
Din punctul de vedere al justiției/juridic.
Din punct de vedere al justiției/juridic.
N-a participat altcineva în afară numai de colegi/în afară de colegi.
N-au plecat decât numai cei din altă localitate/decât cei din altă localitate.
Peretele şi podeaua le-am vopsit/i-am vopsit.
Podeaua şi geamul le-am curățat/i-am curățat.
Podeaua şi pereții i-am vopsit/le-am vopsit.
L-am văzut pe Andrei şi pe Maria/I-am văzut pe Andrei şi pe Maria.
Pe mulți dintre noi i-a păcălit/ne-a păcălit.
Le-am oferit la trei dintre studente/celor trei studente.
A corespunde aşteptărilor/cu aşteptările.
Similar prietenilor/cu prietenii.
Indispensabil activității/pentru activitate.
Vai învinşilor!/Vai de învinşi!
Exterior perimetrului/cu perimetrul.
Contemporan romanticilor/cu romanticii.
Cui i-ai spus?/Cui ai spus?
La câți le-ai dat cartea?/La câți ai dat cartea?
Am primit cartea care mi-ai trimis-o/pe care mi-ai trimis-o.
Am dat-o/i-am dat-o colegului.

d) Se spală şi bărbiereşte repede/Se spală şi se bărbiereşte repede.
Mi-a promis că se duce şi că intervine/Mi-a promis că se duce şi intervine.
E bun la gramatică, la literatură însă mai puțin/E bun la gramatică, la literatură, însă, mai puțin.
Făcuse o lucrare bună, nota deci era mare/nota, deci, era mare.
Ce lucrezi şi ce pregăteşti se ştie/se ştiu.
E bine ca astăzi să participi/ca să participi astăzi.
Cine învață, acela ştie/Cine învață acela ştie.

Esenţialul este ca să vii/ca tu să vii/să vii.

A spus ca să plec/să plec.

Mi-a promis căci îmi aprobă/că îmi aprobă.

I-am invitat pe câţi m-au felicitat/Am invitat pe câţi m-au felicitat.

Ce ţi-am spus, asta să ceri!/Ce ţi-am spus să ceri!

Oricui îmi telefonează, îi răspund/Oricui îmi telefonează răspund.

Îi răspund oricui îmi telefonează/Răspund oricui îmi telefonează.

Am venit căci eram îngrijorat/pentru căci eram îngrijorat/pentru că eram îngrijorat.

A abandonat, fiindcă se plictisise/A abandonat fiindcă se plictisise.

Mergi, de pregăteşte cafeaua!/Mergi de pregăteşte cafeaua!

Cântă, de s-aude de-aici/Cântă de se-aude de-aici.

Era prea obosit ca să continue/Era prea obosit, ca să continue.

Am venit ca să te văd/să te văd.

Ţi-a mulţumit întrucât l-ai ajutat/Ţi-a mulţumit, întrucât l-ai ajutat.

Vreau să aflu întru cât a contribuit la lucrare/întrucât a contribuit la lucrare.

Acolo să cauţi, unde e cazul/Acolo să cauţi unde e cazul.

Vreau ca studenţii mei să participe/Vreau ca să participe studenţii mei.

Se ştie, de participi/Se ştie de participi.

A învăţat, carevasăzică ştie/A învăţat, care va să zică ştie.

Dat fiind/Date fiind că anunţurile au apărut...

A greşit din cauză că a renunţat/din cauza că a renunţat.

S-a dus în scop să participe/S-a dus cu scopul să participe.

e) Văzând că nu vii te-au sunat/Văzând că nu vii, te-au sunat.

Cu siguranţă că va fi primit/E cu siguranţă că va fi primit.

Către domnul Ionescu, redactor şef/Către domnul Ionescu redactor-şef.

Ieri, primul-ministru C.P.Tăriceanu l-a propus pe.../Ieri, primul-ministru, C.P. Tăriceanu l-a propus pe...

Preşedintele PSD, Adrian Năstase şi câţiva membri.../Preşedintele PSD, Adrian Năstase, şi câţiva membri...

Nu domnule preşedinte/Nu, domnule preşedinte.

Totu-i clar veţi spune/Totu-i clar, veţi spune.

Strada Victoriei nr. 10/Strada Victoriei, numărul 10.

Incredibil dar adevărat!/Incredibil, dar adevărat.

Tarabă nu politică!/Tarabă, nu politică!

Acesta, a spus că.../Acesta a spus că.

Eram îndemnat, să protestez/Eram îndemnat să protestez.

Deci, nu s-a aprobat?/Deci nu s-a aprobat?

Pentru că construcţiile sunt şubrede/Pentru că, construcţiile sunt şubrede.

Şi membrii şi simpatizanţii/şi membrii, şi simpatizanţii.

Membrii precum şi simpatizanţii/membrii, precum şi simpatizanţii.

Vii sau pleci?/Vii, sau pleci?

Sau la munte sau la mare/Sau la munte, sau la mare.

Căi de sporire a producţiei/ale producţiei.

Muzeul de artă al judeţului.../a judeţului...

Autor al două lucrări/a două lucrări.

Datorită sârguinţei şi a inteligenţei/sârguinţei şi inteligenţei.

Deasupra calităţilor şi a defectelor/Împotriva calităţilor şi defectelor.

Măsuri referitor la privatizare/referitoare la privatizare.

Inaugurarea expoziţiei intitulate/intitulată.

La ora doisprezece/La ora douăsprezece.

Miercuri, la orele zece/Miercuri, la ora 10.

Toţi nou-născuţii/toţi noi-născuţii.

Cît mai mulţi participanţi/câţi mai mulţi participanţi.

Lupta între generaţii/dintre generaţii.

Ambiţiile cât şi posibilităţile/Atât ambiţiile, cât şi posibilităţile.

Vând pat de copil foarte avantajos/Vând foarte avantajos pat de copil.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei, Bucureşti, 1986.

2. Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1994.

3. Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982.

4. Diaconescu, Ion, *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1995.

5. Dimitriu, Corneliu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Junimea, Iaşi, 1982.

6. *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Editura Academiei, 1963.

7. Gruiță, Gligor, *Acordul în limba română*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

8. Guțu-Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.

9. Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1984.

10. Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Junimea, Iaşi, 1983.

11. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa limbii române*, Partea I. *Sintaxa grupului verbal*, Bucureşti, 1976.

12. Rădulescu, Marin; Vlaicu, Marin, *Corect/greşit româneşte*, Editura Carminis, Piteşti, 2002.

13. Stati, Sorin, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1967.

14. Vasiliu, Emanuel, *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969.

VI. **INTRODUCERE IN STILISTICĂ**

I. ***Limbaj, stil, stilistică***

1. **Scurt istoric**

Ca disciplină autonomă, stilistica îşi defineşte domeniul de aplicaţie şi instrumentele de lucru o dată cu primul deceniu al secolului al XX-lea, când evoluţia metodelor de investigare şi nivelul cunoştinţelor acumulate în cercetarea limbajului creaseră un moment propice relaţionărilor tot mai diversificate cu privire la fenomenul limbajului. Pe de altă parte, stilistica îşi revendică unele concepte din „artele" poetice şi manualele de retorică ale antichităţii. În acest context, se consideră că întemeietorul stilisticii este Charles Bally. El a fundamentat-o ştiinţific în studiul *Précis de stylistique*, Genève, 1905, urmat de altele, de aceeaşi însemnătate (v. *Traité de stylistique française*, 2 vol., Heidelberg, 1909, *Le language et la vie*, Genève-Heidelberg, 1913, reeditate în numeroase ediţii). În concepţia lui Bally, „stilistica se ocupă cu studiul mijloacelor de expresie ale vorbirii unei comunităţi lingvistice din punctul de vedere al conţinutului lor afectiv, adică exprimarea faptelor de sensibilitate prin limbaj şi acţiunea faptelor de limbă asupra sensibilităţii".

În ordinea declanşării cercetărilor fundamentale asupra stilului se disting trei etape: stilistica estetică, stilistica lingvistică şi stilistica funcţională. Ele sunt definitorii în ce priveşte delimitarea domeniului de aplicaţie şi, în acelaşi timp, pentru evoluţia stilisticii în general.

Păstrând caracterul evolutiv, dar părăsind coordonatele istorice, explicaţiile devin mai concludente dacă vom inversa ordinea. Astfel, vom prezenta mai întâi conceptul de stilistică funcţională, considerând că, mai nou, stilistica funcţională include în sfera ei stilisticile estetică şi lingvistică.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul *stil* este de origine latină (*stĭlus, -i*). Concret, termenul denominează un fel de condei primitiv,

obiect fusiform din metal sau os, ascuțit la un capăt şi turtit la celălalt, cu care se scria pe tăblițele de ceară. Încă din antichitate cuvântul deține şi un sens figurat, *fel de a scrie* sau chiar *operă*. *Stilus optimus dicendi magister* („stilul este cel mai bun dascăl al oratorului") reprezenta o convingere împărtăşită de învățații acelor timpuri. La greci şi la romani, stilul era unul dintre *mijloacele de convingere*, iar stilistica – *arta oratoriei, a retoricii* (*cf.* părerile lui Aristotel, Demetrios, Cicero). „Orice aspect al retoricii e îndreptat spre susținerea unei păreri" (Aristotel, *Retorica*, I, cap. 2). „Orator... consider că este acela care în for şi în procesele civile ştie *să mânuiască şi vorbe* frumoase, pentru a desfăta, *şi idei potrivite*, pentru a convinge" (Cicero, *De oratore*, I, cap. 49. par. 213). În vechea Indie, stilul era potrivit ca o modalitate de înfrumusețare a vorbirii, iar stilistica – teorie a mijloacelor expresive ale limbii, ca o *alamkaraçāstra* – ştiința ornamentării.

Semnificațiile culturale uriaşe generate pentru evoluția umanității consacră şi aduc în prim plan sensul figurat al termenului, foarte des utilizat în zilele noastre. Din stil, cu accepțiunea ultimă, derivă şi termenul *stilistică*. În *DEX* (1996, p.1021) se consemnează: *stil*, *-uri*, **s.n**. **I.1**. Mod specific de exprimare într-un domeniu al activității omeneşti, pentru anumite scopuri ale comunicării; fel propriu de a se exprima al unei persoane. Totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le foloseşte un scriitor pentru a obține anumite efecte de ordin artistic; talentul de a exprima idei şi sentimente într-o formă aleasă, personală; limbaj. (În expresii): *Greşeală de stil*: greşeală de exprimare constând fie dintr-o abatere de la regulile sintaxei, fie dintr-o întrebuințare improprie a termenilor; (rar) Construcție caracteristică frazei într-o limbă. **I.2**. Ansamblul particularităților de manifestare specifice unui popor, unei colectivități sau unui individ, (locuțiune adjectivală) *de stil...* „executat după moda unei anumite epoci din trecut"; locuțiune adjectivală şi adverbială *în stil mare* „conceput sau realizat cu mijloace deosebit de mari, cu amploare"; mod de a fi, de a acționa, de a se comporta. **I.3.** Fiecare dintre cele două principale sisteme de calculare a timpului calendaristic, între care există o diferență de 13 zile (*stil iulian*, denumit şi *stil vechi*/ *stil gregorian*, denumit şi *stil nou*).

II. Condei din metal sau os, ascuțit la un capăt şi turtit la celălalt, cu care se scria în antichitate pe tăblițele din ceară.

III. (Botanică). Porțiune subțire, cilindrică, a pistilului, care porneşte de la ovar şi se termină cu stigmatul.

Etim: din fr.*style* < lat. *stilus*.

Pentru mai buna înțelegere a noțiunilor de *stil* şi *stilistică*, trebuie invocat în demersul de față şi conceptul de *estetică*, prin care se înțelege, la modul general, atitudinea omului față de frumos. Orice act de creație (iar limbajul este un astfel de proces) se manifestă în conformitate cu anumite legi interne de organizare formală şi legi externe de organizare funcțională. Structurile nou ivite (create) nu sunt străine de atitudinea specifică a creatorului, denumită de noi *atitudine estetică* şi constând în tendința acestuia de a le conferi o logică executorie armonioasă. Deci, estetica a fost şi continuă să fie o atitudine inculcată stilului/ stilisticii.

Preluat în limba română prin filieră franceză, *stil* este astăzi unul din termenii folosiți frecvent în lingvistică, dar şi în alte domenii. Dintre sinonimele cuvântului *stil*, pot fi reținute: *scris*, *expresie*, *limbaj, manieră*, *sistem*, *cizelare*, *rafinare*. Lor li se pot adăuga şi alte dublete sinonimice, dar cu un sens figurat. Acelaşi lucru se poate spune şi despre cuvintele formate de la radicalul *stil*: *stilat*, *stilet*, *stilou*, *stilism*, *stilist/ -ă*, *stilistic*, *stilistică*, *stilistician*, *stiliza*, *stilizator*, *stilobat*, *stilograf*, *stilografic*, *stilografie*. Sensul de bază al familiei de cuvinte gravitează în jurul semnificației de *particularitate* ori *specific* al unui anumit domeniu, în speță legat de limbaj, de artă şi manifestările intelectului, iar cu sensul de *caracteristică*, referitor la anumite reprezentări funcționale ale materiei. De obicei, prin stil se înțelege un fel deosebit de a crea, *amprenta* unui artist, sau un ansamblu determinant de trăsături specifice, proprii creației artistice a reprezentanților unui curent sau a unei şcoli (stil gotic, doric, romantic).

În ce priveşte *stilistica*, ea reprezintă disciplina care are ca obiect stilul în sensul de expresie a individualității artistice ori de instrument neutru de comunicare (stilul funcțional). *Stilistica este o modalitate particulară a comunicării, care comportă un mare număr de sensuri interesând estetica* (*Dicționar de estetică generală*, 1972, p. 335).

Prin extensie, stilul şi stilistica se folosesc de multă vreme în diverse domenii ale artei, referitor la anumite fenomene specifice literaturii, picturii, muzicii etc. Mass-media au creat o adevărată modă în ce priveşte extensia şi promovarea semnificațiilor sale. Ca element de specificitate, *stil* a pătruns în numeroase ramificări sociale ale limbajului, fiind frecvent întâlnit în expresii şi exprimări referitoare la cele mai recente tehnologii, de la automobilism, cinematografie, arhitectură şi până în sfera modei ori publicității. Totuşi, față de înțelesurile pe care le deține în ştiința limbii, accepțiunile sale sunt foarte limitative şi, în cele mai multe dintre cazuri, inadecvate.

2. **Domeniul disciplinei**

Domeniul de cercetare şi manifestare al stilisticii îl reprezintă limbajul. Ca şi alţi termeni din lingvistică, *limbaj* este unul relativ imprecis. În numeroase lucrări de lingvistică generală care au ca temă limbajul (cu sau fără alte determinări) sunt tratate la un loc atât chestiunile privitoare la limbă ca structură statică, cât şi cele privitoare la procesele de comunicare. În cadrul celui mai radical structuralism, al glosematicii, limba se prezintă ca o schemă de relaţii supraordonată termenilor. Noţiunea de *limbaj* a primit în perioada contemporană semnificaţii extrem de profunde, care cu greu puteau fi bănuite în trecut. Solomon Marcus (*Lingvistica, ştiinţă pilot,* p. 236) defineşte limbajul în termenii următori: „Pornim de la o mulţime finită, pe care o numim *vocabular*. Cu elementele acestui vocabular, elemente pe care le numim *cuvinte*, putem forma o infinitate de fraze, de îndată ce admitem ca acelaşi cuvânt să poată apărea de mai multe ori într-un şir. Orice colecţie – finită sau infinită – de astfel de şiruri, adică de fraze, constituie prin definiţie *un limbaj*".

În lingvistică, termenul de *limbaj* este folosit în două accepţiuni la fel de importante: prima se referă la studiile particulare, unde *limbaj* înseamnă „ramificare socială a limbii". A doua accepţie de bază este proprie lingvisticii generale şi corespunde definiţiei din *DEX*, din care se detaşează două trăsături distinctive: (a) *proces* de exprimare şi (b) *mijlocirea* limbii.

Deoarece prin limbaj se înţelege atât organizarea limbii în sistem, cât şi facultatea oamenilor de a vorbi, vom utiliza termenul *limbă* numai cu înţelesul de organizare sistemică, abstractă, a limbajului.

Lingvistica modernă defineşte limba drept un cod sau, mai exact, un ansamblu de coduri folosite spre a transmite o anumită cantitate de informaţie în relaţiile dintre oameni. Fiecare dintre aceste coduri reprezintă un sistem, iar numitorul lor comun este *diasistemul*. În *Cours de lingvistique générale*, F. de Saussure afirmă că limbajul are două aspecte: limba (*langue*) şi vorbirea (*parole*). În repartiţia *langue/ parole* stabilită de Ferdinand de Saussure numai primul aspect conţine sistemul, în timp ce al doilea este neinteresant pentru lingvistică. Distincţia poate fi stabilită şi printr-un alt raport, sincronie/ diacronie, altfel spus *static* şi *evolutiv*. Sincronia aparţine nivelului *langue*, în timp ce diacroniei îi corespunde nivelul *parole*. Cât priveşte *vorbirea* (parole), aceasta poate fi asimilată comunicării, domeniu cu mult mai amplu

decât realizările de tip lingvistic, întrucât comunicarea ține seamă de factori care îmbogățesc conținutul informațional dintr-un mesaj. Factorii perceptivi şi aperceptivi sunt mijlociți de simțuri, iar acestea transmit pe cale neuronală informații analizabile pe cortex. Deoarece nu se cunosc, în intimitatea lor, procesele aperceptive şi perceptive (sub acest aspect se opinează că reacțiile care au loc în creier se desfăşoară în interiorul unei cutii negre), vom considera că ele contribuie la acumularea de informație, fără a le avea în vedere procedurile. Un fapt important de reținut este că, spre deosebire de „simțuri", pe care le interpretăm ca simple semnale, vorbirea cumulează informațiile şi se comportă ca un analizator, ea însoțind permanent gândirea, dacă nu cumva vorbirea este chiar un alter-ego al gândirii. Procesualitatea devenită mesaj implică participarea limbajului, a gândirii şi logicii, reunite într-un centru de decizie, creierul uman.

Prin urmare, atunci când ne referim la fenomenele stilistice, trebuie să ne concentrăm asupra aspectelor limbajului din perspectivă diacronică. Translăm limba privită ca sistem static, aparținând ariei semioticii (ştiință a sistemelor de semne cuprinzând şi lingvistica) în direcția *funcțiunii* acesteia, fapt care solicită un aport din partea altor domenii de cunoaştere, ca psihologia, fiziologia, fizica (acustica), iar mai recent sociologia, toate influențând procesele comunicării. În cadrul comunicării, nivelul *parole* se concretizează prin *vorbire/scriere* şi reprezintă acțiunea de a utiliza seturile de reguli (pre)existente în sistemul configurat lingvistic, adică în vocabular, fonetică şi gramatică – morfologie, sintaxă –, cu scopul de a emite mesaje. Prin urmare, transmiterea informației cu ajutorul limbii – comunicarea – se poate realiza fie pe cale orală, fie pe cale scrisă. Acestor două modalități le corespund două sisteme coexistente, analogice, ale aceluiaşi idiom național, dintre care unul se manifestă sonor, printr-o secvență de foneme (vorbirea), iar celălalt grafic (scrierea), printr-o secvență de grafeme, adică foneme „scrise", realizate manual ori prin intermediul unor tehnologii de tipărire. Posibilitatea de a dispune, în funcție de împrejurări, de cele două modalități de realizare a comunicării se numeşte *diglosie*. Ele corespund unul celuilalt, fără însă a coincide. Din punct de vedere stilistic distincția a fost, în unele epoci, cu mult mai accentuată, motiv pentru care le vom descrie separat.

Stilistica lingvistică se referă exclusiv la aspectul oral al comunicării. În ultima jumătate de secol s-a ajuns la o unificare a aspectelor stilistice vorbite cu cele culte.

3. **Aspectul vorbit sau *oralitatea***

Vorbirea sau *oralitatea* este caracteristică în primul rând conversației familiare; în scris este folosită cu precădere limba literară, care constituie principalul vehicul al dezvoltării culturii în cadrul unei comunități – datorită scrierii, valorile culturii s-au putut conserva.

Limba-vorbită este folosită mai ales în dialog. Adresarea şi replica în dialog presupun reacții rapide şi imediate din partea interlocutorilor. Rezultă adesea o anumită imperfecțiune a exprimării ideilor, „corectată" în actul comunicării prin fenomenul numit *feed-back*, care presupune aproximații şi retuşări succesive, în funcție de nivelul de înțelegere reciprocă. În plus, ca realizare, limba vorbită este un proces cu mult mai rapid decât scrierea.

În exprimarea de tip oral apar elemente accesorii importante în ce priveşte actul comunicării: intonația, pauzele, accentul, intensitatea, debitul verbal. Lor li se adaugă mimica şi gesticulația, nelipsite în procesul comunicării prin limbaj. Toate aceste componente ale limbajului articulat sunt exclusiv sonore şi nu pot (ori ar fi extrem de complicat) să fie redate prin intermediul grafiei. De aceea, conduc spre ideea unei configurări aparte, specifice limbii vorbite.

4. **Aspectul scris**

Deosebirea dintre aspectele vorbit şi scris ale limbajului (nivelul *parole*) nu ține de caracterul familiar sau literar al exprimării, cât mai ales de utilizarea altor mijloace şi proceduri specifice în vederea realizării aceluiaşi conținut (mesaj). Condițiile de folosire ale aspectului scris se deosebesc esențial de acelea ale oralității. Textul scris este, de obicei, rodul unei mai îndelungate elaborări conştiente. Cel care scrie are permanent în atenție: (1) respectarea normelor din cadrul sistemului lingvistic, (2) transliterarea corectă a sonorității în grafie sau a literației, dacă e vorba de un alfabet etimologic, şi (3) alegerea cuvântului celui mai potrivit din inventarul lexical. Pe de o parte, sub imperiul responsabilității cuvântului, care rămâne scris, reflectăm continuu asupra mijloacelor proprii de exprimare. Deşi în afara comunicării interpersonale nu se poate vorbi de *feed-back*, cel ce scrie simte necesitatea de a reveni asupra cuvântului scris, spre a-l corecta şi, eventual, a-şi perfecționa mesajul. Astfel procedează toți oamenii, dar mai ales maeştrii cuvântului.

Întrebări recapitulative

1) Care este originea (etimologia) cuvântului *stil* şi ce evoluţie a cunoscut termenul ?

2) În ce constă aportul esteticii la mai buna înţelegere a domeniului stilisticii ?

3) Cine este fondatorul stilisticii şi cum se intitulează primul său studiu dedicat domeniului?

4) Precizaţi la ce se referă distincţia *langue/parole*, operată de Ferdinand de Saussure.

5) Enumeraţi deosebirile de „comportament" ale utilizatorilor limbii sub aspectele *vorbit* şi *scris*.

6) Explicaţi înţelesul termenului *diasistem*.

7) Ce înţelegeţi prin *diglosie* ?

II. ***Limbajul ca proiecţie (structură) funcţională***

1. **Limbajul din punct de vedere funcţional**

Oamenii se folosesc de vorbire – ca mijloc de comunicare – în toate sferele lor de activitate. La rândul ei, vorbirea este influenţată, în speţă, de doi factori importanţi: mediul *geografic* şi mediul *socio-cultural*. Primul determină stratificarea unui idiom în *graiuri*, *subdialecte*, *dialecte*, aşa-numitele variante teritoriale care au cunoscut epoci de înflorire în faza lor veche, în cea modernă aflându-se pe punctul de a dispărea. Al doilea determină apariţia stilurilor funcţionale, care sunt variante culturale ale limbajului şi reflectă natura activităţilor umane diversificată în domenii cum sunt cel al producţiei de bunuri, al relaţiilor economice, al culturii, politicii sau al vieţii de zi cu zi. Aceste compartimente ale vieţii sociale se divid în subansambluri, fiecare dintre ele marcate lingvistic în funcţie de particularităţile şi sarcinile comunicării din activitatea la care se referă.

În contextul comunicării, particularităţile limbajului ramificat social conduc la ideea existenţei unui „stil funcţional". Noţiunea de *stil funcţional* a fost schiţată la începutul secolului al XIX-lea de lingvistul W. von Humboldt care distingea câteva varietăţi ale limbii în legătură cu particularităţile exprimării lingvistice, în anumite condiţii ale comunicării. Ca varietăţi funcţionale, von Humboldt opune în limbă în primul rând poezia (care reproduce „realitatea în aspectele ei sensibile") prozei, care e legată de „evoluţia intelectuală". După von Humboldt, poezia şi proza sunt fenomene lingvistice

diferite, cu caracteristicile lor proprii în ce priveşte alegerea cuvintelor şi a expre-siilor, folosirea formelor gramaticale şi a mijloacelor sintactice de îmbinare a cuvintelor, precum „tonul emoţional". În sfera prozei, von Humboldt încadrează „limba conversaţiei", limba „prozei ştiinţifice" şi proza „oratorică".

Unii autori fac o distincţie tranşantă între noţiunea de *stil funcţional* din limbaj (scris/vorbit) şi *stilul literaturii artistice*, funcţionalitatea celui din urmă referindu-se la cu totul alte fapte. La originea stilului scriitorului se află fenomene deosebit de complexe, care includ numeroase aspecte, între care şi limba ca formă şi mijloc de creaţie artistică. Literatura este un domeniu special de folosire al limbajului, şi problema acestuia ca „materie primă" a literaturii se prezintă ca o chestiune separată. Stilul operei unui scriitor nu se constituie dintr-un material lingvistic neutru, în interiorul căruia descoperim amprenta socio-umană a vorbirii, ci, înainte de alte aspecte care ar putea face şi obiectul unei discuţii despre limbaj, el serveşte reprezentării universului literar-artistic, rod al imaginaţiei, al organizării lingvistice şi ideatice de un anume fel. Opera literară este condiţionată estetic şi nu pragmaticii comunicării. Termenul arată că specificul varietăţilor limbii literare a unui popor este determinat de modul în care *funcţionează* limbajul (vorbirea) într-o anumită sferă de activitate socială. Problema stilurilor funcţionale se identifică într-o anumită măsură cu cea a comunicării din mediul socio-uman respectiv, inclusiv din punct de vedere istoric, în sensul că epocile de existenţă a limbii pot releva caracteristici specifice numai acelei perioade.

La originea acestor „condiţionări" se află interacţiunea unor factori variaţi, care imprimă faptelor enunţate un caracter mai mult sau mai puţin unitar, mai mult sau mai puţin constant, ducând la apariţia unei specificităţi ori serialităţi în ce priveşte tabloul sistemului de îmbinări şi utilizarea lui funcţională. Nota specifică (amprenta) devine stil funcţional în aria de cuprindere respectivă. Totuşi, posibilitatea de a inventaria componentele stilurilor funcţionale, dar mai ales de a cuprinde cu instrumente exacte, ştiinţifice, lasă încă mult de dorit.

2. **Diasistemul**

Un rol important în stabilirea unor „norme" stilistice ale limbajului sub aspect funcţional a revenit lingviştilor. În *Stilistica funcţională a limbii române (stil, stilistică, limbaj*), Editura Academiei, Bucureşti, 1973, I. Coteanu face o amplă analiză a structurilor limbajului cu scopul de a reda configuraţia stilurilor în limba română.

Precizăm că intenția autorului a fost aceea de a stabili elemente certe, concretizate statistic în analiza stilului. Demersul pornește de la o realitate (limbajul), proiectată integral teoretic. Dihotomia saussuriană *langue/parole* este surprinsă într-un raport de același tip, pe care autorul îl denumește prin termenii general/individual. După cum am afirmat, în cadrul oricărei limbi distingem un aspect general al ei numit *diasistem*. Prin urmare, diasistemul (nivelul *langue*) este general și în mod necesar abstract. Lui i se opune aspectul *parole*, concret și având caracteristicile unei exprimări individuale.

Atunci când ne referim la limbă ca *activitate specific umană*, trebuie să admitem echivalența ei cu o infinitate de texte, ca posibilitate de generare. Ele configurează teoretic (dia)sistemul, organizat într-o structură ierarhică. Schema acestei ierarhii a fost reprezentată grafic de I. Coteanu în felul următor:

			D I A S I S T E M U L				
	Limbaj popular				Limbaj literar (standard)		
L. cotidian	**L. solemn**	**L. artistic**		**L. ad-tiv**		**L. științific**	
		L. prozei	L. poeziei	L. oficial	L. actelor particulare	L.șt.A	L.șt.B
		variante pe genuri				variante pe genuri	
texte	texte	texte	texte	texte	texte	texte	texte

În secțiunea superioară se află partea (divizibilă) cea mai puțin concretă a limbii, diasistemul, dar pe măsură ce coborâm către bază, se regăsesc aspectele tot mai apropiate de „concretețe”, din ce în ce mai numeroase, care interrelaționează pe orizontală și verticală. Sub nivelul prim, Ion Coteanu plasează cele două variante fundamentale – limbajul literar (standard) și limbajul popular – care se divid, rând pe rând, în structuri inferioare: limbajul conversației familiare, limbajul relațiilor oficiale și solemne, limbajul artistic, științific etc. Față de cele afirmate până în acest moment, se impune următoarea precizare: conceptul de *limbaj literar* (standard), care apare în schemă în dreptul limbajului literar („scris”, în paranteză), nu trebuie confundat cu *limbajul literaturii artistice*. După unii autori, limbajul sau limba-standard reprezintă teoretic un fel de medie lingvistică alcătuită din

elemente folosite de vorbitori când aceştia nu se exprimă sub constrângerea limbajului ştiinţific ori a celui administrativ etc., dar vorbesc un idiom de *cultură*. Limbajul-standard este prin urmare un limbaj al normelor literare (scrise) şi ar putea fi considerat echivalentul unei exprimări nemarcate funcţional, a cărui caracteristică fundamentală o reprezintă neutralitatea.

Limita inferioară a acestei diversificări este reprezentată de textele individuale, privite fie ca text organizat într-o operă, fie ca text vorbit, minimal.

3. **Limbajul şi *tipul* de exprimare**

În accepţiunea lui I. Coteanu, exprimarea individuală presupunea vorbirea ca activitate diferită de vorbirea populară (de limbajul popular), care nu generează texte şi nu exercită influenţe pentru că actualmente se află în involuţie. Aşadar, spre deosebire de vorbirea populară, exprimarea individuală se supune regulii gradului de cultivare şi, întrucât aparţine unei sfere sociale, aceasta este izomorfă cu limbajul în general şi cu limbajul funcţional din domeniul social (de activitate), pe care le reproduce într-o microstructură. Orice exprimare individuală presupune un act de creaţie, în sensul că vorbitorul se foloseşte de limbaj în dubla sa accepţiune: ca manifestare a capacităţii umane de a utiliza o schemă şi o serie de deprinderi lingvistice puse în act prin concretizarea orală a vorbirii.

În urma cercetării exprimărilor individuale, concrete, se pot delimita anumite *tipuri* (de exprimare). Ele se regăsesc *ipotetic* în nivelurile superioare ale diasistemului, transformându-se din aspecte concrete, cum au fost selectate, în elemente abstracte, sistemice. Ca să descriem *tipurile de exprimare* în interiorul acestui cadru, sunt necesare elemente de identificare, dar şi de deosebire ale lor.

Ar fi necesar să se ştie dacă sensurile cuvintelor sunt şi ele unităţi şi, în caz afirmativ, ce fel de unităţi sunt, ce stabilitate au etc. Divizarea sensurilor în proprii şi figurate este, desigur, utilă dar nu şi suficientă. Ar mai fi necesar să se decidă cui aparţine un sens figurat, limbii sau unui text anume. Nemaifiind de multă vreme explorat, domeniul figuratului a rămas la un stadiu de interpretare empirică şi intuitiv.

Potrivit investigaţiei psihologice, limbajul concretizează stările de spirit ale vorbitorilor, responsabile de structurile lingvistice utilizate.

Orice idiom cristalizează mentalități sociale reflectând, prin limbaj, trăsăturile spirituale ale acelui popor. Mai mult, afirma autorul, limbajul influențează modul de a percepe lumea, constituindu-şi o ierarhie de valori în funcție de condițiile reale din viața socială a poporului care îl utilizează. Între realitățile vieții şi ierarhia de valori astfel creată se naşte un raport de influențare reciprocă. Noțiunea de *tip de exprimare* modifică raporturile dintre particular şi general. Aflându-se între diasistem şi exprimarea individuală, tipul aparține concomitent amândurora şi suportă o dublă referire, fiind caracterizat ca un fapt general față de acesta din urmă şi ca un fapt particular în privința celui dintâi.

De aici rezultă că orice exprimare individuală (concretă) nu se acoperă perfect cu tipul (ipotetic) de exprimare, ci doar se regăseşte cu o anume constanță în acesta. Cauza nu se datorează numai varietății de combinare a diverselor exprimări individuale, ci şi unor împrejurări fortuite legate de nivelul intelectual al vorbitorului, de spiritul lui de observație, de posibilitățile de introspecție lingvistică ş.a.m.d. Dintre toate, posibilitatea de introspecție este cea mai importantă. Ea înseamnă obiectivizarea microstructurii pe care o discutăm aici şi, prin aceasta, posibilitatea eventualei ei modificări conştiente.

Aspectele cele mai interesante ale raportului dintre exprimarea individuală şi tipurile ei constitutive se referă la necesitatea menținerii diferențiate a acestor limbaje şi la tendința de integrare a limbajului-tip (tipului de exprimare) într-un anume limbaj funcțional, sub influența limbajului cu un grad mai mare de cultivare.

Acestea sunt liniile de forță ale structurii interne ale unei exprimări individuale. Ele duc, între altele, la considerarea formei luate de exprimarea individuală drept o *variantă*, în timp ce, ca modalitate de realizare funcțională a diasistemului, tipul de exprimare reprezintă *invarianța*.

Datorită calității sale de invariantă, limbajul-tip (tipul de exprimare) îşi domină propria sa concretizare din exprimarea individuală, funcționând pentru acesta din urmă ca un element stabil de referință, adaptare, corectare şi perfecționare.

Faptele prezentate mai sus „descriu” limbajul drept un corp de texte capabil să redea, ca model ipotetic, diasistemul. Schema este utilă cu privire la enunțarea principiilor de lucru ale autorului, scopul acestuia fiind cuprinderea într-un tablou sinoptic a celor trei componente ale limbajului: *configurarea generală* (diasistemul), *tipul de*

exprimare (invarianta) şi *actul concret*, rezultat al exprimării individuale. Repetăm că *diasistemul este general* şi *în mod necesar abstract, iar exprimarea individuală este particulară şi în mod necesar concretă*. În opinia lui I. Coteanu perechea general-individual şi corespondentul ei (abstract-concret) confereau, în cazul dat, o valabilitate precisă noţiunii de *limbă*, deoarece generalul reprezintă, în mod abstract şi spiritual, o sinteză a particularului.

4. **Limbajul şi exprimarea individuală (*Idiostilul*)**

În ce priveşte exprimarea individuală şi relaţiile existente în limbă, sunt vizate trei aspecte de care trebuie să se ţină seamă: *vocabularul* sau inventarul lingvistic, *combinările* lexicale în conformitate cu normele morfologice aplicate, şi *regulile* de combinare existente între cuvinte (sintaxa). Raportul dintre limbă (diasistem) şi exprimarea individuală este reprezentat grafic în modul următor:

I n v e n t a r

Reguli gramaticale

Combinaţii fixe

Exprimarea
individuală

Utilizând diasistemul în conformitate cu principiul stratificării, rezultă că structura ipotetică a limbii nu diferă principial de structura (concretă) a exprimării individuale, care este alcătuită din aceleaşi straturi. Deosebirea este numai cantitativă. În exprimarea individuală (concretă), inventarul şi combinaţiile sunt reduse ca întindere faţă de aceleaşi straturi, ipotetice, din limbă. Nici un vorbitor nu are la dispoziţie toate cuvintele şi toate combinaţiile fixe existente în limbă, fiind foarte probabil ca el să nu dispună nici de toate regulile de combinare (gramaticale). I. Coteanu considera că exprimarea individuală redă la scară mică structura limbii (diasistemul).

5. **Comparația stilistică**

Din cele afirmate mai înainte se pot trage câteva concluzii importante. Mai întâi, că este posibilă caracterizarea acestei exprimări (individuale) printr-o analiză cantitativă, având drept reper „stabil” tipul de exprimare. Numărând elementele constitutive şi scoţându-le în evidenţă frecvenţa obţinem o imagine a concentraţiei şi dispersiei vocabularului utilizat. Dacă împingem analiza în domeniul semantic, spre universul de înţelesuri al acestui vocabular, faptele vor prezenta o complexitate mult sporită. Având la-ndemână două sau mai multe astfel de descrieri, comparaţia se poate aprofunda. Metoda a fost aplicată la unii scriitori şi este departe de a-şi fi epuizat importanţa. Marele ei defect constă în volumul enorm de muncă cerut de numărarea şi clasificarea tuturor apariţiilor şi tuturor valorilor cuvintelor dintr-o exprimare individuală. La fel stau lucrurile şi cu aprecierea caracterului inedit al combinaţiilor minimale de cuvinte şi chiar cu înlănţuirea lor în fraze. Efectuarea pe baza unor descrieri obiective a unui „portret” riguros a exprimării individuale şi în primul rând a celei artistice rămâne în aceste condiţii un deziderat, la care nu se va ajunge prea repede.

Variantele funcţionale ale unei limbi se influenţează reciproc. Variantele populare sau insuficient cultivate ale limbii suferă influenţa celor cultivate, deoarece cu cât varianta literară (limba standard are tradiţii de prelucrare conştientă mai îndelungate şi se prezintă ca o limbă de cultură), cu atât „distanţa” dintre variante funcţionale creşte, „structura” lor tinzând să se închidă şi să respingă influenţa variantelor necultivate sau mai puţin cultivate.

Totalitatea modalităţilor de exprimare în uz ale unui vorbitor formează un ansamblu, structurat, pe de o parte în funcţie de stadiul de dezvoltare al idiomului respectiv, iar pe de altă parte, de cultura şi talentul vorbitorului. Acestei totalităţi autorul îi dă numele de *idiostil*, concept care se încadrează, şi el, în teoria organizării funcţionale a unei limbi.

Idiostilul este dublu determinat: o dată prin presiunea limbajelor-tip sub aspectul lor general, a doua oară prin jocul variantelor funcţionale puse în act. Elementele lui componente se organizează într-un mod propriu în cadrul global al ierarhiei limbii, iar comunicarea se personalizează devenind exprimare individuală, cu o structură particulară specifică.

În concluzie, limbajul (scris/vorbit) ca mod de manifestare a exprimării individuale aparţine simultan unui diasistem, unui limbaj-tip, unei anumite exprimări individuale. A desluşi aceste trei niveluri obligatorii înseamnă a supune textele unei operaţiuni de depersonalizare.

O singură metodă este capabilă să ofere un răspuns corect: compararea statistică. Numai aşa se fructifică definiţia *stilului* ca proprietate statistică a unui text, fie acesta scris ori vorbit.

„Depersonalizând" textele prin inventarierea lor aritmetică, statistica oferă un indice cifric de diferenţiere, concretizat în ranguri şi frecvenţe ale unui material lingvistic strict delimitat. Numai în cuplul „variantă funcţională/realizarea ei în cadrul exprimării individuale" se vor găsi caracteristicile cu adevărat concrete care deosebesc două texte din acelaşi limbaj-tip. În principiu, aceste caracteristici nu constituie, după cum se ştie, obiectul gramaticii. De aceea, este nevoie de o disciplină aparte, stilistica, o ştiinţă a cărei raţiune de existenţă devine în aceste condiţii descoperirea regulilor şi formelor concrete de funcţionare a limbajului.

Întrebări recapitulative

1) În ce mod influenţează ramificarea socială a limbajului vorbirea?

2) Arătaţi care sunt accepţiunile sintagmei *stil funcţional*.

3) Cum se intitulează studiul scris de I. Coteanu, în care face o amplă analiză a structurilor limbajului cu scopul de a reda configuraţia stilurilor în limba română ?

4) Faceţi distincţia dintre *limbajul literar standard* şi *limbajul literaturii artistice*.

5) De ce *limbajul popular* nu exercită influenţe asupra *limbajului literar* (*standard*) ?

6) Delimitaţi *idiostilul* în cadrul tipurilor de exprimare.

7) Care sunt sarcinile stilisticii în privinţa analizei stilurilor funcţionale?

III. ***De la stilistică la stiluri funcţionale***

1. **Cele trei stilistici**

Întrucât în subcapitolul *Limbajul privit funcţional* sunt cuprinse modalităţile de diferenţiere stilistică a limbajului, nu le vom relua, ci le vom rezuma adăugând câteva nuanţări mai importante.

Stilistica funcţională stabileşte repetivitatea unor cuvinte ori expresii care apar în actul vorbirii. Un rol determinant în ce priveşte stereotipiile astfel apărute îl au cerinţele sociale exprimate prin limbaj. Unele îmbinări stereotipe sunt echivalente cuvântului din punct de vedere semantic. Prin urmare, cele peste 120.000 de cuvinte din voca-

bularul limbii române intră, prin vorbire, într-un act de creație continuă, iar stilistica funcțională operează la acest prim nivel cu elemente de vocabular şi de sintaxă, tendința ei fiind să stabilească un grad zero (sau un etalon) al variantelor stilistice din vocabularul şi limba vie a unei epoci. Într-o „epocă stilistică” rămâne oarecum constant vocabularul socio-profesional, ca instrument indispensabil al comunicării.

În textul introductiv (*Dubla intenție a limbajului şi problema stilului*) din *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, Bucureşti, 1941, Tudor Vianu defineşte expresivitatea limbajului artistic în comparație cu limbajul ştiințific pornind de la opoziția tranzitiv/reflexiv. În opinia sa, stilul este constituit din suprapunerea a două straturi lingvistice, rezultate din afirmarea celor două intenții: tranzitivitate şi reflexivitate. Tranzitivitatea caracterizează stilul ştiințific, denotativ, exprimând adică un mesaj obiectiv, impersonal, care decurge din text, în timp ce reflexivitatea se manifestă prin conotări subiective, personale, constând în adaosuri, comentarii, care nu aparțin în mod direct ideii, mesajului propriu-zis. Într-un text, tranzitivitatea şi reflexivitatea se regăsesc în proporții diferite, care devin note cu precădere, amprente ale textului respectiv.

Este momentul să atragem atenția că selectarea lor nu este tocmai uşoară, deoarece limba este instrumentul gândirii. Inventarul finit de cuvinte, de forme încorporate gramatical şi de reguli privitoare la exprimarea logică a vorbirii – toate acestea considerate fixe în proiecția limbajului-în-general – tinde spre infinit în procesul vorbirii. În plus, factorii de stabilitate ai stilurilor funcționale sunt supuşi unei permanente eroziuni, provocate de însuşi caracterul creativ al vorbirii. Din acest considerent, rezultă foarte clar că niciodată nu vom avea stiluri pure, ci numai note cu precădere, „amprente” ale unor stiluri, observație făcută de Tudor Vianu în tentativa de a stabili intențiile limbajului pornind de la modul în care exprimăm ceea ce gândim, fie denotativ (tranzitiv), fie conotativ (reflexiv). Stabilirea de locuri comune într-un domeniu creativ se poate face examinând tensiunile ce intervin între două caracteristici.

Într-o clasificare riguroasă, factorul socio-cultural nu este, totuşi, unicul de care trebuie să ținem seama. Pentru delimitarea stilurilor, s-a socotit necesar să se pornească de la criteriul frecvenței, adică de la prezența sau absența, raritatea sau abundența unităților la toate nivelurile limbii.

Stilistica funcțională propune disocieri comparative între etalon (limbajul tip) şi celelalte maniere de manifestare. Sunt detaşate şi excerptate elementele şi formulele repetitive care tind să devină locuri comune în texte ori vorbire: stereotipii („clişee”) şi redundanțe în cadrul stilurilor non artistice, şi invenții ori abateri pentru stilul literaturii artistice, văzut că stil funcțional.

În concluzie:

Structura limbajului privit ca întreg (corpus) constituie diasistemul limbii. „Materialitatea” acestei organizări formale ne permite să facem raportări la modelul ipotetic. Din întregul astfel format, în cadrul diasistemului am delimitat limbaje sociale, tipuri de vorbire şi exprimări individuale, stabilind o serie de elemente relevante statistic între tipuri şi variantele exprimării individuale. Cercetarea a purtat numele de stilistică funcțională şi, deoarece referințele privesc limbajul integral, adică şi limbajul literaturii artistice, s-ar putea afirma că stilistica funcțională înglobează în sfera ei de preocupări şi problematica stilului artei cuvântului.

Rezultă că stilistica funcțională generează stilurile în totalitatea lor. Totuşi, se impune observația că, în timp ce stilistica funcțională face trimitere la limbaje în general opunându-le acestora diasistemul, stilisticile estetică şi lingvistică pot fi caracterizate ca fiind mai degrabă autoreferențiale. Legătura strânsă dintre ele constă în alt fapt, anume că stilul literar-artistic exercită o puternică influență asupra stilurilor funcționale înrâurindu-le decisiv evoluția, unificând şi modernizând limbajul literar standard.

Pe de altă parte, istoric vorbind, stilistica funcțională este un domeniu ştiințific de dată mai recentă decât cercetarea stilului artistic. În ordinea manifestării interesului pentru problemele stilului, s-au concretizat pe rând stilistica estetică, stilistica lingvistică şi, ulterior, stilistica funcțională. Am optat pentru schimbarea ordinii cronologice de prezentare a acestor stilistici, deoarece stilistica funcțională scoate mai pregnant în relief elementele de contrast, definitorii pentru chestiunea stilului în general. Ca disciplină ştiințifică de dată mai recentă decât stilisticile estetică şi lingvistică, ea şi-a creat *genul proxim* şi *diferența specifică*, instrumente prin intermediul cărora cercetătorul poate analiza statistic toate componentele întregului.

Stilistica funcțională se referă atât la limba vorbită, cât şi la limba scrisă.

2. **Stilurile limbii române şi limbajul standard**

A. Stabilirea şi ierarhizarea stilurilor funcţionale ale limbii în general şi ale românei literare în particular nu este o operaţie dintre cele mai simple şi nici una de consens. Stratificarea stilistică a limbii a făcut obiectul mai multor contribuţii. Pentru a stabili o metodologie de lucru, am prezentat punctele de vedere exprimate de I. Coteanu în lucrarea *Stilistica funcţională a limbii române* (1973). Definind stilurile limbii în raport cu noţiunea de **sistem lingvistic**, I. Coteanu stabileşte că unităţile limbii se organizează pe o axă verticală, în care limba comună (denumită *diasistem*) reprezintă nucleul supraordonator şi generator de *limbaje*; acestea din urmă se caracterizează prin funcţia sau destinaţia specială ce li se atribuie şi ocupă nivelul al doilea; limbajul poate fi împărţit, la rândul lui, în cultivat şi popular, fiecare din ele subdivizându-se mai departe. Astfel, limbajul cultivat (pe care îl mai numeşte şi limbaj standard) se poate subdivide în limbaj ştiinţific, administrativ, al literaturii artistice, în timp ce limbajul popular se poate divide în limbaj familiar, colocvial etc. În sfârşit, acest nivel se realizează în mesaje, a căror varietate este teoretic infinită.

O altă clasificare, având ca punct de plecare concepţia lui Roman Jakobson, este cea propusă de Paula Diaconescu (*Structura stilistică a limbii. Stilurile funcţionale ale limbii române literare moderne*, în „SCL", XXV (1974) , nr. 3, p. 229-242.). Sub forma lor scrisă şi ţinând seama de caracterul *marcat* (expresiv-estetic) şi *nemarcat* („neutru") al limbii, mesajele pot fi reduse, ca limbaj cultivat, la două categorii generale: *stil artistic* şi *stil nonartistic*.

În stilul artistic (al literaturii artistice), preponderentă şi importantă este funcţia poetică, centrată asupra formei şi exprimând atitudinea faţă de mesaj ca atare.

Stilul nonartistic se grupează în:

a) *stil tehnico-ştiinţific*, determinat de funcţia referenţială (cognitivă) a limbii;

b) *stil oficial administrativ*, în care preponderentă şi esenţială este funcţia conotativă, orientată către destinatar (prin conţinutul specific al acestui stil, în care sunt redactate ordinele, dispoziţiile etc.);

c) *stil publicistic*, în care precumpănitoare este funcţia fatică, centrată pe menţinerea contactului între emiţător şi receptor.

B. Limbajul standard este consecința modernizării exprimării literare în urma contribuției pe care şi-o aduc scrierile literare, lucrările ştiințifice, precum şi documentele elaborate în sectoarele de activitate reprezentând instituțiile statului: administrație, justiție, armată etc. Recent, în urma introducerii pe scară largă a limbajului (pe suport) electronic în instituțiile statului, limba română literară suferă o degradare fără precedent, ale cărei consecințe vor fi resimțite ulterior. Din pură comoditate (noi am spune *superficialitate*) funcționarii din instituțiile statului (ministere, bănci, birouri notariale etc.) nu mai folosesc literele diacritice în documentele redactate pe computer. Numărul foarte mare de înscrisuri care circulă în format electronic se apropie de generalizare, sensul enunțurilor astfel concepute fiind recuperat din context. Nu cunoaştem să existe vreo dispoziție oficială cu privire la ortografierea limbii noastre în formatul electronic şi considerăm drept stringentă adoptarea unei decizii în acest sens, fie din partea Academiei, fie a Parlamentului sau Guvernului. Unificarea se manifestă prin asumarea colectivă a unui sistem de reguli generale, dar şi printr-o echilibrată acceptare a fenomenelor mai importante care guvernează limbajul în act, un exemplu edificator constituindu-l pătrunderea neologismelor în limbaj.

Aşadar, limbajul utilizat în compartimentele vieții culturale, ştiințifice şi publice se deosebeşte prin unele trăsături, îndeosebi prin lexic, potrivit cu funcția îndeplinită în ramura de activitate respectivă. Vorbim, în acest caz, de stiluri funcționale aparținând limbii literare (limbajul standard), a căror descriere este detaliată în continuare.

Întrebări şi teme recapitulative

1) Stabiliți raportul existent între stilistica funcțională şi stilisticile estetică şi lingvistică.

2) Prezentați câteva (cel puțin două) aspecte ale complexității problemelor ridicate de analiza stilistică a limbajului privit funcțional.

3) Cine contribuie la unificarea şi modernizarea limbajului literar standard ?

4) După ce criterii stabileşte Paula Diaconescu stilurile limbii române literare şi care sunt aceste stiluri ?

IV. ***Stilurile funcționale***

Reluând precizarea că nu avem în realitate stiluri pure, ci numai note cu precădere („amprente”) ale stilurilor, devine necesar ca, în prezentarea fiecăruia dintre stiluri, să utilizăm elemente contrastive pentru a fi stabilite zonele care le delimitează

1. **Stilul ştiinţific**

Terminologia *stilului ştiinţific* se întemeiază pe înţelegerea, respectiv *folosirea exactă*, proprie, *a sensului noţional* al cuvântului şi pe *excluderea* sensurilor derivate, figurate şi contextuale, puse în valoare de vorbirea comună şi de stilul artistic, adică pe scurt, de stilul nonştiinţific.

Stilul ştiinţific nu admite polisemantismul termenilor şi, prin aceasta, nici sinonimia lor, ci eventual existenţa unor dublete terminologice care se elimină în timp unul pe celălalt. Utilizează cuvântul ca pe un instrument de lucru şi tinde să facă din limbaj aplicaţia unui instrument performant.

În stilul ştiinţific există *câmpuri terminologice* în afara cărora termenul îşi pierde caracterul denotativ, monosemantic şi funcţional, primind în schimb alte valori, impuse de noul mediu în care a pătruns.

Stilul ştiinţific şi limbajele care îl compun abundă de termeni *generici, noţionali*. Exprimarea ştiinţifică, având drept scop transmiterea informaţiei sub forma faptelor de constatare, se foloseşte de cuvinte al căror conţinut este în mod obligatoriu *monosemantic*. Faţă de univocitatea termenului ştiinţific, care reprezintă o condiţie esenţială a folosirii sale în limbajul ştiinţific, limbajul literar standard utilizează, după împrejurări, valori *variabile*. În exprimarea nonştiinţifică termenul noţional este sau poate fi *polisemantic*, *plurivoc*, condiţie iarăşi esenţială în privinţa întrebuinţării sale eficiente ca „material” apt să exprime (în comunicare) sensuri multiple. Folosim sintagma *exprimare nonştiinţifică*, pentru a demarca opoziţia între stilul ştiinţific şi celelalte tipuri de stiluri, în bloc. Afirmăm aceasta, întrucât exprimarea ştiinţifică nu constituie un standard al limbii vorbite sau scrise, de care ţinem cont – ca de pildă de regulile gramaticale – atunci când ne exprimăm. Prin urmare, exprimare nonştiinţifică nu reprezintă în acest caz decât o referinţă abstractă şi nu un fapt concret.

Calitatea fundamentală a stilului ştiinţific este de a fi *denotativ* şi *generalizant-abstract*. Este asigurată în acest mod obiectivitatea judecăţilor formulate de omul de ştiinţă. Rezultă că limbajul profesional, de specialitate, ca zonă alcătuitoare a stilului ştiinţific, trebuie să răspundă unei *funcţii de definire*, prin desemnarea exactă şi riguroasă a fenomenului pe care-l fixează într-un anumit sector de activitate socială. Limbajele nonprofesionale răspund, dimpotrivă, unei *funcţii de caracterizare* – şi de *sugestie*, în cazul limbajului literaturii artistice. Calitatea stilului nonştiinţific (popular, literar, artistic) de a fi *conotativ* şi *particularizant* favorizează exprimarea nuanţată, individuală şi subiectivă a variatelor stări sufleteşti ale vorbitorului (scriitorului). Experienţa fiecăruia dintre noi îşi pune amprenta în aceste contexte. Spre exemplu, cuvântul *masă* are sensul general de obiect format dintr-o tăblie şi trei sau patru picioare constituite într-o clasă de acest tip. Dar, pe lângă sensul general şi abstract, acelaşi cuvânt conţine, ca imagine concretă, masa aşa cum am văzut-o şi a rămas întipărită în memoria noastră, de care nu putem face abstracţie. Prin urmare, toţi cei ce citesc aceste rânduri vor avea reprezentarea abstractă (noţională, simbolică) a clasei de obiecte la care se referă cuvântul *masă*. Dacă fiecare dintre cititori ar detalia, inclusiv vizual, obiectul concret *masă* la care se gândesc, vom constata că „imaginile" aceluiaşi cuvânt sunt tot atâtea câţi participanţi la experiment avem. Marele lingvist de origine română Eugen Coşeriu arăta că tocmai în această particularitate paradoxală a cuvântului – de a exprima concomitent generalul şi particularul – constă forţa limbajului. Continuând ideea de mai înainte, rezultă că în contexte care cuprind două sau mai multe cuvinte, vom avea mereu, pe lângă ideea transmisă, şi viziunea personală a vorbitorului (autorului) care se va confrunta, în ce priveşte receptorul, cu viziunea personală a lui, încorporată în aceleaşi cuvinte. Rezultă că, în realitate, noi comunicăm o dată cu ideile noastre, şi o certă experienţă socio-lingvistică.

Scos din mediul specialităţii în care este întrebuinţat cu o anumită funcţie, termenul ştiinţific îşi pierde calitatea terminologică specifică, dobândind alte valori, impuse de noul mediu în care este folosit. În stilul nonştiinţific, redefinirea este implicită, ea rezultând din context. Redăm următorul citat din lucrarea *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, ai cărei autori sunt Ştefan Munteanu şi I.D. Ţâra: „... substantivul *durere* poate avea accepţii diferite, după cum este folosit de un medic, de un profan sau de un poet. Pentru medic el este denumirea generală a unui simptom privitor la o

boală ce urmează a fi diagnosticată; pentru profan, acelaşi substantiv denumeşte o stare organică anormală, percepută şi identificată empiric, în vreme ce pentru un poet *durere* poate avea un înţeles mult mai larg, deşi mai vag, dar tocmai prin aceasta mai bogat în forţă sugestivă. Evocând trecutul de muncă şi umilinţă al generaţiilor de ţărani care l-au precedat, T. Arghezi scrie în *Testament*: «Durerea noastră surdă şi amară / O grămădii pe-o singură vioară». Cuvântul în discuţie îşi lărgeşte şi adânceşte dimensiunile semantice estompându-şi înţelesul propriu, dar şi individualizându-l prin epitetele care-l însoţesc. El nu mai este echivalentul termenului ştiinţific, cu al cărui înţeles se întâlneşte doar tangenţial" (p. 209).

Caracteristice stilului ştiinţific (mesajului ştiinţific) sunt:

– deplasarea spre nucleu a unui vocabular special, ale cărui elemente concrete diferă de la un domeniu ştiinţific la altul;

– posibilitatea de a folosi un număr relativ mic de cuvinte şi nume proprii (în citate, indicaţii, bibliografie etc.);

– preferinţa pentru forme verbale de prezent;

– tendinţa spre propoziţii principale independente;

– frecvenţa sporită a frazelor formate dintr-o regentă şi un număr restrâns de subordonate.

Enumerările aparţin lingviştilor Ştefan Munteanu şi I.D.Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 208.

În raport cu sistemul relativ *închis* al stilului ştiinţific, sistemul stilului nonştiinţific este unul *deschis*.

În concluzie, stilul ştiinţific se remarcă prin precizia şi, uneori, raritatea termenilor, prin formulări consacrate şi închise, printr-o sintaxă logică, prin respect total faţă de legile limbii literare (*apud* Gh. Bulgăr, *Studii de stilistică şi limbă literară*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, p.178).

Notele specifice ale acestui stil au fost pe larg analizate de matematicianul Solomon Marcus în *Poetica matematică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970.

2. **Stilul administrativ-juridic**

În unele tratate şi manuale de stilistică funcţională este întâlnit sub denumirea, simplificată, de *stil administrativ*. Mai aproape de corectitudine, ar trebui să-l denominăm *stil juridic-administrativ*, deoarece particularităţile sale definitorii vin din sfera reglementărilor juridice şi

se referă, majoritar, la punerea în aplicare a actelor normative ori la conformitatea cu litera legii a diverselor aspecte şi situaţii din viaţa socială. Prin urmare, în stilul juridic-administrativ se vor regăsi prioritar formule abreviate şi expresii „şablon" ale textelor legislative.

Stilul administrativ-juridic este folosit în actele oficiale, în documentele diplomatice, în dispoziţiile şi reglementările instituţiilor de stat. De asemenea, el se concretizează în actele interne (opisuri, procese-verbale, minute, contracte cu caracter provizoriu, corespondenţa dintre instituţii administrative şi formularele tipărite de acestea), ori în cele cu caracter privat (înscrisuri notariale).

În situaţii expres definite, textul juridic-adminsitrativ evidenţiază necesitatea individualizării generalului. Întrucât stilul juridic-administrativ este mereu direcţionat în sensul dorit de emiţător (de obicei, organul legislativ), sau este consensual, el răspunde unei necesităţi de ordin practic aflându-se constant sub o autoritate. Faptul presupune unicitatea semantică a cuvântului, evitarea semnificaţiilor sinonimice şi o mai mare omogenitate.

Ştefan Munteanu şi I.D.Ţâra (în lucrarea citată) arată ca stilul administrativ, cum îl denumesc, se caracterizează prin:

– folosirea unui vocabular special, situat, pe plan general, la periferie din punctul de vedere al frecvenţei cuvintelor din limbajul vorbit (scris);

– frecvenţă foarte ridicată a formelor verbale de viitor;

– frecvenţă foarte scăzută a conjuncţiei;

– o frecvenţă deosebit de mare a formulei *se* (reflexiv) + *a vrea* (verb auxiliar) + *verb la infinitiv* cu sens de imperativ impersonal (*se va proceda*, *se va ţine*);

– preferinţa pentru fraza lungă, stufoasă;

– utilizarea unor formule stereotipe, de tipul „În conformitate cu...", „Potrivit articolului..." etc.

Lor li se adaugă certa preferinţă pentru abrevieri: **a.c**. „anul curent"; **a.m**. „ante meridian"; **p.m**. „post meridian; **art**. „articol"; **H.G**. „hotărâre de guvern"; **SRL** „societate cu răspundere limitată"; **S.C**. „Societate comercială" , **lit**. „litera" ş.a.m.d.

Factorii politici şi culturali exercită asupra stilului juridic-administrativ o anume presiune, caracterizarea acestuia pretându-se la analize şi comentarii în funcţie de epoci istorice (ca evoluţie) şi chiar în funcţie de factorul geografic, determinat de apartenenţa zonei (provinciei) respective la o altă organizare statală, cum a fost cazul Transilvaniei.

În concluzie, principala caracteristică a stilului juridic-administrativ o reprezintă stereotipia. Se utilizează o serie de formule „şablon" şi de termeni consacraţi în domeniu, care uniformizează comunicarea şi îi dau o claritate sporită. În pas cu evoluţia societăţii, stilul juridic-administrativ apelează la construcţii şi cuvinte de ultimă oră, un exemplu constituindu-l armonizarea conţinutului legislaţiei româneşti cu cea europeană. Din astfel de raţiuni, urgente, se folosesc cuvinte şi construcţii calchiate după alte limbi, putându-se spune că acest stil este şi foarte conservator şi foarte inovator, deoarece, prin forţa lucrurilor, el oglindeşte reforme şi înnoiri necesare.

Studiul stilului juridic-administrativ poate fi descompus în arii de cuprindere variate, în funcţie de unghiul de abordare lingvistică. El se poate referi la unele utilizări sociale raportate direct la categoria de utilizatori ai acestui limbaj. Vezi, în acest sens, Oana Bălănescu, *Limbajul comercial în româna contemporană*, „AUB", XLXI (1997).

3. **Stilul publicistic**

Acceptarea stilului publicistic este mai degrabă de principiu, decât una demonstrativă. În această privinţă, singurul studiu documentat aparţine lui Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în „SCL" XII (1961), nr. 1. p. 35-57. În cadrul limbajului literar standard, existenţa stilului în discuţie este pusă sub semnul întrebării de către unii dintre specialişti. Avem, în schimb, opinia unanim acceptată că, încă de la apariţie, presa a jucat un rol fundamental, dacă nu cumva pe cel mai important, în modernizarea şi uniformizarea limbajului literar românesc. Celor care admit prezenţa unui stil publicistic, I.Coteanu, în *Stilistica funcţională a limbii române (stil, stilistică, limbaj)*, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, le reproşează lipsa de criterii în delimitarea lui, caracterul vag şi fluid al principiilor care ar trebui să guverneze stilul publicistic.

În realitate, alte cercetări temeinice asupra configuraţiei, structurii şi elementelor ei componente, toate acestea supuse unui examen contrastiv faţă cu un alt stil, considerat martor, nu s-au mai produs. Studii asupra stilului publicistic *stricto senso* au fost redactate doar în ultima perioadă, iar ele sunt prea puţine numeric şi conţin un material faptic încă insuficient spre se accede la etapele analizei, tezei şi sintezei. Lucrarea cea mai aplicată aparţine cercetătoarei Rodica Zafiu, *Diversitatea stilistică în româna actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001. Referindu-se la „româna actuală",

Zafiu arată că, după 1989, valențele comunicaționale ale fenomenului mass-media au devenit extrem de ample constituindu-se în principalul furnizor de mesaje, de toate tipurile, din societatea românească. Din acest considerent, Rodica Zafiu „leagă" şi celelalte capitole ale studiului românei actuale de acelaşi tip de emițător, care, ar trebui să se presupună, şi-a definitivat propriile strategii de funcțiune stilistică.

Studierea evoluției limbajului în presa din țara noastră nu a captat interesul major al specialiştilor din domeniul jurnalisticii. Suntem foarte departe de a avea o imagine de ansamblu asupra limbajului presei româneşti (în special pentru cea cotidiană) de la începuturi până astăzi. Cele mai numeroase şi concludente informații asupra evoluției şi dezvoltării acestui tip de limbaj au fost redactate din perspectiva contribuției unor personalități ale artei cuvântului, care s-au manifestat şi în câmpul jurnalistic. Nu mai e un secret pentru nimeni că, într-o proporție covârşitoare, aproape fără excepție, marii noştri scriitori au avut o intensă activitate jurnalistică, care a făcut obiectul unor cercetări numai din partea lingviştilor sau a criticilor şi istoricilor literari. În acest sens, particularități ale stilului publicistic au fost semnalate de Al. Andriescu (*Limba şi stilul presei în perioada 1861-1900*, în „AUI", X (1964), nr. 2, p. 173-212, amplificat ulte-rior sub titlul *Dezvoltarea stilului publicistic în a două jumătate a secolului al XIX-lea*, în SILLR, I, p. 199-253). De acelaşi autor, vezi *Stil şi limbaj*, Editura Junimea, Iaşi, 1977 şi *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, Iaşi, 1979.

O serie de afirmații ale specialiştilor din cele două discipline au fost preluate şi în ce priveşte limbajul presei, punându-se un semn de egalitate, în mod eronat după opinia noastră, între limbajul (şi stilul) presei şi contribuțiile marilor scriitori. Din sinteza rezultatelor şi mai ales prin extrapolarea acestora în aria activităților mass-media, ar trebui să tragem concluzia că zecile de mii de ziare, apărute în țara noastră de-a lungul timpului, nu au exercitat nici o influență în rândul cititorilor şi asupra normelor limbajului literar. Sau, mai grav, că întreaga contribuție a presei se oglindeşte perfect în textele-martor ale celor nu mai mult de câteva zeci de publicații analizate de lingvişti, de criticii şi istoricii literari. Se ignoră, de asemenea, că scopul studiilor referitoare la activitatea jurnalistică a scriitorilor era cu totul altul şi nu urma o finalitate ştiințifică în domeniul limbajului jurnalistic, ci al stilului propriu sau, eventual, cu privire la limbajul literar standard.

De aceea sunt întreţinute două mituri false:

1) Că la edificarea limbajului şi implicit a stilului publicistic au contribuit exclusiv marii scriitori prin intermediul câtorva publicaţii considerate „istorice”, ipoteză, în realitate, falsă. Nu contestăm aportul personalităţilor, dar asta nu este de ajuns. 2) Dacă facem abstracţie de cercetările lingvistice şi istorico-literare, înseamnă că, din orice alt punct de vedere, nu avem un istoric al presei, ceea ce este, iarăşi, fals. Un istoric al presei există (v. Nicolae Iorga, *Istoria presei româneşti de la primele începuturi până la 1916*. Cu o privire asupra presei româneşti din zilele noastre de C. Bacalbaşa, Bucureşti, 1922; Constantin Antip, *Istoria presei române*, Academia „Ştefan Gheorghiu”, Bucureşti, 1979; Adriana Iliescu, *Reviste literare la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971; Victor Vişinescu, *O istorie a presei româneşti*, Editura Victor, Bucureşti, 2000). O dovadă suplimentară o reprezintă dicţionarele de publicaţii (Georgeta şi Nicolin Răduică, *Dicţionarul presei româneşti*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 3 vol., 1989-1994; I. Hangiu, *Dicţionarul presei culturale româneşti*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1996), dar aproape nimeni din ramura disciplinei numită jurnalism nu s-a ocupat de stilul jurnalistic aprofundându-l cu instrumente lingvistice.

Urmând modelul francez, al presei de opinie, scrisul jurnalistic a devenit, încă de la începuturi, preocuparea a numeroase personalităţi din domeniul artei cuvântului, care, atunci când şi-au enunţat punctele de vedere în paginile gazetelor, s-au exprimat în calitate de scriitori şi nu de jurnalişti. Adevăratul stil jurnalistic ar trebui să fie acela în care *concizia* şi claritatea ideilor se regăsesc în *adecvarea* expresiei lingvistice faţă de conceptele de adevăr şi realitate. De aici decurge obiectivitatea echidistantă în prezentarea faptelor, ca şi necesitatea „centrării” stilului pe coordonatele genurilor jurnalistice, care sunt altele decât genurile literare. În studiile elaborate până în prezent asupra problematicii în discuţie, stilul jurnalistic a coabitat cu stilul extrem de personal (fie că este vorba de opinie, fie că este vorba de atitudine) al scriitorilor, realizându-se un *melange* care nu spune prea multe despre stilul jurnalistic. De altfel şi astăzi, tentaţia de a scrie mai degrabă colorat decât obiectiv poate fi lesne reperată în presa noastră, cu straniul ei reflex în manualele de jurnalism.

Revenind la „caracteristicile” stilului publicistic, între ele, se pot enumera:

– Rolul decisiv jucat în ce priveşte „formarea” limbajului literar standard sub aspect normativ şi, ulterior, la uniformizarea şi impunerea lui.

– Din perspectivă diacronică, o particularitate a stilului publicistic a constituit-o caracterul retoric al multora dintre articolele publicate în presa noastră în secolul al XIX-lea, excese temperate începând cu debutul secolului al XX-lea. Ştefan Munteanu şi I.D.Ţâra citează din „Românul” (1861): „O zicem, o dechearăm, vă acuzăm în public că numai aţi luat mereu şi n-aţi dat niciodată, voi, veliţi boieri regulamentari, şi spuneţi, de puteţi, când, cui, şi cât a dat fiecare dintre voi din averea personală pentru lucrul public”.

– Utilizarea riguroasă (actualmente) a normelor gramaticale impuse prin limbajul literar standard.

– Tendinţa de a evita conservatorismul normelor literare prin combinări semantice de tip novator.

– Stilul publicistic joacă rolul de „ferment” cu privire la inovaţiile din limbaj.

– Contribuie la înţelegerea şi încetăţenirea unor termeni de specialitate, prin explicarea lor.

– În această epocă, genurile jurnalistice ale presei tind să creeze variante proprii ale limbajului utilizat, în funcţie de scopurile comunicării, altfel spus, de aria tematică abordată. O ştire transmisă de o agenţie de profil va diferi, ca modalitate stilistică, de un anunţ apărut la rubrica de mică publicitate şi cu atât mai mult de un articol de fond (editorial) sau de un reportaj. Prima, ştirea de agenţie, urmăreşte un scop informativ cu caracter general. Al doilea, anunţul, reprezintă o informaţie care devine publică din motive private şi/sau publicitare având ca scop o posibilă tranzacţie. Pentru primul caz (ştirea de agenţie), concizia poate fi considerată marcă stilistică. Deoarece plata anunţurilor se face în funcţie de numărul cuvintelor tipărite, aceasta va conţine expresii stereotipe, eliptice, urmărindu-se a se comunica esenţialul în cât mai puţine cuvinte. El devine marcat stilistic prin şablonare. Abordând o temă de actualitate, articolul de fond are întinderea unei unităţi compoziţionale. Maniera de tratare a subiectului impune o desfăşurare lineară în prezentarea ideilor şi folosirea unei sintaxe în care frecvenţa absolută o au frazele expozitive, pozitive şi negative, cu excluderea interogaţiilor, a exclamaţiilor sau a formulelor

familiare. Însă, natura competiţională a economiei de piaţă, care agită şi viaţa presei, a determinat o reconfigurare stilistică a mesajelor despre realitate. Faptele prezentate dobândesc înfăţişarea unui tablou original cu orice preţ.

– În presa cotidiană, stilului publicistic îi sunt specifice anumite procedee menite să suscite curiozitatea cititorului. Aceste mijloace devin în mod curent expresia senzaţionalului. Formulele gazetăreşti sugerând panica, surpriza ori îngrijorarea sunt însoţite de adjective ca de pildă *excepţional*, *fenomenal*, *formidabil*, *senzaţional*, *sublim* sau expresii de genul: „o ştire din cele mai triste”; „ o chestiune de o gravitate excepţională”; „protestăm în modul cel mai energic” .

– Din multitudinea deconcertantă a ştirilor, jurnaliştii selectează zilnic pe cele mai emoţionale, fiindcă au priză la public. Atunci când ştirea nu s-a „născut” cu aceste calităţi, apar în revers, abuzurile de natură stilistică, fiind folosite cuvinte cu potenţial emoţional, fapt care duce la forjarea informaţiei prin „încălzirea“ lingvistică la temperaturi înalte. Rezultă de aici abuzul de superlative (adică de epitete).

– O caracteristică a stilului jurnalistic o constituie şi paradoxul că acesta nu mizează pe omogenitate, factor esenţial în definirea oricărui stil. Gh. Bulgăr, în *Studii de stilistică şi limbă literară*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, p. 178, este de părere că „stilul publicistic prezintă, într-o sinteză mereu adaptată la nevoile informaţiei cotidiene, noutate terminologică şi construcţii dense, adesea eliptice, discontinue, care pot alterna cu expresia evocatoare poetică, cu formula familiară, ori cu structura degajată a contextului. Din cauza grabei, supravegherea stilului şi claritatea chiar a construcţiilor uneori suferă; de aceea, epitetul «publicistic» este astăzi uşor peiorativ, voind să indice un stil aproximativ, puţin îngrijit”.

Întrebări şi teme recapitulative

1) Enumeraţi caracteristicile lingvistice ale stilului ştiinţific.

2) Unii cercetători consideră stilul ştiinţific drept un element de referinţă (etalon) pentru analiza, mai ales, a stilurilor publicistic şi literar artistic. Aduceţi argumente în favoarea acestei aserţiuni.

3) Enumeraţi caracteristicile lingvistice ale stilului juridic-administrativ şi apoi comparaţi-le cu cele ale stilurilor publicistic şi ştiinţific.

4) Stabiliţi cel puţin doua trăsături comune ale stilurilor ştiinţific şi juridic-administrativ.

5) Aduceți argumente împotriva existenței stilului publicistic.

6) Arătați care sunt, din punct de vedere stilistic, calitățile stilului jurnalistic.

7) Consemnați titlurile celor mai importante studii şi articole referitoare la studiul limbajului şi al stilului presei româneşti.

8) Arătați în ce constă paradoxul (în sensul de proprie negare) stilului publicistic.

9) În ce constă cea mai importanță contribuție a limbajului presei româneşti.

10) Ce distincții trebuie operate între jurnalismul de opinie şi cel de informare.

V. ***Stilistici autoreferențiale***

Dacă luăm în considerare coordonatele istorice ale cercetării stilului, primele preocupări de această natură datează din perioada antichității şi privesc domeniul retoricii. Din rațiuni metodologice, asupra cărora nu mai stăruim, am prezentat mai întâi conceptul de stilistică funcțională, adăugând că, mai nou, stilistica funcțională include în domeniul ei stilisticile estetică şi lingvistică, deşi acestea pot fi analizate ca domenii autonome. Cu acelaşi prilej, am avansat, în privința lor, titulatura de stilistici autoreferențiale.

Mijloacele folosite în procesul comunicării de un vorbitor (autor) evidențiază o serie de aspecte lingvistice pe care le vom numi, cu un termen generalizator, fenomene de *expresivitate*. Termenul nu a fost invocat până în prezent deoarece nu factorul expresiv, ci stereotipiile, redundanțele caracterizează stilurile funcționale.

Pentru redarea unei idei, în uzul limbii interferează adesea tradiția cu inovația. Respectând normele gramaticii, vorbitorul (autorul) îşi exprimă într-o manieră cu totul personală sentimentele ori evocă, prin combinări inefabile de cuvinte, imagini care, în contextul nou format, dețin o forță sporită de comunicare. Spre deosebire de sintaxa comună, din limbajul obişnuit şi considerat tradițional, aceste inovații reliefează virtualitatea asociativă a cuvintelor, potențialul lor de semnificații

figurate ori de a fi aşezate în nuclee expresive. Grație *structurilor* contextului lexical şi *asocierilor sintactice* mai puțin uzuale (ambele sedimentează în ele personalitatea vorbitorului / autorului), limbajul se regenerează continuu. Ideile (enunțurile) astfel alcătuite atrag atenția prin originalitate şi se poate spune că au o potență expresivă nouă. Reținem din cele mai înainte arătate că *expresivitatea* limbajului constă dintr-un ansamblu de factori, a căror intervenție în vorbire sau într-un text scris poate diferi de la caz la caz. Ea se manifestă în cel mai înalt grad în limbajul consacrat sub denumirea de *artă a cuvântului*, dar se regăseşte la fel de consistent şi în vorbirea populară, considerată un limbaj de tip afectiv.

1. **Stilistica estetică**

În ordine cronologică, stilistica estetică este cea mai „veche". Numită şi stilistica figurilor de stil, ea se referă exclusiv la limba scrisă, fiind o stilistică a operelor literar-artistice. Îşi are izvoarele în studiile de retorică, preocupate în a delimita valorile persuasiv-comunicaționale ale discursului. Gravitează în jurul unor norme estetice, inventariind elementele de stil capabile să dea relief conținutului artistic. În urmă cu două milenii, oratorul latin Cicero observa: „Într-adevăr, oratorul nu trebuie să dezvolte acelaşi subiect cu aceleaşi cuvinte şi idei întotdeauna la fel, ci în funcție de condiție, demnități, de autoritatea morală, de vârstă şi chiar de loc, după împrejurări sau auditori; în permanență, în fiecare moment al discursului, el trebuie să analizeze ceea ce se potriveşte, şi acest lucru depinde de subiectul tratat şi de persoana oratorului şi de auditori" (*De oratore*, XXI).

Elementul de bază al stilisticii estetice îl constituie capacitatea de *invenție* a vorbitorului, în sensul adecvării conținutului discursului său la actul comunicării. Rezultatul ultim al cercetărilor de acest tip nu mai poartă numele de stilistică estetică. Cercetările de stilistică estetică au devenit, în timp, apanajul criticii literare şi poeticii, cu specificarea că, în timp ce critica literară este interesată în principal de ideile cu valoare estetică, filosofică şi de viață cuprinse într-un text literar-artistic, poetica este preocupată de organizarea internă a structurilor, mai ales ale celor din poezie.

Deoarece, în evoluția ei continuă spre zilele noastre, stilistica estetică s-a concentrat asupra stilului operei literare, mai exact asupra autorilor de texte literar artistice, facem din nou apel la distincția dintre limbajul literar standard şi limbajul literaturii artistice. Atât vorbitorii, cât şi scriitorii, folosesc limbajul, dar cu intenții clar diferite. În ce îi priveşte pe maeştrii cuvântului, aceştia se concentrează asupra limbajului printr-un act de creație care, prin mesajul final, întreg, reprezintă şi un act de comunicare. Prevalează însă actul creator, ceea ce indică faptul ca autorii de literatură artistică, spre deosebire de toți ceilalți autori de texte literare (adică redactate după normele limbii literare), folosesc limbajul în primul rând ca material de construcție al actului creator. Prin urmare, aceştia nu opun, ci folosesc în locul normelor gramaticale din domeniul comunicării prin limbaj, seturi de artificii (combinații lingvistice) considerate în mod eronat abateri de la norme. Ceea ce le lipseşte tuturor artelor este codul propriei lor maniere de comunicare. Ca ele să ne transmită (comunice) mesajul artistic adresat simțurilor şi gândirii noastre au nevoie de cod echivalent şi universal, care este limbajul. Vom adăuga că însăşi gândirea se manifestă prioritar prin intermediul limbajului uman. Pentru înțelegerea muzicii, picturii, sculpturii ş.a.m.d., care nu folosesc cuvântul drept instrument în creație, noi apelăm la gândire, iar aceasta îşi discursivizează (prin limbaj) cunoaşterea. Întrucât limbajul funcțional şi limbajul de tip literar-artistic folosesc aceleaşi resurse (la nivel minimal, sunetele încorporate în cuvinte), deşi le utilizează cu instrumente diferite şi cu o logică diferită, s-a creat impresia unei echivalențe între limbajul uman şi limbajul literaturii-artistice, din punct de vedere formal. Explorând universul uman, ca şi celelalte arte, limbajul literar-artistic, nu posedă un cod propriu de comunicare, ci redă, discursivizând instantaneu trăirile, fascinanta bogăție de sensuri pe care limbajul, tocmai în calitatea sa de cod limitat şi convențional, nu le poate cuprinde. Legând arta literară de ideea de comunicare, specialiştii au creat o funcție nouă a limbajului, cunoscută sub numele de funcție poetică, dar pe care o vom denomina funcție *cognitiv-artistică* şi pe care o considerăm ca aparținând gândirii şi descrierii afectelor, o funcția artistică materializată prioritar prin creație, nu prin comunicare. Se presupune că toți vorbitorii unei limbi pot comunica între ei, deci pot folosi în mod funcțional limbajul. Dar, în acelaşi timp, nu toți vorbitorii unei limbi pot concepe opere literare, fiindcă, în acest scop

ar trebui să utilizeze limbajul ca pe un material de creație şi descriere a trăirilor emotive, nu de construcție a comunicării (mesajelor). În urma celor afirmate înainte, se poate trage concluzia că stabilirea unor distincții între limbajul gramaticalizat şi creația artistică (limbajul artistic) este pur arbitrară. Această apropiere de natură arbitrară a fost ades considerată una convențională, deşi între arbitrar şi convențional există mari diferențe de sens. De aceea, convențional, mulți cercetători au opus limbajul normat celui artistic, considerându-l pe cel dintâi drept un aspect contrastiv prin intermediul căruia pot fi detaşate faptele de stil literar-artistic. Noi credem că limbajul literar-artistic şi trăsăturile sale stilistice trebuie căutate exclusiv în zona creației şi anume printr-o reconsiderare fundamentală a naturii acesteia. Opera literară nu poate fi concepută altfel decât ca unicat. Ea tinde spre invariantă, şi credem că în acest caz nu este vorba de alegere, selecție, context, ci, dimpotrivă, de un fenomen de sublimare al judecăților, emoțiilor şi trăirilor noastre care se redefinesc numai în acest mod în textul literar-artistic sub forma figurilor de stil.

1.A. **Figurile de stil**

Stilistica estetică recurge în primul rând la figurile de stil consemnate încă din vechile retorici. Utilizarea creativă a limbii se manifestă prin nuclee definitorii pentru originalitatea unui poet: „Stilul este cucerirea unei libertăți individuale asupra constrângerilor convenției colective". (Pierre Guiraud). Înnoirea stilistică înseamnă biruința geniului verbal care face artă din materia cotidiană a comunicării noastre.

Figurile de stil sunt categorii ale inovației stilistice, altfel spus procedee prin care se obțin gradații ale substanței conotative a contextului. Între procedeele consemnate în tratatele de specialitate se numără:

– **Epitetul**. Prin epitet se adaugă noi însuşiri obiectelor, noțiunilor despre care vorbim: nu orice atribut, nu orice adjectiv este un epitet, ci numai acela care dă un relief sporit contextului. Fără producerea unui efect nou în sfera de înțeles a enunțului nu avem de-a face decât cu enunțuri comune, gramaticale în cadrul normei convenționale. După T.Vianu, „epitetul exprimă felul viziunii sau al sensibilității scriitorului, trăsăturile senzoriale care îl izbesc cel mai puternic în obiectele realității sau reacțiunea sentimentelor sau a voinței față de ele, adică felul în care poetul apreciază realitatea" (*Probleme de stil şi artă literară*, 1955, p. 23).

Valorile cuvintelor care determină un alt cuvânt, cu rol de epitet, exprimă totdeauna un fel nou de a concepe şi de a exprima legăturile dintre obiecte, noţiuni şi cuvinte, ceea ce dă un plus de expresivitate enunţului; epitetul reflectă nuanţa caracterizării personale a celor comunicate.

Un exces de epitete caracterizează creaţia romantică şi scrisul tineresc, în general.

– **Comparaţia** reprezintă un element de potenţare. Folosită de Homer, prezentă în genurile de creaţie populară, în aforisme şi proverbe, comparaţia este una dintre cele mai vechi şi frecvente figuri de stil. Stabileşte în principiu corespondenţe între realităţi diferite, echivalenţa termenilor fiind nu de natură concretă, ci teoretică. Noutatea şi îndrăzneala viziunii creatorului constă în evocarea prin analogie a unor termeni, departe de a fi identici ori de a sugera egalitatea, prin comparaţie. Comparaţia este punctul de pornire al inovaţiilor stilistice: pe baza ei apar sensurile figurate ale cuvintelor, epitetelor care precizează, definesc, colorează său personifică noţiunile. Îndrăzneala fanteziei se conturează prin comparaţii.

„Comparaţia care cuprinde de obicei doi termeni, al doilea fiind elementul principal care sugerează perspectiva nouă a viziunii poetice este introdusă prin *ca*, *ca şi* (*cum*), *precum*, *după cum*, *asemenea*, *precât*, *cât* etc. (...). Partea esenţială a comparaţiei este termenul al doilea, deci care reprezintă noul şi capacitatea de sensibilizare a unui autor" (Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 182) identice sau egale. Comparaţia este ascendentă când se trece de la ceva mic spre ceva mai mare şi descendentă când coboară dimensiunile perspectivei.

– **Personificarea** asociază cuvintele pentru a înnoi contextul şi sfera de înţelesuri ale cuvintelor reprezentând în mod obişnuit înţelesuri inanimate spre a le însufleţi. Are puternice conotaţii afective.

– **Metafora** este domeniul cel mai vast şi mai insolit al inovaţiilor stilistice. Metafora nu se poate învăţa, fiind semnul talentului, căci a face metafore fericite înseamnă a şti să vezi asemănările dintre lucruri (Aristotel, *Poetica*, XXII). La baza ei stă comparaţia, sublimată într-o imagine sugestivă. „Metafora numeşte în termeni neaşteptaţi o noţiune pe care limbajul obişnuit a indicat-o de mult cu un cuvânt anume. Ea înnobilează cuvântul cu valori sensibile care cuantifică atât asocierile, cât şi relieful nou dobândit al limbajului. În metaforă, conotaţia atinge

gradul maxim." (Gh. Bulgăr, *idem*). Domeniul cel mai întins al experienței limbajului poetic şi dovada cea mai convingătoare a capacității de a îmbogăți cuvintele cu semnificații subtile, metafora incită resursele imaginației şi ale limbii. Epocile de mare efervescență creatoare s-au caracterizat prin bogăția şi calitatea metaforei. Jean Cohen (*Structure de langage poétique*, 1966, p. 216, *apud* Gh. Bulgăr) crede că „metafora nu este o simplă schimbare de sens, ci metamorfoza lui... trecerea de la sensul noțional la cel emoțional". Metafora poetică „asigură trecerea de la limba denotativă (cu sensuri comune, obiective, logice) la limba conotativă (cu valori figurate, inovații semantice), efect obținut prin *abaterea* vorbirii care-şi pierde sensul la nivelul primei limbi, pentru a-l regăsi la nivelul celei de a doua".

– **Repetiția** reprezintă o modalitate de intensificare prin reiterarea cuvântului. Reluarea termenului poate avea loc şi în registru metaforic, însoțită fiind de o deplasare a semnificațiilor, pentru a întări efectul dat de context.

– **Hiperbola** este exagerarea intenționată a elementelor componente (descriptive ori evocative) dintr-un text literar artistic ori folcloric.

– **Antiteza** este reprezentarea unei viziuni de tip maniheist, proprie gândirii umane. Ea se manifestă în câmpul literar drept expresia unui contrast devenit excepțional sau paradoxal, ieşit din limitele normalității. Este o figură stilistică mai ales cultă, cu un conținut filosofic şi romantic.

Pentru cei interesați să se informeze suplimentar asupra figurilor de stil, recomandăm studiul clasic al lui Pierre Fontanier, *Figurile limbajului* (1821), tradus în româneşte în 1971, care conține un tablou complet, cu definiții şi descrieri amănunțite ale figurilor des stil şi de gândire. Cartea lui Pierre Fontanier este una de retorică.

2. **Stilistica lingvistică**

Stilistica lingvistică se ocupă cu domeniul afectivității din limbaj. Ea cercetează limba vie, purtătoare de mărci stilistice datorită participării psihice a vorbitorului în actul comunicării. În lucrarea *Stilistica limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1975 (ediție definitivă), citându-l pe Ch. Bally, Iorgu Iordan face o distincție clară între prerogativele stilisticii lingvistice şi cele ale stilisticii estetice:

„Prin urmare, pe lingvist îl interesează numai procesul psihologic, adică procedeele aplicate de subiectul vorbitor, nu şi efectele produse asupra ascultătorului prin utilizarea cuvintelor şi construcțiilor cu valoare expresivă. Studiul efectelor aparține esteticii. Şi aceasta, pentru că vorbitorul însuşi nu urmăreşte efecte, aşa cum urmăreşte scriitorul sau oratorul.” Consecința o reprezintă faptul că vorbirea este permanent însoțită de „indici” de comunicare. Un alt important adept al stilisticii lingvistice este Leo Spitzer, în conformitate cu doctrina căruia Iorgu Iordan şi-a redactat lucrarea. Ca şi Leo Spitzer, Iorgu Iordan introduce în aria de investigare a stilisticii lingvistice şi operele literare, față de care se arată interesat „nu din punctul de vedere îngust al figurilor de stil (ca în cazul criticilor şi esteticienilor), ci din acela al tuturor mijloacelor de expresie la care se poate constata intervenția afectului şi a fanteziei.” (p. 23). Am putea considera, într-o privire rezumativă, studiul lui Iorgu Iordan drept *o gramatică afectivă*, o explicare a tuturor *inovațiilor* apărute în toate nivelurile limbii vorbite (fonetică, morfologie, sintaxă), ca urmare a participării afective a vorbitorilor. Un alt cercetător, D. Caracostea (*Expresivitatea limbii române*, 1942), avea aceeaşi convingere, că vorbirea populară are o componentă afectivă definitorie în ce priveşte comunicarea. Accentul asupra faptelor stilistice este pus aici pe feluritele *abateri* de la *normele* existente, cuvânt care nu ni se pare cel mai potrivit, fiindcă abaterea de la normă poate fi interpretată drept greşeală ori eroare. În realitate aceste *abateri* reprezintă voința vorbitorului, dictată de afecte. În noul context, unele fapte de vorbire se convertesc în elemente de expresivitate.

Stilistica lingvistică operează şi în domeniul artei cuvântului, pentru că în cele mai multe dintre operele literare, autorii acestora redau aspecte ale vieții folosind ca notă de autenticitate limbajul.

Literatura beletristică devine un aspect particular al stilisticii lingvistice. Cu ajutorul limbajului, scriitorii creează universuri ficționale, dar ficțiunea se referă la puterea de imaginare şi inventivitatea lor, pentru că, altfel, aceştia îşi „construiesc” operele după chipul şi asemănarea realității. În multe dintre textele literar-artistice luăm act de efortul autorilor de a reda, ca un etalon al exprimării scrise, exprimarea orală. Pentru a suplini insuficiența textului scris, comparativ cu

inepuizabilele resurse ale limbii vorbite, ei recurg la un întreg arsenal de artificii literare, capabile să releve conţinutul comunicativ şi, mai ales, emoţional-expresiv al textului.

În *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral* (în *Studii de poetică şi stilistică*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, pp. 29-41), Boris Cazacu afirmă :„Scriitorul poate face apel la un întreg complex de procedee care impun cititorului să-şi reprezinte mental diversele elemente constitutive ale intonaţiei. De exemplu, în stilul lui Sadoveanu, vorbirea directă apare introdusă sau însoţită de elemente lexicale sau frazeologice, de obicei epitet cu funcţie de atribut, pe lângă substantivele *gla*s, *viers*, sau cu funcţie de circumstanţial pe lângă un *verbum declarandi*: «a porunci cu glas gros»; «a răcni cu glas subţire»; «a striga cu viers înalt şi cu voie bună»; «a răspunde mânios»; « a întreba cu glas puternic»; «a spune cu glas amar», prin care se notează calitatea vocii, precum şi întreaga gamă de nuanţe ale emoţiei vorbitorului”.

Folosirea elementelor de limbă vorbită în creaţia artistică conferă stilului caracterul de *oralitate*. Oralitatea se referă în acest caz nu la distincţia operată între cele două modalităţi de realizare ale comunicării prin intermediul limbajului (diglosia scris/vorbit), ci la existenţa unor trăsături distinctive îndeajuns de pertinente între cele două modalităţi, încât una să se autodefinească chiar şi atunci când este translată în domeniul celeilalte. Oralitatea stilului nu rezultă, aşa cum s-ar putea crede, din copierea mecanică a limbii vorbite, ci din transpunerea „stilizată”, în textul scriptic, a unor anumite procedee specifice limbii vorbite. Observaţia aceasta constituie un punct de vedere justificativ în ce priveşte includerea în sfera stilisticii lingvistice şi a textelor literar-artistice, întrucât acestea sunt adevărate eşantioane de limbă vorbită, adică de oralitate. Opiniile sunt împărţite, chiar contradictorii: „Ceux qui écrivent comme ils parlent, quoiqu’ils parlent très bien, écrivent mal” (Buffon, *Discours à l’Academie française*). Deviza lui Lessing (*An Dorothea Salome Lessing*) era diferită: „Schreibe, wie du redest, so schreibst du schön”, recomandare împărtăşită şi de Sainte-Beuve (*Cahiers*): „il faut écrire le plus possible comme on parle et ne pas trop parler comme on écrit”. Mihai Eminescu elogia pe I. H. Rădulescu (din perioada anterioară alunecării pe panta exagerării italienizante), pentru că acesta „scria cum vorbeşte; viul grai a fost dascălul lui de stil” („Timpul”, 21 nov. 1881). Şi Camil Petrescu (*Cum am scris romanul*

Un om între oameni, în „Contemporanul”, 16 aprilie 1954, *apud* Boris Cazacu, *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral*, în *Studii de poetică şi stilistică*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 29-41) avea opinii asemănătoare: „Eu socot că este un decalaj între limba vorbită şi cea scrisă, nu numai cu privire la limba literară şi cea vorbită în general, aşa cum se ştie, ci că acest decalaj este real chiar la acelaşi individ, între eul care scrie şi eul care vorbeşte. Şi ceea ce este mai caracteristic punctului meu de vedere este *că limba vorbită şi nu cea scrisă este limba operei de artă*”. Rezultă că, în afară de diferențierea existentă între limba vorbită şi cea scrisă, limba vorbită este element de bază, predilect, al expresiei în creația beletristică. Notarea limbii vorbite în creația literară din țara noastră a câştigat teren în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: procedeul este o trăsătură principală a artei realiste, impresia veridicității în operele care aparțin realismului datorându-se şi consemnării particularităților graiului viu. Identitatea vorbire/ scriere a devenit un fapt curent pentru lingvistica estetică.

În realitate, arta literară este mult mai complexă şi se împacă anevoie cu o rețetă simplă: în realizarea lingvistică şi stilistică a unei opere beletristice există o singură formulă, condiționată de supunerea la obiect, şi care spune tot: *stilul potrivit*.

Teme şi întrebări recapitulative

1) Care este domeniul de cercetare al stilisticii estetice ?

2) Stabiliți relația corectă dintre termenii *expresivitate* şi *inovație* (talent), amintiți referitor la sfera de cercetare a stilisticii estetice. Care dintre cei doi termeni este caracteristic numai limbajului literaturii artistice ?

3) Enumerați figurile de stil cel mai frecvent întâlnite în literatura beletristică.

4) Cu ce se ocupa, inițial, stilistica lingvistică ?

5) Cum explicați preocuparea unor maeştri ai cuvântului scris pentru redarea limbajului vorbit ?

6) În operele căruia dintre curentele literare se regăseşte majoritar oralitatea ?

7) Redactați un referat pe tema distincțiilor necesar de a fi enunțate în privința raportului stilistică estetică/ stilistică lingvistică.

BIBLIOGRAFIE

1. Al. Andriescu, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, Iaşi, 1979.

2. Al. Andriescu, *Stil şi limbaj*, Editura Junimea, Iaşi, 1977.

3. Oana Bălănescu, *Limbajul comercial în româna contemporană*, „AUB”, XLXI (1997).

4. Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în „SCL”, XII (1961), nr. 1, p. 35-71.

5. Gheorghe Bulgăr, *Probleme de stilistică*, în *Studii de stilistică şi limbă literară*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, p. 153-198.

6. D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Editura Fundaţiilor Regale, Bucureşti, 1942.

7. Boris Cazacu, *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral*, în *Studii de poetică şi stilistică*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, pp. 29-41.

8. Ion Coteanu, *Idiostilul*, în *Sistemele limbii*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, p.35-49.

9. Ion Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române (stil, stilistică, limbaj*), Editura Academiei, Bucureşti, 1973.

10. Paula Diaconescu, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcţionale ale limbii române literare moderne*, în „SCL”, XXV (1974) , nr. 3, p. 229-242.

11. Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, Editura Univers, Bucureşti, 1977 (traducere, prefaţă şi note de Antonia Constantinescu).

12. Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

13. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1975.

14. Solomon Marcus, *Poetica matematică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970.

15. Paul Miclău, *Sistemul limbajului*, în *Sistemele limbii*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, p. 7-26.

16. Ştefan Munteanu, *Stil şi expresivitate poetică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972.

17. Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Evoluţia structurii stilistice a limbii române literare*, în *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, p. 206-235.

18. Ştefan Munteanu, *Limba română artistică*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

19. Ştefan Munteanu, *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timişoara, 1995.

20. Ştefan Munteanu, *Studii de lingvistică şi stilistică*, Editura Pygmalion, Piteşti, 1998.

21. Luminiţa Roşca, *Producţia textului jurnalistic*, Editura Polirom, Iaşi, 2004.

22. Victor Vişinescu, *Stilistica presei*, Editura Victor, Bucureşti, 2003.

23. Rodica Zafiu, *Diversitatea stilistică în romána actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001.

24. ***, *Probleme de stilistică* (culegere de articole), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964.

Redactor: Cosmin COMARNESCU
Tehnoredactor: Vasilichia IONESCU
Coperta: Marilena BĂLAN (GURLUI)

Bun de tipar: 01.04.2005; Coli tipar: 16,5
Format: 16/61×86

Editura şi Tipografia Fundaţiei *România de Mâine*
Splaiul Independenţei nr.313, Bucureşti, s. 6, O.P. 83
Tel./Fax: 410 43 80; www.spiruharet.ro
e-mail: contact@edituraromaniademaine.ro